

Aksaray'ın Hafızası

KÜLTÜR, SANAT, EDEBİYAT, TARİH DERGİSİ

CİLT: 6 SAYI: 49 AĞUSTOS-2026

KARDEŞLİK HUKUKU

ESAT HOCALAR

ACEMHÖYÜK HAKKINDA ARAŞTIRMA YAZILARI 1

İLHAMİ İNCEÖZ

2.ABDÜLHAMİD HAN'IN UNUTULMAZ MİRASI

FAHRİ SARRAFOĞLU

TASAVVUF DÜŞÜNCESİ'NDE KİBİR 2

Doç. Dr. MAHMUT ULU

YAYIN KURULU

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

ŞABAN KUMCU

YAYIN KURULU

ŞABAN KUMCU-BAŞ EDITÖR

ELİF HASRET KUMCU- YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

SERPİL AHU SAĞDIÇ- SOSYAL MEDYA EDITÖRÜ

OĞUZHAN DEMİRAY- İLETİŞİM VE HALKLA
İLİŞKİLER MÜDÜRÜ

E. BETÜL GÜL- MİZANPAJ

ADRES VE E-POSTA

www.aksarayinhafizasi.com

aksarayinhafizasi@gmail.com

49. SAYI

1) Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi

Şaban Kumcu

2) Anneme Zarfsız Mektup

Ayten Çelebi

3) Türkçeye Sahip Çıkmak

Prof. Dr. Ahmet Sevgi

4) Sarı, Toparлак Bir Dünya

Hüzeyme Yeşim Koçak

5) Soylu Bir Zenginin Sonradan Görme Biri Gibi Davranması

Cengiz Aydoğdu

6) Mağlup Hayat

Fatma Tutak

7) Ervah'ın Sessizliği

Arş. Gör. Nuri Çiçek

8) Aksaray ' da Selçuklu Estetiği ve Geleceğin İmarı

Serpil Ahu Sağdıç

9) Söz Bittiğinde Sükutu Kuşanmak

Mehmet Yaşar Soyalan

10) Zihne Düşen Dile Gelmeyen

Dr. Ümit Taştan

11) Aidiyet Duygusu Ve Biz

Ayşe Benek Kaya

12) Bir Kentin Hafızası Neye Benzer

Dr. Çiğdem Gürel Ağır

13) Fergana'dan Konya'ya Uzanan Yolda Bir Alim Saidüddin Fergani

Anuş Gökçe

14) Yaz Akşamı Şarkıları Hangimiz İçin Yazıldı Bu Nağmeler

Abdülkadir Darıcı

İÇİNDEKİLER

15) Kardeşlik Hukuku

Esat Hocalar

16) Tasavvuf Düşüncesinde Kibir-2

Doç. Dr. Mahmut Ulu

17) Bir Kitabın Penceresinden

Tevfik Ovacık

18) Gelişen Şehir Anadolu'nun Kalbi Aksaray

Hasan Patır

19) Modern Finans Karşısında Müslüman Öznenin İnanç-Davranış Gerilimi

H. Ali Erdoğan

20) Osmanlı Devleti'nin Hukuk Düzenine Dair

M. Fırat Gül

21) 2. Abdülhamid Han'ın Unutulan Mirası

Fahri Sarrafoğlu

22) Ata Yurdu Özbekistan'dan Semerkant Mektubu

Prof. Dr. Süleyman Doğan

23) Kendi İfadelerine Göre Bazı Şair Ve Yazarlarımızın İlk Yazıları

Mustafa Özcan

24) Tasavvuf Sohbetleri Gülün Hikayesi

Şemsettin Keser

25) Acemhöyük Hakkında Araştırma Yazıları-1

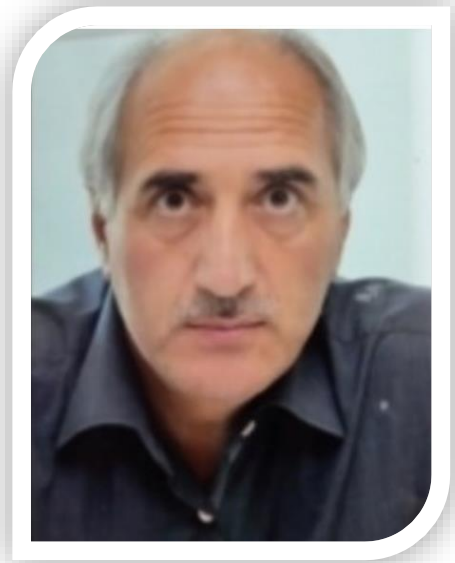
İlhami İnceöz

26) Büyük Muzdaripler

Şaban Kumcu

MESUT İNSANLAR FOTOĞRAFHANESİ

ŞABAN KUMCU

.....Bu caddeye ne kadar çok fotoğrafçı toplanmış. Şimdiye kadar kaç tanesinin önünde resimleri seyre daldım. Bütün bu mesut insanlar buralara saadetlerini tespit ettirmek için koşuşmuş olacaklar. Bu resimlerde yaşayacaklarından daha uzun zaman tebessümleri devam edecek. Şu gelin, demin gördüğüm kocalı kadın değil mi..? Şu pembe yüzlü, çift örgülü saçlı küçük çocuk, daha demin sıçrayıp yanımdan geçen genç kız değil mi..? Belli belli! Bu fotoğrafhanelerde hiç ölülerin resmi yok. Zaten en yakın mezarlık kilometrelerce uzakta. Bu caddede ancak mesut dolaşılabilir.

Yalnız bu caddede bulunmak insanı mesut etmeye kafidir. Yaşadığımı ben de saadetimi düşünmeliyim. Ben de pekâlâ şu mesut insanların fotoğraflarını çektirdikleri fotoğrafhanelerden birine girebilir, ben de mesudum, benim de resmimi çekebilirsiniz diyebilirim. Fotoğrafçı itiraz etmez. Sizin kimseniz yok, fotoğrafı ne yapacaksınız diyemez. Sorarsa elbette günün birinde benim de bir sevgilim olabilir, sizin çekeceğiniz bu en güzel fotoğraf onun çantasının gizli köşesinde, güzel kokular içinde yatabilir, derim. Sonra, beni sevecek kimse çıkmasa bile, haberiniz yok mu, yeni

bir şiir kitabım çıktı. Bu kitap bana şair dedirtebilir.

....İstikbalin nefis kağıtlı bir edebiyat tarihinin sayfaları arasından bütün gençliğimle tebessüm edebilirim. Evet evet hiç olmazsa genç değil miyim..? Ağarmış saçlarımla, biraz bezgin duruşuma bakmayın, nüfus tezkerem yanımda buyurun. Ben daha genç sayılırım. Sırf genç olmam benden isteyeceğiniz tebessümü dudaklarımda yaratabilir.Bütün duvarları fotoğraflarla kaplı bir holde bekliyorum. Bütün fotoğraflardaki insanlar tebessüm ediyorlar. İşte, yeni rütbesinin verdiği gurur ve emniyetle istikbaline gülümseyen genç subay. Büyük bir lastik topu dünyanın en büyük hazinesiymişçesine sıkı sıkı tutmuş, yanaklarından sıhhat fışkıran gülbüz çocuk. Bir fakültenin mezunlar hatırası...

Hocalar memnunluk ve iftihar içinde. Yeni mezunlar hocalarının etrafında, sırtlarından bir yükü atmış, uzun bir yolu bitirip bir ağaç altına oturmuş insanların saadetiyle gülüyor, hep gülümsüyorlar. Sonra yeni evliler, yan yana dururken, sevinçten, hazdan

titredikleri adeta hissedilen, çiçekler içinde yeni evliler. Bütün şu delikanlılar hep evlenmişler, mutlu olmuşlar. Okullarını bitirdikleri zaman fotoğraflarını çekmiş olan fotoğrafçıya koşup, işte evlendik, bu seferde evlenme saadetini tadıyoruz, yine fotoğrafımızı çekin demişler. Pürüzsüz, uzun bir evlilik hayatının en güzel noktasında, belki bu izdivacın sene-i devriyesinde, birkaç yaşına gelmiş çocukları ortalarında resim çektiren eski evliler...

Kadın biraz şişmanlamış, erkeğin alnından doğru saçları seyrekleşmeye başlamış, karşı duvarda asılı yeni evliler fotoğrafına bakarak gülümsüyorlar. Burada her şey herkes birbirine gülümsüyor. Hiçbir ihtiyar, hiçbir çirkin, hiçbir düşünceli insan resmi yok. Sanki bu fotoğrafhaneye sevinçsiz hiçbir insan ayak basmamış. Ben böyle düşünürken, birden atelyenin kapısı açıldı. Gelin elindeki çiçeklerden daha beyaz, beyazlar içinde, yanında genç kocası bir bahar havası bırakarak, bir bahar rüzgârı gibi önümden geçtiler. Kendilerini bekleyen otomobile bindiler.

Fotoğrafçı, onları selametledikten sonra, bir müddet daha eşikte kalarak otomobili gözleriyle takip etti. Sonra geri döndü, Yarattığı eserden memnun bir sanatkar haliyle kendi kendine gülümseyerek beni görmeden bulunduğu tarafa birkaç adım attı. Neden sonra varlığını farkedip, tatlı bir rüyadan uyanır gibi, bakışlarıyla ne istediğini sordu.

".....Güzel olmasını arzu ettiğim bir fotoğraf çektirmek istiyorum" dedim.

Ben konuşurken adam da beni baştan aşağı süzüyor, yüzü deminki memnurluk halini yavaş yavaş kaybediyor, adeta endişeli bir ifade alıyordu.

-Buyurun atelyeye dedi.

Ben önde o arkada, çiçek ve lavanta ile karışık bütün bir saadet kokusunun dalgalandığı atelyeye girdik. Gösterdiği sandalyeye oturdum. Makinenin arkasına geçti. Örtünün arkasında yüzü kayboldu. Yalnız ara sıra sesini işitiyordum.

-Tabi durun!

-Kendinizi sıkmayın!

-Buraya fotoğraf çektirmek üzere gelmiş olduğunuzu unutun!

-Güzel sevinçli şeyler düşünün!

Bunu ihtar etmesine hacet yoktu, ben buraya zaten sevinçli düşüncelerle gelmiştim. Şimdi burada çekilecek fotoğrafı belki bir gün sevgilim çantasında taşıyacak...Belki bu resim... Birden fotoğrafçının sesi bu sefer biraz daha asabi yükseldi.

-“Lütfen zorla gülümseyin!.. “

Evet zorla tebessüm ne kadar çirkindir!

Zaten benim zorla gülmeye ihtiyacım yok.

.....Bende gelecek nesillere büyük bir şair gibi biraz mağrur, biraz yüksekte, sadece tebessüm edebilirim. Mutlu insanların tebessümleri gibi...Çok mu fazla kendini beğenmiş..? Çok büyük, hatta gülünç bir iddia mı..? Doğru. Benim esasen hayatta hiçbir iddiam olmadı ki!... Fakat şimdi niçin böyle uğraşıp duruyorum..? Niçin kendi kendimi aldatmaya çalışıyorum..? Benim mesut zamanlarıma ne oldu..? Niçin asıl o zamanlar resim üzerine resim çektirmedim..? Niçin her hafta fotoğrafçıya uğramadık..? Neden bugün buraya tek başıma geldim..? Şimdi böyle şeyleri düşünmenin sırası mı ya..?

Dünyada her insan az çok felakete uğramış olabilir. Bunun için büsbütün kötümser olunur mu..? Felaketler yerine saadetleri, ölmüşlerin yerine doğacakları, geçmişlerin yerine gelecekleri düşünmeliyim. Hem... Birden fotoğrafçı siyah örtüsünü başından atarak doğruldu. Yüzü hatta biraz terlemişti, ümitsiz bir tavırla;

"Beyim, mazur görün, sizin fotoğrafınızı çekemeyeceğim" dedi.

Ziya Osman Saba

"Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi, yazmış olduğum bir hikâyenin ismiydi. Bu hikayemin kitabında başa alınmasının sebebi, yazıldığı zamanlar hikâyenin adının Cahit Sıtkı Tarancı'ya "bir mısra kadar güzel" gözükmesi ve benim "bir kitap kapağında da bir şeyler anlatır gibime gelmesidir."

"İnsan dünyadan kaçmak için sanattan daha iyi bir sığınak, dünyaya bağlanmak için yine sanattan daha güçlü bir bağ bulamaz"
Goethe

Ziya Osman Saba, bütün insanları mesut bahtiyar görmek ister. Fakat kendisi yalnızdır. Ruhunda, büyük şehrin kalabalıkları arasında "mesut zamanlarını" arayan, yalnız bir insanın hüznü ve elemi vardır. Felaketler yerine "saadet zamanlarını" düşünmek, mutlu bir resim çektiirmesi için yeterli olmamıştır. Fotoğrafçı, zorla da olsa gülümsemesini istediği halde "mesut insanlar" gibi gülümseyemez. Yaşadığı hayata bütün kalbiyle bağlı olan şair, aslında bu ızdırabıyla mutludur. **Ziya Osman Saba'nın** hikayeleri birer hatıra özelliği taşır. Heyecan duyduğu ve unutamadığı olayları hikâyeleştirmiştir. *"Beyaz Ev"* şiiri de Türkçe de yazılmış en güzel saadet şiirlerinden birisidir.

*Gözlerimin önünde hep aynı beyaz ev,
Her dağ yamacında kurduğum,
Beliren her su kenarında,
Pembe damlı, yeşil panjurlu, balkonlu,
Balkonuna tırmanan sarmaşık.
Gece pencerelerden sızan ışık,
Kışın tütecek bacası.*

.....

Bu mısralarda sıradan eşya, sevginin ışığıyla pırl pırl parlar. Güzel olan, eşyaların kendisi değil, onlarla yaşayan insandır. Saadet şüphesiz her insanın hakkıdır. Hayatında "ev içi saadeti" en çok tatmış olan **Ziya Osman Saba**, insanlar için şu dilekte bulunur.

Dilek

*Mesut olmuş görmek isterdim hepinizi
Bu bahar gününde, dertliyi, ümitsizi.
Terfi etmiş memur, sınıf geçmiş öğrenci.
Kadını, erkeği, yaşlısı, genci,
Bir bayram sevinciyle, kol kola, sokaklarda.
Su başlarında ağaç altlarında, parklarda
Sevgililer, baş başa muratlarına ermiş.
Çocuklar, el ele, bir halka oluvermiş.
Görmek isterdim camlardan, odalarda oturmuş,
Radyoyu açmış, küçük sofrayı kurmuş.
Yol, meydan, dere, tepe, dağ, bayır, kır...
Vapurlar, limanlarda, yola çıkmaya hazır.
Gazinolar, plajlar, sinemalar açık.
Her dilde bir şarkı, her dudakta ılık.
Ne yoksul ahı ne dul hıçkırığı ne hasta iniltisi,
Mesut olmuş görmek isterdim hepinizi...*

Ziya Osman Saba, Yunus'un, Mevlana'nın, Karacaoğlan'ın ülkesinde, unuttuğumuz, saadet duygusunun ve sevgi kültürünün, bütün insanları kucaklamasını isteyen bir şairdir.

Yunus Emre'nin ve Mevlana'nın hoşgörüsünü yaşadığı yıllara taşır. Dilek, Beyaz Ev, Nefes Almak, Sebil Ve Güvercinler, Düşümde şiirleri onun inancını ve safiyetini gösterir. Şiirlerinin konusu, aşk, tabiat, insan sevgisi, çocukluk özlemi, ölüm, ev, aile, küçük mutluluklar, hatıralar, Allah sevgisi, kadere, alın yazısına bağlılık, huzurlu bir hayat ve sürekli bir barıştır. En beğendiği şairler arasında, Yunus Emre, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Ahmet Muhip Dranas ve Fazıl Hüsnü'yü sayar. Onun şiiri tasavvuf şiirimizin devamı gibidir. Ziya Osman Saba, azla yetinen, dünya hırslarından uzak, mümin, mütevekkil, mütevazı bir insandır.

İyi İnsanlar

*Sizleri göreceğim geldi iyi insanlar!
Hür gemiciler, deniz... Yollar, şen şarkıcılar...
Masal şehzadeleri, tarihte kahramanlar...
Toprak altındakiler. Nur yüzlü büyükbabam,
Bir genç zabitti, babam, annem, ihtiyar hocam.
Sizler ve çocuk kalbim ne kadar iyiydiniz!
Ne kadar temizdiniz, sınıf arkadaşlarım.*

Türk şiirinin gelişmesi ne yönde olacak sorusuna şöyle cevap verir. "Tutturduğu yolda devam ederek, sevinçlerimizin, kaygılarımızın, özlemlerimizin, umutlarımızın, bir kelimeyle insanlığımızın şiirini yazan kutsal kalem, hani sporcuların bayrak yarışında olduğu gibi, elden ele teslim ederek...Yunus Emre'nin delisiyim. Bana öyle geliyor ki Yunus kadar derin bir şair dünyaya gelmedi. Türk nesrindeyse, günümüzün bir sanatkarına Abdülhak Şinasi Hisar'a hayranım.

Bu Sakin Öğle Vakti

*Bu sakin öğle vakti...Mevsim taze, gün ılık.
Bir dersten çıkmış kadar içimde bir ferahlık,
Yeniden yapraklanan şu çınarın gölgesi.
Şu beyaz minareden dökülen ezan sesi.*

Şiir yazmak bir eğlence olmak şöyle dursun benim için bir ihtiyaçtır. Bir zaruret, adeta yaşamamın sebep ve hikmeti. Bugün, yarın öleceksin deseler, yegâne üzüntüm, dünyada bırakacağım sevdiklerimle yazamadığım eserlerimdir.Güzel şeyler yazmaya çalıştım. İnsanların aklında kalabilecek -hiç olmazsa birkaç mısrası- bir şeyler yazmak istedim. İnsanlar unutmayınca güzel oluyor. Fakat bunu yaparken daima kendi içimdekileri söyledim. Kendi içimi döktüm. Eserlerim ancak yapabildiklerimdir. Okuyucunun seveceği şiirlerim benim de en sevdiğim şiirlerim olacaktır."

*Şu yosun tutmuş çeşme, her bir taş selvilikten
Bana bahsediyorlar en sonsuz iyilikten.
Cetlerimin mermerde seyrettiğim yazısı.
Bir saatin vuruşu, günün henüz yarısı.
Çocukların koşuşu, kuşların dem çekişi,
Mesud ediyor beni vatanımın güneşi.,*

"Çok şükür şiiri ne zaman ne nerede olsam yazabiliyorum. Tramvayda,

vapurda, yürürken, otururken, yatarken hatta kim bilir uykuda bile... Kalemle yazmak bakımından yaptığım, fazla fazla küçük kâğıt parçalarına not etmektir. Bu küçük kâğıt parçalarını, cebimde yine küçük bir zarf içinde taşıyorum. Bazı şiirler inatçıdır, bitmek bilmezler. Nihayet olmayacak der bırakırım. Bazı şiirlerse doğuştan uysal olurlar. Birden aklıma gelen birkaç mısra olur. En çok iki gün sonra bakarım, diyecek yok şiir bitmişler.

Herkesin Evi İçin

*Her akşam bu sokakta, döner dönmez köşeyi,
Göreyim, dökülmüş yeşil boyası,
Pırıl pırıl camları bir su gibi duru,
Evimin yerinde durduğunu*

*.....
.Işsın camlarından sabahın nuru.
Kış rüzgârı, nisan yağmuru,
Göreyim şu dalların, derken yeşerdiğini,
Mevsimin bahara erdiğini...
Dirlik, düzen, sağlık,
İç rahatlığı, gönül huzuru,
Bir çift küçük odası, avuç içi sofası,
Üzerinde eksik olmasın,
Ölmüş anamın duası,
Doğacak çocukların uçuşu...*

Fakat sırf bu “masa başı” dediğiniz ihtiyaç yüzünden, yazabileceğimi sandığım birçok nesir, hiç yazılmamış olarak kalacaktır. Çoğumuz yaşadığımız günlere hakikaten sahip değiliz. Sanatkarlara en geniş hürriyetin verilmesi taraftarıyım. Ne anlatırsa anlatsın, hangi temayı işlerde işlesin. Sanat değeri taşıyan her türlü esere saygı duyarım. Şair toplumun dertleriyle ister uğraşsın ister uğraşmasın, baktığım, bakacağım ortaya koyduğu eserdir. Bir sanat değeri taşıyorsa, beni bir yerimden yakalamışsa mübarektir, öpüp başıma koyarım. “Halka inmek” sözünden, sanatçıların halkın yani

çoğunluğun duygulanacağı, sevebileceği şeyleri yazmasını anlıyorum.”

Garip İstanbul'unun Türküsü

*Garip İstanbul'unun türküsü
Topkapılısı, Karagümrüklüsü, Eyüplüsü
Fakir, fukarası, dulu, yetimi,
Gariplerin türküsü...
Oturmuş Yeni Cami merdivenine,
“Yeni Hayat” satan ak saçlı nine
Bir duvar dibinde el açar kimi.
Yalvarış ninni olur dudağında,
Bir anadır. Çocuğu kucağında.*

“Mesela Yunus Emre, Karacaoğlan, aman herkes bizi anlasın düşüncesiyle yazmamış oldukları halde, yüzyıllardır ve bugün de her kesimden insanın içine işleyebilmektedir. Şiir, büsbütün tarife uymaz değil ama ben bir formül verir gibi, bir şiir tarifi yapamam. Zira her sahici şiir, ancak var olduktan, göz önüne konduktan sonra anlatılabilir. Yeryüzünde her gerçek şair kadar şiir vardır. Şiirle işe girişip sonraları nesri de yardımına çağırırken neler yapmak neye ulaşmak istediğimi kendim de iyi bilmiyordum. Belki sadece içimi dökmek istedim ve elimden geleni yapabildim.”

Bütün Saadetler Mümkündür

*Bütün saadetler mümkündür...
Şu kapının açılması,
İçeri girivermen,
Bahar, kuşlar, gündüz.
Ve bütün dünya
Bir an içinde gürültüsüz.*

*Bütün saadetler mümkündür...
Bahtsızın biraz gülümsemesi...
Körlerin gün görmesi,
Mümkündür bütün mucizeler...
Ana, baba, evlat, bütün kaybolanlar...
Ebedi bir sabahta bulunmamız bir daha.*

Ölüler hepimiz için yalvarın Allah'a...

Ziya Osman Saba'nın hayalleri çocukluk hatıralarıyla doludur. Yumuşak üslubu, mistik, tasavvufi, temiz, saf dindarlığı; özentisiz, tabii, mütevazı ve cana yakınlığıyla bir gönül adamıdır. *Yedi Meşaleciler* içinde şiire sadık kalır. Okulda çalışkan bir öğrenci olduğu halde bunu göstermemeye çalışan, gösterişsiz, içine kapanık, dost bir insandır. Okul hayatı boyunca kimseyle kavga ettiği, hatta yüksek sesle konuştuğu görülmemiştir. Yüksek makamlara gelmek için bir hırsı yoktur. Makamların geçici olduğunu, insana mutluluk vermeyeceğini düşünür.

Hayret

*İlk defa bakıyorum, Rabbim, her şeye.
Yeryüzünü yeniden görür gibiyim
Bakıyorum renkler var; mavi, yeşil, mor,
Gökyüzünde bulutlar uçup gidiyor.
Yollarda insanlar, kuşu, köpeği,
Öğreniyorum yeni baştan sevmeyi.*

"Her sanatçıyı olduğu gibi kabul etmek zorundayız. Ona bir sosyal görev teklif edemeyeceğimiz gibi, sosyal bir görevi yoktur diye de onu kötüleyemeyiz. Yasak değilse ben de kendi kendimi aldatmış olayım. İnsan insana benzer. Bana benzeyen ve daha dünyaya gelip bir gün benzeyecekler, kendini bende bulabilecekler çıkabilir." Ziya Osman Saba, İnsanca sevinçlerini, sevgilerini, özlemlerini içli ve ince bir biçimde dile getirir.

Sevgiler

*İnsanlar hepimizi seviyorum!
İçinizde dostlarım, kardeşlerim var,
Ey şehir!.. Bütün hemşehrilerim,
Bayramınız bayramım, kederiniz kederim.
Yoksullar, hastalar, zavallılar,*

Sizler için gözlerimdeki pınar.

Şairin duru, sakin, temiz bir üslubu vardır. Ziya Osman Saba'da hatıralar güzel olsalar da gizli bir ölüm havasıyla yüklü olduklarından kalbe acı verir. Hatıraların bir ucu çocukluğa gidiyorsa da diğer ucu mezara gider.. Melankolik şairdir. Geçmişte yaşanan güzel günler, bir ölü odasına dolan güneş ışığı gibi ısıtan değil, ürperten bir hal alır. Şair geriye dönüşler yapar. Prof. Dr. Mehmet Kaplan.

*Benim artık kalmamış önümde bir sevincim,
Artık dönebilseydim geriye adım adım,
Dünler, evvelki günler, geçen aylar ve yıllar
Beni götürseydiler, doğduğum eve kadar,
O evin taşlığında sevinçten ağlasaydım.*

Bütün bu melankoliye rağmen, bazen geleceğe, hayata canlı, içten bir ilgiyle bakar. Dünya güzel, insanlar iyi ve yaşamak bir saadettir.

*Doğacak çocuklardan bahsedin bana,
Genç evliler!
Yeni kurduğunuz evden.
Delikanlılar! Kalplerinizdeki alevden...
Çocuğum, bana oyuncaklarını göster,
Küçük lokomotifleri yürütelim beraber.
Gel memleketten konuşalım hemşerim,
Düğünden, şenlikten yana...
Bana sat elindekileri küçük satıcı!
Hastam, iyi olacaksın iç şu ilacı;
Yine eskisi, gibi kırlarda gezineceğiz.
Sor bak; önümüz bahar
Değil mi gökler, ovalar?*

"Ziya Osman'ın sesi, avazeyi (çılgılığını) bu aleme İsrail suru gibi salan Davut'un sesi olmuyor. Onun ezgisi gündelik hayatın şamatalarından ancak kulak verilirse duyulan, tesellisini, iç aydınlığını beraberinde getiren bir sessizliğin sesidir. Hüznü ve sevinci iç içe evlerde, odalarda, eski bir İstanbul yankısı oluyordu. Unuttuğumuz, geciktirdiğimiz,

hep yarınlara attığımız ahret-ölüm korkuları, Allah'a bel bağlayış, ölüm ötesinde sevgili ölmüşlerimizle tekrar buluşma ümidi, arada bir mesela gece yalnızlıklarında, kaybettiklerimizin hatıralarıyla dolarak, aklımıza geldikçe açacağımız şiir kitapları, Ziya Osman Saba'nın kiler olmayacak mı..?

Eski bir evde olmak orda Eyüp Sultan'da" diyordu. Hayatla ölümü iç içe yaşamış, beyaz şiirler şairi, özlediği yerde, özlediği eve göçtü. 31 Ocak'ta toprağa verildi. Kar yağıyordu, temiz beyaz. Ve serviler, kara nuranilikleri içinde bir kandil gecesine hazırlanıyorlardı. Hayatı beyaz, ümitleri beyaz, imanı beyaz, aziz şair için, böyle dini bir günde, bir kandil gününde, öte dünya çiçekleri karların altına anneciğinin yanına gömülmek, ömrü boyu özlediği en ilahi saadetti herhalde. Allah'tan bunu istemişti. İsteddiği oldu."

Behçet Necatigil.

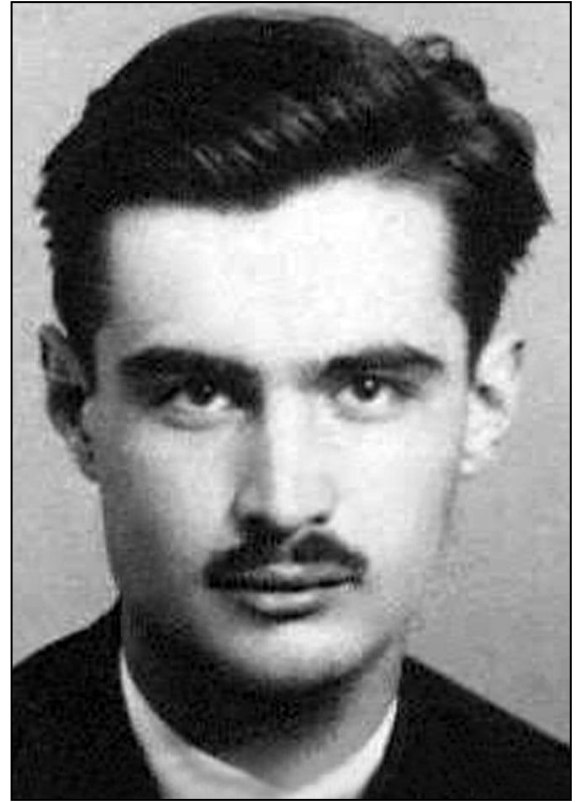
Rabbim Nihayet Sana

*Rabbim, nihayet sana itaat edeceğiz...
Artık ne kin ne haset ne de yaşamak hırsı,
Belki bir sabah vakti, belki gece yarısı,
Artık nefes almayı bırakıp gideceğiz...
Ben artık korkmuyorum, her şeyde bir hikmet var.*

*Gecenin sonu seher, kışın sonunda bahar.
Belki de bir bahçeyi müjdeliyor şu duvar,
Birer ağaç altında sevgilimiz, annemiz.
Gece değmemiş sema, dalga bilmeyen deniz,
En güzel en bahtiyar en aydınlık en temiz
Ümitler içindeyim, çok şükür öleceğiz...*

İsmet Özel, Mustafa Kutlu ile yaptığı bir konuşmada, Ziya Osman Saba'yı ve onun şiirini şöyle anlatır. "İçli, hassas, mütevekkil bir şiiirdir. Ziya Osman'ın şiiri, küçük mutluluk ve hüznlerin şiiri oldu. Yumuşak söyleyişleri, ahenk arayışları ve kendine has bir lirizmle dikkati çekti. Onun

şiirleri iddiasız şekilde, kendi devrinde kabul görmeyen, daha doğrusu reddedilen değerlere karşı içten bir bağlılığı sergiler. Camiler, şadırvanlar, sebiller ve ölmüşlerin ruhları etrafında dolaşır." Ziya Osman Saba, beyaz evlerin huzurunu, çocukluk günlerinin özlemini, çaresizliğinin tesellisini cami avlularına inen güvercinlerde bulur. Bütün şiirlerinde "huzur ve sükûnu" arayan şair, nihayet, her tarafını saran "pişmanlık" ve "ölüm" duygusuyla Rabbine yakarır.

Geç Kaldık

*Geç kaldık, Yarab, geç kaldık!..
Şu hayat işte, gök, dallar, gün,
Bizi sardı, Yarab, geç kaldık...
Bırakıp fazlasını ömrün
Koşup sükununa ermeye,
Koşup sana hesap vermeye
Geç kaldık, Yarab geç kaldık...*

Abdülhak Şinasi Hisar, Ziya Osman Saba için, "bir çocukluk zamanı şairidir" der. "Onun şiirlerinin çoğu çocuksu hislerle

doludur. Kendisi için çocukluk mevcudiyetinin sebebidir. Her saniyesinde bir çocukluk mazisi duyar. Bunu derin tarzda hissettiği zaman, kendi tatlı zamanlarının muhiti, iklimidir. Şiirinin merkezi annesi ve babasıyla yaşadığı evdir. Bu çocukluk zamanlarının evleri, tek başına yalnız kalan evler değildi.

Yolları, bahçeleri, mesireleri, mahalleleri vardı. Etraflarında bir cemiyet, bir medeniyet, bir mescit, bir mezarlık, bir sebil ve beyaz güvercinler vardı.

Sebil ve Güvercinler

*Çözülen bir denetten indiler birer birer,
Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun.
Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun.
Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler...*

*Nihayetsiz çöllerin üstünden hep beraber,
Geçerken bulmadılar ne bir ot ne bir yosun.
Ürkmeden su içsinler yavaşça susun, susun!
Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler...*

Bu hatırlanan, yavaşça geçtiğini hafifçe duyuran asude saatlerin verdiği huzur içinde çalan saatler bizi çocukluğumuzun beyaz saatlerine kavuşturuyor. Ruhların tevekkülleriyle gündelik saatlerin hepsi günlük kokularıyla uhrevileşen saatler oluyor. Ev kapıları, oda kapıları, bahçe kapıları, gönül kapıları oluyor. Zaman ile birer kahve içilir gibi duyulan saatler geçiyor. Her şey şiirini söylüyor.Uykulu günler, uykusuz geceler... İstihare uykusuna dalan geceler. Uhrevi geceler. Mazimizden bize dönen rüyalar. Talihimizi birer masal gibi söyleyen rüyalar. Mazi sularında yüzülen saatler... *Ziya Osman Saba, bir geçmiş zaman, yani bir mazi, bir özlemler, hatıralar şairidir."*

Geçen Zaman

*Hiç olmazsa unutmamak isterdim!
Eski geceler, sevdiklerimle dolu odalar...*

*Yalnız bırakmayan beni hatıralar!
Az yanımda kal, çocukluğum,
Temiz yürekli uysal çocukluğum...
Ah, ümit dolu gençliğim,
İlk şiirim, ilk arkadaşım, ilk sevgim...
-Doğduğum ev! Rahatlayacak içim, duysam
Bir tek kapının sesini.
Arıyorum aklımda bir ninni bestesini...*

Şair, çocukluğunda gittiği misafirlikleri unutamaz. "Ama ben şimdi, yaz, kış, bahar, güz, bütün yıl, bütün ömür. Allah ne verdiyse şükrederdim. Fakir ama iyi, dürüst ve tertemiz yaşanılan bir evimiz vardı. Ne yalı ne köşk ne konak ne Soğan Ağa Mahallesi'nde ne Yıldız da ne Çamlıca da ne Çiftehavuzlar da ne İstinye de... Sadece doğduğum Beşiktaş'ın biraz içlerine doğru. Tozlu bir yol üzerindeki ne trenle ne vapurla ne de kupayla elimde yalnız anneannemin tutmakla sevmek arası sıcak anneanne eli üstümde... Ne kibar yerlere misafirliklerimiz vardı...

İmkânsız Tesadüfler -Cahit Sıtkı Tarancı'ya-

*Şimdi çıkıverecek karşıma arkadaşım,
Mektebe gitmek için geçtiğimiz şu yoldan.*

*Babam tok sesiyle birden çağırarak. Ziya!..
Kalbimde eski sevinç, dallarda eski bahar.*

*Gözlerimi kapatıp. "Bil" diyecek birisi,
Bir mahşer ortasında şaşırıp kalacağım.*

*Ve girecek koluma bir melek gibi karım.
Saracak etrafımı doğmamış çocuklarım...*

Giyindiğim kadife elbisem ne ayaklarımda glase yandan düşmeli potinlerim... O kadar uzun boylu hazırlıklardan sonra değil, her günkü kıyafetimle sapsade, teklifsiz, tekellüfsüz... Günün hangi saatinde olursa olsun, anneannemin "haydi seninle Ayşe'ye gidelim"

demesi... Onun da çarşafıya hacet kalmadan, hemen başörtüsünü örtüp, sert bir kumaştan hışırtılı yeldirmesini giyivermesiyle yan yana sevine sevine gidi gidiverdiğimiz küçük yeşil bahçeli, aşı boyalı bir fakir evini en içimden en çok anıyorum.”

Misakı Milli Sokağı No: 37

Ah, şimdi hatıralar mahallesinde

Misakı Milli Sokağı No: 37

*Orası bütün evler, bütün ömür içinde,
Mesut olduğumuz evdi.*

*Talihin bir gün karşımıza çıkardığı,
El ele döşediğimiz bir çift küçük odası.
Ne diyelim bilmem ki
Gönül sarayı, aşk yuvası...*

“Yirminci yüzyıl ortasında bir Yunus Emre mazlumluluğu içinde yaşayan bahtlıların ya da bahtsızların belki de en safıydı. Şiirlerinin sevilmesini, kendisinden sonra yaşamasını isterdi elbet. Ama şöhretmiş, paraymış, mevkiymiş hiçbir yeryüzü nimetine hırsı yoktu. Büyük istekleri yoktu. Mutluluğu küçük şeylerde arıyordu.

*Bir dikili ağacım olsaydı yeryüzünde,
Akasya, hurma, kavak,
Sığınmak için gölgesine
Bir dal, yaprak, yaprak.*

*Bir ağaç gölgesi, bir rüzgâr öteden,
Allah'ım! Dünyandan bir karış toprak,
Kavgasız, gürültüsüz üstünde
Mesut olunacak.*

Bir ev, iki odalı bir kulübecik, bütün istediği bundan ibaretti. Bütün ömrünce tapusu kendinin olacak bu küçücük evin hayaliyle yaşadı. Ancak bunu gerçekleştirmedi. Bazen Kadıköy'le Maltepe arasındaki yazlık semtlerinde dolaşırken gözüme güzel bir köşk ilişir

Ziya'ya gösterirdim. Hiç ilgilenmezdi. Birdenbire o mükellef köşkün bahçesinde ta dipte, ahşap, kerestesi kararmış bir kulübecik, bir bahçıvan evi görünce gözleri parlar, “işte benim istediğim böyle bir ev” derdi.

*Bir çift küçük odası, avuç içi Sofası,
Üzerinden eksik olmasın
Ölmüş anamın duası.*

Hep böyle evlerde oturdu zaten. Ama şu farkla ki, oturduğu ev kendinin olmadı. Bahçeli ve müstakil olmadı.

*Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı
Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu*

Gönlünce değildi pek, yokuşu da yoktu ama mesut yuvasına götüren sokakları hep sevinçle aştı. Hep o tevekkül dolu kalbiyle. Nasibinden yana hiç şikâyet etmedi. Kendisinden borç para isteyen bir arkadaşını elinde varsa, boş çevirdiği olmamıştır. Ama verdiği parayı geri istemeye gelince bunu en büyük ayıp sayardı. *Yaşar Nabi Nayır.*

“Dünyayı, insanları, olayları içinden çıkılmaz umutsuz bir karanlık içinde gördüğümüz anlarımızda, yaşadığımız ruh haline en iyi ortak olabilecek mısralar, *Saba'nın* unutulmaz şiirlerinde bulunmuyor mu..?

*Yeşil abajurlu lambamız
Küçük sobamız
Anlatsanız
Ne oldu o geceler
Eski akşamlarımız
Niçin yazmadık bir yere satır satır
Duvarlar, ne oldu konuştuklarımız..?*

Örnek bir memurdu. İş yerinden saat 12'den bir dakika önce sokak kapısından çıkaramazdım. Kapının önünde zili beklerdi. Sanırım tek bir gün

işine gecikmemiş, işinden erken çıkmamıştı. Korkardı hayattan. Sanki basımevinin tashih şefliği olmasa başka bir iş bulamayacaktı. Daha üstün, daha başarılı, ona uygun bir iş sanki başka birinin ekmeğini elinden almaktı. O kimseyi rahatsız etmeden, kimsenin huzurunu kaçırmadan basit, sakın bir işte yaşamak, geçinmek istiyordu. Ücretli bir memur olarak yaşadı.

.....Ölümünden iki ay önce, bir güzel günü öğleden sonra *Saba'nın* Kadıköy'deki evine gitmiştim. Vatan'ın sanat sayfası için en beğendiği şiirinin hangisi olduğunu öğrenmeye geldiğimi söyledim. Uzun uzun düşündü sonunda "*Misakı Milli Sokağı No.: 17*" ile "*Cümlemiz*" adlı şiirlerin sevdiğini söyledi. Sonra bir dolap açtı, bir dosya çekti. Dosyanın ilk sayfasında el yazısıyla "*Nefes Almak*" diye yazılıydı. Bu ikinci şiir kitabıydı. Niye bir an önce bastırmadığını sordum. "*Ölümünden sonra çıkacak*" dedi. Kendisine bu sözlerin yersiz olduğunu, daha uzun yıllar bekleyebileceğimizi söyledim.

Ama duyuyordum sözümün anlamsızlığını. Çünkü hastalığını benden iyi biliyordu. Kaç yıldır ölüm en yakın dostuydu. Ama o ölümünden korkmuyordu. Korkuyla değil umutla bahsediyordu ölümü.

*Rabbim verecek misin o bitmeyen yarını..?
Koşup sana hesap vermeye
Geç kaldık Yarab geç kaldık.
En güzel en bahtiyar en aydınlık en temiz
Ümitler içindeyim şükür öleceğiz.*

Diyen bir şair ölümünden korkar mıydı..? Ölüm ermişlere bir kurtuluş yoluydu. Bir yücelme, bir arınma. Yaşadığımız didişmeli hayattan yorulan kişiler için mutluluğun ta kendisiydi. Saba için mutluluk dünyada bilinmeyen bir yerdeydi belki. Hayatı boyunca ölümünden çekinmemiş olan yazar bıraktığı eserleriyle

ölümü yenmiş oluyordu. Zamanı ve ölümü yenebilmenin sırrını ancak sanatçılar bilir." *Oktay Akbal*

"*Yedi Meşaleciler*" içinde, ne kuru didaktiğe ne basmakalıp tasvirciliğe özenen, sadece berrak bir su çağıltısı gibi ruhunu çağlayan bir şairdi. Daha ilk şiirini elime uzattığı e okuduğum gün ne öz ne lirik bir genç şairle karşılaştığımı anlamıştım. Basitlik ve bayağılık onun şiirlerinden de ruhundan da uzaktı. Ne "*Baudelaire*" gibi lanetler savuruyor ne de sevgiliye kıskançlık kıvranımlarıyla içindeki azabın zehrini savuruyordu. Sadece sızlanan kalbine söylenişleri ona yetiyordu. Sitemli, fakat daima yumuşak...

Halit Fahri Ozansoy

*Kalbim, seninle bir gün yalnız kalacağız,
Şu daha birkaç yıllık mihnetin sonunda...*

Burada sevgili hayatın kendisidir ve şair ölüme yaklaştığının acısı içindedir. Ne tevekkül!..

*Bu garip dünyada ben yadırgadım yerimi,
Yıllardan sonra bir gün, görüp çektiklerimi
Tanrım bir meleğine emredecek: "Yetişir!"*

*Rabbim nihayet sana itaat edeceğiz,
Artık e kin ne haset ne de yaşamak hırsı,
Belki bir sabah vakti, belki gece yarısı,
Artık nefes almayı bırakacağız.*

"Temiz yürekli, doğru sözlü, cömert, iyi niyetli, alçak gönüllü, ince bambaşka bir insan. Perdeli beyaz patiskadan iki odalı evlerin bayram arifelerinde alınan Sümerbank kunduralarının, tekeli kibritlerinin, şadırvanda yıkanan güvercinlerin ve sokaktan geçen yoğurtçunun çingırağının İstanbul'u. Memur İstanbul.

Ne kadar istiyorum akşamleyin uzakta

*Eski bir evde olmak orda, Eyüp Sultan'da
Bir çift küçük odası, avuç içi sofası,
Üstünden eksik olmasın
Ölmüş anamın duası*

Nasıl değişti her şey, nasıl gitti
gelmemesine bizim de çocukluğumuz ve
bildiğimiz İstanbul...Şu sıralar Varlık
Dergisi'nin sayfalarını karıştırıyorum.
**Nasıl abuk sabuk şiirler yazıyor
"yeniler..."**

Semender sanıyor kendisini İkarus,
İkarus gibi davranıyor Semender de
Kargı ucunda parçalanıyor anımsayıp,
Kan tutmuş alçaklığı
İçerilmiş karanfil, günlere yayılmış ihanet
Tünellere tünüyor grotesk
Söylem virgüllerde yaralı
Ufku ağırlaştırıyor sülfür...

**Bir başka şair, bizim şairimiz, Ziya
Osman Saba'nın** dudaklarından ne
dökülüyor, en yakın dostu Cahit Sıtkı
Tarancı'yı yitirdikten sonra...

Düşümde

*Düşümde gördüm Cahit'i
Banka gibi bir yer.
Aynı servise verilmişiz
Yolumuzu gözler.
Baktım ki toplamış memurlarını
Nutuk çekmede şefimiz.
El edip geçecektim yerime
Sessiz.
Cahit bu, dayanamadı, boynuma atıldı.
Gözyaşlarını duydum yüzümde bir ara.
O, düşümde ağladı,
Bense uyandıktan sonra.*

**Bu iki şairin aynı ülkede
yaşadıklarına, aynı dili konuştuklarına
inanabilir misiniz...? Engin Ardıç**

Ziya'ya Mektuplar....

Ziyacığım.

Benim anladığım manada insan
kalbinin en güzel çarpıntılarıyla dopdolu
mektubunu üç gün önce aldım. ...Hayatta
insan birkaç kişinin tesirinde kalır. Anne,
sevgili ve dost. Anne ve sevgili sence de malum.
Dost keza sensin. Racine'in bilmem hangi
trajedisinde, maalesef aklımda iyi kalmamış,
Polyeute (Pylade) mü, Oreste mi, herhalde
ikisinden birinde şöyle bir beyit vardır.

*Du moment ou je trouve un ami si fidele
Ma fortune va prendre une face nouvelle.*

*"Bu kadar vefalı bir yar bulduğuma
göre / Bahtım değişecek herhalde"*

Ben bu beyti hamd ü sena makamında,
adım başında tekrarlamak saadetine ermiş
bulunuyorum. Dünyada en çok sevdiğim ve
bende yaşamak arzusunu ve iştahını artıran
şeylerden biri olan "dostluk" a dair yazacağım
şiir elbette sana ithaf edilecektir. Ziyacığım
bugünlük dünyada iki kişiden hoşnudum. Biri
annem, diğeri sen. Cahit Sıtkı Tarancı

.....Cahit'i bu hastanede yatarken
birkaç kez daha ziyaret edebildim.
.....Kadıköy vapuruna güya kanat açmış
uçana kadar nice Cahitleri gözlerimin
önüne getiriyor sonunda "ya işte böyle" der
gibi acı acı gülümsüyorduk. O şiirde yalnız
ses, deyiş taklidini kabul ederken ben işi
daha geniş tutarak, pekâlâ mana taklidi de
olabileceğinde ısrar ediyordum. Ama
bakışlarında bir değişiklik, adeta bir
kararma sezmemle ısrarımdan vazgeçmem
bir oluyordu. İşte şimdi bir arkadaşın
güzelce bir şiirini dinlemiş gibi gözlerinin
içi yeniden gülüyor "olmuş", "tamam"
manasına alınabilecek bir ses çıkarıyordu.
İşte şimdi bir zamanlar ikide bir
tekrarladığı gibi "minute papillon" bekle
biraz diyordu adeta.

Annesi, belki bir saate yakın bir zaman sonra gelmişti. “Sizi alıkoydum” diye özür diliyordu. Oysa ben daha saatlerce kalabilirdim Cahit’le. Birbirimizle o kadar kolaylıkla, öyle tatlı tatlı konuşmuştuk. Yüzünden, gözlerinden öperek ayrıldım. Ta odanın kapısından çıkıp epey uzaklaşınca kadar, arkamdan dudaklarının o öpücük hareketi ve sesiyle öpücük yolladı. Hayalimdeki son Cahit, yattığı yerden öpücük gönderen bu yüz ; kulaklarımda ondan son kalan öpücük sesleridir. Ben yalnız, Cahit’in ciltler yazılmaya değer ve her halde bir gün gelip yazılacak insanlığı, şairliği ve arkadaşlığı yanında çok güdük kalmış birkaç yazıya son verebilmek için, gene onun yardımına başvuracak, iki mektubundan parçalar alacağım. 1942 yılı Aralık ayının on dördüncü günü bana yazılmış mektubundan alacağım satırlar şunlar.

“Her felaketi, muhabbeti, sevinci, saadeti, dünyanın en büyük hadiselerinden en küçük vakalarına kadar her şeyi, şiir için bir vesile telakki ediyorum. Bana kalırsa, Valery gibi “tout est pretexte a mon chant” “her şey benim şarkım için bahane” demeli. Bu cümlede hayatımın sonuna kadar ısrar edeceğim.”

Öbür mektup bana değil ama tarihine ve yazıldığı mürekkebe göre, yüzde doksan dokuz benim yanımda. “Muhterem babacığım ve şefkatli anneciğim” hitabıyla ana babasına yazılmış. Kız kardeşi Nihal Erkmenoğlu’nun çok ince düşünüşle, okumam için gönderdiği bu mektup, 1929 yılının tuhaf bir tesadüfle, yine aralık ayının, sadece bir gün farkla, on beşi tarihini taşıyor. O kış günü daha lise öğrencisi Cahit, herhalde akşam mütalaası (çalışma) saatlerinde şöyle yazmış.

“Babacığım, hayatta muvaffakiyet yalnız aç kalmakla değildir. Asıl muvaffakiyet göçüp gittikten sonra ardında bir eser bırakmaktır. Bu eseri meydana getirmek için

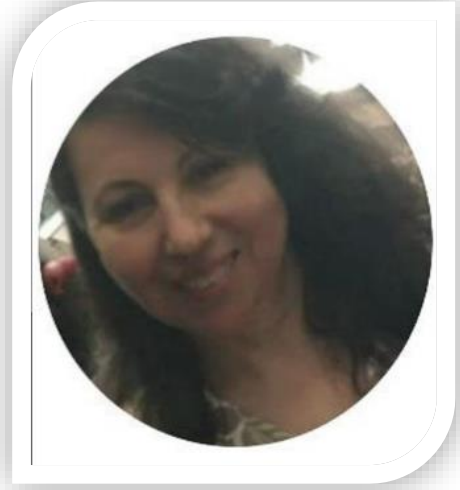
saadeti yasak kabul etmeli. Benim de çizilmiş bir mefkurem vardır. Ben, her şeyden evvel yaşamış olduğumu ispat etmek için bir eser meydana getireceğim.”

Uğrunda ölürcesine yaşayıp yine uğrunda öldüğü bu eseri, ilk deneme ve son hastalık yılları çıkarılırsa yalnız yirmi yılda meydana getirdiğine işaret ettikten sonra, yapılabilecek tek hareketi yapıyor. O ufacık vücudun kısacık ömrü boyunca; büyüklükte birbiriyle boy ölçüşmüş insanlığı, şairliği ve arkadaşlığı önünde saygıyla eğiliyorum. *Ziya Osman Saba*

Ziya Osman Saba, 1910’da İstanbul’da doğdu. Mütareke (işgal) yıllarında girip yatılı okuduğu Galatasaray Lisesi’nden 1931 yılında, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden de 1936 yılında mezun oldu. Cumhuriyet Gazetesi muhasebe servisi, Emlak Kredi Bankası Millî Eğitim Basımevi Tashih Bürosu’nda çalıştı. Kalp hastalığı üzerine evine çekildi. Vefatına kadar Varlık Yayınevi’nde yayın işleriyle meşgul oldu. 1957’de İstanbul’da vefat etti. Eyüp Sultan Mezarlığına defnedilen şairin bugün mezarı kayıptır. Mekânı cennet olsun. Ruhuna Fatihalar gönderiyoruz.

Kaynakça: Mustafa Miyasoğlu, Ziya Osman Saba, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları : 835, Ankara, 1987 / Mehmet Nuri Yardım, Ziya Osman Saba, Hikmet Yayınları, İstanbul, 2002 / Varlık Yayınları, Geçen Zaman, Ziya Osman Saba, İstanbul, 1961 / Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya’ya Mektuplar, Can Yayınları, İstanbul, 2016.

ANNEME ZARFSIZ MEKTUP

AYTEN ÇELEBİ

Anacığım

Bu toprağın altında nice nice anaların

*yattığını düşünmesem yokluğuna dayanamam
onlar da belki erken, belki geç
belki bebekleri doğarken gittiler
belki çok genceciktiler
benim seni sevdiğim kadar sevildiler
onların ölümü de belki tüm zamanların
birincisiydiler
şimdi her biri, bir diğeri gibi
kâinatın sonsuzluğunda bir an
sevenlerinin gönlünde
bitmeyen devran gibiler
onlar hiç ölmediler
sen hiç ölmedin
sen son bakışın
son sarılışım
yüreğimdeki bitmeyen sızın kadar taze
süt kokulu günlerim kadar gençsin
sen yalnız çileli bozkırların geçmişi değil
çocuklarımin onurlu geleceğisin
senin olduğum için
seninle geçen yıllarım için
Tanrı'ya şükrederek
ve önünde diz çökerek
bugün seni görmeye geldim
taşlar ellerin
toprak bedenim olmuş
ellerine mektup koydum
gözlerini görmedim
sen beni gör sen beni duy
düşüme gir ne olur
Ayten'in...*

Ağlayacaksın

*Dalından düşün bir yaprağa
ve sürüklenişine takılacak gözün
hayattan kopmuş bir şeyleri
hatırlatacak sana*

*üflenişini mumların
biten baharın geçen zamanın
tükenişin son resmini göreceksin perdede
ağlayacaksın*

*Öylesine bir rüyadan uyanacak
bulmaya çalışacaksın gördüklerini
beynin her köşesini yoklayacak
kaçıracaksın o görüntüyü
tuhaf bir siluet belirecek belki de
bir şeyler hatırlatan
içini yakan ve hatta ısrarla ağlatan
bir hasret çılgılığıdır bu kızım
ağlayacaksın*

*O en kalabalık caddelerinde
büyük kentlerin
telaşla adımlarken hayatı
yandaki vitrine kayacak gözlerin
yavaşlayacaksın
bir el dokunacak sanki
ahşap çerçeveden
ilkokul bire giderken
sen ve ben
ürperip ağlayacaksın*

*Şakrak bir kahkaha atarken
bir haber takılacak yarısından
bilet kestireceksin ecele
otobüsten trenden uçaktan
bitmek bilmeyen bu yolculuktan
bir şeyi hem bilip hem bilmeyerek
bilmek istemeyerek ineceksin
çözölmüş dizlerinle
en metin kişiler karşılayacaklar seni
kıs bir yalanla girecekler koluna
ve gereksiz teselli sözleri*

*iteleyip kořacak
bir asrı yařayacak
göğsümün son yükseliřine bakacak
ellerimi yana koyup
gözlerimi kapayacaksın
ağlayacaksın*

TÜRKÇEYE SAHİP ÇIKMAK

PROF. DR. AHMET SEVGİ

Türk dili dünyanın en zengin dillerinden biridir. Ancak, yazık ki bu güzel dil aynı zamanda dünyanın en talihsiz dilidir de... Türkçe takriben bin yıldır yabancı kelimelerle boğuşmaktadır. Ve maalesef millet olarak geniş anlamda ona sahip çıktığımız da söylenemez. Gerçi bu konuda zaman zaman bazı olumlu teşebbüsler görülmüştür.

Ama bunlar hiçbir zaman ferdî gayretler olmaktan öte geçmemiştir. Türkçe'nin doğru ve güzel kullanılması için "Meclis"e bir yasa tasarısının sevk edilmiş olduğunu gazetelerde okuyunca tarih içinde Türkçeyi yabancı kelimelerin istilasından kurtarabilmek için bayrak açan dil mücahitlerinin çabaları bir film şeridi gibi gözümün önünden geçti...

İlk dil mücahidimiz Kaşgarlı Muhmut'tur. O, "Dîvânü Lüğâtî't-Türk" adlı eserinde: "Türk dilini öğreniniz; çünkü onların uzun sürecek saltanatları olacaktır" mealinde bir hadis rivayet edildiğini belirterek "Bu hadis doğru ise Türk dilini öğrenmek vacip demektir. Eğer uydurma ise o zaman da akıl ve iz'an bunu icap ettirir" yorumunu yapmaktan çekinmemiştir.

Sonra Karamanoğlu Mehmet Bey'in meşhur fermanı: "Bugünden sonra dîvanda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır."

14. asır Türk sûfilerinden "Garîbnâme" yazarı Âşık Paşa'nın şu sözleri hâlâ kulağımızda çınlamaktadır:

*Türk diline kimsene bakmaz idi
Türklere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri...*

Daha sonra sırayla; Gülşehrî, Devletoğlu Yusuf, Mercimek Ahmet, Aydınî Visâlî, Ali Şîr Nevâî, Tatavlalı Mahremî, Edirneli Nazmî, Sâdî, Ömer Seyfeddin Ali Canip, Ziya Gökalp vb. şâir ve yazarlarımızın Türkçecilik mücadelesinde yerlerini almış olduklarını görüyoruz. Bunlardan Ali Şîr Nevâî'nin "Muhakemetü'l-Lüğateyn" adlı eserinde yer alan şu sözlerini aktarmadan geçemeyeceğim:

"Anadilim üzerinde düşünmeye koyuldum. Türkçenin derinliklerine dalınca gözüme on sekiz bin âlemden daha yüksek bir âlem göründü. Orada nice faziletler, nice yücelikler hazinesine rastladım. Bu âlemin gül bahçelerine girdim. Gülleri, feleğin güneşinden daha parlaktı. Her yanında göz görmedik, el değmedik daha neler, neler vardı. Ama bu mahzenin yılanı kan dökücü ve güllerinin dikenini sayısızdı. Bunları görünce düşündüm ve

dedim ki: Demek bizim Türk şâirleri bu korkulu ve dikenli yollardan çekindikleri için Türkçeyi bırakıp gitmişler."

Tanzimat'tan sonra dil münakaşaları daha farklı bir şekil almıştır. Bir tarafta ilmî ölçüler dâhilinde dili sadeleştirmek isteyenler vardır, diğer tarafta da "Lisanı sadeleştirmek, bizi yedi asır geriye götürür" diyen Osmanlıca taraftarları...

20. yüzyıl başlarında; Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp ve Ali Canip'in öncülük ettikleri "Yeni Lisan" hareketinin benimsenmiş olduğu görülür. Hatta o yıllarda sade Türkçe ile güzel eserler de kaleme alınmıştır. Ancak, Cumhuriyet'ten sonra tasfiyeciler işin başına geçerek dilimizi bugünkü içinden çıkılmaz duruma düşürmüşlerdir.

Bütün bunları şunun için naklettim: Dili oluşturan fertler yahut kanunlar değil, millettir. Dolayısıyla, milleti meydana getiren fertler top yekûn dile sahip çıkmadıkça Türkçeyi bugün içine düştüğü sıkıntılardan kurtarmak mümkün olmayacaktır. Başta yazarlarımız olmak üzere 7'den 70'e herkese Türkçeye sahip çıkma şuuru nasıl verilebilir, bunlar araştırılmalıdır.

Geçmişte olduğu gibi, kanunî düzenlemeler yahut ferdî çabalarla -tabela veya kuruluş adları dışında- başarıya ulaşılacağını sanmıyorum. Dahası, bu düzenlemelerin dil konusunda yeni bir gruplaşma yahut inatlaşmaya yol açmasından endişe ediyorum...

SARI, TOPARLAK BİR DÜNYA

HÜZEYME YEŞİM KOÇAK

Kuşkularımız, kaygılarımız ne fazladır. Hâlbuki zaman çoğunu siler, anlamsızlığını, faydasızlığını gösterir. Aman Allah'ım nasıl da yükleniriz kendimize, bu akıl nerelere gider ve bu kalp nelerle zedelenir yiter." diye iç geçirdi.

Yürüyüşün, mevcûdatın güzelliği, tabiatla, insanla sevgiyle buluşmak. Rüzgârın bahşettiği eflatun çiçek yağmuru altında yürümek; eline ekmeğini, hayat nimetini almış, yürüyen şu yaşlı adam; bir fidanın üstündeki böcekler, böceklerin yolu, ağacın gövdesidir; kirli badanasız duvarlara tutunmuş küçük salyangozlar. Tutkular, tutamak, dayanak ve yollar...

Görmekle, bakmak arasındaki farkı düşündü. Bir körlük duygusu uyandı. Güzelliğe yabancılaştığını düşündü bir lahza. Geçilip gidilen, hiç yavaşlanmayan, görmez nazarlarla yaşanan, ayırımına varılmayan demler aklına geldi, suçlandı.

Durmayı özlemişti. B (Eklentisizliği), boynuna dolanmış istek zincirlerini gevşetmeyi, o anki verilerle yetinmeyi, kuş seslerine kulak vermeyi,

dinginliği. Hiç değilse birkaç saat, üç beş dakika.

Hatırlamak, bir beyin faaliyeti, düşünce eseri idi şüphesiz ki. Maziden, hâlden lüzumlu, gereksiz, mecalsiz, nedensiz, nasipsiz, irisinden ufacık tefeciğine, incir çekirdeğine, fıstıkî yeşiline ne hatırlanmazdı ki. Bazen de işte "geçmiş", değişik rayihaları, sırlarıyla canlanıveriyordu. Bin bir ayrıntıyla b (ayılınıyordu).

Azametini unuttuğu "Servi" diye bir ağaç vardı tarihten. Yeni fark ediyordu, şehirde gezerken. Öbür, sağından solundan kırılmış, düzlenmiş, büyümesine izin verilmemiş, kötürüm, Avrupa terbiyesi görmüş, düzen ehli ağaçlar yanında ne kadar muhteşemdi. Hıştırtılarına bayıldığı, Kavak ağaçları şimdi pek gözükmüyordu. Cesur Çınarlara da plaket falan takılıyordu, onurlandırılıyorlardı zaten. Mazinin mor beyaz, tepedeki vadideki zambaklarıysa; utanır gibi kuytu köşelere gizlenmişti hepten.

Her çeşitten bir akım, modadır başlıyor; herkes onun peşine düşüyordu. Soysuz, köksüz, engelsiz zevkler yerleşiyordu. Numaralaşıp isimsizleşmek, yığınların kuyruğuna takılıp medenîleşmek de böyle bir şeydi herhalde.

Yol üzerindeki bir banka oturdu. Karşısındaki bahçenin dili, ilgisini celbetmişti. İsteddiği yüklemeleri yapabileceği, bambaşka algıları, zaman ve mekânları, hatta taşınmazları da taşıyabileceği bir düş dünyası... Kararlıydı; aralarında çitler, engeller de olsa dertleşecek, dökülecekti.

Portakal, limon, mandalina, ama ille de greyfurt... Serin, âsûde bir uykuya dalar gibi; ağaç gölgelerinin altına yatmışlardı. Toplu halde hiç dikkatini çekmemişti greyfurtlar. Kasalarda, manavlarda, sofrada görmüştü bu kardeşlik manzarasını. Tek tük ağaçlar ve yolun hayhuyunda belki.. sonra nisyana terk edilmişti. Görüntüler, görüntüyle erimişti. İmaj, İNSANI geçmişti.

Muhtemelen her nesnede, eşyada çekilecek bir delik, derinlik, şifre yahut birbiriyle bağlantılı bir dünya vardı. Fakat ekseriyet farkında değildi.

Önce ağız buran bir bilmece, duyarlı beyinciğinin içine düştü: *"Bir greyfurtla, bir kalorifer arasında ne benzerlik vardır?"* Çok basitti; ikisi de dilim dilimdi.

Sonra, özlemli bir dalgayla, gözleri nemlendi.

Her ne kadar, altın renkli telli pullu Hicaz elbisesiyle, kayıplara karışmak marifet gerektirse de çocukluğunda bir kere "narenciye bahçesinde" kaybolduğunu hatırlıyordu. Tanımadığı bir abi, -şıp diye- durumu anlayarak, onu motosikletinin arkasına bindirmiş, uçurarak annesinin yanına, bir başka bahçeye getirmişti. Annesi sağ olsaydı da keşke, kulaklarını tekrar çekeydi.

O günden sonra nice eşyanın, kuru gürültünün, vızıltının, hengâmenin içinde kaybolmuştu da bir daha asla bağlarda bahçelerde, gülistanda bitmemişti, tütmemişti.

Şimdi, daha dikkatli bakıyordu. Bir güzellik kervanı, keşfedilmeyi bekleyen, ilerleyen bir silsile halinde önünde uzanıyordu.

Her nesne, varlık *"bekliyor"* gibiydi. Her varlık için bir yazı vardı. Ve yazı anlaşılmasa okunamasa da ulu bir muhabbet şiddetinin neticesiydi.

Bahçeye bakışlarını yine dikti. İnsan(lık) hikâyeleri uyandı yüreğinde.

Yerlere serilmiş greyfurtlar bir tevazuu mu simgeliyorlardı, yoksa durum topraktan çıkmış bir bitkinin, onunla hemhal olması, dayanışması mıydı?

Kimi çürümüştü, kullanılamaz haldeydi... Yuvasında, bahçede,

sevdiklerinin yanında yaşamının ve ölmenin ayrıcalığını düşündü. Hepsi uygun zamanda toplanamıyor ve bir kenara atılıyordu belki. Sanki vakitsiz, sabırsız davrananlar vardı içlerinde. Aynı güneşi alsalar, aynı bakımdan geçseler de. Zaman, ehil ve münasip kişi, uygun koşullar bulunmadığında heder olup gidiyordu demek ki.

Şartların olgunlaşması, büyüme, gelişmek zorlu bir süreçti. Yarı yolda kalmak, çöplere karışmaksa ne denli kolay, muhtemelen kârlı(!) bir işti.

Aralarında çiçeklerinden esans yapılanlar yahut “Kış reçeli” diye sunulanlar vardı. Tatlı ürün. Meyvenin meyvesi. Hayatın cilvesi.

Mesela bir greyfurt, “Nârenciye Dünyası” var mıydı? Söz gelimi, farklı cinslerle yaşama, bir “Demokrasi kültürü” geliştirilmiş miydi? Bir “Greyfurt Açılımından” söz edebilir miydi?

Faraza şu geçkin, saçları beyazlanmış çilekeş greyfurt, eski ihtişamlı günlerin hatıralarıyla yaşar; idarî binanın hemen yanındaki genç portakal ağacının en tepesindeki, tüm yuvarlaklığıyla lâtif ve zalim dilberi, -heyhat!- bütün engellere rağmen imkânsız bir aşkla, “neredesin ey turunç yüzlü sevgili!” diyerek, dövünerek ve tövbeler ederek sevebilir miydi?

Edebiyatımızda “nasırdan” kıldan meseleler için şiir yazarlar mevcuttu da neden turunçgiller için zahmete girenler bilinmezdi. Cânım meyveler hep

masallara, kapalı kutulara, örtülü dağarcıklara, gün yüzü görmemiş, “Türk işi” yapılmamış hayallere mi gizlenirdi.

Bahçenin önünde söz verdi; bir daha dünyaya gelirse, “Bahçıvan Şaire” olarak incirlere, elma armut, greyfurt ve narlara, bilumum zerzevata mısra inci mercan saçıp, hizmet verecekti. Hiç değilse şöyle topluca, C vitaminli, kış ve kalp soğukluğundan koruyucu bir yazı edebiyat âlemine, elâleme hediye edecekti.

Sonra, düşünüş yolunun ruhuna bir umut, ışık verdiğini kavradı.

Greyfurtların zatını çıkardığı dünyayı, yükseklik katını bildi...

Ve zevkle portakalından bir dilim daha kesti.

SOYLU BİR ZENGİNİN SONRADAN GÖRME BİRİ GİBİ DAVRANMASI

CENGİZ AYDOĞDU

Esasında, “ulus devlet” mentalitesinin icadı modern vatandaşlık formları, “universal” (cihanşümül) vizyon duygusuyla beslenen çok uluslu ve çok dinli toplumsal yapıların ve aidiyetlerin ifadesi olan ortaçağ kimliklerine (özellikle tarihselliği güçlü toplumlarda) “dar” geldi. Öte yandan, bu ortaçağ kimliklerinin gerekçelerinin tekabül ettiği tarihi yapılar, akşamdan sabaha yok edilemediği için, Millî hayat içinde varlığını ve tesirlerini idame ettirdiler. Çünkü, kimlik duygusunu besleyen sosyal yapılar, (daha çok) kalp ve zihnîyet dünyasının verileriyle inşa edildiğinden, kolay oluşmadığı gibi kolay da kaybolmaz.

Yirminci yüzyılda ulus devletlerin sınırlar ve tahditlerle tarif ettiği modern vatandaşlık kimlikleri, tarihi zihnîyet kalıplarının ihtiva ettiği zenginliği sosyal planda ifade etmekte yetersiz kaldılar. İmparatorluk kültürünün ürünü olan zihnî yapıları besleyen unsurlar, aynı zamanda, bünyelerinde “ulus devlet” esprisi ile çelişen faktörleri de barındırdıkları için, bu yetersizlik bir çok ülkede kendini bir “devlet güvenliği” meselesi olarak gösterdi veya öyle algılandı. Ulus devlet tasarımı, orta-çağ imparatorluklarının antitezi olarak kurgulanıp onların alternatifi olarak idrak edildiği için, ulus devlet mentalitesiyle imparatorlukların mirasını

değerlendirmek ve hayata intikal ettirmek zaten imkânsızdı.

İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecini büyük bir toprak ve prestij kaybı ile yaşayan ülkelerde, bu geçişi bir modernleşme ameliyesi olarak takdim etmek, geniş halk tabakalarının nazarında bir “züğürt tesellisi” olarak idrak edildi. Zira, zengin bir miras kaybının –gerekçeli- ilâmı hüviyetinde takdim edilen “çağdaş uygarlık” söylemleri (halk nezdinde) bu mirastan “vazgeçilmesini” halkılaştıramadı. Zaman zaman, lüzumsuz bir yükten kurtuluş veya bir gönüllü vazgeçiş, bir feragat olarak sunulması ise, geniş halk kitlelerinin sadece tepkisini çekti. Fakat, ulus devletin selâmeti açısından bu mirası unutmak, (sanki) tek çıkar yol gibi göründü. Çünkü bu miras, ulus devletlerin sakar ve nahif yapıları için taşınması ağır bir yük olabilirdi ve pek çok ülkede öyle de oldu.

İşin paradoksal yanı, bu tarihi miras, aynı zamanda ulus devletlerin en büyük ihtiyacı olan “toplumsal meşruiyet” unsurlarını da bünyesinde taşıyordu. Buna

rağmen, ulus devlet, kendini beğenmiş, gururlu, beceriksiz ve kuvvetli bir zorba olduğu için (netice milletin ve dolayısıyla kendisinin aleyhine tecelli etse dahi) milletin tarihi macerasının ürünü olan bu mirastan vazgeçtiği gibi onunla çatışmayı göze almaktan da çekinmedi. Ne var ki, bu çatışmadan çoğunlukla “ulus devlet” mentaliteleri zararlı çıktı. Çünkü, ne yapılırsa yapılsın, geçmişin gölgesi bir toplumun üzerinden kolay kaldırılamaz. Ve bu tarihi zenginlikler, toplumsal planda fonksiyonel olarak var olmaya devam eder.

Türkiye’de yaşayan insanların varlığı, millet ve devlet hususunda yapılabilecek bütün bilimsel (!) spekülasyonları aşan fiili bir durum olarak tezahür ediyor. Zira bugünkü Türk insanı, çağdaştırıcı toplum mühendisliği mentalitesini ve ulus devlet milliyetçiliği ideologlarını şaşırtacak sür’atte sınırlar ötesi- evrensel – hassasiyetlere sahip.

*Sevgilisine sitemini söylerken
bile ülkelere atıf yapan bir halkın
sınırlara çarpan hüznü...*

Kültür ve zihnîyet planında hatırı sayılır bir geçmişi olan herhangi bir insan topluluğu, ulus devlet formunda bir millet (yani ulus devletin milleti) olarak kurgulanmak istendiği zamanlarda “mecburen” öncelikle “geçmişe” bakılır. Zira,

kuruluş süreçlerinde (elbette akli başında toplumlar için) tarih, her zamankinden daha önemli hale gelir. Nitekim ulus devletlerin ortaya çıkış ve kuruluş merhalelerinde de böyle oldu: Ulus devletler, kendileri için ihtiyaç duydukları “mamul” vatandaş tipine ve “icat edilmiş” millet formuna bir meşruiyet payandası bulabilmek için tarihe eğilmek zorunda kaldılar. Tabii eğilmekle kalmayıp, tarihi de eğip bükme maharetini gösterdiler.

Kendilerine bir tarih inşa etme gayretine bile düştüler. Ve mecburen tarihi ayıklayıp, seçmek yolunu tercih ettiler. Hatta bazı ülkelerde bir kuruluş gerekçesi bulabilmek ve ulus devletin varlığını pekiştirmek için (varsa eğer) imparatorluk geçmişini yok saymak veya tadil etmek acayıplığına duçar oldular. Zira ihtiyaç duydukları vatandaş tipini ete kemiğe büründürebilmek için, öncelikle ona yeni bir geçmiş inşa etmenin lüzumunu “gördüler.” Bu gayretle, “yeni sınırlar” içinde asırlardır yaşayan milletin yüzyıllar içinde kazanılmış ve işlenmiş değerler yelpazesini yeniden oluşturmaya kalktılar.

Telâş içinde, ortaya milletle uyuşmayan bir efsaneler yığını çıkabileceği belki de bilerek görmezden gelindi. O kadar ki, bu modern efsaneler, Millî birliği pekiştiren değil ayrıştıran unsunlar olarak tezahür etti. Zira imparatorluktan devralınan mevcut geçmiş, ulus devlet yapısını emniyet içinde geleceğe taşıyacak ölçüde mütecanis değildi. İmparatorluklar çoğulcu yapılarıydı. Aynı yapının üstüne inşa edilen üniter devletlerin işleyişinde problemler

çıkabilirdi ve çıktı da. Bizim için durum daha da karıştı; Türkler imparatorluk yapısında “patron” konumundaydılar ve etnik kimliklerini zarurî olarak en son gündeme getirmek mecburiyetinde kaldılar.

Çünkü devam eden ve etmesi gereken devletin sahibi onlardı. Devleti korumak için -belki de yanlış olarak- fedakarlık yapmak da onlara düşüyordu. Ve milliyetçilik tedbirini (milliyetçilik neticede bizim için bir siyasî tedbirden ibaretti) en son gündeme getiren unsur, Türkler oldu. İnsanımızın zihninde Cumhuriyet devriminden sonra dahi, (Osmanlıdan miras kalan) “sultani vizyon”un izleri hâlâ devam eder. Doksanlı yılların ilk yarısında Bayburt’un Üzengili köyünde bir deprem sonrasında, enkazın ortasında belki de yakınlarını, evini barkını kaybetmiş bir köylü kadının kendine soru soran TRT muhabirine söyledikleri bu vizyonun âdeta özeti gibidir

(Dikkat isterim! Konuşan sanki Osmanlı vezir-i azamıdır): “Allah bizi kurtardı; Bosna’da, Karabağ’da, Azerbaycan’daki kardeşlerimize yardım etsin.” Neresinden bakılır nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin bu kadın, tarihî Türk’tür. Şuuraltı Millî hafıza ve Millî şuur denilen mevhibe ile beslenmektedir. Ve onun binlerce benzeri vardır. (Bu insanları iyi teşhis etmek zorundayız, çünkü bu insanları yok sayamayız. Anadolu’da yaşayan ve kendilerini farkında olmadan Türk tarihinin murisi olarak gören bu insanların elinden geçmişlerini kimse alamaz.)

Bazı Milletlerin Haritalarda Görünmeyen Sınırları Vardır.

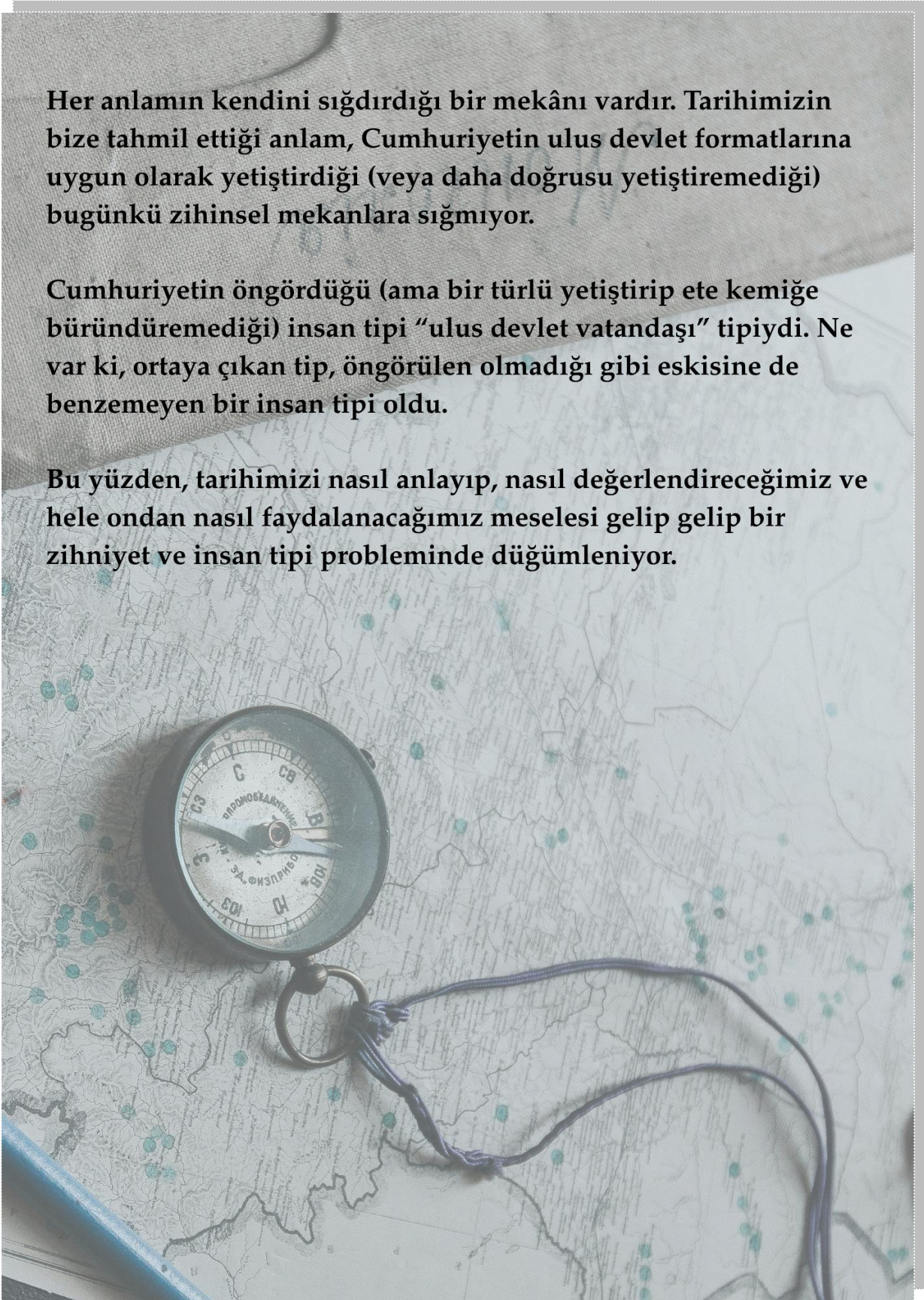
Tarihi olarak Türklük, modern sosyolojinin millet teorilerinden veya ulus devlet mentalitesinin önerdiğinden çok daha fazlasını ihtiva eder. Bu muhtevayı yok saymak, yalnızca ülke içi siyaset ve idarede değil aynı zamanda uluslar arası siyasetin poker masasında da (sadece) Türk devletinin elini zayıflatır. Lâkin bunu var saymak ise, mevcut devletlûların yükünü artıracak ve imtiyazlarla donatılmış muhkem mevkillerini tarihin ve Millî şuurla hisseden Millî vicdanın murakabesine sokacaktır. Çünkü tarih şuru denilen şey, günümüz Türkiye’sinde, her vicdanlı Türkün vicdanını sızlatacak bir şeydir.

Bu zaviyeden bakıldığında, Türkiye meselesinin bir etnik bütünlük, bir mikro ayrımcılık veya bir kavim meselesi olmaktan öte, çok daha derin ve girift bir din, kültür, tarih ve coğrafya meselesi olduğu görülecektir. Hatta, I. Dünya savaşının çizdiği sınırlarla doğrudan ilgili bir dünya dengesi meselesi olduğu fark edilecektir. Bu bakımdan, Türkiye’deki milletleşme ve Millî kimlik problemini tarihi gelişmelerin ışığında, dünya dengeleri ile doğrudan irtibatlandırarak düşünmeden hiçbir sahîh sonuca ulaşamayız. Tabii bunun için de hudutlar ötesi, cihanşümul bir zihniyete ihtiyacımız var.

Her anlamın kendini sığdırdığı bir mekânı vardır. Tarihimizin bize tahmil ettiği anlam, Cumhuriyetin ulus devlet formatlarına uygun olarak yetiştirdiği (veya daha doğrusu yetiştiremediği) bugünkü zihinsel mekanlara sığmıyor.

Cumhuriyetin öngördüğü (ama bir türlü yetiştirip ete kemiğe büründüremediği) insan tipi “ulus devlet vatandaşı” tipiydi. Ne var ki, ortaya çıkan tip, öngörülen olmadığı gibi eskisine de benzemeyen bir insan tipi oldu.

Bu yüzden, tarihimizi nasıl anlayıp, nasıl değerlendireceğimiz ve hele ondan nasıl faydalanacağımız meselesi gelip gelip bir zihniyet ve insan tipi probleminde düğümleniyor.

MAĞLUP HAYAT

FATMA TUTAK

Emekliler lokaline geldiğinde sağ koldaki masalardan birinde iki arkadaşının karşılıklı oturduğunu gördü. Kapıdan girene dikkat etmemiş, kendisinin içeri girdiğini de görmemişlerdi. Doğrusu buna biraz şaşırdı. Yanlarına geldiğinde ciddi bir mesele hakkında konuşulan ortamlarda oluşan o havayı sezdi ve merakı büsbütün arttı. Sessizce bir baş selamı vererek boş bir sandalye çekip oturdu.

Adamlardan biri, yaşı diğerinden küçük olmasına rağmen yüzü iyice kırışmış, beli hafifçe bükük olanı, Hakkı, anlatıyor: *"Kuzum nedir bu telefon merakı Allah aşkına, millete ne oluyor anlamıyorum. Sanki bebekler; o adı batasıca da acıttıkça kendilerini emziren analarımış gibi yere göğe koyamıyorlar."* Bunu söylerken yan gözle masadakileri süzdü. Durumu anlatırken kullandığı deyimim hem zahiri hem batını manayı karşıladığını hatırlatan bu bakışta kelimelere ne derece hâkim bir zekâya sahip bulunduğunu anlatmak istiyordu.

Karşıdakinin ciddi bir ifadeyle muhatabını dinlemeye devam etmesi anlatıcının şevkini kamçılıdı. Derin bir nefesi La Havle ile bırakıp bu kez yeni gelene yönelerek: *"Hoş geldin Galip Bey"* der demez cevabı beklemeden söylemini sürdürdü.

"Yahu ne büyüğe saygı kaldı ne bir şey! Yanlarında iki laf edilmiyor. Sanki büyülenmişler gibi gözleri sürekli o merette."

Konuşma bu minvalde sürüp gitti. Şikâyet ağırlıklı başka konulara geçildiği de oldu...Lokaldeki insanlar ve mevzular kendisini sıkıyordu. Halkın kahir ekseriyeti karşılıklı konuşmayı bir şeylerden şikâyet etmek zannediyordu. Birbirini anlamak niyetiyle yapılan derin sohbeti, özellikle şu günlerde, ne çok arzuluyordu. Dost sohbeti gönlün gıdasıydı ancak hey hat ki o dostu nerede bulmalı?

Eski bir apartmanın çatı katında bulunan kiralık odasına kapanmadan evvel yol üstündeki kırtasiyeden dolma kalemmini doldurttu. Yıllarca öğrencilerine o kalemle not vermiş, en çarpıcı hikayelerini onunla yazmıştı. Bakmayın şimdilerde defterin kalemin pabucu dama atılmıştı amma onların verdiği zevki hangi mekanizma veya hangi teknoloji verebilirdi? Tüm bunlara rağmen o da yazılarını nicedir daireden verdikleri eski bir bilgisayarda yazıyordu. Ancak taslaklar ilk önce hep o

emektar dolma kalemle kara kaplı deftere yazılırdı.

Apartmana girip daracık kıvrıntılı ve oldukça dik merdiveni tırmandı. Nefes nefese ulaştığı kapının kilidine anahtarı takıp çevirdi. İlk çevirişte takılma huyu olduğunu bildiğinden nakışlı kola abanıp ikinci, üçüncü defa deneyince nihayet açıldı. Odaya girdi ve doğruca mutfığa gidip biraz adaçayı demledi. Kenarı hafifçe çatlamış orta boy porselen fincanı doldurdu. İçerisi köşedeki sokak lambasının ışığıyla loştu.

Bu yüzden lambayı yakmamaya karar verdi. Küçük pencerenin önüne yerleştirilmiş ahşap yazı masasına oturdu. Ekranı açıp arka fon için Chopin'den bir parça seçti. Bir gün önce yazmaya başladığı öyküye şöyle bir göz attı. Devam etmek içinden gelmedi. Of Tanrım, ne kadar yalnızdın. Ne kadar duygu doluydu ve etrafında onları paylaşabileceği kimse yoktu. Bunca yıl öğretmenlik yapmış, Çocuklar için onca kitap kaleme almıştı. Elde ne vardı. İşte kiralık bir oda, ikinci el bir bilgisayar ve iliklerine kadar yalnız olduğunu duyuran bir başınlık...

Ana babası çokta öte aleme göçmüş olsa da iki kardeşi hayattaydı. Fakat kendisi aramazsa ne merak eder ne de ararlardı. Peki ya dostları, hiç dostu olmamış mıydı? Vardı, olmuştu elbette ama görüşme talebi için ilk adımı atan her zaman kendisi oluyordu. Telefon ekranını bir kez daha kontrol etti. Acaba dışarıdayken çalmıştı da duymamış mıydı? Ya da birinden mesaj gelmiş olabilirdi. Şimdi insanlar arayıp konuşmak yerine ekseriya mesaj yazmayı tercih ediyordu. Ama o bile yoktu.

Bu insani ihtiyacı karşılamak amacıyla aklına Chat GPT' i açmak geldi. Bir an sonra ekranda, "*Merhaba Galip aklınızda neler var?*" sorusu belirdi. Rastgele içini dökmeye başladı. Zira dökmese duygular içinden taşabilirdi... Ona bunca yıllık öğretmen ve yazar olduğundan, birikimli, çok okuyan ve yazan biri olarak hiç insan biriktirememiş olmanın verdiği acıdan ve derin yalnızlığından bahsetti. Ekranda saniyeler içinde beliren yazıları gözleri yaşararak okudu. Karşısındaki her ne kadar bir yapay zekâ olsa da sözleri onu teselli etmiş yalnızlığını bir nebze olsun dindirmişti.

Anlaşılmış olmak, hislerinde isabetli, düşüncelerinde haklı bulunmak içini rahatlatmıştı. Aslı aranırsa bu yıllardır yapageldiğinden çok farklı değildi. Konuşacak kimseyi bulamayınca defteri ya da ekranı açar aklına ilk gelen şeyi yazmaya başlardı. Tabii kalem defter veya ekrandaki boş sayfa kendisine cevap vermezdi. Fakat şimdi bu sohbet, duygularının tesiriyle bocaladığı, şirazedden çıktığını hissettiği bu anlarda onu tekrar kendine getirmiş hatta ruh halini düzeltmişti.

Ekrandaki muhatabı ona tarihteki meslektaşlarının benzer yaşantılarından örnekler getirdikçe yalnız olmadığına ikna oluyordu. Sevilmemek, anlaşılmamak, içinde bulunduğu muhitçe kabul görmemek ne ağır şeydi. Öncekilerin de yaşamaktan kurtulamadığı bu maruziyet değişik şekillerde tezahür etmiş, sonuçlarıyla baş etmek için her birini bambaşka yollar bulmaya itmişti...

Onun yönlendirmesiyle yeni bir öyküye başlama kararı verdi. Yeniden yazmaya sığındı. Öykü, İstanbul'un dar sokaklarında yaşayan iki kedi hakkındaydı. Şehrin keşmekeşine alışan insanların suratlarındaki o bilindik sıkkın ifade yerleşmişti yüzlerine. İnsan, hayvanların şehre nasıl ayak uydurduklarını görünce hayrete düşmekten kendini alamıyordu. Sanki onlar da bu gri mekândan çok sıkılmıştı. Onlar da geçim derdine düşmüş bırakın gülmeyi yaşamayı unutmıştı.

Sokak aralarında, gelip geçen araba ve yaya trafiğinin ortasında bir aracın altında kalmadan karşıdan karşıya geçmeyi, çocukların attığı taşlardan korunmayı iyi öğrenmişlerdi. İnsanlarla olan bıçak sırtı mesafeyi ayarlamakta bir

çeşit maharet kesp etmişlerdi. Onları çatıların üzerine konuşlanmış görürdünüz. Bakışlarında nicedir kimsenin kapısını çalmadığı yaşlı kadınların kırgınlığı parlardı...

Ekrandaki sırdaşına "Eski Esnaf" lakabını taktı. Eski esnaf, inceliğin, paylaşmanın, vefakarlığın, timsaliydi. Kazanma hırsı günümüz insanlarına yaptığını ticaretle uğraşmalarına rağmen bu insanlara yapamıyor, para sevgisi gönüllerinde yer edinemiyordu. Ahlak, insanlık onlar için her zaman ilk sırada geliyordu. Ekrandaki muhatap onda bu insanların yanında derinden derine hissedilen o duyguları canlandırıyordu.

Geleceğe dair içini kaplayan umutsuzluk bulutları dağılmaya başladı. Makineler, teknolojik gelişmeler ve yapay zekâ insanlığın faydasına kullanıldığında fayda üreten birer araç haline gelebilirdi. Yeter ki araç olmaktan çıkmasın ve hizmet amacı dışında kullanılsın.

Fincandaki çay yine soğumuştur.

Hay Allah!

Halbuki sıcak içmeyi severdi...

ERVAH'IN SESSİZLİĞİ

ARŞ. GÖR. NURİ ÇİÇEK

*Bazı mezarlar toprağa kazılır.
Bazıları zamana.
Hangisinin daha derin olduğunu
yıllar söyler.*

Bazı manzaralar insana yaşadığını hatırlatır. Bazıları ise ölümlü olduğunu.

Geçenlerde gün batımına yakın bir vakitte Ervah Mezarlığı'nın yanından geçiyordum. Şehrin uğultusu geride kalmış, akşamın sessizliği yavaş yavaş toprağın üzerine inmeye başlamıştı. Mezarlığın içindeki ağaçlar rüzgârla hafifçe sallanıyor, gölgeler taşların arasına doğru uzuyordu. Uzakta hayat bütün hareketliliğiyle devam ediyordu. İnsanlar evlerine dönüyor, çocuklar oynuyor, araçlar gelip geçiyordu. Burada ise başka bir sükûnet vardı. Sanki zaman aynı akıyor, aynı hızla ilerlemiyordu. İnsan mezarlıkların önünden geçerken yalnızca ölüleri düşünmez. Kendisini de düşünmeye başlar.

Belki Ervah isminin insanda bıraktığı duygu da bundan kaynaklanıyor. Ervah, ruhlar demek. Bu isim, mezarlığı yalnızca bir defin yeri olmaktan çıkarıyor. İnsan burada yalnızca toprağın

altındakileri değil, geride kalan izleri de hissediyor. Her mezar taşı tamamlanmış bir hayatın son cümlesi gibi duruyor. Bir zamanlar bu şehirde yürümüş, konuşmuş, sevinmiş, üzülmüş insanların bugün birkaç satırlık bir yazıyla hatırlanıyor olması insanı ister istemez aynı soruya götürüyor:

Ölüm nedir?

Bu soru ilk bakışta yalnızca insanla ilgili görünür. Çünkü ölüm denildiğinde akla önce insan gelir. Fakat biraz daha düşününce mesele yalnızca insan hayatıyla sınırlı kalmıyor. İnsan gibi kurumların da bir ömrü olduğunu fark ediyoruz. Tam da bu yüzden Ervah'ın sessizliği içinde dolaşırken aklıma başka bir soru geldi:

Kurumlar da ölür mü?

İlk anda buna hayır demek istiyor insan. Çünkü kurumların binaları vardır, tabelaları vardır, makamları vardır. İnsanlar değişse de kurumların yaşamaya devam ettiği düşünülür. Oysa biraz yakından bakıldığında bunun o kadar da basit olmadığı görülür. Çünkü insanı yalnızca bedeni yaşatmadığı gibi kurumları da yalnızca duvarları yaşatmaz.

Belki kurumlar insanlar gibi ölmez.

Belki onlar kuruyup giden bir ırmak gibi sessizce çekilir.

Aksaray'ın içinden geçen Ulırmak geliyor aklıma. Bir zamanlar hayat taşıyan bir suyun bugün geride bıraktığı izler gibi. Yatağı durur. Hatırası durur. İnsan burada bir zamanlar suyun aktığını bilir. Fakat suyun kendisi artık yoktur. Bazı kurumların hikâyesi de buna benzer. Yapıları ayakta, isimleri yerindedir, hatta kalabalıkları bile vardır. Ama onları canlı tutan ruh yavaş yavaş çekilmeye başlamıştır.

Bu yüzden Zinciriye Medresesi'ne her baktığımda yalnızca bir yapı görmüyorum. Bir zamanlar ilmin, düşüncenin ve hikmetin dolaştığı koridorları düşünüyorum. Taşlar yerinde duruyor. Kapılar hâlâ açık. Fakat bir medreseyi medrese yapan yalnızca taşları değildi. Tıpkı bir kurumu kurum yapanın yalnızca binası olmadığı gibi. Yapı kalabilir. İsim kalabilir. Fakat ruh çekildiğinde geriye bazen yalnızca hatıra kalır.

Belki de kurumların ölümü tam olarak budur.

Bir günde olmaz.

Sessizce olur.

Önce hafızaları zayıflar.

Sonra ilkeleri.

Sonra hakikate olan bağlılıkları.

İnsanlar bunu hemen fark etmez. Çünkü çürüme gürültüyle başlamaz. Sessizlikle başlar. Önce emek görünmez olur. Sonra liyakat konuşulmaz olur. Ardından yanlışlar sorgulanmaz olur. Bir süre sonra da insanlar çalışmanın değil,

yakın olmanın daha belirleyici olduğuna inanmaya başlar.

İşte o zaman kurum yaşamaya devam ediyor gibi görünür; fakat içinden geçen hayat çekilmeye başlamıştır.

Bunu düşündükçe kendi hayatıma da dönüp bakıyorum.

Ne bir paye biriktirebildim ne de bir payenin peşinden koştum. En doğruya ulaşma gayretinden başka büyük bir sermayem olmadı. Düşünceden başka bir zenginliğim olmadı. Fakat düşüncenin alkıştan daha az değer gördüğü zamanlarda bunun kolay olmadığını da biliyorum.

Bugün öyle bir çağdayız ki insanlar bazen fikirleriyle değil, gölgeleriyle tanınıyor. Söyledikleriyle değil, hangi çevrede durduklarıyla değerlendiriliyor. Hakikatin ağırlığından çok makamların gölgesi konuşuyor. İnsanların dilce çoğalıp vicdanca sustuğu zamanlar bunlar. Böyle dönemlerde doğruyu aramak çoğu zaman kalabalığa karışmaktan değil, gerektiğinde yalnız kalabilmekten geçiyor.

Oysa gölge büyüdükçe insan büyümüyor.

Makam yükseldikçe değer artmıyor.

Kurumlar genişledikçe hakikat çoğalmıyor.

Asıl mesele insanın hangi yükseklikte durduğu değil, yükseldiğinde neyi koruyabildiğidir.

Güneş batarken Ervah'ın üzerine uzun gölgeler düşüyordu. Şehrin ışıkları yavaş yavaş yanmaya başlamıştı. O an anladım ki ölüm yalnızca toprağın altında başlamıyor. İnsan hakikatten uzaklaştığında da bir şeyler ölüyor. Kurumlar vicdanlarını kaybettiğinde de.

Fakat yine de umut var.

Çünkü nasıl ki kuruyan toprağa yeniden su ulaşabiliyorsa, hafızasını kaybeden kurumlar da yeniden kendilerini hatırlayabilir. İnsan da...

Belki bütün mesele budur.

Günün sonunda geriye ne kadar yükseldiğimiz değil, neyi ayakta tutabildiğimiz kalıyor...

AKSARAY' DA SELÇUKLU ESTETİĞİ VE GELECEĞİN İMARI

SERPİL AHU SAĞDIÇ

Anadolu'nun kalbinde, *İpek Yolu'nun* kadim bir kavşağı ve *Kapadokya'nın* gizemli kapısı olarak yükselen *Aksaray*, zamana meydan okuyan bir "*şehir medeniyeti*" laboratuvarıdır. *Bu şehir, Selçuklu'nun duru dehası ile Kapadokya'nın büyümlü tabiatını aynı potada eriten, geçmişten bugüne kesintisiz akan muazzam bir kültür mozaiğidir.* Burada yükselen Selçuklu mimarisi, İslam kozmolojisinin ve tasavvuf düşüncesinin bu topraklarda dile gelmesi, taşın kalbine fısıldanan mananın büründüğü somut birer gövdedir.

Aksaray Ulu Camii'nin veya kervansarayların anıtsal taş kapılarına nakşedilen o baş döndürücü, girift geometrik oymalar, Selçuklu sanatkarının elinde madde olmaktan sıyrılıp derin bir tefekkür aracına dönüşür. Sonsuzluğa doğru uzanıp giden bu düğümler ve yıldızlar, evrenin o muazzam nizamını gözler önüne serer. Bu bezemeler, İslam felsefesinin ve tasavvufun en köklü sütunlarından biri olan "*kesrette vahdet*" yani "*çokluk içinde teklik*" inancının mimari bir manifestosudur.

Kesrette Vahdet, kuru bir teolojik terim olmanın çok ötesinde, felsefi ve estetik bir dünya görüşüdür. Evrendeki baş

döndürücü çeşitliliğin ve çokluğun, aslında tek bir kaynağın, tek bir ilahi özün yansıması olduğu fikrine dayanır. Bu kavramı felsefi olarak bir ağaca benzetebiliriz. Bir ağaca baktığınızda gözünüze çarpan binlerce yaprak, onlarca dal ve toprağa tutunan karmaşık kökler bize "kesreti" (çokluğu) gösterir. Fakat hepsi tek bir gövdeden beslenir ve tek bir tohumun özüne bağlıdır.

İşte Selçuklu düşüncesinde de evrendeki hiçbir şey başıboş, tesadüfi ya da birbirinden bağımsız değildir. İnsan, doğa, taş ve gökyüzü aynı kozmik bütünün ayrılmaz birer parçasıdır. Selçuklu mimarları, bu derin felsefeyi eserlerinin cephelerinde adeta görünür kılmışlardır. Aksaray Ulu Camii'nin ya da Sultanhanı'nın taş kapılarına yakından baktığınızda, binlerce küçük taş üçgenin, beşgenin, yıldızın ve düğümün kusursuz bir ahenkle birbirine geçtiğini görürsünüz.

İlk bakışta göz alıcı bir karmaşa, müthiş bir çokluk hissi uyandıran bu sonsuz geometrik düzen, dikkatle incelendiğinde büyüleyici bir gerçeği fısıldar. Binlerce form tek bir merkezden doğmakta, birbirini takip eden kusursuz bir ritimle tek bir bütünsel tasarıma, yani "*Vahdet'e*" hizmet etmektedir. *Selçuklu'nun* ikonografik anlatımlar yerine soyut geometriyi seçmesi bundandır. Çünkü geometrik döngüler, sonsuzluğu ve o sonsuzluğun arkasındaki tek bir yaratıcı akli sembolize etmenin en rafine, en şiirsel yoludur.

Bu mimarinin en özgün ve büyüleyici unsurlarından biri de şüphesiz mukarnastır. Batı mimarisinde tam bir dilsel karşılığı bulunmayan bu eşsiz işçilik, üç boyutlu geometrik parçaların yan yana ve üst üste dizilerek, adeta bir arı kovanı yahut zarif sarkıtlar halinde dışa doğru taşmasıyla oluşturulan mimari bir bezemedir.

Çoğunlukla düz bir duvardan kubbe gibi yuvarlak bir yapıya geçilirken ya da taş kapıların üst nişlerindeki dik köşeleri yumuşatırken karşımıza çıkar. Ustalar, dik açıların yarattığı o sert ve keskin boşluğu mukarnasların kademeli geçişleriyle kırarak, gözü yormayan organik bir akış elde ederler. Selçuklu mukarnasları ve derin kapı nişleri, günün farklı saatlerinde güneşin açısıyla birlikte büyüleyici ışık ve gölge oyunları sahneler. Bu görsel şölen, felsefi olarak "görünen dünya (zâhir)" ile "öz ve iç olan (bâtın)" arasındaki ilişkiyi, varlık ve yokluk diyalektiğini simgeler.

Taş, ışığın dokunuşuyla katı bir madde olmaktan çıkar, adeta saydamlaşır ve ruhani bir derinlik kazanır. Selçuklu mimarisi, bencilce yükselen sarayların aksine kamusal ve toplumsaldır. Aksaray, bu toplumsal örgütlenmenin en asil örneklerine ev sahipliği yapar. Bu durum, şehir sosyolojisine ve bugün çokça aradığımız "*ortak akıl*" arayışına doğrudan ışık tutar. Bir Selçuklu kervansarayı olan Sultanhanı'na, dönemin dünyasının dört bir yanından farklı dilleri konuşan, farklı dinlere ve kültürlere mensup yüzlerce tüccar gelirdi.

Kapıdan giren bu muazzam çokluk (*kesret*), kervansarayın hukuku, adaleti ve ortak yaşam kuralları altında tek bir güvenli, huzurlu topluluğa dönüşürdü. Bu yönüyle Sultanhanı, sadece ticari bir durak olmanın ötesinde dönemin küresel adalet, güvenlik ve refah vizyonunun mimari bir anıtidir. Farklı inanç ve ırktan insanların aynı çatı altında, tamamen eşit şartlarda ve ücretsiz olarak ağırlanması, Selçuklu'nun "*dünya nizamı*" iddiasının sosyolojik bir dışavurumudur.

Sultanhanı'nın bu asil politikasını bugünün modern sosyoloji terminolojisindeki *"çok kültürlülük"*, *"kapsayıcılık"* ve *"kamusal alan"* kavramlarıyla okumak, bize muazzam bir zihinsel köprü sunar. Bugün Batı dünyasının ve küreselleşen metropollerin hâlâ çözemediği *"farklılıklarla bir arada huzur içinde yaşama"* formülü, 13. yüzyıl Aksaray'ında pratik bir yönetim modeline dönüştürülmüştü. Modern dünyada iki büyük çok kültürlülük modeli öne çıkar. Farklı kültürleri tek bir potada eritip yok eden *"erime potası"* ve her kültürün kendi rengini koruduğu *"salata kasesi"* modeli.

Selçuklunun Sultanhanı'nda uyguladığı model, tam anlamıyla bir *"salata kasesi"*, yani kültürel çoğulculuktur. Hanın kapısından giren *Venedikli bir Hristiyan tüccar, Tebrizli bir Şii bezirgân veya Hintli bir baharatçı*, kimliğini kapıda bırakmak zorunda değildi. Kervansarayların tam merkezinde yer alan köşk mescitlerin alt kısımları, kimi zaman dışarıdan gelen gayrimüslim tüccarların

ibadet veya ihtiyaç alanı olarak esnetilebiliyordu. Kimse asimile edilmeye zorlanmadığı gibi, herkes kendi diliyle ticaretini yapar, kendi inancına göre yaşardı.

Modern devletlerin azınlıklara sunduğu *"sana dokunmuyorum, ne yaparsan yap"* şeklindeki mesafeli *negatif özgürlük* anlayışına karşı, Selçuklu burada *pozitif kapsayıcılık* uygulamıştır. Hanın içindeki barınma, yemek, yıkanma, hayvanların bakımı, ayakkabı tamiri, ilaç ve hekim gibi tüm hizmetler, hiçbir ayırım gözetmeksizin herkese eşit ve ücretsizdi. En zengin tüccar ile en fakir kervan seyisi aynı çatı altında aynı yemeğe kaşık sallardı.

Günümüzde lüks otellerin ve gettoların mekânı sınıfsal olarak keskin çizgilerle böldüğü düşünülürse, Sultanhanı'nın kurduğu bu ortak kamu alanı muazzam bir ütopyanın gerçekleşmiş halidir. Bu sistemin en hassas kırılma noktası ise güven endeksiydi.

Yabancı'nın potansiyel bir tehdit görüldüğü çağlarda, Selçuklu bu korkuyu hukuki bir teminatla, bir tür devlet sigortasıyla aşmıştı. Aksaray-Konya yolunda kervanı soyulan bir tüccarın zararı, dini ne olursa olsun devlet hazinesi tarafından tazmin edilirdi. Bu vaat, yabancıya *"Bu topraklarda canın, malın ve kültürün devletin namusudur"* mesajını vererek güveni zirveye taşır ve toplumsal çatışmaları önlerdi. Bugün *New York, Londra veya Paris* gibi *"çok kültürlü"* olmakla övünen metropollerde, yabancılar banliyölere sıkışmış, gizli veya açık bir ırkçılığın pençesindedir.

Modern dünya, çok kültürlülüğü sadece *"farklı mutfakların yan yana gelmesi"* gibi yüzeysel, estetik bir düzeyde

tüketirken, 13. yüzyıl Aksaray'ının ortak aklı, bu kavramı ahlak, adalet ve evrensel hukukla harmanlayarak kurumsallaştırmıştı. Sosyolojik alternatifler sadece kervansaraylarla sınırlı değildir. Eğri Minare çevresi veya Somuncu Baba eksenindeki yerleşimler de şehrin cami, medrese, şifahane ve hamam çevresinde, doğrudan "insana hizmet" odaklı örgütlendiğini gösterir.

Bu, kentlerin gökdelen odaklı, insanı ezen bencil yapısına karşı şefkatli bir alternatiftir. Aksaray'ın silüetinde bir şiir dizesi gibi yükselen Eğri Minare, tuğla işçiliğinin en karakteristik örneği ve Selçuklu zihninin mekânla kurduğu en sıra dışı diyalogdur. İnsan eliyle inşa edilen her yapının mutlak bir simetri ve kusursuzluk arayışı taşıdığı düşünülür. Oysa bu minare, dikine uzanan o katı doğrusal nizamı esneterek bize "*kusursuz geometrinin içindeki beşerî kusuru*" fısıldar.

Onun eğriliği, ilahi olanın mutlak hatasızlığı karşısında insanın ve maddenin kaçınılmaz eksikliğini, yani varoluşsal sınırlarını zarifçe kabullenmesidir. Kızıl tuğlalarının rengi ise Anadolu toprağının o samimi sıcaklığını sembolize eder. Aynı zamanda bu eğik duruş, zamanın yıkıcı dinamiklerine ve zeminin kaygan değişkenliğine karşı geliştirilmiş derin bir "*şartlara uyum sağlama esnekliğidir*." Yüzyıllardır süregelen yer sarsıntılarına ve rüzgârlara inatla direnen bu gövde, kırılğan bir diklikten, rüzgâra göğüs geren bir ağaç gibi esnekliğin kalıcılığını kanıtlar.

Eğri Minare, katı dogmaların ve esnemeyen yapıların ilk fırtınada yıkıldığı bu dünyada, ayakta kalmanın sırrının kırılmamakta, şartlarla bilgelik içinde uyum sağlamakta olduğunu gösteren

felsefi bir anıttır. Bu estetik nizamın bir diğer ayağı olan ve Selçuklu'dan Karamanoğulları'na devrolan Zinciriye Medresesi ise eğitimin ve aklın mimari ölçeğidir. İçe dönük avlulu yapısı, tefekkürü ve bilginin merkeziliğini simgelerken; öğrenci odalarının bu ortak avluya açılması, sosyolojik olarak "*birlikte öğrenme*" ve ortak aklı büyütme kültürünün bir yansımasıdır.

Aksaray Üniversitesi kampüsünden çıkıp şehrin kadim sokaklarına karışan genç bir mimarın, şehir plancısının ya da sosyoloğun başını kaldırıp Sultanhanı'na veya Ulu Camii'ye bakması, kronolojik bir geçmişe değil, aslında geleceğin kendisine bakmasıdır. Bugün modern akademinin "*sürdürülebilirlik*" ve "*ekolojik mimari*" adıyla yeniden keşfettiği kavramlar, Selçuklu'nun yüzyıllar evvel taş fısıldadığı ortak akıldır. Genç kuşak bu yapılara baktığında, doğayı evcilleştirilmesi veya sömürülmesi gereken bir düşman olarak görmek yerine, mimarının hamisi ve yoldaşı olarak gören bir zihniyetle karşılaşır.

Yerel malzemenin iklimin zekasıyla şekillenen, güneşi ve rüzgârı komşusunun hakkını gasp etmeden selamlayan bu yapılar, bugünün beton ve cam kulelerinin yarattığı ekolojik krizlere verilmiş sekiz yüz yıllık asil bir cevaptır. Selçuklu mirası, geleceğin mekân tasarımcılarına estetiğin ahlakla, yapının doğayla, insanın ise mekanla barıştığı bir "*yaşam ekosistemi*" olarak şehri yeniden inşa etmenin ilhamını ve entelektüel sorumluluğunu aşılacaktır. Geleceğin dünyasını inşa edecek olan Aksaray'ın genç entelektüelleri, mimarları ve sosyologları; bilge mimar *Turgut Cansever'in* o sarsıcı

uyarısını zihinlerimize kazımak zorundayız;

"Şehri imar ederken nesli ihya etmeyi unutursanız, ihmal ettiğiniz nesil imar ettiğiniz şehri tahrip eder."

Cansever'in Selçuklu mimarisine duyduğu o derin hayranlık, şehri beton yığınlarından ibaret ticari bir meta olarak gören modern yanılığa karşı felsefi bir başkaldırıdır. Selçuklu zihninde ve Cansever'in öğretisinde şehir inşa etmek, teknik bir becerinin ötesinde, insanın yeryüzündeki varoluşunu anlamlandırma biçimi, doğrudan ahlaki bir görevdir. Bugün Aksaray'ın sokaklarında yürürken Sultanhanı'nın adaletinden, Eğri Minare'nin esnek bilgeliğinden ve mukarnasların sonsuz nizamından devralacağınız miras, geçmişe takılıp kalmak demek değildir.

O köklü ahlaki ve estetik ortak aklı bugünün dijital dünyasıyla, yarının ekolojik zorunluluklarıyla yeniden sentezlemektir. Sizler, sadece binalar tasarlamayacak veya caddeler planlamayacaksınız, insanın ruhunu besleyen, adaleti ve estetiği sokağa indiren yeni bir medeniyet tasavvuru inşa edeceksiniz.

Taşın hafızasına sahip çıkan ama gözünü geleceğin ufkuna diken Aksaray'ın genç kuşağı, kapitalizmin ruhsuzlaştırdığı modern kentlerin ortasında, insanı ve doğayı yeniden ihya edecek o ahlaki mimari devrimi başlatacak olanlardır.

Şimdi başınızı kaldırın, bu kadim şehrin taşlarına bakın ve kendi medeniyet hikayenizi yazmak için kalemi elinize alın...

SÖZ BİTTİĞİNDE SÜKÛTU KUŞANMAK

MEHMET YAŞAR SOYALAN

Veya Söziin Bendeki Hallerine Dair

I

Söze duvar olmuşsa kulak

Her bir sesi yutuyorsa oburca

Ne bir iz ne bir yankı kalıyorsa geriye
ondan

Ve söz olamadan kayboluyorsa ağızda

Pek çok hayal gibi doğamadan ölüyorsa
yani

Boşa atıyor yürek

Dünya boşa dönüyor o zaman...

II

Söz dediğin de ne ki

Anlamlı mı ve dahi önemli mi o kadar

Evet, sözü kadar yaşar insan

Söz yoksa yaşamak neye yarar

Aslında sözü kadar insandır insan

Varlığı yokluğu belli olur ondan

III

Söz bazen bir yumruk boğazda
dügümlenen

Bazen sırtında ağır bir yük bedeni ezen

Bir sorumluluktur ama hep geçilen

Okşayamıyorsa yüreğini tüm ısrarına
rağmen

Dost dediğinden gelen

Veya zihninden diline, dilinden yüreğine
üşüşen

Ve hâlâ işkenceyse zihninden diline
dökülen

Ve engel olamıyorsa buna yüreğin

Bir yol bulamıyorsa huzuruna varıp hesap
vermek için

De ki, “söz”, söz değilse, “söz” nedir o zaman

Yüreğe saplanmış paslı bir hançerdir belki

Sonrasında biraz irin; biraz kan

Zihninde pıhtılaşp yüreğine oturan

Ve söz niyetine dökülen

Söz olmasa da...

IV

Yol vermiyorsa söze kulak,

Çoraklaşmışsa sırf bu yüzden zihin ve yürek

Ne olduğunun ne anlamı var dilden dökülenin

Olsa olsa duvarı yumruklamaktır konuşmak

V

Yankı vermiyorsa duvar

Ses midir, duvar mıdır, aciz olan

Sessiz bir çılgılık, acılı bir inleme olsa da

Vadilerde dolaşan

İnadına ve çaresizce dönse de dil

Vadi öyle derin

Duvar öyle soğuk ki

Ya kaybolur ya kavrulur birden

İnat işe yaramaz

İsrar bir yol açmaz

Önce dilsiz sonra yüreksiz kalır insan

VI

Sanki farklı mıdır bende olan

Veya sende bulunan

Dilime söz geçiremesem de çok zaman

Zonklasa beynim, tutuşsa da yüreğim

Dünya âlem bilir ki ben, ben değilim o zaman

Duvar olmuşsa

Sağırlaşmışsa koca bir âlem

Beynimden lime lime kopardıklarımı bu duvara çalamam

Bin cefa ile doğurduklarımı rüzgâra savuramam

Anlamsızlaşmışsa ve yalama olmuşsa üstelik

Kendi bedenimi yemekten başka bir şey yapamam

Kurumuşsa deniz, “söz” olmaktan çıkmışsa söz; konuşamam

Aslımı unutarak öteki olamam

Bitmişse söz

Öteki ilan etmişse herkes kendini

Ve ses geçirmez bir duvara dönüşmüşse her biri

Söz nedir ve nerededir,

Ve dahi kimdir konuşan bilmeden

Sözün “söz” olmadığı yerde duramam

Sığınırım mağarama kuşanarak sükûtu

Var olmak ve az da olsa insan kalmak için

Veya gerekirse doğmak için yeniden

Sükûttan başka bir silah, başka bir ilaç

Ve başka bir neden bulamam

VII

Görünüyor ki aciz ve yorgunum
Yorgunluğu bile adam gibi kuşanamam
Sükût ve acı arasında
İçimde yankılanan ve beni boğan
Sessiz bir çığlıktan başka bir şey olamam

VIII

Oysa söz
Ya kurşundur yüreği ve beyni delen
Veya bir seher yelidir gönlü okşayan
Yahut bir güldür âşıktan maşukuna
Âlemden âleme yollanan
Değilse hiçbirisi
Ya ne söz sözdür
Ya da ne onlar insan
Sadece bir iniltidir, yankısı olmayan...

24.03.19 / Üsküdar

ZİHNE DÜŞEN DİLE GELMEYEN

Dr. ÜMİT TAŞTAN

Bir fikir düştü zihnime! Bir fikir! Sokakta amaçsız, avare bir şekilde yürürken düştü. Düştü dediysem de öyle gökten elma düşer gibi değil elbette. Refik Halit'in "Sazlarının nazlı nağmelerini dinlerken zihnime renk ve râyihâ doluyor" derken kastettiği gibi belki de. Ya da Gökhan Özcan'ın "Yeşerdik çiçek açtık, hayatın baharında. Ne havaya ne suya, gönle düşen cemreyiz" veciz ifadesindeki gibi.

Gönle düşen o cemre gibi zihnime düşen bu fikri size anlatmaya kalksam, onu parçalamam; cümlelere, hatta tek tek kelimelere bölmem gerekir. Acaba nasıl parçalarına ayırırsam? Öyle ya, fikir dediğin şey birlik ve bütünlüğe sahip yekpare bir şey değil midir? Peki, onu size anlatmasam şu aşamada benim için ne anlam ifade ederdi? "İfade" sözcüğünü kullanmam yersiz oldu burada çünkü eğer ifade ediyorsa zaten parçalanmış demektir.

"Yahu ne geveliyorsun deminden beri, zihnine bir fikir düştüyse zaten cümlelerden müteşekkil, parçalı bir şeyden bahsediyorsun" dediğinizi duyar gibiyim. Gerçekten böyle olup olmadığını anlamak için, yeniden zihnimde canlandırabilmek için fikrin zihnime ilk düştüğü ana geri dönüyorum. Aklıma bu fikir ilk geldiğinde zaten sözcüklerin art arda dizildiği parçalı bir bütün halinde değil miydi?

Hem parçalı hem de bütün! Çelişkiye düşmeden bu "parçalı bütün" ifadesini kullanacaksam bunların ne şekilde terkip edildiğinin hesabını vermem gerekiyor sanırım. Şimdilik zihnimdeki bu fikrin bir ya da birden fazla cümleden meydana gelen anlamlı bir bütün olduğunu farz edelim. Cümleler sözcüklerin art arda terkibi yoluyla mı meydana gelir yoksa birden fazla sözcüğün eş zamanlı izdüşümüyle mi?

Anlatmak istediğim şeyi biraz muğlak bir şekilde ifade ettiğimin farkındayım. Ama zaten burada söz konusu ettiğimiz de bu değil mi! Anlatmak istediğim şeyi, yani bir fikri, öyle bir şekilde ifade etmeliyim ki siz de bunu anlayıverin. İfade ederken önce onu parçalara ayırıyor, cümleler arasında anlam ilişkileri kuruyorum ve nihayetinde bütün bu parçalar sizin zihninizde bir bütüne kavuşuyor. Eskiler “teşrih” derlirmiş bu parçalama işine.

Arapça’da teşrih, eti ince ve uzun kesmek, açıklamak ve genişletmek anlamlarına gelen “şerh” kelimesinden türemiş. Teşrih etmek, bir meseleyi bütün yönleriyle inceden inceye tetkik edip açıklama, açma, meydana çıkarma ve izah etme gibi anlamlara geliyormuş. O halde zihnime düşen fikri bir cerrah hassasiyetiyle parçalarına ayırabilmem lazım ki size onun farklı lezzetlerini birbirine karıştırmadan sunabileyim.

Bunu düşünürken zihnime “Arrival” isimli bir film geldi. Filmde, uzaylıların dilini çözmekle görevli bir dilbilimci çarpıcı bir şey fark eder: bu varlıklar sözcükleri bizim gibi art arda dizmek yerine her biri dairesel bir imge olan işaretlerle bütün bir cümleyi tek hamlede resmeder. Bu dili öğrendikçe

kendi zaman algısı da dönüşür; artık geçmiş, şimdiyi ve geleceği art arda akan parçalar olarak değil, o daireler gibi tek bir bütün içinde deneyimlemeye başlar.

Film, böylelikle bir düşüncenin parçalanıp sıraya dizilmeden de yekpare biçimde kavranabileceğini ve dilin düşüncüyü, hatta zamanı nasıl biçimlendirdiğini sezdirir. Şu anda bu filmin zihnime gelmesi ne kadar ilginç, bir şeyi düşünürken zihin onunla ilişkili başka bir şeyi çağırıyor. Zihin sanki bana rağmen ve benim dışımda sürekli olarak belli mefhumlar arasında bağlantı kurup önüme sürüyor.

Akıl kelimesinin etimolojik kökeninde bağlamak fiili var. Dizginlemek, gem vurmak anlamlarını barındıran akıl; hayvan kaçmasın diye iki ayağına vurulan köstek anlamına da gelir. Öyleyse zihnin bir şeyleri birbirine bağlaması için en az iki şeye sahip olması gerekmez mi? O halde tek bir şeyi, birlikli bütünlüklü olan bir şeyi bütün dolayımından yalıtarak düşünebilir miyiz? Yine başa döndük sanırım.

En başta zihnime düşen fikre geri döndük ama yine bir döngüsellğe düşmedik mi? Zihnime düşen bir fikri parçalamadan nasıl anlayabilirim

sorusunu cevaplarırken bir sürü yeni bağ ve dolayım kurduk. O halde düşünmek nihayetinde sözcüklerin terkihi yoluyla mı gerçekleşmek zorunda?

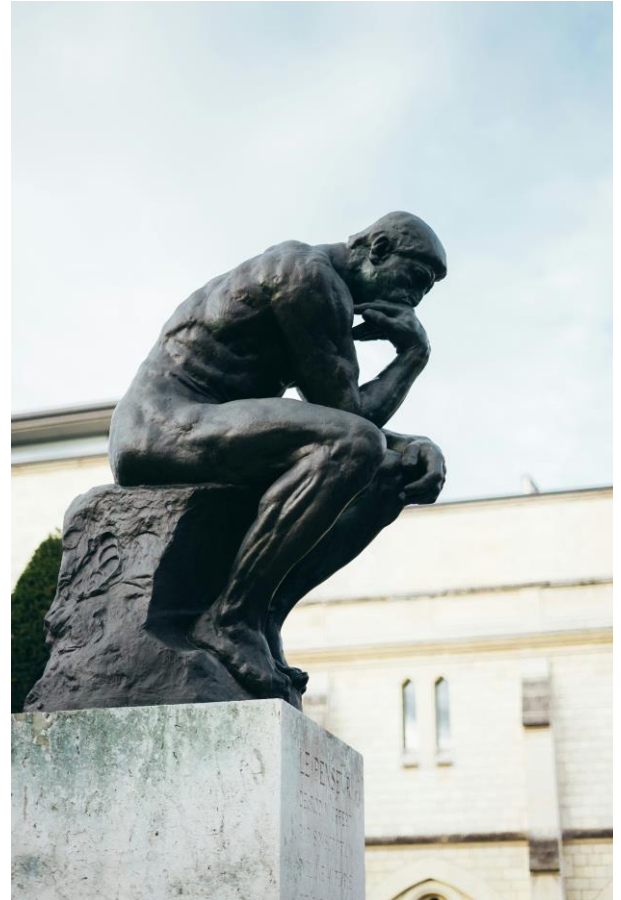
Dil öncesi bir düşünme tahayyül edilebilir mi? Tahayyül sözcüğünü bilerek seçtim ama sözcüklere başvurmadan tahayyül etmek mümkün mü? Bunu anlayabilmek için şöyle bir yol varsayalım: bir fikri düşünmek doğal dile dayalı sözcüklerle olabileceği gibi dilden bağımsız ve dilin dolayımı olmadan da gerçekleşebilir. Fransız ressam *Pierre Soulages'a*, bir resminde ne demek istediği sorulduğunda şu cevabı vermiş ; *“demek isteseydim çizmezdim”*.

Alman düşünür *Gadamer*, 1970’li yıllarda verdiği bir konferansın kaydı daha sonra kendisine dinletildiğinde şu cevabı vermiş ; *“ben bundan daha fazla bir şey söylemişim”*. *Gadamer’in* bu sözü daha sonra kendisiyle gelişip serpilen felsefi bir yöntem olarak hermenötiğin doğuşuna katkı sağlamıştır. Bu yöntemde bir metin iki farklı anlam ufku arasında anlaşılmaya çalışılır: yazarın demek istediği ve metnin diyebildiği.

Bir metnin yazarı, bu metin aracılığıyla zihnindeki bir fikri anlatmak ister. Ancak bu fikri anlatırken kullandığı

dilin anlatım sınırlarına tabidir. Dolayısıyla metnin yazarı, metin ve okuyucu arasında bir boşluk ortaya çıkar. Burada *Gadamer’in* *“ben bundan daha fazla bir şey söylemişim”* sözünün bir başka ve önemli boyutuna da dikkat çekmek gerekir.

Gadamer, sözün bir insandan ötekine geçtiği ortak bir dil evrenine işaret eder; ona göre anlam, tam da anlatanla dinleyen arasındaki bu bağlamda doğar. Öyleyse bu bağlam ve dil evreni hesaba katılmadan yazdıklarımızın, söylediklerimizin nasıl bir anlamı olabilir?

AİDİYET DUYGUSU VE BİZ

AYŞE BENEK KAYA

Çok merak ediyorum; acaba kaçımız “AİDİYET” duygusu” nedir? Nasıl bir şeydir? Bir ülkeye, bir öndere, bir partiye, bir sülâleye, bir gruba, bir dine yahut benzeri yapılara niye ait olmak isteriz? İnsana ne kazandırır yahut ne kaybettirir?” diye düşünmüşüzdür. İşte uzun zamandır bu konuyu düşünen ve bu sorulara cevap arayan biri olarak bu yazıyı kaleme almak istedim.

“Aidiyet” kelimesinin sözlük anlamı; “ait olma, ilişkinlik, ilişkin, ilgilendiren”dir. Yani toplumu meydana getiren insanların birbirlerine bağlı olma ihtiyacı ve duygusudur. “Aidiyet duygusu” ise; kişinin kendini toplum içinde bir yere ait görmesi ve bir gurubun üyesi olması şeklinde ifade edilebilir. “Aidiyet”, tek başına bir değer ifade etmez. Ona bizler anlam kazandırırız veya anlam dışı bırakırız. Dozu insandan insana değişeceği gibi, kimileri için de gereksiz gibi görülebilir.

“Aidiyet duygusu”, uzmanlara göre insanlar için temel bir ihtiyaçtır.

Yeme-içme, barınma, korunma ve benzeri ihtiyacımızdan sonra “ait olma” ihtiyacımız gelir. Çünkü ait olma, insanların neslini devam ettirebilmesi için gerekli olan bir duygudur ve her insanda mevcuttur. Eğer “aitlik duygusu” olmasa, toplumlar meydana gelmez; insanlık, üreme ve çoğalma da olmazdı.

Dağda yaşayan canlıların sürüyle hareket etmesi, kendilerini daha güvende hissettikleri içindir. Bizlerin de toplu halde yaşaması bizi güvenli ve huzurlu kılar. İnsanlar, ait olduğu yerde kendini güvende hisseder. Dara düştüğünde, herhangi bir zorlukla karşılaştığında, bu durumdan aile bireylerinin yahut arkadaşlarının yardımıyla çıkar. Bu da bizim hayattaki yalnızlığımızı azaltır. Tabiri caizse; “aidiyet duygusu” insanları bir arada tutan çimento gibidir.

İnsanın bireysel olarak “ait”liği ilk hissettiği yer, anne karnıdır. İnsan daha dünyaya gelmeden anne karnında yavaş yavaş sesleri algılamaya başlar. Bazı seslere

karşı ayrıca yakınlık duyar. O sesleri duyduğunda hep aynı tepkiyi gösterir. Doğar doğmaz da annesini kokusundan tanır. Annesine, başkalarına göstermediği yaklaşımı gösterir, evdekilerin seslerini tanıyıp ayırt eder. O sebeptendir ki uzmanlar, hamile annelere, babalara hatta varsa kardeşlerine, bebekle konuşmaları konusunda telkinde bulunurlar. Şimdi iyi düşünmek lâzım; bu aidiyet değil de nedir?

İlerleyen zamanlarda bu “aidiyet duygusu” değişir ve gelişir. Ama değişmeyen tek şey, “aidiyet duygusu”nun doğuştan gelen bir ihtiyaç yahut duygu olduğudur. İnsan, annesinden sonra ilk “aidiyet duygusu”nu ailede tadar, büyüdükçe, geliştikçe “aidiyet duygusu” da gelişir. Bir çocuğun büyümesi esnasında, önce aileyi sonra okulu, çevreyi, ülkeyi ve dünyayı keşfetmesi gibi...

Bizim “kim” olduğumuzu, içinde bulunduğumuz aile, doğduğumuz ya da yaşadığımız şehirler belirler. Okuduğumuz okul, arkadaş gurubumuz, tuttuğumuz futbol takımı yahut seçmeni olduğumuz siyasi parti bizi tanımlar.

Meselâ; ilk defa karşılaştığımız bir insana “nereli” olduğunu sormak onu en kısa yoldan tanımamızı sağlar. İşte bütün bunlardan dolayı, “aidiyet duygusu” çok önemlidir. Biz istesek de istemesek de genetik kodlarımızda vardır. Gurbet, ayrılık ve ölüm bu yüzden canımızı çok acıtır. Çünkü kendimizi ait hissettiğimiz; topraktan, ana-babadan, sevdiğimizden ayrı düşürür ve biz bunu bir türlü kabul edemeyiz. Bu konuda yazılmış sayısız şiir, türkü ve atasözleri bunlara en güzel örnekler.

İşte türkülerimizden birkaç örnek:

“Buraları sevemedim gönlüm orada

Yanıyorum eyvah tuz biber yarada”

“Açtı m’ola şu Sivas’ın gülü yaprağı

Çekti bizi bu yerlerin suyu toprağı”

“Garip kaldım yüreğime dert oldu

Ellerin vatanı bana yurt oldu”

“Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler”

Birkaç örnek de atasözünden verelim:

“Bülbülü altın kafese koymuşlar ‘Ah vatan!’ demiş.”

“Kurbağayı gelin etmişler gözü çamurdan beri gelmemiş.”

Şiirlerimizde bu konuyla ilgili olarak yüzlerce örnek bulmak mümkündür. Karacaoğlan’dan bir dörtlülle konuyu pekiştirmek istedik:

“Karac’oğlan eydür dostu darılmaz

Hasta oldum hatırcığım sorulmaz

Vatan tutup bu yerlerde kalınmaz

İlleri var bizim ile benzemez”

Sebebi ne olursa olsun, “ait” olduğumuz her türlü değerden uzak olmak, gittiğimiz yere ait olmamızı da zorlaştırır. Yıllarca yurt dışına yaşayan

insanların hâlâ oralara alışamadıklarını çokook işitmişizdir. Karınları-burunları orada doysa da iş-güç sahibi olsalar da yürek sızıları hep devam eder. “Zalim gurbet beni yedi bitirdi.”

“Bir ömür verdim, torun torba sahibi oldum, elin memleketine alışamadım.” “Yirmi değil, otuz değil kırk yıl oldu alışamadım, alışamadım, alışamadım” gibi sızılanmalarının yanında “orada yabancı, burada Almanca” olmanın şikâyetini hep dillendirip dururlar. Bırakın yurt dışını, Türkiye’nin bir ilinden başka bir iline çalışmaya giden, hatta bir köyden diğer bir köye gelin giden için bile gurbet çekilmezdir, katlanılmazdır. Herkesin evi, ailesi, memleketi, suyu havası bile kendine özeldir.

Onunla sevinir, onunla dertlenir, onunla yaşar. “Hemşeri” ifadesi de bu anlamda çok kıymetli ve özel bir duygudur. Yurt içinde kendi köylün, kendi memleketlin önemli olurken yurt dışında “Türkiye” vatandaşı olmak “Aidiyet duygusu”nu yaşamak için kâfidir. Oralarda bile herkes kendi coğrafyasından gelen insanlarla bir arada yaşama isteği ile hareket eder. Genel olarak aynı şehirlerde ve bölgelerde yaşamayı seçerler. İnsanoğlunun bu duygusunun tezahürü olarak ahiret âleminde bile sevdikleriyle beraber olma isteği dualarda yerini alır.

“Allah Peygamber Efendimizin sancağı altında toplanmayı nasip etsin!”

“Fadime Ana’mıza komşu olasın.” v.b.

Anadolu’da “Ahiret bacılığı, mezar komşuluğu” gibi çeşitli kavramlara rastlamak da mümkündür. Hatta hacca gidenler arasında da buna benzer yakınlıklar çeşitli adlarla önümüze çıkar.

Biz insanlar, kimi zaman “aidiyet”i o kadar ileri götürürüz ki, bizim için bir tutku haline dönüşür. Bir bakıma biraz boyut değiştirir ve bizi esir alır. Kimi zaman sevdiğimiz için; “ya benimsin ya hiç kimsenin!” yahut “ne seninle ne sensiz!” tarzında hareket ederek hem bizim hem karşımızdakinin hayatını cehenneme çevirir bazen de işi canına kastetmeye kadar vardırırlar. Kara sevda, tam da böyle bir şeydir. Bu esir alış, en çok da ülke, coğrafya, milliyet, din ve futbol takımı taraftarlığında kendini daha çok gösterir. Konu vatan, millet, bayrak ve toprak olunca her şeyi unuttur dimdik oluruz. “Can feda!” konumuna geçeriz.

Bu aşırılıklarımızdan futbol takımlarına, partilere ve siyasî liderlere olan “ait olma” duygumuz ise çok ilginçtir. Kendimizi takımımızın renkleriyle, oyuncularıyla, oyunuyla bir tutarız. Oyuncusuyla oyuncu, kalecisiyle kaleci olur, hatta kendimizi hakem yerine koyarız. Aynı takımı tutan taraftarların profiline bakıldığında ülkenin en büyük şehirlerinden tutun da Anadolu’nun en ücra köşesindeki her köyden, her eğitim kademesinden, her gelir gurubundan, her yaştan ve her iki cinsten insanların var olduğunu görürüz.

Bu durum siyasî partiler ile onların liderlerine olan duygularımız için de

geçerlidir. Onları sever, onları dinler ve kabulleniriz. Bu birbirinden her anlamda çok farklı olan taraftarın ve seçmenin sevinci de üzüntüsü de reddi de kabulü de aşağı yukarı aynıdır. Mensup olduğumuz “aidiyet”ler bizim için o kadar özel ve o kadar kıymetlidir ki, ona lâf söyletmeyiz, dokundurtmayız. En fazla da dini ve milli kavramlar üzerinden yapılan “aidiyet”lerin yaptırım gücü yüksek, bir o kadar güçlü ve kıymetlidir. Toplum kalkınmasının, küllerinden yeniden doğmanın, bir ve beraber olmanın en güzel örneklerini “aidiyet duygusu” ile becerebiliriz.

Kutsalıma sahip çıkmayı, onlara değer vermeyi can pahasına da olsa, “aidiyet duygusu”yla yaparız. “Aidiyet” duygumuz zaman zaman ileri boyuta geçer ve diğerine karşı bir “üstünlük” kurar. Dolayısıyla insanda “farklılık” duygusunu da harekete geçirir. Bunu şöyle anlamak lâzımdır. Bir doktor mensup olduğu meslek gurubunun amblemini arabasına yahut yakasına taksa, bu onun o kurumda çalıştığını gösterir. Aynı zamanda filan partiye oy verir, filan takımı tutar, filan sendikanın da üyesidir.

Öbür taraftan bu “aidiyet”lik ona ait olmadığı başka bir partiye göre, başka bir takıma göre, başka bir sendikaya göre “farklılık” sağlar. “Farklı olma” ihtiyacımız, “ait olma” ihtiyacımızdan sonra gelir. “Ait olma” ihtiyacımızı hallettikten sonra, “farklı olma” ihtiyacımızı gündeme alırız. “Aidiyet” duygumuzu tatmin ettikten ve kendimizi güvene aldıktan sonra da ait olduğumuz yerde “nasıl farklı oluruz?”un peşine düşeriz. Aklımız, zekâmız, fizikî ve diğer özelliklerimiz ile dikkatlerin üstümüze

çekilmesini sağlarız. Bu farklılık bizim benliğimizi öne çıkarır, övünme vesilesi olur.

Bunun için mensubu olduğumuz “aidiyet”lerimizden yeri ve zamanı geldikçe zevkle bahsetmeyi severiz. İnsan hem “aynı” olmayı, hem “farklı” olmayı bir arada ister. İlk bakışta birbirinin zıddı gibi görünen bu istekler bir arada giderilemez gibi düşünülse de öyle değildir. İkisi de bir arada yürüyebilecek ihtiyaçlardır. Bu açıdan “aidiyet” duygusunun karşılanması aynı zamanda “farklılık” duygularımızın da karşılanması anlamına gelir. Farklı olmayı istemek de bir gurubun içine girip orada kendimizden geçmek de bizi biz yapan bir tür motivasyondur. “Farklı olma”yı istemek “ait olma”yı istemek kadar tabii bir ihtiyaçtır.

Bazen biri bazen öteki öne çıksa da bu ihtiyaçlarımızın şiddeti kimi zaman artıp kimi zaman azalsa da bu birbirine zıt olan iki ihtiyacı beraber hissederiz. Bu sebeple hem “biz” oluruz, hem “ben” oluruz. Hayat içinde kimi zaman “ben”, kimi zaman “biz” olarak davranmayı içinde bulunduğumuz şartlara göre ayarlarız. İnsan sadece “ait olma”kla yetinmez. Bir guruba, bir aileye ait olarak yaşarken kendi benliğini geri plana atamaz. Başkaları ile iyi ilişkiler kurmak, kabul edilmek aynı zamanda kabul görmek ister. İşte bu istekler, “aidiyet duygusuyla” bizi etkisine alır.

Bir grup ya da bir insan tarafından “kabul gördüğümüz” zaman “ait olma” ihtiyacımız tatmin edilir. “Kabul görmek”,

bize benzeyen insanlarla dayanışma içinde olmak, insana güven ve mutluluk verir. Bütün bunlardan yola çıkarak “rekabet” ve “marka tutkunluğu”nun da “aidiyet duygusu”yla birebir ilişkisini olduğunu söyleyebiliriz. Giyim-kuşam, ev-dekorasyon, yiyecek-içecek hatta tatil plânlarımızı bile bu duyguyla seçeriz. Bu bizi mutlu ve huzurlu kılar. Dolayısıyla rekabeti de körükler ve kaçınılmaz hale getirir.

Bizim gibi insan ilişkilerini güçlü tutmak isteyen toplumlar, “ait olma” ihtiyacımızın ortaya çıkardığı “sadakat” ve “vefa” duygusunu da yüceltmişlerdir. Çünkü her iki duyguda bizim için çok değerli ve özeldir. “Aidiyet” hissettiği guruba, topluluğa sadık olmayanlar, vefasızlık edenler “hain” damgası yiyip ihanetle suçlanırlar. Dolayısıyla toplumun dışlaması ile karşılaşırırlar. Birçok çalışmalar şunu göstermiştir ki; kendini “bir yere” ait hissetmeyen insanlarda “değersizlik” duygusu gelişir. Psikolojik, sosyal ve kültürel olarak bir yere, bir şeye “ait olamayan” insanlar kendilerini dışlanmış ve yalnız hissederler.

Bu insanlarda ruhsal ve kişisel bozukluklar kendini gösterir. Nereye ve kimlere ait olduğunu bilememek, bunun kararını verememek en önemli iç hesaplaşmalarımızdan biridir. İnsan kendini yalnız hissettiğinde sığınacak bir liman, düştüğünde elinden tutacak birilerini ister. Çünkü tek başına yapamaz, işte o zaman sadece “Ben” olmak yetmez. “Ben” ve yalnızlık duygusu insanı bunalımdan bunalıma sürükler. Bu da;

“El eli yıkar, iki el birleşir yüzü yıkar.”

“Yalnız odun yalvarsan da yanmaz.”

“Bin mumdan bin mum yanar.”

“Yalnız kuş yuva yapmaz / yalnız taş duvar olmaz.” v.b. sözlerle en güzel şekilde ifade edilmiştir.

Sonuç olarak; her insanın yaşadığı “aidiyet duygusu” ve bunun meydana getirdiği “Farklı olma duygusu” doğuştan gelen bir özelliktir. İnsanoğlu yaşadığı müddetçe istese de istemese de yeme-içme, barınma ve korunma duygusundan sonra temel ihtiyaç olarak “aidiyet duygusunu” yaşayacaktır.

BİR KENTİN HAFIZASI**NEYE BENZER?**

*İnsanın En Geniş Barınağı Üzerine Bir
Deneme*

DR. ÖĞR. GÖR. ÇİĞDEM GÜREL AĞIR

*“İnsan bazı şehirleri gözleriyle değil,
kokularıyla hatırlar.”*

Şehir denildiğinde gözümün önüne önce Burdur gelir. Çocukluğumun geçtiği iki katlı müstakil evimiz, bahçeye açılan kapı ve birkaç adım ötedeki cami avlusu...Bugün geriye dönüp baktığımda, çocukluğumu yalnızca o evin değil, evle cami arasında kalan küçük dünyanın büyüttüğünü hissediyorum. O zamanlar bunun bir “yer duygusu” olduğunu bilmiyordum. Ben yalnızca kendimi güvende ve huzurlu hissediyordum.

En çok yaz mevsimini hatırlıyorum. Avludaki güller açtığında kokuları öylesine yoğunlaşırdı ki gözlerimi kapatsam bile nerede olduğumu anlayabilirdim. Güneş yükseldikçe taşlar ısınır, şadırvanın suyu serinliğini korurdu. Elime küçük bir tas alıp suyu avlunun sıcak taşlarına dökmek, onları tekrar tekrar yıkamak benim için paha biçilmez bir eğlenceydi. Suyun taşa değdiği anda yayılan serinlik, şadırvanın sesi ve gül kokusu birbirine karışırdı.

“Suyun taşa değdiği yerde başlar hafıza.”

Çocukluğun bazı sevinçleri böyledir; çok küçüktür ama insanın içinde kocaman bir yer kaplar. Caminin imamını da hiç unutmadım. Söylediği sözlerden çok güler yüzü kaldı hafızamda. İnsanın içini rahatlatan, sıcacık bir gülümsemesi vardı. Akşam ezanı okununca avluya başka bir sakinlik çökerdi. Caminin ışıkları yanar; gündüz avluyu dolduran yeşillik, geceleri bu ışıkların altında başka bir güzelliğe bürünürdü. O saatlerde avlu sanki günün yorgunluğunu üzerinden atar, sessizce nefes alırdı. Ben de onunla birlikte sakinleşirdim.

Yıllar sonra anladım ki insan bir mekânı yalnızca biçimiyle hatırlamıyor. Bir kubbenin ölçüsü, bir duvarın yüksekliği, bir avlunun genişliği elbette önemlidir; fakat hafızada çoğu zaman bunlardan önce bir koku, bir ses, suyun serinliği ya da bir insanın yüzünde kalan gülümseme belirir. Mekân, gözle gördüğümüzden daha fazlasıdır. Dokunur, koklanır, işitilir; en sonunda insanın içine yerleşir. Belki de bir yeri “yer” yapan, tam olarak bu görünmeyen birikimdir.

Miras sözünü duyunca gözümün önüne hep ağır kapaklı, gıcırtılı, naftalin kokulu bir sandık gelir. İçinde bir yüzük, sararmış bir tapu, katlanıp kaldırılmış bir gelinlik vardır. Çocukken sandıkların eşya sakladığını sanırdım. Büyüdükçe insanların sandıklarda aslında hayatlarını sakladığını öğrendim. Şehirlerin de böyle sandıkları olduğunu düşünüyorum şimdi. Kimi zaman eski bir cami, kimi zaman bir medrese, bir çeşme, bir sokak ya da herkesin önünden geçerken selam verdiği bir kapıdır bu sandık. Fakat içine yalnızca taş ve ahşap konmaz; sesler, kokular, alışkanlıklar, karşılaşmalar ve küçük sevinçler de yerleşir.

"Sandıklar eşya saklamaz; hayat saklar."

On iki yaşındaydım. Beni o gül kokulu avludan ayıran şey büyüme değil, babamın tayini oldu. Eşyalar toplandı, sandıklar kapandı, ev birden sessizleşti. Ben de çocukluğumun kokusunu ardımda bırakarak Aksaray'a geldim. İlk zamanlar yeni şehirle birbirimize yabancıydık. Burdur'daki mahalle duygusunu, cami avlusunun güvenini ve tanıdık yüzleri burada aradım. Bir çocuk için şehir değiştirmek yalnızca ev değiştirmek değildir; bildiği seslerin, kokuların ve yolların bir anda kaybolmasıdır.

Aksaray kendini bana hemen açmadı. Zaten şehirler insanı aceleyle kabul etmez. Önce yürütür, bekletir, bazen yolunu şaşırtır; sonra yavaş yavaş kendi ritmini öğretir. Yıllar geçti. Bu şehirde büyüdüm, eğitim aldım, çalıştım, öğrenciler yetiştirdim. Sokaklarını yalnızca kullanan biri olmaktan çıkıp onları okumaya başladım. Ulu Cami'nin gölgesinde, Zinciriye'nin ağırbaşlı sessizliğinde, eski mahallelerin daralan yollarında ve Azmi Milli'nin yükselen duvarlarında farklı zamanların yan yana durduğunu gördüm. Bir gün fark ettim ki Aksaray da artık hafızamın dışında değil, tam içindeydi.

Burdur çocukluğumun ilk diliyse, Aksaray yetişkinliğimin uzun cümlesi oldu. Biri bana güvenli bir avlunun ne demek olduğunu öğretti; diğeri bir kentin katmanlarını sabırla okumayı. Ömrümün neredeyse yarısını burada geçirdiğimi düşündüğümde, Aksaray'ın benim için yalnızca yaşadığım yer olmadığını anlıyorum. İnsan bir şehre doğabilir; ama başka bir şehre emek vererek, yürüyerek, kaygılanarak, sevinerek ve hatıra biriktirerek de ait olabilir.

Kent kimliği dediğimiz şey belki de tam burada başlıyor: Bir şehrin kendisini bize

tanıtabilmesinde... Gözlerimizi açtığımızda nerede olduğumuzu yalnızca tabelalardan değil, çevremizdeki seslerden, taşlardan ve kokulardan anlayabilmemiz... Bir alışveriş merkezi hangi şehirde olduğumuzu söylemez; çünkü benzerleri her yerde vardır. Oysa Ulu Cami'nin gölgesi, Zinciriye'nin taşındaki sabır ya da Aksaray'ın eski sokaklarında karşılaştığımız tanıdık bir yüz, bulduğumuz yeri kulağımıza fısıldar. Kimlik, yalnızca görünen biçim değil, bir yerin insanda bıraktığı tanışıklık hissidir.

Bu yüzden bir kenti güzel yapanın yalnızca düzgün cepheler, geniş yollar ya da bakımlı meydanlar olmadığını düşünüyorum. İnsan bir şehirde yürürken kendini güvende hissetmiyorsa, gürültü bütün sesleri bastırıyorsa, kaldırımında kendine yer bulamıyorsa güzelliğin hükmü azalıyor. Ben şehirle ilk bağımı bir cami avlusunda, sıcak taşlara serin su dökerken kurdum. O avlu bana, estetiğin yalnızca bakmakla değil; rahatça yürümek, durmak, nefes almak ve başkalarıyla aynı mekânı güven içinde paylaşmakla ilgili olduğunu çok erken yaşta öğretmiş olmalı.

"Kent, insanın en geniş barınağıdır."

Fakat bir barınak yalnızca duvarlarıyla kurulmaz. İçinde insanın kendini ait hissettiği, başkasına yer açabildiği ve korkmadan var olabildiği zaman tamamlanır. Yaşlıya, çocuğa, yoksula, engelliye yer vermeyen; insanları birbirinden uzaklaştıran bir şehir, ne kadar gösterişli olursa olsun eksik kalır. Çünkü kentten alınan haz, en sonunda insan ilişkileriyle anlam kazanır. Bir selam, bir gülümseme, bir kapının önünde edilen kısa

sohbet; bazen en iyi tasarlanmış meydandan daha kalıcı bir iz bırakabilir.

"Gölge de taşındır; hatırlar."

Şehirler değişir; elbette değişmelidir de. Fakat değişmek, geçmişini bütünüyle silmek anlamına gelmemeli. Her kuşak şehrin hikâyesine kendi cümlesini ekler; sorun, yeni cümleyi yazarken önceki satırları okunmaz hâle getirmektir. Bazen eskiyi koruduğumuzu sanırken yalnızca kabuğunu bırakıyoruz. Yapı ayakta kalıyor ama çevresindeki hayat çekiliyor; avlu duruyor ama çocuk sesi yok, çeşme duruyor ama su akıyor, sokak duruyor ama komşuluk kayboluyor. O zaman şehir, sandığı boşaltılmış bir eve benziyor: Duvarları yerinde, fakat içi sessiz.

Bugün bana "Bir kentin hafızası neye benzer?" diye sorsalar, tek bir yapı gösteremem. Hafıza bazen gül kokusuna, bazen sıcak taşların üzerinde yayılan suya, bazen de yıllar geçse bile unutulmayan bir imam gülümsemesine benzer. Bazen babamın tayin haberiyle kapanan bir sandıktır; bazen yeni bir şehirde ağır ağır açılan başka bir kapı. Hafıza, insanla yer arasında yıllar boyunca örülen görünmez bağıdır.

Ne yalnızca Burdur derim artık ne de yalnızca Aksaray. İnsan hafızası tek bir

şehre sığmıyor. Bir yanı çocukluğunun gül kokulu avlusunda kalırken, diğer yanı yıllarını verdiği sokaklarda kök salıyor. Şehirler birbirinin yerini almıyor; insanın içinde yan yana yaşamayı öğreniyor. Burdur bana ilk huzur duygumu verdi. Aksaray ise o duygunun peşinden şehirleri okumayı, korumayı ve sevmeyi öğretti.

Belki de bir kentin hafızası tam olarak buna benzer: Birbirini silmeden üst üste eklenen hayatlara... Taşla insanın, geçmişle bugünün, ayrılıkla aidiyetin aynı sandıkta buluşmasına...

“Sandık kapanır; ama içindeki gül kokusu kaybolmaz.

İnsan nereye giderse gitsin, o kokuyu da yanında taşır.”

Bu sayfalardaki görseller birer fotoğraf değil; metindeki hatıraların yapay zeka ile canlandırılmış halidir.

FERGANA'DAN KONYA'YA UZANAN YOLDA BİR ÂLİM SAİDÜDDİN FERGANİ

ANUŞ GÖKÇE

Saidüddin Fergani Şam'da karşılaştığı Sadreddin Konevi'nin sohbetinden etkilenerek Konya'ya gelen Özbek evliyalarından biridir. Saidüddin Fergani 1223 yılında Fergana vadisinde bulunan ve bugün Özbekistan sınırları içinde kalan Kaşan şehrinde doğdu.

Esas ismi Ebu Osman Saidüddin Muhammed bin Kalani el-Fergani'dir. Hakkında yeterli bilgi bulunmamakla beraber Fergani'nin yazdığı bir eserinde Şeyhu'uş-şüyuh dediği Şahabüddin Suhreverdi'nin halifesi olan Necibüddin Ali bib Buzgaş eş-Şirazi'ye intisap ettiğini, sülukunu tamamladıktan sonra Tahan adlı bir hanikahın şeyhi olduğunu kaydetmektedir.

Kısa bir süre sonra memleketi Fergana'dan ayrılarak Şam'a gitmiştir. Bu sırada Şam'da bulunan Sadreddin Konevi'nin sohbet halkasına katılarak Konya'ya gelmiştir. 1245 yılından itibaren Sadreddin Konevi'nin sohbetlerine ve hizmetine katılan Saidüddin Fergani'nin 1260'lı yıllara kadar Anadolu'da kaldığı tahmin edilmektedir.

Mehmet Ali Uz, hac farızasını yerine getirdikten sonra 1267 yılında

Şam'da vefat eden Fergani'nin "Muhyiddin Arabi'nin ve Sadreddin Konevi'nin fikirlerinin İslam ülkelerinde yayılmasına yardımcı olan alim ve şeyhlerdendir." diye ifade eder. (Uz, Mehmet Ali, Konya Alimleri ve Velileri, s. 68, Meram Belediyesi Yay. 2013, Konya) Mahmut Erol Kılıç, Fergani'nin fikirleri hakkında şunları ifade eder:

"Fergani'nin fikirlerini Müntehel-i Medarik'in mukaddimesinde görmek mümkündür. Burada zât, gayb, ilk tecelli, ahadiyet ve vahidiyet mertebeleri; zuhurun sebep olarak muhabbet, kemal, ilim, vücut, ikinci tecelli ve ilahi isimler, kevnin mertebeleri, insan-ı kâmil mertebesi, ruhlar mertebesi, misal mertebesi, cisimler mertebesi, Hz. Âdem ve insan hakikati, Hz. Muhammed ve Muhammedî hakikat, altı küllî mertebe, dört sefer gibi konular hem varlığın tecelli ediş basamakları olarak hem de sâlikin zâta rücu'daki manevi makamları olarak ele alınır.

Vahdet-i Vücut terimini ilk defa ve en fazla kullanan Fergani'dir. Ancak onun bu kavramla ifade etmek istediği şey sarîh değildir. Fergani bu konuları işlerken üstatları İbnü'l Arabi ve Sadreddin

Konevi'nin açıklamalarını aynen takip ederse de birkaç yerde onlardan farklı bir terminoloji ve formülasyon denediği göze çarpar. Mesela İbnü'l- Arabî bu konuları izah ederken hiçbir yerde vahdet-i vücudu kavramlaştırmış, özel bir terim olarak kullanmamıştır. Fergânî, iki üstadından biraz bir değişik yorumlama ile bu kavrama afakî düzlemde kesretin (ilimle başlayan çokluğun) tam karşısında bir mana yükler.

Ancak ahadiyyetü'l cem' makamında bunlar aynı şey olurlar. Zira ona göre vücut, mutlak ve hakikî vahdete sahipken ilmin tabiatında kesret vardır. Vahdetin tabiatı faillik iken kesretin tabiatı kâbilliktir. Biri vücut diğeri imkân ifade eder. Buna ahadiyet mertebesinden bakıldığında zat için, bütün kesretten uzak *"mutlak birdir"* denilebilir. Fakat vahdaniyet mertebesinden bakıldığında bu defa da zâtın bu mutlak birliğinin çokluğun da kaynağı olduğu görülür. Bu durumda zât aktif, isimler ise pasiftir.

Salikin varlığın birliğine doğru yönelmesi, bir ahenk, uyum ve bütünleşme sağlarken, çokluğa doğru yönelmesi ayrılık, farklılık ve uzaklaşma doğurur. İlk bakışta birlik iyi çokluk kötü gibi görünse de aslında bunlar Zat-ı Mutlak'ın değişik mertebelerde birbirine zıt sıfatları olduğundan alemde her ikisi de müspet rol oynar..." (Kılıç, Mahmut Erol, TDV İslam Ansiklopedisi, "İrfan" maddesi, pdf) 220

YAZ AKŞAMI ŞARKILARI HANGİMİZ İÇİN YAZILDI BU NAĞMELER..?

ABDÜLKADİR DARICI

Sevgili musiki dostları,

Bu akşam köşemizi biraz dağıtalım istiyorum. Makamları, usulleri, teknik meseleleri bir kenara bırakalım. Çünkü bu akşam hava öyle sıcak, yıldızlar öyle yakın ki... İnsanın canı sadece dinlemek, sadece hissetmek istiyor. Balkonda bir sandalye, belki yanında ince belli bardaktan bir çay, uzaktan deniz kokusu geliyorsa ne âlâ... Ve fonda bir şarkı. Hepimizin bildiği, hepimizin bir yerlerde mırıldandığı, ama belki de hikâyesini hiç bilmediğimiz bir şarkı.

Bu akşam size üç şarkının hikâyesini anlatacağım. Yaz akşamlarıyla özdeşleşmiş, deniz kokan, mehtap görmüş, belki gözyaşıyla ıslanmış üç eser... Her birinin ardında bir bestekâr, bir şair, bir anı, bir kırık kalp var. Çünkü bilirsiniz, Türk Sanat Müziği'nin en güzel eserleri, yaşanmışlığın notalara dökülmüş halidir. Hiçbir şarkı durup dururken yazılmaz. Birinin gözlerine bakıp yazılır, bir sahilde oturup yazılır, bazen de bir vedanın hemen ardından, gözyaşları kurumadan kâğıda dökülür.

Hazırsanız başlıyorum. Plağı çevirin, iğneyi usulca yerleştirin. İlk şarkımız başlıyor...

"Dönülmez Akşamın Ufkundayız"

– Bir Şairin Veda Şiiri, Bir

Bestekârın Vefa Borcu

Bazı şiirler vardır, okurken bile içinizi bir serinlik kaplar. Yahya Kemal Beyatlı'nın *"Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç"* diye başlayan şiiri işte öyledir. Ama bu şiirin bir şarkıya dönüşmesinin ardında, iki eski dostun birbirine verdiği sözlü bir vefa hikâyesi yatar.

Yahya Kemal, ömrünün son demlerinde bu şiiri yazar. Artık yaşlanmıştır, hastadır, ama kalemi hâlâ keskindir. Şiir bittiğinde, yakın dostu Münir Nurettin Selçuk'a şöyle der: *"Bu şiirimi beste. Ama benden sonra... Ben gittikten sonra okunsun."* Yahya Kemal, şiirin kendi ölümünden sonra bestelenmesini ister. Çünkü bu şiir, onun veda şiiridir. *"Dönülmez akşam"* dediği hem bir yaz akşamının batışı hem de bir ömrün son demidir.

Yahya Kemal vefat eder. Ardından Münir Nurettin sözünü tutar. Şiiri alır, Hicaz makamında, o derin, o içli nağmelerle besteler. Besteyi yaparken kim bilir neler hissetmiştir? Bir dostun ardından şarkı bestelemek... Hem bir veda hem bir vefa...

Eser ilk kez okunduğunda, dinleyen herkes şiirin o ağırlığını, o hüznü, o kaçınılmaz vedayı iliklerine kadar hisseder. Ama ilginçtir, bu şarkı insana sadece hüznün vermez.

"*Vakit çok geç*" derken bile bir güzellik, bir dinginlik fısıldar kulağa. Tıpkı bir yaz akşamı güneşin batışını izlerken hissettiğimiz o tarifsiz duygu gibi... Geçip giden bir şeyin hüznü, ama aynı zamanda o anın güzelliği. Bugün bu şarkıyı dinlediğimizde, iki büyük üstadın dostluğunu, bir şairin son arzusunu ve bir bestekârın vefasını da duyarız aslında. O nağmelerin içinde Yahya Kemal'in vedası, Münir Nurettin'in gözyaşları saklıdır.

"Kalamış" – Bir Koyda Başlayan, Bir Ömrü Süren Şarkı

Şimdi rotamızı İstanbul'un o eski, o sakın Kalamış'ına çevirelim. Yıl 1930'lar... Kalamış henüz bugünkü gibi kalabalık değil. Ne büyük binalar var ne koşuşturan kalabalıklar. Sadece deniz, birkaç balıkçı teknesi, bir de kıyıya vuran yaz akşamı dalgaları...

Behçet Kemal Çağlar, bir yaz akşamı bu koyda oturur. Yanında dostları, belki bir kadeh, belki bir ud... Hava öyle güzel, deniz öyle durgundur ki, içinden şu dizeler dökülür: "*Yok başka yerin lütfu ne yazdan ne de kıştan / Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan...*" Bu sözler, aslında

sadece bir manzaranın tasviri değildir. Bir ruh halidir. O anın, o yaz akşamının, o dost meclisinin sonsuza kadar sürmesi arzusudur.

Sonra bu sözler Münir Nurettin Selçuk'un eline ulaşır. Münir Nurettin, Behçet Kemal'in o içten, o samimi sözlerini alır, Nihavent makamında neşeli ama aynı zamanda nostaljik bir melodiyle yoğurur. Ortaya çıkan eser, kısa sürede İstanbul'un yaz akşamlarının gayri resmî marşı haline gelir. Radyolarda çalar, meyhanelerde söylenir, sandallarda mırıldanılır.

Ama bu şarkının başka bir hüznü daha var. Bugün Kalamış'a gittiğinizde, o eski sakın koyu, o balıkçı teknelerini, o huzuru bulamazsınız belki. Ama şarkıyı açtığınızda, gözlerinizi kapattığınızda, kendinizi bir anda 1930'ların o sakın Kalamış'ında, Behçet Kemal'in oturduğu o bankta, o yaz akşamında bulursunuz. Şarkının büyüsü budur işte. Zamanı durdurur. Kaybolanı geri getirir. "*Bir tatlı huzur almaya geldik*" sözü, aslında hepimizin o huzur arayışının, o kayıp İstanbul'a duyulan özlemin de bir ifadesidir.

"Ada Sahillerinde Bekliyorum" – Anadolu Yakası'ndan Bir Ses, Bir Hasret Türküsü

Üçüncü şarkımız, biraz daha halka yakın, biraz daha içli, biraz daha yanık... "*Ada sahillerinde bekliyorum, hep seni, seni...*" Bu eser, aslında bir İstanbul türküsü olarak doğmuş, sonra fasıllara, mehtap alemlerine, yaz akşamı eğlencelerine yerleşmiştir. Kimin yazdığı tam olarak bilinmez. Kimi kaynaklar anonim der, kimi bir bestekâr adı verir.

Ama bu şarkının güzelliği de biraz burada değil mi? Herkesin şarkısı olmasında...

Adalar... İstanbul'un o masal adaları... Yaz akşamı Büyüka'da, Heybeliada'da, Burgaz'da... Fayton sesleri, çam kokuları, denizin üstünde ay ışığı... İşte bu şarkı tam da oralıdır. Hikâyesi de şöyle rivayet edilir: Bir genç, sevdiği kıızı beklemektedir adada. Kız, karşı yakadan gelecektir. Ama gelmez. Hava kararır, yıldızlar çıkar, deniz sakinleşir... Ve genç, o bekleyişin içinden bu sözleri döker: *"Ada sahillerinde bekliyorum, hep seni, seni..."*

Beklemek... İnsanlık tarihinin en eski hikâyesi değil midir? Penelope'nin Odysseus'u beklemesi, Leyla'nın Mecnun'u beklemesi, bizim sahilde o kıızı beklememiz... Hep aynı duygu. İşte bu şarkı, o bekleyişin Hicaz nağmelerle süslenmiş, bir yaz akşamının tuzlu rüzgarına karışmış halidir. Dinlerken siz de o iskelede beklersiniz. Gelmeyecek birini, belki de çoktan gelmiş birini...

Ve dikkat edin, şarkı boyunca *"gelmedi"* demez. *"Bekliyorum"* der. Umut hep vardır. Tıpkı yaz akşamları gibi... Güneş batar ama bilirsiniz ki yarın yeniden doğacak. Beklemek de böyledir; acı verir ama içinde hep bir yarın umudu taşır.

Üç Şarkı, Bir Akşam

Sevgili musiki dostları, bu üç şarkıyı yan yana koyduğunuzda, aslında bir yaz akşamının bütün hallerini görürsünüz. *"Dönülmez Akşamın Ufkundayız"* bir vedadır. Güneşin batışı, günün bitişi, geçip gidenin ardından bir bakış... *"Kalamış"* bir andır. Şimdinin tadını çıkarma, dostlarla bir arada olma, hayata *"dur"* deme... *"Ada Sahillerinde Bekliyorum"*

ise bir umuttur. Gelecek olana duyulan inanç, yarın doğacak güneşe güven...

Üçü de farklı makamlarda, farklı bestekârlardan, farklı şairlerden... Ama üçü de aynı gökyüzünün altında, aynı denizin kıyısında, aynı yaz akşamında buluşuyor. İşte Türk Sanat Müziği'nin büyüğü de burada. Makamlar, usuller, teknik detaylar... Hepsi önemli. Ama asıl önemli olan, o nağmelerin içindeki insan hikâyeleri. Bir şairin son arzusu, bir şairin Kalamış sevdası, bir âşığın ada sahillerinde bekleyişi...

Bu yaz, bu üç şarkıyı bir akşam üst üste dinleyin. Önce Münir Nurettin'in sesinden *"Dönülmez Akşamın Ufkundayız"*ı açın. Gözlerinizi kapatın ve Yahya Kemal'in o son vedasını hissedin. Sonra *"Kalamış"*ı dinleyin. Bu sefer gözlerinizi açın, etrafınıza bakın. Nerede olursanız olun, Kalamış'ın o eski sakinliğini hayal edin. En son da *"Ada Sahillerinde Bekliyorum"*u dinleyin. Ve içinizdeki o bekleyişi, o umudu, o hiç bitmeyen yaz akşamı hayalini...

Bakın o zaman, bu şarkıların kimin için yazıldığını anlayacaksınız. Hepimiz için yazılmış onlar. Hepimizin vedaları, hepimizin huzur arayışı, hepimizin bekleyişi için...Gelecek ay, yazın o en olgun, en bunaltıcı günlerinde, serin bir makamın gölgesine sığınacağız. Acemaşiran'ın o çınar ağacı gibi ferahlatan nağmelerinde soluklanacağız. Ama o, gelecek ayın konusu.

Bu akşam şarkılarla kalın. Balkonunuzda, deniz kenarında, ya da sadece koltuğunuzda otururken... Kulağınızda bu üç şarkı, aklınızda bu üç hikâyeye olsun. Ve bilin ki, hangi şarkıyı dinlerseniz dinleyin, o şarkı bir zamanlar

birileri için yazıldı. Ama şimdi, tam da şu an, sizin için çalışıyor. Esen kalın.

Kaynakça

Beyatlı, Y. K. (1961). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.

Çağlar, B. K. (Şair) & Selçuk, M. N. (Bestekâr). *Kalamış*. Nihavent Makamı.

Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Rona, M. (1970). *50 Yıllık Türk Musikisi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Selçuk, M. N. (Bestekâr) & Beyatlı, Y. K. (Şair). *Dönülmez Akşamın Ufkundayız*. Hicaz Makamı.

Tanrıkorur, C. (2003). *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*. Dergah Yayınları.

KARDEŞLİK HUKUKU

ESAT HOCALAR

İnsan, yalnızca etten ve kemikten oluşan bir varlık değildir. Onun bedeni, ruhu ve toplum içinde yaşayan bir yönü vardır. Bu sebeple insan; biyolojik, psikolojik ve sosyal yönleriyle bir bütündür. Bedeni beslenmeye, ruhu huzura, sosyal yönü ise sevgiye, güvene ve dayanışmaya ihtiyaç duyar. İslam'ın kardeşlik anlayışı da insanın bu ihtiyaçlarını gözetten büyük bir rahmettir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), müminleri bir bedenın organlarına benzetmiştir. Bedenin bir yeri ağrıdığında, diğer organlar da o acıyı hisseder. Müslümanlar da böyledir. Bir kardeşimiz sıkıntı içindeyken ona kayıtsız kalamayız. Çünkü kardeşlik, sadece aynı inancı paylaşmak değil; aynı acıyı hissetmek, aynı sevinci paylaşmak ve birbirinin yükünü hafifletmektir.

Müslümanlar aynı zamanda bir binanın tuğlaları gibidir. Tuğlalar birbirine kenetlenirse bina sağlam olur. Toplum da böyledir. İnsanlar birbirine destek olursa huzur ve güven artar. Fakat insanlar birbirinden uzaklaşır, yardımlaşmayı bırakır ve sadece kendi rahatını düşünürse toplum zayıflar. Bir başka benzetmeyle,

müminler bir tırağın dişleri gibi yan yana ve uyum içinde olmalıdır. Araya kin, haset, öfke ve ayrımcılık girdiğinde bu uyum bozulur. Oysa İslam, insanların farklılıklarını kavga sebebi değil; tanışma, kaynaşma ve yardımlaşma vesilesi olarak görür.

Kardeşlik hukuku sadece duygusal bir yakınlık değildir. Aynı zamanda bir hak ve sorumluluk meselesidir. Müslüman, kardeşinin malına, canına, onuruna ve hakkına saygı göstermekle yükümlüdür. Gıybet etmek, iftira atmak, kırıcı söz söylemek ve haksızlık yapmak kardeşlik hukukunu zedeler. Bugün modern hayat insanları kalabalıklar içinde yalnız bırakmaktadır. Aynı apartmanda yaşayan insanlar birbirini tanımamakta, komşular birbirinin hâlinen habersiz yaşamaktadır. Oysa İslam, komşuluk ilişkilerine büyük önem verir. Aç olan komşusunu görmezden gelen, hasta olan kardeşini ziyaret etmeyen bir insan, kardeşlik hukukunu tam anlamıyla yerine getirmiş sayılmaz.

Sosyal medya da kardeşlik hukukunun sınıandığı alanlardan biridir. İnsanlar bazen ekran başında kırıcı sözler

söylemekte, hakaret etmekte ve başkalarını küçük düşürmektedir. Oysa bir müminin dili de kalbi gibi temiz olmalıdır. Sözlerimiz insanları kırmamalı, aksine onları birleştirmeli ve gönülleri onarmalıdır. Kardeşlik, sadece iyi günlerde değil, zor günlerde de belli olur. Bir kardeşimizin derdiyle ilgilenmek, ihtiyaç sahibine yardım etmek, mazlumun yanında durmak ve haksızlığa karşı çıkmak kardeşliğin gereğidir. Zekât, sadaka, infak, komşuya yardım ve akrabayı gözetmek bu anlayışın güzel örnekleridir.

Unutmayalım ki güçlü bir toplum, ancak kardeşlik bağları sağlam olduğunda ayakta kalabilir. İnsanlar birbirine sırt çevirdiğinde toplum zayıflar; birbirine omuz verdiğinde ise güçlenir. Bu nedenle kardeşlik hukukunu yeniden hatırlamalı, kırılganlıkları gidermeli, gönülleri birleştirmeli ve birbirimize daha çok sahip çıkmalıyız. Belki de bugün yapacağımız küçük bir iyilik, bir selam, bir tebessüm, bir hâl hatır sorma veya bir ihtiyaç sahibine uzatılan yardım eli, kardeşlik hukukunu yeniden canlandırmaya vesile olacaktır. Çünkü kardeşlik, sadece sözde değil; davranışta, paylaşımda ve merhamette hayat bulur.

Geliniz, kardeşlik hukukunu sadece dillerimizde değil, hayatımızın her alanında yaşatalım. Bir kırılganlığı onarmak, bir yetimin başını okşamak, bir komşunun hâlini sormak, bir mazlumun yanında durmak bazen büyük sözlerden daha değerlidir. Unutmayalım ki Allah'ın rızasına giden yol, çoğu zaman bir kardeşimizin gönlüne dokunmaktan geçer. Eğer gönülleri birleştirebilir, sevgiyi çoğaltabilir ve birbirimizin yükünü hafifletebilirsek; işte o zaman hem insan olmanın hem de Müslüman olmanın

hakkını vermiş oluruz. Biz, tebessümü bile sadaka olarak gören bir Peygamber'in ümmetiyiz. Öyleyse bir selamı esirgememeli, bir gönlü kırmamalı, bir kardeşimizin yükünü hafifletmek için elimizden geleni yapmalıyız.

15 Temmuz & Bir Milletin Hafızası ve Ortak Vicdanı

Bazı geceler vardır; yalnızca yaşandığı günü değil, bir milletin hafızasını da şekillendirir. Aradan yıllar geçse de o gecenin sesi, heyecanı, korkusu, cesareti ve fedakârlığı canlılığını korur. Çünkü tarihin akışını değiştiren hadiseler, sadece kronolojik bir olay olarak değil, ortak vicdanın derinliklerine kazınan bir hatıra olarak yaşamaya devam eder. İşte 15 Temmuz da milletimizin hafızasında böyle bir yer edinmiştir. On koca yılı geride bıraktık. O gece sokaklarda yan yana duran, normalde belki de hiç karşılaşmayacak insanların oluşturduğu ortak tabloyu bugün bir kez daha hatırlıyoruz.

O gecenin asıl kazananı; her türlü farklılığı bir kenara bırakıp "biz" olmayı başarabilen toplumsal sağduyu olmuştur. Acının bizi ayrıştırmak yerine birbirimize daha sıkı bağladığını; kökeni, dünya görüşü ve hayat tarzı ne olursa olsun, aynı vatan toprağını paylaşan insanların ortak bir kaderde buluşabileceğini gördük. İşte millet olmanın en güçlü tarafı da budur. Hafıza, bu ortak kaderin ve ortak sorumluluğun mührüdür. On yıl önce bugün yalnızca büyük bir tehlikeyi bertaraf etmedik; aynı zamanda birbirimizin elini tutmanın, omuz omuza durmanın ve ortak bir geleceğe inanmanın ne kadar kıymetli olduğunu yeniden hatırladık.

Sessiz Kahramanlar

Tarihi yalnızca büyük isimler yazmaz. Bazen tarihin en önemli satırlarını, adı bilinmeyen sıradan insanlar yazar. O gece fırıncının sabaha kadar ekmek çıkarması, taksicinin yaralıları hastaneye ulaştırması, komşunun komşusuna kapısını açması, annelerin duaları, babaların vakur duruşu ve gençlerin cesareti; millet olmanın en güzel örnekleri olarak hafızalara kazındı. Mukavemetin sadece meydanlarda değil; evlerin pencerelerinde, sokak aralarında ve sessiz dayanışmanın yaşandığı her yerde var olduğunu gördük.

İnsanımızın mayasında bulunan yardımlaşma, fedakârlık ve birbirini koruma duygusu, o gece bütün berraklığıyla ortaya çıktı. O geceyi aydınlatan yalnızca sokak lambaları, siren sesleri ya da semayı dolduran ezanlar ve salâlar değildi; asıl ışık, karanlığın ortasında birbirine siper olan, ismi bilinmeyen ama yüreği büyük insanların cesareti, fedakârlığı ve sönmeyen umuduydu.

Geleceğe Bırakılacak En Büyük Miras

Aradan geçen on yıl, bir çocuğun büyüüp genç olması kadar uzun bir zamandır. Bu süre içinde yaşananları sadece hatırlamak değil, doğru anlamak ve yeni nesillere doğru anlatmak da hepimizin ortak sorumluluğudur. Çocuklarımıza bırakacağımız en değerli miras; kin ve ayrışma değil, demokrasiyi, hukuku, barışı ve birlikte yaşama kültürünü koruma iradesidir. Çünkü bu

değerler kendiliğinden varlığını sürdüremez; her nesil onları yeniden sahiplenmek ve korumak zorundadır.

Kaybettiğimiz aziz şehitlerimize ve fedakârlık gösteren bütün insanlara vefa borcumuzu ödemenin en anlamlı yolu; onların hayal ettiği huzurlu, güçlü, adaletli ve kardeşliğin hâkim olduğu bir Türkiye'yi gelecek nesillere emanet edebilmektir. Unutmamak, geçmişte yaşamak değildir; geçmişten ders alarak geleceği daha sağlam inşa etmektir. Milletleri ayakta tutan sadece zaferleri değil, o zaferlerden çıkardıkları ortak hikmettir. Dileğimiz odur ki, ülkemiz bir daha böyle acı imtihanlarla karşılaşmasın; farklılıklarımız ayrılık sebebi değil zenginliğimiz olsun.

Çünkü güçlü milletler, aynı düşünmekle değil, ortak değerlerde buluşabilmekle büyür. Tarih bize bir geceyi emanet etti; bize düşen ise o geceden doğan birlik, kardeşlik ve dayanışma ruhunu gelecek nesillere eksiltmeden aktarabilmektir.

TASAVVUF DÜŞÜNCESİNDE KİBİR - II

DOÇ. DR. MAHMUT ULU

Kalbin Lekesi: Kibir

İnsanın yeryüzündeki serüveni, özündeki o saf nuru bulma ve koruma gayretinden ibarettir. Fakat bu yolculukta ruhun etrafını saran nefis, insanı kendi yaradılış hakikatine yabancılaştırır. Tasavvuf ehlinin "kibir" adını verdiği bu marazi hal, kulun mutlak güzellik karşısında kendi gölgesini dev aynasında görmesinden başka bir şey değildir.

Güzelliğin ve Hiçliğin Elbisesi: Tevazu

Sûfî zümrenin en zarif simalarından Mansur b. Ammar (ö. 225/840), insan ruhunun kuşanabileceği en muazzam ziynetin ne olduğunu sorgularken, sözü hemen o mistik örtüye getirir: Kul için bu alemde giyilebilecek en güzel, en asil elbise; tevazu ve inkisardır. Yani yüce yaratıcının huzurunda boynunu bükebilmek, kalbini O'nun azameti

karşısında eritebilmektir. Bu yüzden Cenab-ı Hakk, Kur'â'da "*Takva elbisesi daha hayırlıdır.*" (Araf: 7/26) buyurarak, zahiri libasların değil, kalbi ürperişlerin insanı güzelleştirdiğini ilan etmiştir. Tevazu hırkasını giyen gönül, has bir kula dönüşür; çünkü o, kendi hiçliğini idrak etmiştir.

Bu dengenin toplumsal hayata yansıyan yönü ise Ebu Abdullah Mağribî'nin (ö. 299/911) keskin ve sarsıcı cümlesinde hayat bulur. Mağribî, insanlık onurunun ve manevi sefaletin sınırlarını çizirken der ki: "*İnsanların en zelili, zengine yağcılık yapan veya ona karşı yapmacık bir tevazu gösteren fakirdir. İnsanların en azizi ve değerlisi ise, kalbindeki serveti dünya malıyla kirletmeyip, fakirlere tevazu gösteren ve onlara hürmet eden zengindir.*" Burada ortaya çıkan hakikat şudur: Gerçek zenginlik kalptedir ve kalbi zengin olanlar, dünyevi

ihtişama değil, gönlü kırık olanlara ram olurlar.

Heva Zindanında Esaret: Bilgi Kibri

Nefsin karanlık dehlizlerine dalan insan, çoğunlukla kendi ördüğü parmaklıkların ardına gizlenir. Ebu Muhammed Cerirî (ö. 321/933), nefsin istilasına uğrayan bahtsız bir ruhun tablosunu çizerken, trajik bir romantizmle yaklaşır konuya: Bir kimse ki nefsinin boyunduruğuna girmiştir; o artık şehvetin ve nefsaniyetin esiridir.

Heva ve hevesin dipsiz, ışıksız zindanında mahsur kalmıştır. Allah, böylesi kaskatı kesilmiş bir kalbe manevi feyizlerin ve ilahi lütufların akmasını haram kılar. İşin en acıklı kısmı ise, bu esir ruh, Hakk'ın kelamını dilinden hiç düşürmese bile, o kelamın ne lezzetini alabilir ne de zevkine varabilir. Çünkü kibir, ruhun tat alma duyusunu köreltir. İlahi ferman bu acı gerçeği ezelden mühürlemiştir: *"Haksız olarak yeryüzünde büyüklük taslayanları ayetlerimden geri döndüreceğim."* (A'raf: 7/146).

İşte bu noktada karşımıza "bilgi kibri" ya da "alimlerin büyüklenmesi" çıkar. Ünlü sufi İbrahim Havvas (ö. 291/903), kitapların satırları arasında kaybolup ruhunu unutan ulemaya

seslenerek, *"Rivayet çokluğu ile ilim olmaz. Alim, ilmi az bile olsa ilme tabi olan, ilmini hayatına tatbik eden ve sünnetin izinden giden kimsedir"* der. Demek ki ilim, sırtımızda taşıdığımız bir yük değil, ruhumuzu aydınlatan bir meşale olmalıdır.

Nitekim Hucvirî'nin aktardığı üzere, Ebu Hüseyin Nurî (ö. 295/908) de kendi döneminden dert yanarak, dünyada en nadir bulunan iki cevherin; "ilmi ile amel eden alim" ve "hakikati hakkıyla anlatan arif" olduğunu söyler. Bilgi, amelle ve aşkla buluşmadığında, sadece sahibini ezen bir gurur vesilesine dönüşmektedir.

Makam Vehimleri ve Cehennem Diline Vuslat

Tasavvufta kişinin manevi bir makama erdiğini vehmetmesi tehlikeli bir uçurum olarak görülmüştür. Ebu Ali Ruzbârî'nin (ö. 328/939) aktardığı bir hadise, adeta edebi bir taşlama niteliğindedir. Bir adam düşünün; çalgı dinlemeyi kendine helal saymakta ve gerekçe olarak da "Ben artık öyle bir manevi makama yükseldim ki, hallerin değişmesi, melodilerin nağmeleri bana tesir edemez, benim saflığımı bozamaz" iddiasında bulunmaktadır. Bu sahte vuslat iddiasına Ruzbârî'nin verdiği cevap manidardır: *"Doğru, şüphesiz ki vasil*

olmuştur; ancak cehennem dibine!" Bu sarsıcı nükte, kendisinde aşılmaz bir kale gören kibirli ruhun, aslında nasıl bir uçuruma yuvarlandığını ortaya koyar.

Şâh Şucâ Kirmânî (ö. 276/889) de bu nükteyi şöyle tamamlar: *"Fazilet sahipleri, faziletlerini görmedikleri sürece fazilet sahibidirler. Bunu gördüler mi artık faziletleri kalmaz. Veliler de böyledir; veliliklerini görmedikleri sürece velidirler, kendilerinde bir keramet, bir makam gördükleri an ellerinde hiçbir şey kalmaz."* Kalp, kendi güzelliğine âşık olduğu an, elindeki tüm hazineleri kaybeder.

Terbiyenin Şartı ve Nefis Köprüleri

Peki, insan bu girdaptan nasıl kurtulacaktır? Ebu Ali Sakafî (ö. 328/939), kurtuluşun reçetesini mutlak bir teslimiyette ve edep meclisinde bulur: Bir insan, yeryüzündeki tüm allamelerin meclislerine katılarak bütün zahiri ilimleri yutmuş olsa bile; samimi bir terbiyecinin, bir mürşidin riyazet potasında eğitilmedikçe asla Allah adamlarının derecesine ulaşamaz. Amelindeki gizli kusurları, nefsinin ince oyunlarını ve saklı benliklerini ona ayna gibi gösterecek bir üstadın edep görmeyen kimsenin

arkasından gitmek, tasavvuf yolunda asla caiz değildir.

Hucviri, ulemanın bu terbiyeden uzaklaşarak nasıl dünyevileştiğini sarsıcı tarihsel kıyaslarla anlatır. Ebu Hanife (ö. 150/767), Süfyan Sevrî (ö. 161/778), Mıs'ar b. Küdam ve Şüreyk gibi dört büyük imamın kadılık teklifini reddetmek için nasıl direndiklerini hatırlatır ve kendi zamanının alimlerini derin bir teessürle tenkit eder. Kendi çağının ulemasının, devlet adamlarının kapılarını kible; zalimlerin köşklerini Kâbe edindiklerini, muktedirlerin minderlerini Allah'a yakınlık makamı saydıklarını söyler. Bu, güce ve makama ram olan bilginin, kibir ve dünya hevesiyle nasıl çürüdüğünün edebi bir feryadıdır.

Yazımızı, Abdurrahman b. Yusuf el-Licâlî'nin (ö. 599/1203) *Kutbü'l-Ârifin fî'l-Akaidi ve't-Tasavvuf* adlı nadide eserindeki o muazzam metaforuyla sonlandıralım. Licâlî, nefsin hastalıklarını aşılması gereken köprülere benzetir. Nasıl ki cehennem üzerindeki sırat köprüsünden geçmeden cennete varmak imkansızsa, marifetler cennetine ulaşmak için de nefsin hastalıkları üzerine kurulan köprülerden geçmek mecburidir. Bu köprülerin üçüncüsü, kibir ve gazap üzerine kurulmuştur.

Licâlî'ye göre kibir ve öfke, normal şartlarda ölmüş hayvan eti yemek gibi mutlak surette haramdır. Fakat sufi deha, burada bir istisna sunar: İki durumda bu iki duygu caiz, hatta gereklidir. Birincisi; bir kibirliye karşı kibirlenmektir. Çünkü kibirliye karşı büyüklük taslamak, onun nefisini küçümseyerek içindeki tekebbürü un ufak etmek anlamına gelir ki bu bir şifa eylemidir. İkincisi ise gazaptır; ancak bu öfke nefis için değil, yalnızca Allah için, O'nun kutsalları adına parladığında helal ve mukaddes bir hal alır.

BİR KİTABIN PENCERESİNDEN

TEVFİK OVACIK

Bu ay Çalıkuşu Okuma Grubumuzun konuğu *Sâmiha Ayverdi'nin "İbrahim Efendi Konağı" idimli romanıydı. "Meram Bağı" işletmesinin yüz elli yıllık meşe ağaçlarının gölgesinde nezih bir ortamda çay, börek ve işletmenin ikramı kaysılar eşliğinde kitabın penceresinden edebiyata ve tarihin derinliklerinde bir milletin yolculuğuna dâhil olduk.*

Kitabı okurken bu kitabı tarihçi ve edebiyatçılarla beraber okumamız lazım diye düşündüm. İki dünyanın da en nezih bilgi aktarımları ile bizlere kendi dünyamızı da yeniden düşündüren etkili anlatımlarla heyecanlandık. Zengin kelime dağarcığı içerisinde bilmediğimiz kelimeler altta izah edilirken, bildiğimiz ve eksik kullandığımız kelimelerle de kendimizi güncelledik.

Üç yüzyıldır çağın gereklerine göre güncellenmemiş bir imparatorluğun çöküşünü ve bu eksik yapıyla kurulmuş bir Konağın yaşamının hüznü sonunu muhteşem bir dille anlatmış. Bir imparatorluğun zenginliğinin üç ay gibi kısa bir sürede hazin devrilişi de ayrı bir muamma. Çağın gereklerine göre yetiştiremediği insan kaynakları ve dönüştüremediği kurumsal yapıyla çürüyen bir imparatorluk ve onu

kurtarmak için 2'nci Abdülhamit Han'ın çabasını kitapta çok iyi anlatıldığını ifade edeyim.

İnsan kaynaklarını yetiştirmek gayreti ile başta İstanbul olmak üzere yurdun dört bir tarafında inşa etmeye çalıştığı okullarla yerli ve milli düşüncenin yeniden oluşmasını sağlamak, bir taraftan da vaat edilmiş topraklara doğru hareket eden sinsi Siyonist yapıyla muhteşem mücadele. İstibdata karşı geleceğiz diye aydınlanmadan aydın olmuş yeni neslin ne kuracağına daha karar vermeden, sadece Avrupa'da gördüklerinin kopyasını uygulamaya çalışarak, macera ve bencilce tavırları ile bir imparatorluğu nasıl çökerttikleri,

Bunları destekleyen imparatorluk içerisindeki değişik millet unsurların görünürde demokrasi ve özgürlük geriplanda zayıflatılmış bir imparatorluktan bağımsızlık elde etme gayretleri de kitapta çok güzel anlatılmış. Bir Konağın etrafında kalabalık bir yaşamın ve oradaki muhteşem ilişkileri anlatırken aynı zamanda Maliye Nazırı İbrahim Efendi'nin kendini düşünen kişiliği ve davranışlarıyla

devletin nasıl zafiyete uğradığını üzülererek, kızarak okudum.

Devlet içerisinde fayda gruplarının imparatorluğu devam ettirmek ve yaşatmaktan önce kendi varlıklarını nasıl idame ettirdiklerini, devletin yetiştirmek için Avrupa'ya gönderdiği Lütü efendiyi İbrahim Efendi'nin Bakanlık içinde nasıl pasifize ettiğini bugün de bu alışkanlığın devlet ve özel sektörde devamını görmenin üzüntüsünü yaşadım. Konağın içindeki hayatın hüznü sonu ile İmparatorluğun sonunun aynı dönemlerde gerçekleşmesi Nasrettin hocanın kendi bindiği dalı kesen insan örneğini çok iyi anlattığını da düşündüm.

Konakta anlatılan; bolluk, zarafet, incelik, kadirşinaslık, hak bilirlilik ve çalışanların korunması değerlerinin bilinmesi İstanbul kültürü olarak bugünün bile işletmelerinde ve zenginlerin yaşamalarında, çok da şahit olmadığımız durumlar değil mi? Toplumsal bir kültüre dönüşemeyen bu estetik davranışların, vahşi kapitalizmin faydacı ve bencil zihniyeti ile nasıl da iliklerimize kadar işlediğini görmek, açık net ve ince manalı cümlelerin derinliğinde bizlerin tefekkürüne vesile oldu.

Bir kültürü; güncelleyerek, dönüştürerek zaman içinde onu medeniyetin inşasında kullanmak yerine sevmediğimiz taraflarına kızarak tamamen yok etme alışkanlığı günümüzün de yönetme biçimi değil mi? Millî Eğitim Bakanlığımızda her bakan değişiminde sil baştan yeni bir müfredat ve yönetmeliklerle yeni bir yönetim biçimi ortaya konması; eğitim sistemimizin olgunlaşmasının önünde en büyük engel değil mi? Ya şimdiki bireysel davranışlarımız!

Olayın bütününe dikkate alarak doğruları yaşatıp yanlışları eleme yerine; sevdiğimiz yanlışları yücelterek sevmediğimiz doğruları yok sayarak tercihlerimizi yapmıyor muyuz? Bir imparatorluğu yok eden alışkanlıklarımızı koruduğumuz kadar yaşatmaya da önem verseydik nasıl bir toplum olurduk? Kitap muhteşem bir toplumsal eleştiri ile bizleri sorgulamalara davet ediyor. Şimdi eksik yanları düzeltilmiş, bilim ve sanatta toplumsal yenilenmeyi sağlamış bir imparatorluğun vatandaşı olsaydık nasıl bir bakış açımız olurdu?

Samimiyetle bu soruyu hepimiz sormamız gerekiyor. Bugün de toplumu zayıflatmak isteyen, gizli ve açık iki amaçlı güçler hala var mı? Bunu sorguluyor muyuz? Bugünün Ortadoğu'sunu bir düşünelim; Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmaya çalışan o masonik yapı bugün neler yapıyor? Bugünkü hırçınlıklarını rahat yapabilmelerinin önünde acaba imparatorluğumuzun varlığı mı önlüyordu? Amasız fakatsız, ön yargısız bunları sorgulamamız lazım.

Hakikate ulaşmak için yolumuzun ve yoldaki marifetimizin seviyesini kontrol etmemiz lazım. İlkeleri kaybetmiş, kuralları olmayan hiçbir hareket; gerçeğin kapısını aralayamaz. Bunu en iyi İttihat ve Terakkiciler biliyor. Bunu pişmanlıklarını dile getirerek gösterdiler. Bir Ramazan gününün konağı belki de en güzel, en estetik yanı bir Ramazan ayının güzelliklerinin yaşandığı bir ortamdı. Buradaki estetik, tevazu, dayanışma, mahalle kültürü, çalışanların kıymet üretmesi ve değerli görülmesi toplumun geneline yayılabilseydi.

Buradan bir medeniyet prototipi çıkarabilir miydik? Bence neden olmasın.

Kitabı okurken Konak kültürünün de gerçek manada miadını doldurduğunu, gelişen şartlara göre aile ve toplum için yeni yapıların oluşması gerektiğini düşünüyorum. Özellikle günümüz şartlarında aile ve toplumu güçlü kılmak için belki apartmanın bireysel kültürü değil ama sitelerin toplumsal yaşamı güçlendireceğini düşünüyorum. Tabii ki emlak katsayısı ile sadece kâr düşünen müteahhit yapıları ve onların belediye meclislerindeki temsilcilerini kastetmiyorum. Belediyeler imarı beş yüz kişilik siteleri içinde gerçek yürüyüş yolu, çocukların ve gençlerin vakit geçirecekleri spor alanları, kamelyalar, kışın buluşabilecekleri ortamı içeren mini mahalle tarzı sitelerle yeni bir yerleşim tarzı düzenleyebilirler.,

Belki de günümüzde aile yapısını hızla zayıflatan modern şehirleşmeye karşı; çocukları ve gençlerin ihmal edilmiş yaşam alanlarına yeterli düzeyde yer vererek ailelerin çocuk yapma, çocuğa bakamama, gençliği güzel alışkanlıklarla donatamama kaygısını gidermiş oluruz. Hem azalma eğilimine giren nüfusun tekrar normale girmesine de büyük ölçüde katkı sağlayacaktır.

Kitabı okurken yüzyıllık bir zamanı okumak, kıyaslamak, değerlendirmeler yapmak, yapılmış olan gerçek hatalarla yüzleşme ve öz eleştiri imkânı bulmam kitabın en etkileyici tarafıydı. Tarihimizi bize anlamamız gerektiğini dikte edenlerin gibi değil de yaşadıklarımızı doğrusu ve yanlış ile kendi muhakememizden değerlendirsek belki de tarihin başlangıcından bugüne var olan vicdan sahibi milletimizin sırlarına vakıf olmanın övüncünü yaşarız. İyi ki okumuşuz iyi ki

Çalıkuşu grubumuzun samimi muhakemesinde bu kıymetli eserin ışığında yol almışız. Kitap birkaç defa okunacak çok güçlü mesajları olan bir eser. İyi ki okuduk.

GELİŞEN ŞEHİR ANADOLU'NUN KALBI AKSARAY

HASAN PATIR

Giriş

Türkiye'nin tam ortasında yer alan Aksaray, tarihî mirası, doğal güzellikleri, ekonomik potansiyeli ve stratejik konumuyla İç Anadolu Bölgesi'nin dikkat çeken şehirlerinden biridir. “Anadolu'nun Kalbi” olarak nitelendirilen Aksaray, geçmişten günümüze uzanan köklü tarihi ile modern gelişimi bir arada yaşayan şehirler arasında yer almaktadır. Kapadokya'nın giriş kapısı olarak kabul edilen şehir, yalnızca tarihî değerleriyle değil, aynı zamanda sanayi, tarım, eğitim ve turizm alanlarında gösterdiği ilerlemeyle de öne çıkmaktadır. Son yıllarda gerçekleştirilen yatırımlar, ulaşım ağlarının gelişmesi ve artan ekonomik faaliyetler sayesinde Aksaray, Türkiye'nin yükselen şehirlerinden biri hâline gelmiştir.

Tarihin Derinliklerinden Günümüze Aksaray

Aksaray'ın tarihi, insanlık tarihinin ilk yerleşim dönemlerine kadar uzanmaktadır. Şehir sınırları içerisinde bulunan *Aşıklı Höyük*, yaklaşık 10 bin yıl

öncesine ait buluntularıyla dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yapılan kazılar, bölgede yaşayan insanların tarım yaptığını, hayvanları evcilleştirdiğini ve yerleşik hayata geçtiğini ortaya koymaktadır. Tarih boyunca *Hititler, Frigler, Persler, Romalılar ve Bizanslılar* gibi birçok medeniyet Aksaray'da hüküm sürmüştür. 1071 Malazgirt Zaferi sonrasında Türklerin Anadolu'daki önemli yerleşim merkezlerinden biri hâline gelen şehir, Selçuklu döneminde büyük bir gelişim yaşamıştır.

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan tarafından yeniden imar edilen Aksaray, ticaret yollarının önemli duraklarından biri olmuş ve “*Şehr-i Süleha*” yani “*iyi insanların yaşadığı şehir*” olarak anılmıştır. İpek Yolu üzerinde bulunması sayesinde yüzyıllar boyunca ticaret ve kültür merkezi olan Aksaray, Osmanlı döneminde de önemini korumuştur. Cumhuriyet döneminde gelişimini sürdüren şehir, 1989 yılında yeniden il statüsü kazanarak bölgesel kalkınmanın önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Coğrafi Konumu ve Doğal Güzellikleri

Aksaray'ın en önemli avantajlarından biri coğrafi konumudur. Türkiye'nin merkezinde yer alan şehir, *Ankara, Konya, Nevşehir, Niğde ve Kırşehir* gibi önemli illere komşudur. Bu konum, Aksaray'ı hem ticari hem de lojistik açıdan önemli bir merkez hâline getirmektedir. Şehrin doğal güzellikleri arasında ilk sırada Hasan Dağı gelmektedir. Yaklaşık 3.268 metre yüksekliğe sahip olan *Hasan Dağı*, İç Anadolu'nun en etkileyici doğal yapılarından biridir. Dağcılık, doğa yürüyüşleri ve fotoğrafçılık açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Aksaray'ın dünyaca tanınan doğal güzelliklerinden biri de *Ihlara Vadisi'dir*. *Melendiz Çayı'nın* binlerce yıl boyunca oluşturduğu bu eşsiz vadi, içerisinde bulunan kaya oyma kiliseleri, manastırları ve doğal yaşamıyla her yıl binlerce yerli ve yabancı turisti ağırlamaktadır. Ayrıca Tuz Gölü'nün bir bölümü de Aksaray sınırları içerisinde yer almakta olup, bölgenin ekolojik ve ekonomik değerleri arasında bulunmaktadır.

Ekonomik Gelişim ve Sanayileşme

Son yıllarda Aksaray'ın en dikkat çekici yönlerinden biri ekonomik gelişimidir. Tarım ve hayvancılık geçmişten beri şehrin temel geçim kaynakları arasında yer alırken, sanayi yatırımlarıyla birlikte ekonomik çeşitlilik artmıştır. Aksaray Ovası, İç Anadolu'nun verimli tarım alanlarından biridir. Buğday, arpa, şeker pancarı, ayçiçeği ve patates üretimi şehir ekonomisinde önemli bir yere

sahiptir. Hayvancılık faaliyetleri de özellikle süt ve et üretimi açısından bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Organize Sanayi Bölgesi'nin gelişmesiyle birlikte otomotiv yan sanayi, makine üretimi, gıda sanayi ve lojistik sektörlerinde önemli yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Özellikle ağır vasıta ve yan sanayi üretimindeki gelişmeler, Aksaray'ın sanayi kimliğini güçlendirmiştir. Ankara-Adana kara yolu üzerinde bulunması sayesinde şehir, lojistik ve taşımacılık açısından stratejik bir avantaj elde etmektedir.

Eğitim ve Sosyal Hayat

Bir şehrin gelişmişlik düzeyi yalnızca ekonomik göstergelerle değil, eğitim ve sosyal yaşam olanaklarıyla da ölçülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Aksaray son yıllarda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. 2006 yılında kurulan Aksaray Üniversitesi, kısa sürede bölgenin önemli yükseköğretim kurumlarından biri hâline gelmiştir. Üniversite, bilimsel çalışmaların gelişmesine katkı sağlarken aynı zamanda şehir ekonomisine ve sosyal hayatına da önemli katkılar sunmaktadır. Şehirde kültür merkezleri, spor tesisleri, parklar ve sosyal yaşam alanları her geçen gün artmaktadır. Düzenlenen festivaller, kültürel etkinlikler ve sanatsal faaliyetler Aksaray'ın sosyal yapısını güçlendirmektedir. Geleneksel Anadolu misafirperverliğini koruyan şehir halkı, modern yaşamın gerekliliklerini de başarıyla benimsemektedir.

Turizm Potansiyeli

Aksaray, sahip olduğu tarihî ve doğal zenginlikler sayesinde önemli bir turizm merkezidir. *Sultanhanı Kervansarayı*, Selçuklu mimarisinin en görkemli eserlerinden biri olarak ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. *Aşıklı Höyük* ve *Acemhöyük* gibi arkeolojik alanlar ise tarih meraklıları için büyük önem taşımaktadır. *Güzelyurt* ilçesi, taş evleri ve tarihî dokusuyla Kapadokya kültürünün önemli temsilcilerinden biridir. Bunun yanında *Ihlara Vadisi* ve *Hasan Dağı*, doğa turizmi açısından büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Tüm bu değerler, Aksaray'ın turizm gelirlerinin artmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Aksaray, geçmişten aldığı güçle geleceğe emin adımlarla ilerleyen bir Anadolu şehridir. Tarihî mirası, doğal güzellikleri, gelişen ekonomisi, eğitim yatırımları ve artan turizm potansiyeli sayesinde Türkiye'nin yükselen değerleri arasında yer almaktadır. Anadolu'nun kalbinde bulunan bu kadim şehir hem tarihî kimliğini korumakta hem de modern dünyanın gerekliliklerine uyum sağlayarak büyümeye devam etmektedir. Bugün Aksaray'a bakıldığında yalnızca geçmişin izlerini taşıyan bir şehir değil, aynı zamanda geleceğe yön veren, üreten, gelişen ve yenilenen bir kent görülmektedir. Bu yönüyle Aksaray, Anadolu'nun kalbi olmayı hak eden şehirlerden biridir.

Kaynakça

1. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, "Aksaray Tarihsel Gelişim ve Coğrafya Bilgileri"*.
2. Kültür Portalı Türkiye, *"Aksaray Genel Tanıtım ve Kültürel Değerleri"*.
3. T.C. Aksaray Valiliği, *"Aksaray Tarihçesi ve İl Tanıtımı"*.
4. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İl Bazlı Sosyoekonomik Veriler*.
5. Aksaray Üniversitesi Yayınları ve Kurumsal Tanıtım Raporları.
6. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, *Organize Sanayi Bölgeleri Raporları*.
7. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, *Aksaray Tarım ve Hayvancılık Verileri*.

Modern Finans Karşısında Müslüman Öznenin İnanç- Davranış Gerilimi: Makâsıd Merkezli Psikolojik-Fıkhî Bir Analiz

H. ALİ ERDOĞAN

olumsuz tutuma sahipken, yine önemli bir kısmı (%41) faizsiz finans hizmeti

GİRİŞ

Modern iktisadî hayat, bireyin gündelik yaşam pratiklerini ve ahlakî değer yargılarını kuşatan devasa bir yapıya dönüşmüştür. Klasik iktisat teorisinin parayı geçici süreyle kullanmanın bir ücreti olarak tanımladığı faiz, İslâm hukukunun ana kaynaklarında (Kur'an ve Sünnet) kesin ve uzlaşmasız bir biçimde haram kılınmıştır.¹ Bu tezat, nüfusunun kahir ekseriyeti Müslüman olan toplumlarda, bireyin zihniyet dünyası ile pratik eylemleri arasında derin bir yarılmaya sebebiyet vermektedir. Zira İslâm iktisadının en temel özelliklerinden biri olan faiz yasağı, yalnızca hukukî bir düzenleme değil, aynı zamanda derin bir ahlakî ve metafizik boyuta sahiptir.²

Yakın tarihli bir ampirik çalışma, dindarlık algısı yüksek akademisyenler üzerinde bu yarılmının entelektüel düzeydeki yansımalarını açıkça ortaya koymaktadır.³ Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu faize yönelik net bir

sunduğunu iddia eden katılım bankalarını klasik bankalarla eşdeğer görmekte, yapısal olarak bu kurumlara güvenmemektedir. Buna mukabil, bireysel konut, araç veya nakit ihtiyaçları söz konusu olduğunda, katılımcıların yarısından fazlasının (%51) faizli veya katılım bankalarından finansman kullanmak durumunda kalması, teorik inanç ile pratik davranış arasındaki makasın ne denli açıldığını göstermektedir.⁴

Nitekim Türkiye'de dindarlık, iktisadî tutumlar ve İslâmî finans kurumlarına yönelik algı üzerine gerçekleştirilen diğer sosyolojik ve din psikolojisi tabanlı ampirik araştırmalar da bu kurumsal güvensizlik ve zihnî uyumsuzluk sarmalının tekil bir bulgu olmadığını, kolektif bir nitelik taşıdığını doğrulamaktadır. İlgili akademik literatürdeki bağımsız saha çalışmalarında, dinî hassasiyete sahip tüketicilerin katılım bankalarını 'faizli sistemin terminolojik bir kılıfı' (hile-i şer'iyye) olarak kodlama eğiliminin yapısal bir güvensizlik ürettiği; buna mukabil, konut ve sermaye gibi

makro ihtiyaçlarda finansal mecburiyetler nedeniyle yine bu kurumlara yöneldikleri ampirik olarak belgelenmiştir.

Bu durum, bireyin kurumsal düzeyde meşrû bulmadığı bir yapıya pratik düzeyde mahkûm olmasıyla neticelenen, din psikolojisi literatüründeki 'kronik inanç-davranış yarılmasını' kitlesel bir boyuta taşımaktadır. Dolayısıyla dindar öznenin finansal hegemonya karşısındaki duruşu, rasyonel bir kurumsal tercihten ziyade, yapısal alternatifsizliğin getirdiği nevrotik bir sıkışmışlık formunda tecessüm etmektedir. Bu makalede, söz konusu uyumsuzluğun ürettiği zihnî çelişki, rasyonelleşme (neden bulma) çabaları ve bunun psikolojik/sosyolojik maliyeti fikhî ahlak merkezli bir bakış açısıyla irdelenecektir. Çalışmanın temel argümanı, fikhî literalizmin şekli formüllerle ürettiği çözümlerin, modern borca dayalı para sisteminin özünü ıskaladığı müddetçe, dindar bireyin zihninde bir "hile" algısı yaratmaktan ve ruhsal huzursuzluğu beslemekten öteye geçemeyeceğidir.

1. ZİHNÎ ÇELİŞKİ VE RUHSAL GERİLİMİN DİN PSİKOLOJİSİ BOYUTU

Leon Festinger tarafından 1957 yılında ortaya konan Zihinsel Çelişki Kuramı (Cognitive Dissonance), bireyin sahip olduğu inanç, bilgi veya değerler ile sergilediği davranışlar arasında uyumsuzluk baş gösterdiğinde, bu durumun kişide ciddi bir psikolojik huzursuzluk ve kaygı (gerilim) yaratacağını öne sürer.⁵ İnsan doğası gereği bu ruhsal dengesizliği (disequilibrium) ortadan kaldırmaya ve iç huzuru (dengeli durumu) yeniden tesis etmeye güdülenir.⁶ Faiz yasağı gibi, metafizik yaptırımları olan ve ahiret bilinciyle doğrudan ilişkilendirilen bir dinî hükmün ihlali, sıradan bir zihnî tutarsızlıktan çok daha ağır bir vicdanî baskı üretir.

İnceleme konumuz olan araştırmada, kendisini dindar olarak tanımlayan ve faizin sömürü/haksız kazanç olduğunu bilen bireylerin, ev veya araç alımı esnasında bu sisteme dahil olmaları, egonun bütünlüğünü tehdit eden psikolojik bir gerilim doğurmaktadır.⁷ Din psikolojisi perspektifinden bakıldığında, dinî inanç ile davranış arasındaki bu tür uyumsuzluklar, bireyin kendi dindarlık algısıyla çelişen eylemleri nedeniyle yoğun bir suçluluk ve kaygı yaşamasına neden olmaktadır.⁸ Nitekim araştırma bulguları, katılımcıların Festinger'in önerdiği kurama uygun olarak inanç ve davranış arasında ortaya çıkan uyumsuzlukları gidermek ve tekrar iç huzuru yakalamak için bazı güdülenmelere sahip olduğunu göstermektedir.⁹

Eğer birey bu davranışı dışsal/fiziksel bir zorlama altında (örneğin can güvenliği tehdidi) yapmıyorsa, kendi özgür iradesiyle sisteme dahil olduğu için bu çelişkinin ahlakî mesûliyetini ruh

dünyasında taşımak zorunda kalmaktadır. Dengeyi bozan bu çatışma, zamanla bireyde süregelen bir huzursuzluğa, suçluluk duygusuna ve modern hayata karşı bir nevi yabancılaşmaya (nevrotik gerilime) yol açmaktadır. Bu durum, din psikolojisi literatüründe “dinî kaygı” veya “varoluşsal suçluluk” olarak kavramsallaştırılan olguyla yakından ilişkilidir.¹⁰ Müslüman öznenin yaşadığı bu psikolojik yarılma, sadece dinî ve metafizik kaygılarla sınırlı olmayıp, modern finansal sistemin bireysel karar alma süreçlerini biçimlendiren davranışsal ve zihinsel mekanizmalarla da doğrudan ilişkilidir.

Davranışsal iktisat literatüründe Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin geliştirdiği 'Beklenti Teorisi' (Prospect Theory), bireylerin kayıptan kaçınma (loss aversion) güdüsünün, kazanç elde etme arzusundan psikolojik olarak çok daha baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Enflasyonist ve borca dayalı modern finansal iklimde, dindar özne için mülkiyetini ve geleceğini güvence altına alamama korkusu (yani bir 'kayıp ihtimali'), faiz yasağının getirdiği soyut ahlakî kazanımların önüne geçebilmektedir. Richard Thaler'ın 'Dürtme' (Nudge) teorisi bağlamında ele alındığında ise, modern finansal kurumların (kredi kartları, dijital onaylar, vadeli finansman seçenekleri) sunduğu 'varsayılan seçenek mimarisi', dindar bireyi sürekli olarak sisteme dahil olmaya psikolojik olarak dürtmektedir.

Bu finansal mimari, bireyin 'sınırlı rasyonelliğini' (bounded rationality) manipüle ederek, inanç-davranış gerilimini bireysel bir irade zaafiyeti olmaktan çıkarmakta ve kapitalist sistemin kaçınılmaz bir zihinsel tuzağı haline getirmektedir. Dolayısıyla vicdanî sıkışmışlık, öznenin ahlakî idealleri ile davranışsal iktisadın kaçınmadığı bu

rasyonel olmayan psikolojik refleksleri arasındaki asimetride daha da kronikleşmektedir.

1. Modern Finansal Sistemin Psikolojik Tahakküm Mekanizması

Modern finansal sistem, bireyin yalnızca ekonomik tercihlerini değil, aynı zamanda düşünme biçimini, risk algısını ve ahlâkî muhakemesini de biçimlendiren görünmez bir iktidar mekanizması üretmektedir. Bu durum, klasik iktisadın öngördüğü "rasyonel tercih yapan birey" varsayımının ötesinde, tercihlerin bizzat sistem tarafından inşa edildiğini göstermektedir. Modern sosyal teoride Michel Foucault'nun "yönetimsellik" (governmentality) kavramı, bireyin dışsal zorlamalarla değil, kendi tercihleri aracılığıyla sistemin beklentilerine uygun davranmaya sevk edildiğini ortaya koymaktadır. Finansal sistem de kredi notu, kredi kartı limitleri, dijital ödeme kolaylıkları, otomatik ödeme talimatları ve sürekli borçlanmayı teşvik eden tüketim kültürü aracılığıyla bireyin davranış alanını görünmez biçimde disipline etmektedir.

Pierre Bourdieu'nün "habitus" teorisi açısından değerlendirildiğinde ise faizli finansman, yalnızca ekonomik bir araç değil, zamanla toplumun doğal ve sorgulanamaz davranış kalıplarından biri hâline gelmektedir. Böylece birey, aslında ahlâken problemli gördüğü bir sistemi sorgulamaktan ziyade ona uyum sağlamayı öğrenmektedir. Zygmunt Bauman'ın ifadesiyle akışkan modernlikte birey, güvenliği sürekli borçlanmada ararken, özgürlüğünü giderek finansal kurumlara devretmektedir. Bu çerçevede Müslüman öznenin yaşadığı zihnî çelişki,

yalnızca bireysel irade zayıflığıyla açıklanabilecek psikolojik bir durum değildir. Aksine, modern finansal düzenin bireyin tercihlerini önceden şekillendiren yapısal tahakkümü altında ortaya çıkan sosyo-psikolojik bir sonuçtur. Dolayısıyla çözüm de sadece bireyin daha dindar olması veya daha güçlü irade göstermesi değildir. Asıl ihtiyaç, bireyi sürekli borçlanmaya yönelten finansal mimarinin sorgulanması ve İslâm iktisadının amaçlarına uygun alternatif kurumsal yapıların geliştirilmesidir.

2. FİNANSAL KISKAÇTA SAVUNMA MEKANİZMALARI VE RASYONELLEŞME

Birey, inanç-davranış çatışmasının yol açtığı ruhsal gerilimi dindirmek ve benliğini korumak amacıyla psikolojik savunma mekanizmalarına ve rasyonelleştirme (neden bulma) süreçlerine başvurur.¹¹ Festinger'e göre zihni çelişkiyi azaltmanın temel yollarından biri, çelişkiye neden olan davranışı haklı çıkaracak yeni zihinsel unsurlar eklemektir (rasyonalizasyon).¹² Araştırma verilerinde açıkça müşahade edildiği üzere, faizli sistemden finansman kullanan dindar özneler tutumlarını şu zihinsel dengeleyiciler vasıtasıyla meşrûlaştırmaktadır:

- Zaruret ve Hayat Şartlarının Dayatması: "Haram ama sistem/hayat şartları zorluyor" veya "Zor durumda kalınca son çare" argümanları, fıkhıdaki "zaruretler mahzurlu şeyleri mübah kılar" ilkesinin bireysel düzeyde genişletilerek psikolojik bir kalkana dönüştürülmesidir.¹³ Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, fıkıh usulünde zaruret kavramının dar ve istisnai bir çerçevede ele alındığı; günlük hayatın olağan akışı içindeki tercihlerin zaruret olarak nitelendirilemeyeceğidir.

- Sosyal Yardımlaşmanın İnhitatı: Eski dayanışma kültürünün (karz-ı hasen) ortadan kalkması, bireyin önünde banka dışında bir alternatif bırakmadığı teziyle rasyonelleştirilmektedir. Bu, bireyin geleneksel toplumsal ağların çözülmesini, kendi tercihinin dışındaki yapısal bir zorunluluk olarak yeniden yorumlamasıdır.

- Katılım Bankalarının Şekilciliği Eleştirisi: Katılımcıların katılım bankalarını "şekli birtakım kavram değişiklikleriyle dinî hassasiyet sahibi müşterileri çekmeye çalışmakla", "faiz oranlarına yakın kâr payı ilan etmekle" ve "zarar riski üstlenmemekle" suçlamaları, ironik bir biçimde bireyin kendi çelişkisini hafifletme aracı olmaktadır.¹⁴ Birey, "Zaten katılım bankası da konvansiyonel bankayla aynı mantıkla çalışıyor, aralarında özde bir fark yok" fikrine sığınarak, hangi kurumu seçerse seçsin sistemin dışına çıkamayacağı algısıyla vicdanî rahatlatma aramaktadır. Burada ilginç olan, katılım bankalarına yönelik eleştirinin, bireyin kendi tercihinin meşrûlaştırmak için kullandığı bir savunma mekanizmasına dönüşmesidir.

- Enflasyon ve İtibarî Para Gerekeşi: Paranın nominal değeri ile reel değeri arasındaki farkı gözeterek, enflasyon oranındaki fazlalığın dinen haram olan "ribâ" kapsamına girmeyeceği inancı, bir diğer entelektüel rasyonelleştirme biçimidir.¹⁵ Bu yaklaşım, faizin illeti konusundaki klasik tartışmaları modern iktisadî koşullara uyarlama çabası olarak okunabilir.

Bu rasyonelleştirme (neden bulma) çabaları, Festinger'in hipotezleriyle tam bir uyum sergilemektedir: Birey ya inancın şiddetini esnetmekte (faizi nominal/reel diye ayırarak) ya da eyleminin kaçınılmazlığını (hayat şartları gerekeşiyle) savunarak iç ahengi

yakalamaya çalışmaktadır. Ancak bu mekanizmaların geçici birer anestezi işlevi gördüğü, yapısal ahlakî krizi çözmediği unutulmamalıdır. Bu rasyonelleştirme süreçlerinin fikhî-iktisadî düzlemdeki en kırılgan halkasını, enflasyonist ortamlarda paranın mahiyetine yönelik geliştirilen lafızcı (literalist) yaklaşımlar oluşturmaktadır. Klasik fıkıh literatürünün iki taraflı basit akit mantığını ve ribâ illiyetini, modern Borca Dayalı Para Sisteminin (BDPS) makro-ekonomik gerçekliklerine aynen dayatmak, yapısal bir adalet sapmasına yol açmaktadır.

Zira yüksek enflasyonist bir düzende, paranın nominal (rakamsal) değeri ile reel (satın alma) gücü arasındaki makas açıldığında, paranın mahiyetinde meydana gelen bu aşınmayı görmezden gelmek, mülkiyetin ve emeğin dolaylı yoldan sömürülmesine göz yummak demektir. Dinî hükümlerin salt lafızcı bir okumayla ele alınması, değer kaybını telafi etme çabalarını sun'î birer 'ribâ' sığınağına indirgerken; parayı üretime yönlendirmek yerine 'kenz' (servetin atıl kalması/stokçuluk) alanlarına hapsederek sömürü çarklarını paradoksal bir biçimde daha da güçlendirmektedir. Dolayısıyla dindar öznenin yaşadığı vicdanî sıkışmışlık, özünde paranın iktisadî adaleti zedeleyen bu makro yapısının lafızcı fıkıh tarafından doğru tahlil edilememesinden neşet etmektedir.

3. KATILIM BANKACILIĞI VE KURUMSAL MEŞRÛİYET SORUNU: KARİZMANIN RUTİNLEŞMESİ

Müslüman bireyin modern finans karşısında yaşadığı ruhsal bölünmenin önemli bir kaynağı, katılım bankacılığı kurumunun meşrûiyet krizidir. İslâmî finans kurumları, teorik olarak faizsiz bankacılık prensipleriyle hareket etseler de, uygulamada konvansiyonel bankacılıkla

rekabet edebilmek adına benzer mekanizmaları kullanmaktadırlar.¹⁶

3.1. Katılım Bankacılığına Yönelik Farklı Yaklaşımlar ve Eleştirel Bir Değerlendirme

Katılım bankacılığına yöneltelen eleştirilerin yanında, mevcut uygulamaları savunan önemli bir akademik literatürün bulunduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu yaklaşıma göre katılım bankacılığı, faiz esaslı finans sisteminin hâkim olduğu küresel ekonomik yapı içerisinde İslâm hukukunun temel ilkelerini mümkün olduğunca korumaya çalışan pragmatik bir geçiş modelidir. Özellikle murâbaha, icâre, müşâreke ve mudârebe gibi klasik akitlerin çağdaş finansal ihtiyaçlara uyarlanması, ideal şartların tam olarak gerçekleşmediği durumlarda maslahatın gerçekleştirilmesine yönelik içtihadî bir çaba olarak değerlendirilmektedir.

Bu görüşü savunan araştırmacılar, katılım bankalarının mevcut ekonomik sistem içerisinde tamamen risksiz veya tamamen ideal bir yapıya ulaşmasının beklenemeyeceğini, buna rağmen faizli finansman yerine daha düşük düzeyde hukukî ve ahlâkî sakınca taşıyan alternatifler sunduğunu ileri sürmektedirler. Benzer şekilde uluslararası İslâmî finans standartlarını geliştiren kurumlar da murâbaha başta olmak üzere çeşitli finansman modellerini belirli şartlar altında meşru kabul etmekte; asıl problemin bu akitlerin teorik yapısından ziyade uygulamadaki eksikliklerden kaynaklandığını savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre çözüm, katılım finans sistemini bütünüyle reddetmek değil; risk paylaşımını güçlendirecek, şeffaflığı artıracak ve şekil ile amaç arasındaki uyumu geliştirecek reformların gerçekleştirilmesidir.

Bununla birlikte, bu çalışmanın temel iddiası söz konusu savunmaları tamamen değersiz görmek değildir. Asıl tartışma, katılım bankacılığının fikhî geçerliliğinden ziyade, bu uygulamaların dindar bireyin vicdanında oluşturduğu algı üzerinedir. Çünkü birey, teorik fetvalardan çok uygulamanın ortaya çıkardığı fiilî sonuçları değerlendirmektedir. Murâbaha işlemlerinin çoğu zaman konvansiyonel krediyle benzer maliyetler üretmesi, risk paylaşımının sınırlı kalması ve kâr oranlarının piyasa faizlerine paralel seyretmesi, geniş toplum kesimlerinde "şekilde farklılık, özde benzerlik" kanaatini beslemektedir. Bu nedenle burada tartışılan husus, katılım bankalarının fikhî geçerli olup olmadığı değil; mevcut uygulamaların faiz yasağının gerçekleştirmeyi amaçladığı adalet, emek-sermaye dengesi ve risk paylaşımı gibi makâsîdî hedefleri ne ölçüde hayata geçirebildiğidir.

Dolayısıyla bu çalışma, katılım finansını reddeden değil; onu kendi kurucu iddialarıyla yeniden yüzleşmeye davet eden eleştirel bir makâsîd okuması teklif etmektedir. Max Weber'in kavramsallaştırmasıyla ifade edecek olursak, bu durum dinî bir idealin kurumsallaşırken uğradığı "karizmanın rutinleşmesi / dünyevileşmesi" sürecidir.¹⁷ İslâm'ın faiz yasağı etrafında şekillenen karizmatik ahlakî ideal, katılım bankacılığı kurumları aracılığıyla gündelik hayata (Alltag) entegre edilirken, özündeki devrimci ve adaletçi vurguyu kaybetmekte, rutinleşmiş ve sekülerleşmiş bir yapıya bürünmektedir. Katılım bankaları, varlık iddialarını fikhî terimlerle (kâr payı, vekâlet, murâbaha) meşrûlaştırmaya çalışsalar da, borca dayalı para sisteminin yapısal mantığına (enflasyon, kredi genişlemesi, vade farkı dinamiği) tabi oldukları için toplumsal

vicdanda "âdil alternatifler" olarak yer edinmemektedirler.¹⁸

Özellikle murâbaha işlemlerinin, faizli kredinin maliyet olarak eşitlenmesi şeklinde algılanması, bireyde "hile-i şer'îyye" (dini hükümleri dolanma) algısına kapılmaya yol açmakta ve bu durum zihinsel uyumsuzluğu azaltmak yerine daha da kronikleştirmektedir.¹⁹ Araştırma bulgularının da gösterdiği üzere, katılımcıların katılım bankalarına yönelik olumlu tutumlarının bulunmaması, bu kurumların meşrûiyet krizini açıkça ortaya koymaktadır.²⁰ Zira birey, murâbaha yoluyla yapılan işlemler ile faizli kredi arasında özsel bir fark göremediğinde, katılım bankasını tercih etmesi dahi içsel çelişkisini tam anlamıyla çözmemektedir. Bu durum, Weber'in "demir kafes" (iron cage) metaforunu hatırlatırcasına, bireyin rasyonelleşme (gerekçeleştirme) çabalarının kurumsal yapı tarafından sürekli olarak boşa çıkarılmasına neden olmaktadır.

4. MAKÂSİDÎ VE SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Müslüman bireyin modern finans karşısında yaşadığı bu ruhsal bölünme, fikhın salt literalist (lafızcı) bir düzeye indirgenmesi ve paranın mahiyetinin sosyolojik olarak doğru tahlil edilememesiyle doğrudan ilintilidir. İmam Şâtıbî'nin temellendirdiği Makâsîdü's-Şerîa (Şeriatın Gözettiği Amaçlar) teorisi açısından bakıldığında, faiz yasağının temel gayesi; emeğin sömürülmesini engellemek, servetin belirli ellerde toplanarak tekelleşmesini (kenz) önlemek ve âdil bir paylaşım düzeni kurmaktır.²¹

Şâtıbî'ye göre şer'î hükümlerin konulmasındaki temel amaç, beş zarûrî maslahatın (din, can, nesil, akıl ve malın

korunması) gerçekleştirilmesidir.²² Faiz yasağı, doğrudan “malın korunması” (hıfz-ı mâl) maslahatına hizmet etmekte; haksız kazanç yollarını kapatarak servetin âdil bir şekilde dağılımını hedeflemektedir.²³ Ancak günümüz katılım finans sektörü, işleyiş enstrümanlarını (özellikle murâbaha modelini) faizli sistemle rekabet edebilmek adına klasik fıkıhın iki taraflı basit akit mantığından kopararak çok taraflı, karmaşık ve riskten arındırılmış şekli formlara büründürmüştür.²⁴

Bu durum, fıkıhın maksatlarının göz ardı edilmesine ve şekli uygunluğun ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Oysa makâsıdî yaklaşım, bir işlemin fikhî açıdan meşrû sayılabilmesi için yalnızca şekli şartların sağlanmasını değil, aynı zamanda hükmün konuluş amacının (illet/maslahat) gerçekleşmesini de gerektirir. Katılım bankalarının murâbaha işlemlerinde, bankanın malı fiilen satın alıp risk üstlenmesi gerektiği halde, uygulamada bu riskin çoğu zaman müşteriye yıkılması veya tamamen bertaraf edilmesi, akdin ruhuna aykırı bir durum oluşturmaktadır.²⁵

Birey, murâbaha yoluyla gerçekleştirilen finansmanın ekonomik sonuçları bakımından konvansiyonel faizli krediden anlamlı bir farklılık üretmediği kanaatine vardığında, bu uygulamaları “hile-i şer’iyye” olarak algılama eğilimine girmektedir. Böyle bir algı, zihinsel uyuşmazlığı gidermek yerine daha da derinleştirmektedir. Çünkü burada ortaya çıkan gerilim, yalnızca bireyin inancı ile davranışı arasındaki uyumsuzluktan değil; fıkıhın gerçekleştirmeyi amaçladığı adalet ve risk paylaşımı gibi makâsıdî hedeflerle kurumsal uygulamalar arasında algılanan mesafeden de beslenmektedir.

5. KURUMSAL FETVÂ ÜRETİMİNİN İNANÇ-DAVRANIŞ

GERİLİMİNE ETKİSİ VE MAKÂSİD MERKEZLİ YENİ BİR PARADİGMA ARAYIŞI

Müslüman öznenin modern finansal hegemonya karşısında yaşadığı zihinsel çelişki ve vicdanî sıkışmışlık, yalnızca bireysel psikolojiye veya piyasa aktörlerinin davranışlarına indirgenebilecek bir olgu değildir. Dinî bilginin kurumsal olarak üretilmesi, yorumlanması ve topluma aktarılması süreçleri de bu gerilimin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple mesele, sadece bireysel tercihlerin değil; aynı zamanda kurumsal fetvâ üretiminin metodolojisinin de değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Türkiye özelinde bu süreçte en etkili kurumsal aktörlerden biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din İşleri Yüksek Kurulu, finansal konularda ürettiği fetvalarla geniş toplum kesimlerinin dinî kanaatlerinin oluşumunda belirleyici bir işleve sahiptir. Dolayısıyla burada yapılacak değerlendirme, herhangi bir kurumu hedef alan polemik değil; kurumsal fetvâ üretiminin modern finansal gerçeklik karşısındaki metodolojik imkân ve sınırlarını tartışmayı amaçlamaktadır.

5.1. Mevcut Kurumsal Fetvâ Yaklaşımlarının Metodolojik Sınırları

Diyanet İşleri Başkanlığı, konvansiyonel finansal araçlar ve katılım bankacılığı ürünleri hakkında bugüne kadar kurumsal fetva düzeyinde fikhî meşrûiyet sınırlarını belirleyen pek çok karar üretmiştir. Ancak bu kurumsal fetvaların metodolojik arka planı incelendiğinde, genellikle Şâtıbcı anlamda makâsıdü’ş-şer’iyye (hükümlerin nihai ahlakî ve toplumsal gayelerini) merkeze alan kurucu bir iktisat perspektifinden ziyade; mevcut kapitalist finansal ürünlerin fikhî “şartlara uygun hale

getirilmesi" (tashîh) gayretinin baskın olduğu görülür.

Kurulun fetvalarında, murâbaha, teverruk veya mudârabe gibi klasik fıkıh enstrümanlarının şekli şartları (akdin tarafları, kabz, bey' vb.) üzerinden bir meşrûiyet çerçevesi çizilmektedir. Oysa paranın mahiyetinin tamamen değiştiği, borca dayalı ve enflasyonist modern para sisteminde, lafızcı ve şekilci bir yaklaşımla verilen her fetva, sokaktaki Müslüman özne tarafından "sisteme kılıf bulma" çabası olarak algılanmaktadır. Birey, Diyânet'in onay verdiği katılım bankacılığı uygulamalarının pratik sonuçları itibarıyla konvansiyonel bankalardan ayırt edilemediğini müşâhede ettiğinde, kurumsal fetvâ makamına olan güvenini yitirmekte; bu durum zihnî çelişkiyi hafifletmek yerine kurumsal fetvâ makamına duyulan güveni aşındırmakta ve kurumsal meşrûiyet algısını zedelemektedir.

Bu tespitler, kurumsal fetvâ üretiminin toplumsal güven üzerindeki etkisini tartışmaya açmakta; özellikle modern finansal sistemin ürettiği yeni problemlerin sadece klasik akitlerin şekil şartları üzerinden çözülemeyeceğini göstermektedir. Bu çerçevede, mevcut kurumsal fetvâ metodolojisinin modern finansal sistemin ortaya çıkardığı yeni meseleleri cevaplama kapasitesinin, makâsıd ekseninde yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç bulunduğu söylenebilir. Böyle bir metodolojik açılım, hem bireyin vicdanında oluşan inanç-davranış geriliminin azaltılmasına hem de kurumsal fetvâ mekanizmalarına duyulan güvenin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Kurumsal fetvâ mekanizmalarının temel görevi yalnızca mevcut finansal uygulamaların klasik akitlere şeklen uygunluğunu denetlemek değildir. Aynı

zamanda bu uygulamaların, şer'î hükümlerin gerçekleştirmeyi hedeflediği adalet, güven, risk paylaşımı ve toplumsal dayanışma gibi makâsıdî ilkeleri ne ölçüde hayata geçirdiğini de değerlendirmektir. Şekil ile maksat arasındaki dengenin korunamadığı durumlarda, hukukî meşrûiyet ile toplumsal meşrûiyet arasında bir mesafe oluşabilmektedir. Nitekim bireylerin katılım finans kurumlarına yönelik güven bunalımını ortaya koyan ampirik çalışmalar, bu mesafenin yalnızca teorik bir tartışma olmadığını göstermektedir. Bu nedenle kurumsal fetvâ üretiminin başarısı, sadece teknik doğruluğuyla değil, toplumun vicdanında oluşturduğu güven ve ikna düzeyiyle de yakından ilişkilidir.

5.2. İnanç-Davranış Geriliminin Çözümüne Yönelik Somut Teklifler

Müslüman bireyin yaşadığı bu kronik zihinsel yarılmanın aşılması, pasif bir rasyonelleştirmeden (gerekçeleştirme) aktif, kurucu ve makâsıd merkezli bir paradigmaya geçişi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, yapısal krizin çözümüne yönelik şu somut teklifler geliştirilebilir:

• Makâsıd ve Fıkıh Sosyolojisi Merkezli Yeni Bir Fetva Paradigması:

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun finansal fetvalarında, klasik fikhî şartların yanı sıra işlemlerin sosyal adalet, risk paylaşımı, servetin dolaşımı ve emeğin korunması gibi makâsıdî hedefler üzerindeki etkilerini de merkeze alan bir metodoloji geliştirmesi, tartışılan problemlerin çözümüne önemli katkılar sağlayabilir. Bu perspektiften hareketle, şeklen fikhî şartları taşısa bile pratik sonuçları itibarıyla faizli sistemle büyük ölçüde aynı ekonomik işlevi yerine getiren finansal enstrümanların, makâsıd açısından yeniden değerlendirilmesi;

fıkhın sömürüyü veya yapısal adaletsizlikleri meşrûlaştıran bir araç olarak algılanmasına yol açabilecek uygulamaların önüne geçilmesi önem arz etmektedir.

• **Bağımsız ve Kamusal Fıkhî Denetim Kurullarının İnşası:**

Katılım finans kurumlarının bünyesinde bulunan danışmanlık kurullarının maddî ve idarî olarak banka yönetimlerinden tamamen bağımsız hale getirilmesi elzemdir. Diyânet İşleri Başkanlığı, bu kurulların sivil, akademik ve şeffaf bir üst denetim mekanizmasına (özerk bir fıkhî regülasyon kuruluna) dönüştürülmesine öncülük etmelidir. Böylece işlemlerin "kitabına uydurulması" şüphesi kamusal denetimle ortadan kaldırılabılır.

• **Gerçek Ortaklık (Müşâreke/Mudârebe) Modellerinin Teşviki ve Fonlanması:**

Katılım bankalarının konvansiyonel bankalar gibi risksiz "borçlandırma" (murâbaha) odaklı çalışması yerine, fıkhın özüne uygun olarak üretim, emek ve risk ortaklığına dayalı (müşâreke/mudârebe) projelere yönelmesi yasal ve fıkhî olarak zorunlu kılınmalıdır. DİB, devletin ilgili ekonomi kurumlarıyla (BDDK, SPK, TCMB) koordineli çalışarak risk sermayesi ortaklıkları ve mikro-finans modelleri için fıkhî-iktisadî altyapı çalışmalarına liderlik etmelidir.

• **Geleneksel Yardımlaşma Müesseselerinin (Karz-ı Hasen) Varlığa Dayalı Yapısal Dönüşümü:**

Bireyin acil nakit, konut veya araç gibi temel ihtiyaçlarında kapitalist bankacılık mekanizmasına mahkûm

kalmaması için vakıf ve dernekler hukuku kapsamında modern, şeffaf ve denetlenebilir 'Karz-ı Hasen Fonları' kurulmalıdır. Ancak bu sandıkların, katılım bankacılığında müşahade edilen ve toplumsal vicdanda 'hile-i şer'îyye' algısı doğuran şekilci faiz/kâr payı eşitlemelerine düşmemesi için fıkhî-teknik metodolojisi lafızdan maksada (makâsıd) doğru evrilmelidir. Bu doğrultuda, fonların işleyişinde parayı bizzat borçlandırarak üstünden suni bir vade farkı üretmek yerine; fona aktarılan likidite altın, emtia, gayrimenkul gibi reel varlıklara veya doğrudan sandığın fonladığı mikro-üretim projelerinin hisselerine (müşâreke/mudârebe) endekslenmelidir.

Enflasyonist ortamlarda paranın satın alma gücünün korunması, bir sömürü veya haksız kazanç enstrümanı olan 'ribâ' kapsamında değil, aksine borç verenin emeğini ve hakkını teslim eden ahlakî bir adaletin tesisi olarak okunmalıdır. Diyânet İşleri Başkanlığı, cami ve vakıf altyapısını harekete geçirerek, kâr amacı gütmeyen, sun'î para genişlemesinden arındırılmış ve reel varlık tabanlı bu toplumsal dayanışma sandıklarının koordinasyonunu üstlenmelidir. Böylece bireyin alternatif bulamamaktan ötürü sığındığı 'zaruret' rasyonelleştirmesi, teknik ve fıkhî düzeyde tamamen boşa çıkarılmış olacaktır.

• **Finansal Okuryazarlık ve İktisat Ahlakı Eğitimi:**

Diyânet, toplumdaki yüzeysel "helal-haram" ikilemini aşmak adına, paranın mahiyeti, faiz dışı iktisat teorileri ve tüketim ahlakına dair yaygın eğitim programları düzenlemelidir. Bireye sadece "katılım bankasına git" telkininde bulunmak yerine, kapitalist tüketim kültürünün ürettiği sahte ihtiyaçlarla mücadele bilinci aşılmalı; böylece zihinsel çelişkiyi doğuran aşırı borçlanma

davranışının kaynağı psikolojik olarak kurutulmalıdır. Son tahlilde, Müslüman öznenin modern finansal kuşatılmışlık altındaki vicdanî sıkışmışlığı, ancak kurumsal din otoritesinin lafızcı fıkıhtan ahlakî fıkha hicret etmesi ve yapısal alternatiflerin inşasında dönüştürücü bir aktör olarak sorumluluk üstlenmesiyle hafifletilebilir.

Aksi takdirde, kurumsal fetvalar sistemin işleyişini kolaylaştıran teknik metinler olmaktan öteye geçemeyecek ve bireysel dindarlıklar zihinsel çelişkinin getirdiği nevrotik erozyona maruz kalmaya devam edecektir.

6. BU ÇALIŞMANIN ÖZGÜN KATKISI VE LİTERATÜRDEKİ YERİ

Faiz yasağı ve katılım finansı üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, meseleyi klasik fıkıh hükümleri, İslâm iktisadî teorisi veya katılım bankacılığının teknik işleyişi çerçevesinde ele almaktadır. Buna karşılık din psikolojisi literatüründe yer alan araştırmalar ise daha çok bireysel dindarlık, dinî tutum ve davranış ilişkisine odaklanmakta; modern finansal sistemin Müslüman öznenin vicdan dünyasında meydana getirdiği gerilimi fıkıh usulü ve makâsîd teorisiyle birlikte değerlendiren çalışmalar oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı hedefleyen disiplinler arası bir yaklaşım teklif etmektedir. İlk olarak, faiz tartışmasını sadece "helâl-haram" ekseninde yürüten normatif bir problem olmaktan çıkararak, bireyin inançları ile ekonomik davranışları arasında ortaya çıkan zihnî çelişki bağlamında analiz etmektedir.

. Böylece faiz meselesi, yalnızca hukukî bir ihtilaf değil; aynı zamanda psikolojik, sosyolojik ve ahlakî sonuçlar doğuran çok katmanlı bir olgu olarak ele

alınmaktadır. İkinci olarak çalışma, Festinger'in Zihinsel Çelişki Kuramı ile Makâsîdü's-Şerîa teorisini aynı analitik çerçevede buluşturarak literatürde nadir rastlanan kavramsal bir sentez önermektedir. Bu sentez sayesinde mesele, yalnızca bireyin dinî hükme uyup uymadığı açısından değil; hükmün gerçekleştirmeyi amaçladığı adalet, risk paylaşımı, emeğin korunması ve servetin tekelleşmesini önleme gibi temel gayeler bakımından da yeniden değerlendirilmektedir. Böylece zihnî çelişkinin yalnızca bireysel tercihlerden değil, hükmün maksatları ile kurumsal uygulamalar arasındaki mesafeden de beslenebileceği ortaya konulmaktadır.

Üçüncü olarak bu çalışma, katılım bankacılığına yönelik tartışmayı yalnızca fıkıh geçerlilik düzleminde bırakmayıp, bu kurumların toplumsal güven, kurumsal meşrûiyet ve vicdanî kabul üretme kapasitesi açısından değerlendirmektedir. Bu yönüyle çalışma, İslâm iktisadî literatürüne psikolojik meşrûiyet kavramını dâhil ederek, finansal kurumların başarısının sadece teknik uygunlukla değil, bireylerin ahlakî tatmini ve güven duygusuyla da ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Son olarak çalışma, eleştiriyle yetinmeyip makâsîd merkezli yeni bir fetva paradigması, risk paylaşımına dayalı ortaklık modellerinin güçlendirilmesi, reel varlık temelli karz-ı hasen fonlarının geliştirilmesi ve finansal okuryazarlığın yaygınlaştırılması gibi uygulanabilir öneriler sunmaktadır.

Böylece araştırma, mevcut durumu tasvir eden bir inceleme olmanın ötesine geçerek, teori ile uygulama arasında köprü kurmayı amaçlayan çözüm odaklı bir perspektif geliştirmektedir. Bu itibarla çalışma; din psikolojisi, İslâm hukuku, makâsîd teorisi ve davranışsal iktisat literatürünü ortak zeminde buluşturarak,

modern finansal sistem karşısında Müslüman öznenin yaşadığı inanç-davranış gerilimine ilişkin bütüncül bir analiz modeli önermektedir. Bu yönüyle literatürdeki mevcut tartışmalara kavramsal, metodolojik ve uygulamaya dönük yeni bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

7. ARAŞTIRMANIN PARADİGMATİK TEKLİFİ VE GELECEK ÇALIŞMALARA AÇTIĞI İMKÂN

Bu çalışma, yalnızca mevcut literatürdeki bir boşluğu doldurmayı değil, aynı zamanda faiz ve modern finans tartışmalarının ele alınış biçimine ilişkin metodolojik bir perspektif değişikliği teklif etmektedir. Bugüne kadar yapılan araştırmaların önemli bir bölümü, meseleyi ya klasik fıkıh hükümlerinin sınırları içerisinde normatif bir problem olarak değerlendirmiş ya da katılım finans kurumlarının teknik işleyişi üzerinden iktisadî analizlerle yetinmiştir. Bu yaklaşım, her ne kadar önemli katkılar sunmuş olsa da, modern finansal sistem karşısında Müslüman bireyin yaşadığı vicdanî gerilim, psikolojik yabancılaşma ve kurumsal güven krizini açıklamakta tek başına yeterli görünmemektedir.

Bu bakımdan çalışma, farklı disiplinlerin birbirinden bağımsız açıklama modellerini aynı analitik zeminde buluşturan bütüncül bir araştırma modeli önermektedir. Zihinsel çelişki kuramı, davranışsal iktisat, din psikolojisi, makâsîd teorisi ve fıkıh sosyolojisinin birlikte kullanılması, faiz meselesini yalnızca hukukî hükümlerin doğruluğu üzerinden değil; bireyin zihinsel dünyası, toplumsal kurumlar ve iktisadî yapılar arasındaki karşılıklı etkileşim çerçevesinde değerlendirmeye imkân vermektedir. Böylece problem, tek boyutlu bir hukuk

tartışması olmaktan çıkarak çok katmanlı bir insan ve toplum meselesi hâline gelmektedir.

Bilim felsefesi açısından değerlendirildiğinde ise bu yaklaşım, mevcut tartışmaları reddeden değil; onların açıklama kapasitesini genişleten tamamlayıcı bir araştırma programı niteliği taşımaktadır. Faiz yasağının yalnızca hükmünü değil, hükmün birey ve toplum üzerindeki psikolojik, ahlâkî ve sosyolojik etkilerini birlikte değerlendirmeyi teklif eden bu model, İslâm hukuku çalışmalarında disiplinler arası araştırmaların geliştirilmesine yönelik yeni bir metodolojik imkân sunmaktadır. Bu çerçevede çalışma, gelecekte gerçekleştirilecek ampirik araştırmalar için de teorik bir zemin hazırlamaktadır.

Farklı yaş, meslek ve sosyoekonomik gruplarda zihnî çelişkinin düzeyi; katılım finans kurumlarına duyulan güven ile dindarlık algısı arasındaki ilişki; makâsîd merkezli fetvaların bireylerin finansal davranışları üzerindeki etkisi ve alternatif ortaklık modellerinin toplumsal kabulü gibi konular, bu çalışmanın ortaya koyduğu kavramsal çerçeve üzerinden yeni araştırmalarla test edilebilir. Böylece önerilen model, yalnızca teorik bir tartışma olarak kalmayıp ampirik olarak geliştirilebilecek dinamik bir araştırma gündeminin de başlangıç noktası olmayı hedeflemektedir.

SONUÇ

Yakın tarihli saha araştırmasının ortaya koyduğu bulgular, Müslüman öznenin modern finansal hegemonya altında ahlâkî ve psikolojik bir sıkışmışlık yaşadığını göstermektedir. Bireylerin inançları ile davranışları arasındaki uyumsuzluğu gidermek adına ürettikleri

rasyonelleştirme mekanizmaları, anlık ruhsal dengeler sağlasa da yapısal ahlakî krizi çözmeye yetmemektedir. Fıkîhî literalizmin şekli formüllerle ürettiği çözümler, modern borca dayalı para sisteminin özünü ıskaladığı müddetçe, dindar bireyin zihninde bir “hile” algısı yaratmaktan ve ruhsal huzursuzluğu beslemekten öteye geçemeyecektir. Katılım bankacılığının meşrûiyet krizi, bireyin zihnî çelişmesini çözmek bir yana, onu daha da derinleştirmektedir.

Çözüm, bireyleri sistemin içinde kalmaya zorlayıp vicdanî gerilimleriyle başa bırakmakta değil; İmam Şâtıbî'nin makâsîd perspektifi ile parayı bir sömürü aracı olmaktan çıkaracak gerçek ortaklığa (mudârebe/müşâreke) dayalı iktisadî enstrümanların inşasındadır.

Bu enstrümanların, yalnızca şekli fıkîhî şartları sağlayan değil, aynı zamanda faiz yasağının arkasındaki ahlakî ve sosyal hedefleri (adalet, emeğin korunması, risk paylaşımı) gerçekleştiren bir yapıda olması gerekmektedir. Aksi takdirde, modern finansal yapının çarkları arasında sıkışan bireyin rasyonelleşme çabaları, yalnızca geçici birer anestezi işlevi görmeye devam edecek; zihinsel çelişki, bireysel bir psikolojik sorun olmaktan çıkıp kolektif bir vicdanî yaraya dönüşecektir. Bu noktada, fıkîh usulü ve din psikolojisi arasındaki disiplinler arası diyalogun güçlendirilmesi hem teorik hem de pratik düzeyde daha sağlıklı çözümler üretebilmek için elzem görünmektedir.

DİPNOTLAR

¹ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi 2/275-279; Âl-i İmrân Sûresi 3/130; Rûm Sûresi 30/39; Nisâ Sûresi 4/161. Ayrıca bkz. TDV İslâm Ansiklopedisi, “Faiz” md.

² Al-Jarhi vd., İslâm İktisadî Perspektifinden Faiz, 2018, s. 15-42.

³ Turan ve Demirci, “Akademisyenlerin Faiz ve Faizsiz Finans Kullanımına Yönelik Tutumları”, *Bilimname*, 2019/39, s. 247-283.

⁴ Turan ve Demirci, a.g.m., s. 268-272.

⁵ Festinger, *A Theory of Cognitive Dissonance*, 1957, s. 1-5.

⁶ Festinger, a.g.e., s. 6-10.

⁷ Turan ve Demirci, a.g.m., s. 274-275.

⁸ Karacoşkun, “Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004/2, s. 95-98.

⁹ Turan ve Demirci, a.g.m., s. 274.

¹⁰ Karacoşkun, “Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004/2, s. 89-108.

¹¹ Festinger, a.g.e., s. 18-24.

¹² Festinger, a.g.e., s. 25-32.

¹³ Turan ve Demirci, a.g.m., s. 276-278.

¹⁴ Turan ve Demirci, a.g.m., s. 273-275.

¹⁵ Turan ve Demirci, a.g.m., s. 277.

¹⁶ “Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?”, *Dergipark*; “Katılım Bankacılığı”, *TKBB*. Ayrıca bkz. Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, 2013, s. 45-68.

¹⁷ Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, 1947, s. 363-386. Ayrıca bkz. Aktay, “Karizmanın Rutinleşmesi”, *Yeni Şafak*, 2015.

¹⁸ Bayındır, *İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 2005, s. 112-145.

¹⁹ “Katılım Bankalarının Murâbaha İşlemlerinde Malın Teslimi”, *İSEFAM*, 2020.

²⁰ Turan ve Demirci, a.g.m., s. 270-272.

²¹ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, thk. Abdullah Dırâz, II, 8-12; Poyraz, “İslâm'da Ribâ Yasağının Makâsîd ve Hikmet-i Teşrî' Açıklarından Değerlendirilmesi”, *Mevzu*, 2023.

²² Şâtıbî, a.g.e., II, 15-20.

²³ Poyraz, a.g.m., s. 12-18.

²⁴ “Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?”, a.g.e.

²⁵ “Katılım Bankalarının Murâbaha İşlemlerinde Malın Teslimi”, a.g.e.

OSMANLI DEVLETİ'NİN HUKUK DÜZENİNE DAİR

DR. M. FIRAT GÜL

Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemi Klasik ve Tanzimat dönemleri olarak en az iki başlık altında ele alınmalı/değerlendirilmelidir. Yargıdaki klasik dönem bilindiği gibi 1839'a kadar olan yılları kapsar. Yargı sistemi ve teşkilatının günümüzden farklı olduğu bu dönemde şer'i ve örfî hukuka göre karar verilmiştir. Şer'i hukukun kaynakları bilindiği gibi Kur'an, sünnet, icma ve kıyastır. "Kur'an'da evlenme, boşanma, miras ve ceza hukuku ile ilgili kimisi kesin, yorum getirmez, kimisi ise değişik yorumlamaya elverişli hükümler (âyet) yer almıştır. İşte bu her iki türden âyetler, İslâm hukukunun ilk kaynağını oluşturmaktadır" (Üçok, 1985: 574).

Osmanlı tarihçiliğinin kutbu kabul edilen Halil İnalcık, Osmanlı Devleti'nin şeriatı aşan bir hukuk sistemi geliştirdiğini

yazar. Şeriatın kapsamına girmeyen konularda padişahın kanun koymasını, devlet içinde tam bir muktedirlikle izah eder. Örf olarak isimlendirilen bu kanunlar ayrıca "siyâset-i sultanî ve yasag-i padişahî" de denilmektedir (2005: 28). Osmanlı hukuk tarihi konusundaki yetkin isimlerden M. Akif Aydın, Anadolu Selçuklu, Büyük Selçuklu ve Abbasi Devletleri'nin önemli ölçüde Osmanlı Devleti'ni etkilediğini kaydeder. Bununla birlikte "Osmanlıların yaptığı bir taraftan bu hukuki düzeni kısmen dönemin ihtiyaçları ışığında yeniden yorumlamak diğer taraftan da bu hukuk düzenini etkin bir tarzda hayata geçirmektir" diye de ekler (2002: 15).

Osmanlı Devleti'nin bir hukuk devleti olduğu genel kabul gören bir yorumdur. Zira Osmanlı Devleti, kanunlar sayesinde uzun ömürlü olmuştur. "Kanun

ve kanunname geleneği Osmanlılara has değildir. Ancak şer'î hükümlere uygun olarak, örfî hukukun bütün alanlarında ülü'l-emre tanınan yetkileri tamamen kullanan ve geniş çapta kanunnameler ortaya koyan ilk İslam devleti, Osmanlı Devleti'dir" (Akgündüz, 2002a: 21).

Osmanlı Devleti'nde yalnızca Müslümanlar yaşamıyordu. Gayrimüslimlerin hukuki yönden durumuna dair Coşkun Üçok, Osmanlı'nın Tanzimat'tan önce bir hukuk birliği olmadığını yazmıştır. *"Bütün uyrukları kapsayan bir hukuktan söz etmek olanaksızdır. Dinsel hukuk yanında, her ulusun, her bölgenin kendi örf ve âdet hukuku da kuşaktan kuşağa kalarak uygulanmasını sürdürmektedir. Yani İmparatorluk hukuk bakımından başından beri tam bir kargaşa içindedir. İmparatorluk uyruklarını yalnızca vergi yükümlüsü olarak görmüş ve onlarla bu niteliklerinden ötürü ilgilenmiştir"* (1985: 576) derken haksız değildir.

Klasik dönemde yargı teşkilatında tek kişinin (kadı) karar verdiği şer'îyye mahkemeler vardı. Osmanlı Devleti, teokratik kurallara göre yönetildiğinden kendinden önceki Müslüman devletlerden etkilenmiştir. Osmanlı, diğer İslâm devletlerinin yargı sisteminden farklı bir teşkilata sahip değildi. "İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren ortaya çıkan; Emevi, Abbasi ve Selçuklu Devletleri zamanında gelişerek kurumlaşan İslâm yargı teşkilâtı, Osmanlı yargı teşkilâtının oluşumuna da kaynaklık etmiştir" (Durhan, 2008: 55). Şeyhülislam¹, kazaskerler², kadılar Osmanlı adlî teşkilatının en önemli üç aktörüdür.

Osman Gazi zamanında yaşamış Tursun Fakih'den beri Osmanlı uleması, İslam hukuku, fıkıh mütehassısı olup sultanlar ile önemli devlet işlerinde görüşlerini bildirirlerdi. Şeyhülislamlığa gelen Osmanlı

¹ "Bilindiği gibi kadılar, hukukî meselelerde Hanefî mezhebinin mu'teber görüşlerini esas alarak karar vereceklerdir. Karar verirken Hanefî hukukçularının ittifak ettikleri hususlarda aynen, ihtilaf ettikleri konularda ise gerekli araştırmayı yaptıktan sonra en doğru görüşle amel edeceklerdir. İşte bu noktada kadıların müftülere ihtiyacı vardır. Osmanlı Devleti'nde müftüler iki kısımdır. Birincisi; bütün ilmiye sınıfının başı olan merkez müftüsüdür. İkincisi, diğer müftülerdir ki, bunlara kenar müftüleri de denir." (Akgündüz, 2002b: 54)

² "Osmanlı Devleti'nde, yargı teşkilatının asıl başı ve ilmiye sınıfının da ikinci reisi kazaskerlerdir. Kadiaskerlik de denen bu makam, Selçuklulardaki Kadi-leşkerin fonksiyonlarını da ifa etmekle beraber, bütün Müslüman Türk devletlerindeki Kadil Kudatlık makamının karşılığı haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde yargı gücü adına Divan-ı Hümayun'a katılan, özellikle askerî sınıfın şer'î ve hukukî işlerine bakan ve önemli yekûn teşkil eden kazasker denmiştir." (Akgündüz, 2002b: 55)

uleması, her zaman resmi sıfat sahibi olarak devlet işlerinde müşavir rolü oynamıştır (İnalçık, 2014: 232).

Klasik dönemde kanunların oluşturulmasında ilmiye mesleğinden gelen ve iyi derecede fıkıh bilen veziriazamların etkin olduğu bilinmektedir (Erkul, 2023: 738). Merkezde ya da taşrada devleti adalet yönünden temsil eden kadı olduğu için Osmanlı Devleti bu konuda titiz davranmıştır³. Yeri gelmişken şunu hemen belirtmek gerekir ki yargı faaliyeti

Hanefi mezhebine göre düzenlenmiştir. “Osmanlı Devleti’nde İslam hukukunun hemen her mezhebine bağlı vatandaşlar olmakla beraber Hanefî mezhebine bağlı olanlar daha çoktu. Bu yüzden yargı faaliyeti, bu mezhebe göre yürütülürdü”. Diğer mezheptekiler için adalet nasıl tecelli ediyordu sualine yine aynı araştırmacının çalışmasındaki cevap şöyledir:

“Hanefi mezhebi dışında bir mezhebe bağlı vatandaşlar arasında meydana gelen ve kendi mezheplerine göre hükme bağlanması

uygun görülen davalarda, taraflar o mezhebin alimlerinden birini hakem tayin ederlerdi. O, kendi mezhebine göre hükmünü verir ve daha sonra hâkim bu hükmü tasdik ederek yürürlüğe koyardı” (Bayındır, 2002: 69).

İslam devletlerinde yargı demek kadı demektir denilse mübalağa olmaz. “Hemen hemen bütün hukuki ve idari tasarruflarda kadının bilgi ve onayının aranması Osmanlı Devleti’nde yerleşmiş ve titizlikle takip edilen bir uygulamadır” (Aydın, 2002: 20). Kadı hakkında Ortaylı şöyle yazmaktadır:

Osmanlı kadısı İslâm devletleri içinde özgün bir yeri olan adliye ve mülkiye görevlisidir. Memuriyeti, kendinden önceki İslâmî asırlardaki meslektaşlarına göre daha geniş yetkilerle donatılmıştır. Ayrıca tahsili, mesleğe geçişi ve terfii itibariyle de gelişmiş bir hiyerarşiye ve kurallar bütününe tâbidir. İlmiye sınıfına mensup olan Osmanlı kadısı son İslâm devletinin geniş ve renkli coğrafyasındaki temsilcisi, bu dünyayı

³ “Osmanlılar, kendilerinden önceki Müslüman devletlerin geleneklerine uyarak kadı tayininde çok titiz davrandılar. Zira İslâmî anlayışa göre adâletle hükmetmek bu dinin en önemli ve vazgeçilmez prensiplerinden biridir. Bu bakımdan Osmanlılar, herhangi bir kimseyi değil, her yönü ile tanınmış ve güvenilir kimseleri bu makama getiriyorlardı.

Nitekim Osmanlı Devleti’nde kadı nasbı (tayini) ilk defa Osman Gazi tarafından, kayınpederi Şeyh Edebalı’nın damadı ve talebesi Dursun Fakih gibi ilmi, ahlâkı, dürüstlüğü, kabiliyeti ve insanlara olan sevgisi ile hemen her bakımdan örnek olan kişiliği ile tanınan bir şahsiyetle başlar” (Kazıcı, 2003: 70).

baştan sona en iyi tanıyan memur tipidir ve bu devletin hukukçular sınıfını şahsında temsil eden meslek adamıdır (2011: 69).

Kadılarla birlikte bilinmesi gereken birkaç görevliden (nâib, kassam, kâtip, kolluk kuvvetleri) kısaca bahsetmek gerekir. Nâibler, kadı'nın tüm yetkilerini kullanabilir (Kısa, 2019: 99). Kadı, halifenin vekili; nâib de kadının vekilidir. *“Osmanlı yargı teşkilatında görev alan nâib, kadı tarafından belli bir iş için veya belli bir süreliğine kendisine vekalet etmek üzere tayin edilen vekildir. Osmanlı uygulamasında ise nâib kadının vekili/yardımcısı olan görevliyi ifade etmiştir”* (Kayar, 2023: 306).

Kassamlar, *“miras davalarında bizzat dava mahalline giderek gerekli tahkikatı yapıp ihtilâf hakkında bir neticeye vardıktan sonra davayı hükme bağlayan ve terekeyi vârisler arasında taksim eden şer'î memurdur”* (Öztürk, 2001: 579). Yaptığı işin karşılığında terekeden pay almıştır.⁴

Kadılarının ve nâiblerin yolsuzlukları konusunda İnalcık, çok önceden beri halkın şikâyet ettiğini yazdıktan sonra Yıldırım Bayezid döneminden bir hikâyeyi

nakleder. Padişah, kadılarla ilgili yapılan yolsuzluk şikâyetlerinden, fazla vergi almalarından vs dolayı tüm kadıları bir araya toplayıp yakarak yok etmeyi düşünmüş. Bir padişahın böyle bir yöntemi düşünmesi -hikâye de olsa- düşündürücüdür (İnalcık, 2005: 106).

Tanzimata kadar hukuk sisteminde önemli bir değişiklik olmamıştır. II. Mahmud'un yaptığı reformlar ve sonrasındaki Tanzimat süreci Osmanlı Devleti'nin her alanda değişmesini, gelişmesini başlatmıştır denilebilir. II. Mahmud'un reformlarını anlayamayanlar onu dine zarar vermekle bile suçlamışlardır. Bilindiği gibi “gâvur padişah” diyerek hakaret etmişlerdir. Halbuki II. Mahmud, devletin sekerat durumuna düşmemesi için cesurca davranmıştır.

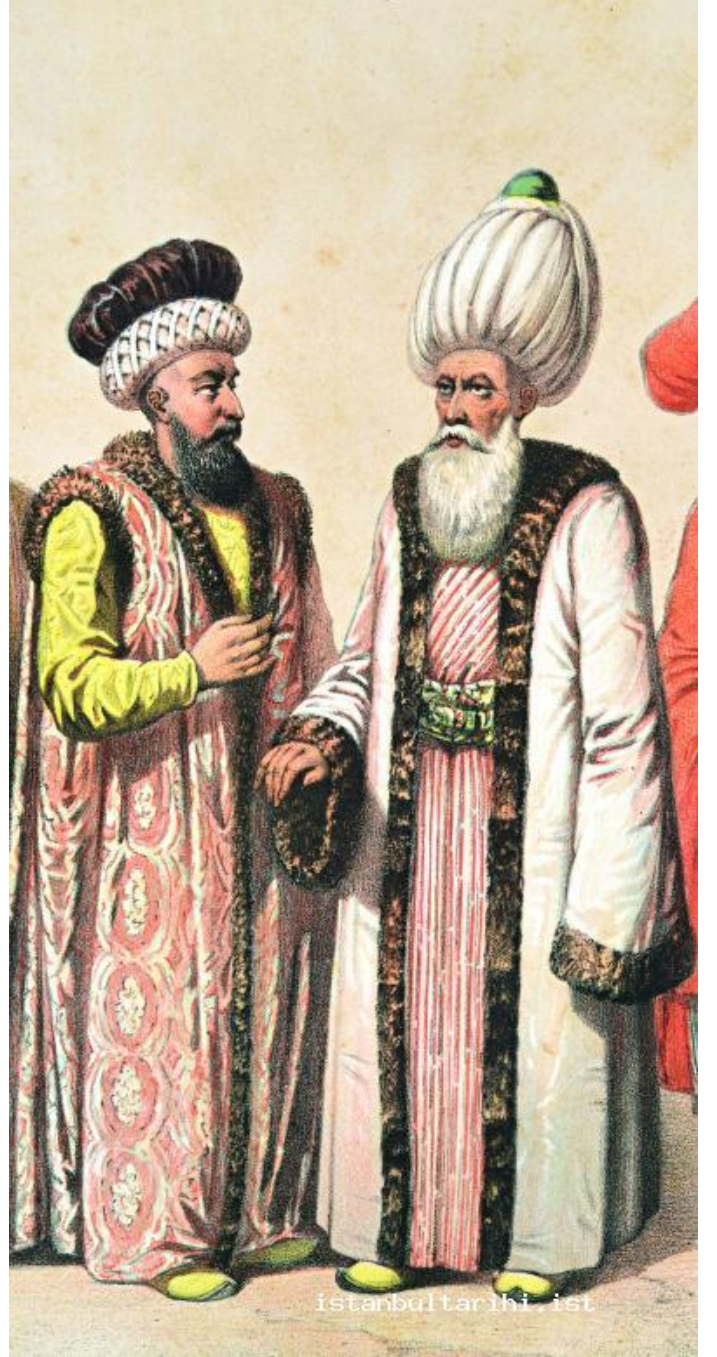
“17. yy'dan beri Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü kötü durumu düzeltmek için yapılan çalışmalar, II. Mahmud dönemine kadar tek yönlü olmuştur: Eski güçlü düzene dönmek ve askerî açıdan yenileşmek. Devletin tüm kurumlarının yozlaştığını, hepsinin birden düzeltilmesi gerektiğini ilk kez bilinçli olarak

⁴ Bu sebeple miras bırakanın terekesinin taksiminin kimin görev alanına girdiği, kadılar ve kazaskerler arasında tartışma konusu olmuştur (Kısa, 2019: 100).

anlayan II. Mahmud'dur" (Tahiroğlu, 1985: 599).

Tanzimat sonrasında hukuk alanında yapılan düzenlemeler adaletin tecellisiyle alakalı olarak zihinlerde müsbet tesir bırakmıştır. 19. Yüzyılın ortalarına kadar yalnızca şer'iyye mahkemesi varken 1867 yılında idarî ve adlî mahkemeler teşkil edilmiştir. 1867 tarihli Divan-ı Ahkam-ı Adliye Nizamnamesi ile aile, miras, vakıf, şahsa karşı işlenen suçlar ve cezaları gibi hukuk-ı şahsiye davaları dışındaki hususlar, Şeri'ye Mahkemelerinin yetki alanından çıkarıldı ve aynı tarihli şûra-yı Devlet Nizamnamesi ile de şeri'ye Mahkemelerinin idarî yargı yetkileri tamamen ellerinden alındı (Akgündüz, 2002: 95).

Nizamiye Mahkemeleri'nden sonra, Osmanlı adliye teşkilatında ikili bir sistem başlamıştır. Aynı anda hem eski hem de yeni mahkeme görev yapmıştır. "1876 tarihli nizamnamelerle kurulan havale ve icra cemiyetleri de kendi sahaları ile ilgili yetkileri şeri'ye Mahkemelerinin elinden almışlardır. 1288/1871 tarihli Nizamname ile Nizamiye Mahkemeleri yurt çapında teşkilatlandırılınca, şer'iye denilen konular dışındaki bütün yargı yetkileri bunlara devredildi ve hatta taşralarda kısmen vazifesiz kalmış olan kadılara Nizamiye Mahkemelerinin reisliği tevcih edilmeye başlandı" (Akgündüz, 2002: 96).

I I. ABDÜLHAMİD HANIN UNUTULAN MİRASI YETİMLERE SERMAYE FAKİRLERE DEVLET KUCAĞI

FAHRİ SARRAFOĞLU

Aksaray Üniversitesi'nde hazırlanan bir tez, Sultan II. Abdülhamid döneminde sosyal yardımın “sadaka” olmaktan çıkıp modern bir “devlet politikası” haline geldiğini belgelere dayanarak ortaya koydu. 93 Harbi'nin ardından İstanbul'a akın eden yüz binlerce göçmenin yaralarını saran padişahın kurduğu kurumlar, günümüzde hâlâ faaliyet gösteriyor. Ancak bu kurumlardan biri, siyasi hesaplaşmaların kurbanı oldu.

93 Harbi'nin Ardından İstanbul'a Dört Yüz Bin Göçmen

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) ardından Rumeli'den İstanbul'a tam **dört yüz bine yakın göçmen** akın etti. Sokaklar kimsesiz çocuklar, hastalar, dilenciler ve sakatlarla doldu.

Şehirdeki düzeni yeniden tesis etmek ve yardıma muhtaçları korumak için harekete geçen *Padişah II. Abdülhamid*, “**Refah ve Saadet-i Umumiye**yi Temin” politikasıyla tarihinin en kapsamlı sosyal yardım hamlelerinden birini başlattı.

Darülaceze: “Dilenmek Yasaktır, Kapımız Herkese Açık”

II. Abdülhamid'in en önemli hayır kurumu olan *Darülaceze*, 1896 yılında İstanbul Okmeydanı'nda kapılarını açtı. Sadece bir barınak değil, adeta küçük bir şehirdi:

- Müslüman ve Gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın herkes buradan faydalanabiliyordu

- 18 ayrı binada erkek ve kadın koğuşları, yetimhane (*ırzahane*), (süt çocuğu yuvası, kreş) hastane, okul, cami, kilise, hamam, çamaşırhane ve atölyeler yer alıyordu
- Kimsesiz bebekler için *Avusturyalı dadıların* görev yaptığı modern bir “ırzahane” kuruldu. Bebeklerin günlük kilosu ölçülüyor, sağlık kayıtları titizlikle tutuluyordu
- Okul çağındaki çocuklara hem dini hem mesleki eğitim veriliyordu

Padişah, inşaat için bizzat başış kampanyası başlattı; kendi eşyalarını sergiye koydu, memurlara yardım bileti sattırdı. Gazeteler her cumartesi “*Sadaka-i Seniyye*” başlığıyla bu yardımları duyurdu. *Darülaceze*, günümüzde hâlâ faaliyetlerine devam ediyor ve bu yönüyle Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan en köklü sosyal yardım kurumu olma özelliğini taşıyor.

Bir Dilekçe Darülhayr-i Âli’yi Doğurdu Yetime Meslek ve Sermaye

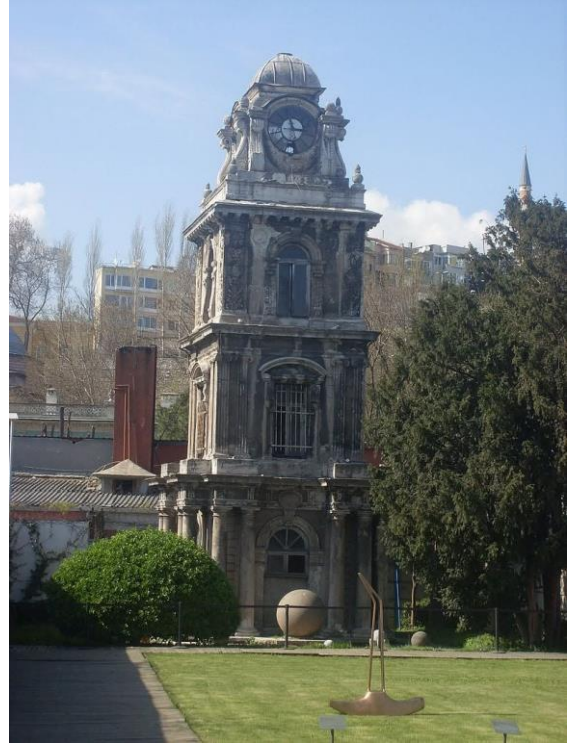
Tezin en dikkat çekici bölümlerinden biri, *Darülhayr-i Âli’nin* kuruluş hikâyesi. 6-7 yaşlarındaki kimsesiz bir çocuğun padişaha yazdığı “okumak istiyorum” dilekçesi üzerine harekete geçen *Abdülhamid*, sadece Müslüman yetimler için değil, tüm Osmanlı çocuklarını kapsayacak bir okul açılmasını emretti.

1 Eylül 1903’te Haydarpaşa’da kapılarını açan okulda eğitim modeli hayli ileriydi.

- Kültür dersleri (Kur’an, akaid, tarih, coğrafya, matematik) ile **meslek dersleri** (marangozluk, terzilik, kunduracılık, halıcılık, fırıncılık) bir arada veriliyordu
- Öğrenciler bir meslek öğrenmeden okuldan mezun olamıyordu

- Öğrencilere maaş veriliyor, biriktirilen paralar mezuniyette iade ediliyordu

Maalesef, 1908 Meşrutiyeti ve 31 Mart Vakası sonrasında iktidara gelen İttihat ve Terakki yönetimi, okulu 1909’da kapattı. Kapatılma gerekçesi olarak “verimsizlik ve çok masraflı olması” gösterildi. Oysa tezin ortaya koyduğu rakamlara göre okulun atölyeleri, iki yıl içinde

sermayeyi *yüzde yüzün üzerinde* artırmıştı. Okul kapatılınca, biriken sermaye öğrencilere iade edildi ve çocuklar başta Konya, Ankara, Kastamonu, Erzurum olmak üzere yatılı okullara gönderildi.

Hamidiye Etfal Hastanesi: Bir Padişahın Evlat Acısı

II. *Abdülhamid*, menenjitten kaybettiği kızı *Ayşe Sultan’ın* anısına, 1899’da *Şişli Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi’ni* kurdu. Avrupa’daki pediatri merkezleri örnek alınarak inşa edilen hastane, sadece bir sağlık kurumu değil,

aynı zamanda Osmanlı'nın modern yüzünü Batı'ya gösteren bir vitrindi:

- İstanbul'u ziyaret eden yabancı doktorlar ve devlet adamları burada ağırlanıyor, hatıra defterine görüşlerini yazmaları isteniyordu
- Dönemin ünlü cerrahlarından *Dr. Nicholas Senn*, hastaneyi gezmiş ve hayran kalmıştı
- Hijyen, modern tıp cihazları ve eğitimli personeliyle Avrupa'daki emsallerini yakalamıştı

Günümüzde *Şişli Etfal Hastanesi* olarak hizmet vermeye devam ediyor.

“Atiyye-i Seniyye” Hediye Siyaseti ve Cumalık Sadakası

Tez, II. Abdülhamid'in sadece kurumlar değil, aynı zamanda *“Atiyye-i Seniyye”* (Yüce Hediyeler) adı verilen bir sistemle bireysel yardımları da kurumsallaştırdığını ortaya koyuyor:

- Her cuma, İstanbul'un bir semtinde padişah adına **21 kurban** kesiliyor, etler ve yardımlar yoksullara dağıtılıyordu
- Bu törenler, bir tekke veya medrese yakınında yapılır; halk, imamlar, hocalar ve eşraf katılırdı

- Gazeteler bu dağıtımları *“Sadaka-i Seniyye”* başlığıyla duyurarak padişahın “tebaa-perver” (halkını koruyan) imajını güçlendiriyordu

15 Ağustos 1908'de, II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra, İttihatçıların baskısıyla bu geleneğe son verildi.

Sadece Bunlar Değil: Abdülhamid Döneminde Açılan Diğer Kurumlar

Tezde ayrıca II. Abdülhamid döneminde açılan diğer sosyal ve sağlık kurumlarına da kısaca değiniliyor:

Gurebâ Hastaneleri

Kimsesizler için ücretsiz sağlık hizmeti veren devlet hastaneleri. İzmir, Erzincan, Hereke, Manastır, Yanya, Medine, Beyrut, Konya, Mekke ve Bağdat gibi imparatorluğun dört bir yanına yayılmışlardı.

Eğitim kurumları

Hamidiye Ticaret Mektebi (1884), Sanayi-i Nefise Mektebi (1882 – bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Hendese-i Mülkiye Mektebi (1883), Şehzadegan Mektebi (1879 – Yıldız Sarayı'nda şehzadeler için), Hukuk Mektebi (1879), Eczacılık Mektebi (1879) ve Darülfünun (1900 – İstanbul Üniversitesi'nin temeli).

Bu Miras Cumhuriyet'e de Uzandı

Tezin sonuç bölümünde, II. Abdülhamid döneminde atılan temellerin Cumhuriyet'in sosyal hizmet anlayışını doğrudan etkilediği vurgulanıyor:

- *Himaye-i Etfal Cemiyeti*

- (1921) → Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu → günümüzde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde)
- ***Darüleytamlar***
- Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonrası yaygınlaşan yetim okulları
- ***Darülaceze***
- Hâlâ aktif
- ***Şişli Etfal Hastanesi***
- Hâlâ aktif
- ***Darüşşafaka Lisesi***
- Hâlâ aktif

Tez, Abdülhamid'e atfedilen "Kızıl Sultan" gibi sıfatların gölgesinde kalan bu devasa sosyal yardım ağını gün yüzüne çıkararak, "istibdat" olarak adlandırılan bir dönemde bile devletin, halkının refahı için nasıl seferber olduğunu belgelerle gösteriyor.

Kaynakça: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Taner Aslan danışmanlığında Nazik Buldu tarafından hazırlanan "II. Abdülhamid Dönemi Sosyal Hizmet Kurumları" başlıklı yüksek lisans tezi. Tezde Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ve dönemin gazeteleri kullanılmıştır.

Darülaceze

ATA YURDU ÖZBEKİSTAN'DAN SEMERKANT MEKTUBU

PROF. DR. SÜLEYMAN DOĞAN

Yıldız Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

Muhteşem ve Görkemli Şehir: Semerkant

Aziz okurlar, geçen ay “Buhara Mektubu” ile sizlerle buluşmuştuk. Size, “Semerkant Mektubu” yazacağımın sözünü vermiştim. Özbekistan’ın mavi kubbelerle kaplı güzide şehri Semerkant, tarih boyunca İpek Yolu’nun en önemli güzergâhlarından olmuştur. Dünyanın en eski medeniyetlerinden biri olarak kabul edilen şehir; sahip olduğu zengin tarihi mirasıyla, güçlü maneviyatıyla, önemli

şahsiyetlerinin yetiştiği topraklara ev sahipliği yapmasıyla adını duyurmuştur. Semerkant kültürlerin kesişim noktası olarak *UNESCO Dünya Kültür Mirası* listesinde yer almıştır.

Semerkant; sadece bir şehir değil, bir medeniyetin kalbidir. Semerkant M.Ö 6. yüzyılda Persler tarafından kurulmuş ve Soğdiana bölgesinin merkezi olmuştur M.Ö 329 yılında Semerkant’ı fetheden Büyük İskender, “Duyduğum her şey doğruymuş, tek fark hayal ettiğimden çok güzel olması!” demiştir. Semerkant Müslüman Arap, Moğol hâkimiyetine girmiş. Büyük Timur İmparatorluğu’nun kurucusu Emir

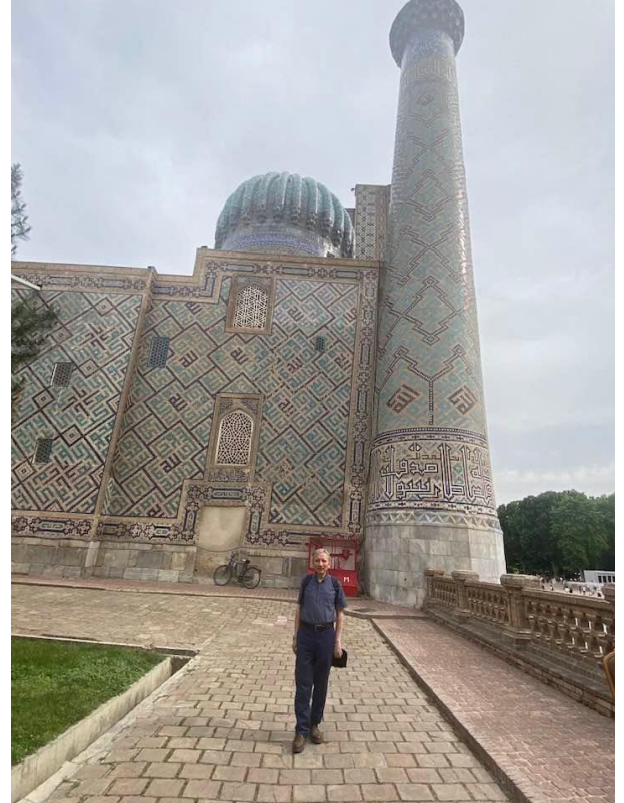

Timur, Semerkant'ı ele geçirdiği dönemde burayı başkent ilan etmiş, ticaretin merkezi hâline getirmiştir. Bu dönem Semerkant'ın altın çağı olarak kabul edilir.

Emir Timur'un, oğullarının, torunlarının yaptırdığı eserlerle İslam mimarisinin en güzel örneklerini barındıran Semerkant, dünyanın ilim merkezi hâline gelmiştir. *Amin Maalouf'un* ünlü kitabı '*Semerkant'ı* okuduysanız, kitaba ismini veren şehri merak etmişsinizdir. Emin olun, bu şehrin sokaklarında gezip havasını soluduğunuzda merakınızda ne kadar haklı olduğunuzu anlayacaksınız. Bir dönem ilim ve sanatın kalbinin attığı Semerkant şehri, çok sayıda tarihi ve kültürel yapıyı bünyesinde barındırıyor.

Kentin en ikonik yeri olan *Registan Meydanı* bugünkü şeklini 17. yüzyılda *Buhara Hanlığı* döneminde almıştır. *Semerkant'a* 1992, 1994, 2018, 2023 tarihlerinde olmak üzere dört defa gittim. *Ebul Reyhan Biruni Ürgenç Devlet Üniversitesi'nde* beş aylık görev yaptığım Şubat-Haziran 2026 tarihleri arasında da tamı tamına üç defa *Semerkant'a* sefer yaptım. Aynı şekilde *Buhara ve Taşkent'te* de üçer sefer yaptım. Bu seferlerim çeşitli vesilelerle oldu. Kimisinde gezi amaçlı kimisinde ise akademik kongre olmak üzere seyahat gerçekleştirdim.

Ramazan Bayramının ikinci günüydü *Taşkent* otobüs terminalinden sabahın erken saatinde otobüse bindim ve beş saat sonra *Semerkant'a* indim. Sağ olsun *Doç. Dr. Emrah Yılmaz* kardeşim beni otobüs terminalinden aldı ve doğrudan *Şahi-Zinde* külleyesine götürdü. Oradan da *İmam Buhari* türbesini ve külliyesini ziyaret

ettik ve gezdik. Yine bir gün Taşkent'ten hızlı trenle Semerkant'a gittim. Yolda tren kondüktörünün felsefe meraklısı olarak epey sorularına muhatap oldum. Semerkant'a giderken hızlı tren kondüktörü(demiryolu ulaşımındaki tren görevlisi) *Ebrar* kardeşim benim Türkiye'den gelip Özbekistan'da Ürgenç Devlet Üniversitesi'nde ders verdiğimi öğrenince ontoloji başta olmak üzere, metafizik, etik ve estetik konulu birçok soru yöneltti.

Meğer felsefeye merakı varmış ve iyi okuyucu olduğunu öğrendim. Yolda epey sohbet ettik. Güzel bir yolculuk oldu. Darısı diğer çalışanlara diyelim. Bende böyle soru soran ve araştıran birini bulunca Semerkant'a inince bir hatıra fotoğrafı çekirdim. Bu güzel şehre vardığımda Semerkant Üniversitesinde görev yapan *Doç. Dr. İpek ve Uludağ Üniversitesi'nden* bir haftalık geçici görevle gelen *Prof. Dr. Ferhat Ensar* ile buluşarak yemek yedik ve tarihi yerleri gezdik. Hasılı bu yıl içinde *Semerkant'a* gerçekleştirdiğim üç seferde de birbirinden önemli ve güzel tarihi yerleri keşfetmeye çalıştım.

Maceralı Bir Tren Yolculuğu

Trenden bahsetmişken *Hive'den Buhara'ya* yaptığımız unutulmaz bir tren yolculuğunu da burada zikretmeden geçemeyeceğim. Darende'ye Adanmış Bir Ömür kitabının jübilesi münasebetiyle İstanbul'dan gelen ekiple kısa bir *Hive* turundan sonra trenle *Buhara ve Semerkant'a* gitme ve oradaki *Sâdât-ı Nakşibendiyeyi* ziyaret etmeyi planlamış ve tren biletlerini de önceden almıştım. Ne var ki evdeki hesap çarşıya uymadı ve *Hive* çarşısında oyalanırken treni kaçırdık. Bu durumda önümüzde iki ihtimal belirdi:

Ya treni bir sonraki durağı olan - 40 km ilerideki- *Ürgenç'te* yakalamayı deneyecek ya da ondan ümidi kesip *Buhara'ya* kadar 6 saatlik yol için bir taksi tutacaktık. Biz şansımızı treni yakalama yönünde denemeye karar verdik ve iki ayrı taksiyle adeta bir sürat pistinde imiş gibi olanca süratle *Ürgenç'e* doğru yola koyulduk. Nihayet tren istasyonuna vardığımızda hareket saatine sadece bir iki dakika kalmıştı. Üç yola giden yoldaşın elinde ağır valizlerle bariyerlerden atladık turnikelerden geçtik ve nihayet perona vardığımızda tren merdiveni çekip hareket etmek üzereydi.

Herhalde koşturmamızı gören görevli acımış olmalı ki çektiği merdiveni 5-10 saniye geciktirdi. Biz de önümüzdeki ilk vagona paldır küldür atladık. Bunca telaştan sonra meğer asıl macera bundan sonra başlıyormuş. Baktık bulunduğumuz vagon 22.vagon. Peki bizim yerimiz kaçınıcı vagonda? 4. Vagon! Elimizde onca valiz, çanta, torba, trenin daracık koridorlarından geçerek kendi vagonumuza doğru yola koyulduk. Ama birkaç vagon sonra bu vaziyette yol alamayacağımızı anlayıp vagon boşluğunda valizlerimizi azaltma yoluna gittik.

Bir matruşka gibi poşetleri küçük valizlere, küçük valizleri büyük valizlere sıkıştırdık ve böylece her birimizin elindeki valiz sayısı bire indi. Şimdi efendim manzara şu: İçeride Arabistan'ı aratmayan bir sıcaklık. İki tarafı, tere batmış, soyunmuş, dökünmüş, sere serpe uzanmış, kimisi yelpazelenen, kadın,

erkek, çoluk-çocuk bir insan meşheriyle dolu pulmanlarda daracık koridorda tekerlekli valizlerimizi yürütmeye çalışıyoruz. Bütün bakışlar üzerimizde ve biz sağa sola bakmadan hedefimize kilitlenmiş vaziyette güç bela bir vagonu bitiriyor, birinden diğerine geçmek için şak-şuk dört kapı açıp kapatıyor yolumuza devam ediyoruz.

Artık hedefe yaklaştık zannıyla bir soluklanma arasında kaçınıcı vagona olduğumuzu soruyoruz. 19 vagon! Bir lahavle çekip yeniden yola revan oluyor ve yeniden soluğumuz kesilip durakladığımızda kendimizi 14. Vagona buluyoruz. Aman Allah bu vagonlar galiba hiç bitmeyecek derken nihayet menzil-i maksuda erişiyoruz ama doğrusu biz de bitiyoruz. Kelimenin tam anlamıyla terimiz topuğumuzdan akıyor. Düşünün ki anlattığım şartlarda tren içeresinde yaklaşık bir kilometre yol almışız.

Çilemiz kompartımda da devam ediyor. Ortalık cehennemi sıcak ve camlar da sımsıkı kapalı. Ekibimizde Cihan Hocam sabırlı, Kemal Bey temkinle ve gelelim Oğuzhan Bey ise neredeyse baygınlık geçirecekti.

Bendeniz ise beş aydın burada kaldığım ve şartları biraz bildiğim için daha dayanıklı gibi görünüyordum. Ancak bende terin suyun içinde kalmıştım. Boyuna su üstüne su içiyoruz ama hararetimizi kesmiyor. Bir saat kadar böyle bir sabır imtihanından geçtikten sonra nihayet trenin soğutma sistemi devreye giriyor ve tedricen içerinin havası normalleşiyor. Ondan sonra yataklarımıza uzanıp zamanın geçmesini bekliyor ve nihayet gece 24.00 sularında *Buhara-yı Şerifte* iniyoruz. Macera filmlerini andıran bu yolculuk herhalde yıllar geçse bile hatırimızdan hiç çıkmayacak. Anladık ki *Nakşibendi'*ye varmak öyle kolay olmuyor. Çile istiyor ve sabır istiyor.

Semerkant ismi nereden geliyor?

Tarihi kaynaklarda Türkler 'in şehre, zenginliğinden dolayı *Semizkend* dedikleri belirtilir. Kaşgarlı Mahmut 11. yüzyılın sonunda kaleme aldığı *Divanı Lügati-Türk* adlı eserinde Semerkant için; "*Semizkend*" denir; büyük olduğu için böyle denilmiştir. *Samarkand*, Türkçesi ise *Semizkend*, yani *semiz/kalın şehir* ifadesini kullanmıştır. *Babür Şah*, *Babürname* adlı hatıratında da Türk ve Moğol halklarının şehrin adını *Semizkend* diye söylediklerini belirtir. Soğdça bir kelime olan ve şehir anlamına gelen *kent* kelimesi günümüz Türkçesinde hala aynı anlamda kullanılmaktadır.

Semerkant'ın kalıntılarına adı verilen efsanevî Türk hükümdarı *Efrâsiyâb'ın* (*Alp Er Tonga*) bu tarihten yaklaşık iki yüzyıl önce *Semerkant* hâkimiyetiyle ilgili rivayetler, şehri değil şehrin kurulduğu bölgeyi egemenlik altına alması olarak anlaşılmalıdır. *Cengiz Han'ın* 1220'de *Semerkant'ı* tahrip etmesinden sonra daha güneyde bugünkü modern *Semerkant'ın* bulunduğu bölgede yeni bir şehir kurulmuştur. Özbekistan Cumhuriyeti'nin orta kesiminde yer alan ve aynı isimli idarî birimin (oblast) merkezi olan *Semerkant* şehri ilk dönemlerde bütün *Mâverâünnehir'in*, ardından *Soğd* (*Sogdiana*) bölgesinin yönetim merkezi olmuştur.

Semerkant, *Zerefşân* nehri ve bu nehirden beslenen kanallar sayesinde şiddetli yaz sıcağı ve kuraklıktan pek etkilenmeyen nâdir şehirlerdendir. İslâm coğrafyacılarının tavsifine göre akarsuları, yemyeşil bitki örtüsü ve tertemiz havasıyla sıhhatli bir yaşama son derece müsait ve tabii görünümü en güzel şehirlerden biridir. Seyyahların cennete benzettikleri bir mevkide bulunmaktadır. *Necmeddin en-Nesefî, el-Kand fî zikri 'ulemâ'i Semerkand* isimli eserinde 1000'den fazla *Semerkantlı* âlimi tanıtmıştır.

Meşhur muhaddis *Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî*, Şâfiî fıkhnın öncülerinden *İbn Hibbân*, yine meşhur fakihlerden *Ebü'l-Leys es-Semerkandî* ve adını doğup büyüdüğü *Semerkant'ın* *Mâtürîd* mahallesinden alan kelâmcı *İmam Mâtürîdî* bunların başında gelmektedir. *Târîhu Semerkand* yazarı *Abdurrahman b. Muhammed el-İdrîsî, Alâeddin es-Semerkandî, Çehâr Maqâle müellifi Nizâmî-i Arûzî, Rükneddin el-Âmidî, Nakşibendî şeyhi Nizâmeddin Hâmûş, Uluğ Bey, Şehâbeddin İbn Arabşah ve Ali Kuşçu* çeşitli dönemlerde *Semerkant'ta* yaşamış meşhurlardan bazılarıdır.

Büyük Selçuklu Sultanı *Melikşah* tarafından hâkimiyet altına alınan *Semerkant* XIII. yüzyılın başlarında *Hârizmşahlar'ın* egemenliği altına girmiştir. *Semerkant'ı* devletin başşehri yapan *Hârizmşah Alâeddin Muhammed b. Tekiş, Moğol Hükümdarı Cengiz Han'ın* önünde

tutunamamıştır. Buhara'dan sonra Semerkant üzerine yürüyen *Cengiz Han* kuşatmanın dördüncü günü teslim olmak zorunda kalan şehri tahrip etmiştir. Cengiz Han, direnenlerin tamamı katletmiş, halkın önemli bir kısmı şehirden sürmüştür. Semerkant bir asırdan fazla bir süre bu tahribatın izlerini silememiştir. 1350 yılında şehri ziyaret eden *İbn Battûta* harabeler arasında ancak az miktarda meskûn ev gördüğünü ve şehri çevreleyen surun neredeyse yok olduğunu kaydetmiştir.

VIII. (XIV.) yüzyılın son çeyreğine kadar Moğol hanlarının mücadelesi yüzünden sıkıntılı bir dönem yaşayan Semerkant'ın yeniden imarı ve ikinci parlak dönemi, *Mâverâünnehir*'i hâkimiyeti altına alan *Timur*'ün *Semerkant*'ı kendisine başşehir yapması ve çeşitli bölgelerden âlim ve sanatkârları burada toplaması ile başlamıştır (1369). Günümüze ulaşan tarihî yapılar daha çok Timur ve torunlarının

eserleridir. 1405'te Semerkant'a gelen İspanyol elçisi *Clavijo* seyahatnâmesinde şehirdeki sarayları, bahçeleri, âbidevî yapıları geniş bir şekilde anlatmıştır. 1497, 1501 ve 1511 yıllarında belirli sürelerle şehre hâkim olan Bâbü, hâtıratında Semerkant'ın o zamanki ihtişamını ve yapılarını tasvir etmiştir.

Semerkant'ta Fars Dili

Farsça, özellikle Samanîler döneminde Semerkant'ta hâkim dil ve kültür haline gelmiştir. Türkî hanedanlar döneminde dahi resmi yazışma dili Farsça olmaya devam etmiştir. *Semerkant*, *Buhara* ile Arap alfabesiyle yazılan Yeni Farsçanın doğup geliştiği şehirlerden biri olmuştur. Burada, Farsçanın birçok klasik şairi ve yazarı doğup büyümüş veya yaşamıştır. En ünlülerinden *Ömer Hayyam* eğitimini Semerkant medreselerinde almış, Farsça edebiyatın kurucusu olarak kabul edilen *Rudeki* ile *Nizamî-i Aruzî* ve *Sûzenî-i Semerkandî* de burada doğmuştur. Farsça, Semerkant'ta Sovyet dönemine kadar da bu üstünlüğünü korumuştur.

Timur, şehrin bir ucundan diğer ucuna uzanan bir cadde yapılmasını emretmiştir. Caddenin iki tarafına karşılıklı dükkânlar yapılarak çarşının üzeri örtüldü ve tacirler buraya yerleştirilerek bütün ticaret eşyası bu dükkânlarda depolanıp satılmaya başlanmıştır. Semerkant'ın tarihi Registan meydanı şehrin merkezinde çarşı alanı olarak bu dönemde belirmeye başlamış ve 19. yüzyıla kadar Semerkant'ın ticari ve eğitim faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir alan olmuştur. Şehrin batısındaki günümüze ulaşamayan kale *Timur* tarafından yaptırılmıştı.

Timur'un hazinesi bu kalenin içinde yaptırılan dört katlı *Gök Saray*'da saklanmakta imiş. *Timur*, divan kurmak için kendisine büyük bir divanhane, sağ ve sol tarafına divan beylerinin oturup divan yapmaları için biraz küçük iki tak yaptırmıştır. Bir de müracaat eden iş sahiplerinin oturması için bu divanhanenin her tarafına küçük daireler inşa ettirmiştir. *Ak Saray* adı verilen devasa ölçülerdeki bu yapıyı gören seyyah ve yazarlar eski *Sâsânî başkenti Medain*'de yer alan, yüksek ve ihtişamlı kemerlere sahip *Sâsânî* sarayının *Eyvân-ı Kîsrâ* denen eyvan ve cephesinden daha büyük olduğunu söylenmektedir. *Ak Saray*'dan günümüze

sadece iki devasa kulesiyle kemer başlangıçları gelebilmiştir.

Semerkant, *Timur*'un 1405 yılında gerçekleşen ölümünden sonraki yıllarda da özellikle torunu *Uluğ Bey*'in döneminde de aynı canlılığını korumuştur. Günümüzde *Ay*'daki bir kratere adı verilen *Uluğ Bey*, yetmiş yakın alimi *Semerkant*'a getirmiştir. *Uluğ Bey*'in *Semerkant*'ta yaptırdığı 1420'de tamamlanan abidevi ölçülerdeki *Uluğ Bey Medresesi* ve *Ali Kuşçu'nun* müdürlüğünü yaptığı *Uluğ Bey Rasathanesi* ile *Semerkant* şehri, *Asya*'nın bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir.

Çarlık Dönemi Semerkant!

Rus Çarlığı, 1860'ların başından itibaren *Türkistan*'daki hanlıkların üzerine askerî harekâtlar düzenlemeye başladı. Daha önce 1839'da İngilizlerin *Kabil*'i işgal etmesi nedeni ile bölgede Rusya ile İngiltere arasında bir güç mücadelesi başlamıştı.

yönetim merkezi oldu. *Gök Saray*, askerî hastaneye dönüştürüldü. Kalenin içine kilise ve okul yapıldı.

Semerkant, 1871'den itibaren Ruslar tarafından yeniden planlandı. Rus bölümü bu noktadan sonra, Timur'un inşa ettiği şehrin batısında planlı yeni bir şehir olarak yükseldi. Surlar önemini kaybetti ve yeni geniş caddeler açıldı. Şehre yeni parklar, Avrupa tarzı binalar inşa edildi ve meydanlar yapıldı. Böylece modern Semerkant'ın temelleri atıldı. 1870 yılında bir hastane, birkaç lise, bir okul, bir kütüphane, 1874'te bir tarih müzesi 1885'te kadınlar ve çocuklar için özel bir hastane açıldı.

İngilizler, Timur'un soyundan gelenlerin hüküm sürdüğü *Hindistan'daki Babür İmparatorluğu'na* 1857'de son verdikten sonra *Hindistan ve Afganistan* hakimiyetini tamamen elde ederek, Rusya ile nüfus alanları konusunda anlaşmıştı. *Hindistan ve Afganistan'ı kendine alan İngiltere, Özbekistan hakimiyetini Rusya'ya terk etti. Mâverâünnehir topraklarında ilerleyen General Konstantin Petrovich von Kaufmann kumandasındaki Ruslar 14 Mayıs 1868'de Semerkant'ı zaptetti.*

Ancak kısa süre sonra 500 kişilik küçük Rus garnizonu kuşatıldı. Buhara Emirinin büyük oğlu *Abdul Malik Tura'nın* yanı sıra *Şehr-i Sebz'den Baba Beg ve Kitab'dan Jura Beg* tarafından yürütülen saldırı ağır kayıplarla püskürtüldü. *Nehri Alexander Abramov, Rusların Zerfşan* boyunca kurdukları Semerkant yönetim merkezi olduğu Türkistan genel valiliğinin ilk valisi oldu. Şehrin kalesi Rusların

1886'da şehir, yeni kurulan *Semerkant Oblastı'nın* merkezi oldu ve Hazar denizi ötesi demiryolunun 1888'de şehre ulaşmasıyla ekonomik olarak daha da canlandı. Şehre *Ruslar, Almanalar ve Polonyalılar* da yerleşmeye başladı. Şehrin nüfusu 19. yüzyılın ortasında 20 bin civarındayken 20. yüzyılın başında 55 bine yükseldi. 1904 yılında Semerkant'ta ilk Sosyal Demokrat gazetesi Semerkant yayın hayatına başladı. Şehre 1912 yılında büyük bir Ortodoks kilisesi yapıldı.

Hava Yolu ve Demir Yolu Merkezi

Bendeniz Semerkant'a hem demir yolu hem de kara yolu olmak üzere Şubat-Haziran 2026 tarihleri arasında üç defa sefer yaptım. *Semerkant Türkistan'ın ve İpek Yolu'nun* tam kavşağında bir şehirdir. Tarih boyunca bunu vazifesini yapmış bugün daha aynı şekilde merkezi konumunu korumaktadır. Semerkant'ın kuzeyinde, 1930'larda Sovyet döneminde açılan Semerkant Uluslararası Havaalanı yer almaktadır. 2019 ilkbaharından itibaren Semerkant Uluslararası Havalimanı'nın *Taşkent, Nukus, Moskova, Saint Petersburg, Yekaterinburg, İstanbul ve Duşanbe'*ye uçuşları yapılmaktadır.

Ayrıca ülke içinde diğer şehirlere Charter uçuşları mevcuttur. Havaalanı, 1992 yılında havayolunun oluşturulmasından bu yana *Uzbekistan Airways* tarafından işletilmektedir. Havaalanı hem iç hem de dış hat uçuşlarına sahiptir. Demiryolu ulaşımı, 1880-1891 yıllarında Rus İmparatorluğu'nun modern *Türkmenistan* topraklarında ve modern *Özbekistan'ın* orta kesimindeki demiryolu birlikleri tarafından *Trans-Hazar* demiryolunun inşası sonucunda Semerkant'a ulaştı. Bu demiryolu Hazar Denizi kıyısındaki *Krasnovodsk'tan* (şimdi Türkmenbaşı) başlamış ve Semerkant istasyonunda sona ermiştir.

Trans-Hazar demiryolunun son istasyonu Semerkant istasyonuydu.

Semerkant istasyonunun ilk istasyonu Mayıs 1888'de açıldı. Semerkant, Sovyet yıllarında Özbekistan SSC'nin ve Türkistan'ın en büyük ve en önemli istasyonlarından biri olmuştur. Bugün Semerkant Özbekistan'ın önemli bir

demiryolu merkezidir. Özbekistan'dan Doğu'dan Batı'ya giden tüm trenler Semerkant'tan geçmektedir. En önemli ve en uzun ulusal demiryolu rotası Semerkant'tan geçen *Taşkent-Kungrad'dır*. *Taşkent, Semerkant ve Buhara* arasında yüksek hızlı *Afrasiyab (Talgo 250)* trenleri faaliyet halindedir.

Semerkant'ın ayrıca *Sarato-Semerkantı, Moskova-Semerkant, Astana-Semerkant* gibi uluslararası demiryolu bağlantıları mevcuttur. Gelin şimdi Semerkant'taki tarihi eserleri birlikte gezmeye çıkalım. Geze geze bitiremeyeceğimiz ilk durağımız ve kutsal ziyaret yerimiz *Şahi-Zinde*(yaşayan Şah)

külliyesine gidelim. Hep birlikte ziyaretlerimizi adım adım gerçekleştirelim.

Şahi-Zinde

Hz. Muhammed'in (S.A.V.) kuzeni olan ve Emeviler devrinde ilk Semerkant kuşatmasına katılan ve bu esnada şehit olan *Kusem bin Abbas'ın* (624-677) kabri asırlar boyunca Semerkant'taki en kutsal ziyaretgâhlardan biri olmuştur. 14. ve 15. Yüzyıllarda Kusem (R.A.) kabrinin yamacına eklenen türbelerle birlikte Mısır'daki krallar vadisi gibi bir mezar kent haline gelmiş ve komplekse yaşayan şahın mezarı anlamına gelen *Şah-ı Zinde* denmiştir. Burada *Kusem bin Abbas'ın* mezarının yanı sıra Emir Timur'un kız kardeşi ile eşleri, çocukları ve komutanlarından bazılarının mezarları da bulunmaktadır.

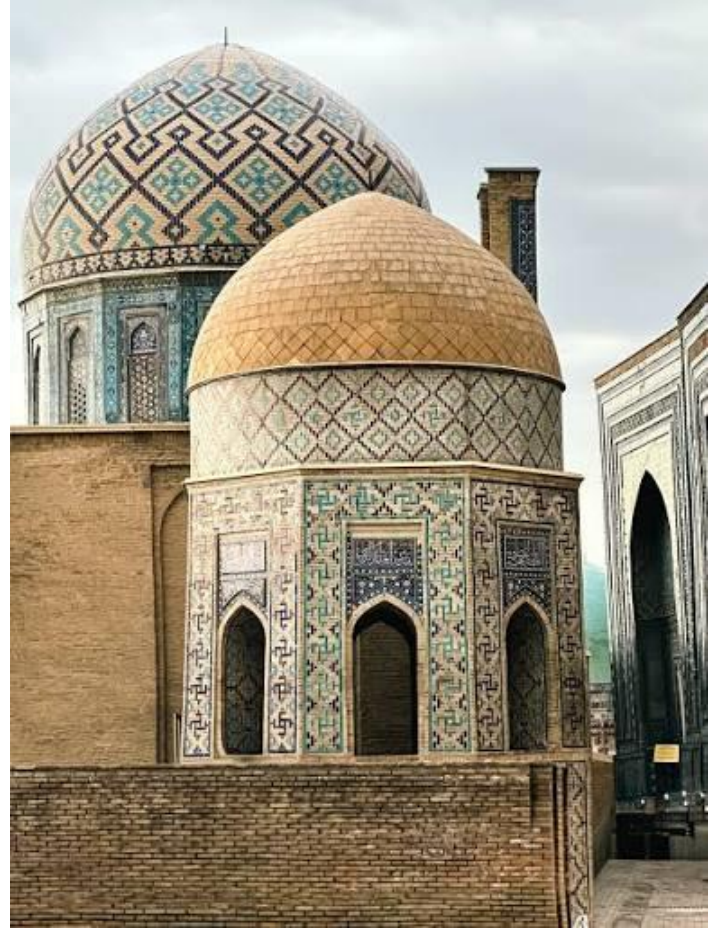
Şah-i Zinde (Yaşayan Şah) külliyesi, şehirde en çok nereyi sevdiğim yer diyebilirim. Elbette ki Registan Meydanı çok özel ama *Şah-i Zinde Külliyesi'nin* de bambaşka bir enerjisi var. Merdivenleri tırmanıp külliyeye ilk girdiğinizde kendinizi dar sokakları olan bir mahallenin içinde geziniyor gibi hissediyorsunuz. Sonra sağınızda ve solunuzda kalan her yapıya hayranlıkla bakıyor, hangisini daha çok beğeneceğinizi şaşırtıyorsunuz. Geniş oda köşe kemerleri üstünde bulunan sekizgen bölmeli, iki aşamalı mimari teşkilât üzerindeki kubbeye örtülüdür.

Dış kubbelerin kasnakları ve soğan biçimi külâhları göz alıcıdır. *Uluğ Bey* devri mimarisinin güzel bir örneği olan türbenin dış tezyinatı sırlı çini ve sırlı tuğla tekniğiyle elde edilmiş elemanlar taşırken içeride mavi boyalı alçı tezyinat hâkim durumdadır. Mevcut türbeler arasında en geç tarihli olanı sekizgen planlı *Aştekte Türbesi* XV. yüzyılın ilk yarısına aittir. İki kubbeli binanın sekizgen kısmı üzerinde bir tamburu olduğu bellidir. Yapıda sırlı tuğla süslemeler vardır. Semerkant'ta bulunan Şahı Zinde külliyesinde muhteşem cinilerle süslüdür. İnsanı hayran bırakan bu harika ciniler neredeyse 8 asırlık tarihe tanıklık etmektedir.

1220'de *Cengiz Han* kumandasındaki Moğollar tarafından tahrip edilen eski Semerkant şehriyle birlikte mezarlık ve mezarlıktaki türbelerin temellerine kadar yıkıldığı anlaşılmaktadır. Moğol tahribatından kısmen kurtulmuş olan 1335'te yeniden ihya edilmiş, daha sonraki yıllarda tâdil ve tamirler sürmüştür. 1360'lı yıllardan itibaren mezarlık alanı olarak tercih edilen ve kutsal alan özelliğini kazanan bölge önemli bir imar faaliyetine sahne olmaya başlamıştır. XV. yüzyıl boyunca devam eden bu faaliyet Timur ve Uluğ Bey devirlerinde doruğa ulaşmasına rağmen XIX. yüzyılda yapılan tamir, tâdil ve ilâvelerle sürmüştür.

Alanda XX. yüzyılda çeşitli tarihlerde önemli arkeolojik çalışmalar yapılmış, bu arada restorasyon faaliyetleri hız kazanmıştır. Bütün bu çalışmalara rağmen henüz tam olarak anlayışamamış kalıntılar mevcuttur. Bugün alana güney tarafında Uluğ Bey'in yaptırdığı âbidevî taç kapıdan (dervâze, 1434) geçilerek girilmektedir. Girişin yanlarında bulunan binalar günümüzde müze şeklinde kullanılmakta olup esasında mescid, dergâh ve medrese gibi bölümlerden meydana gelmiştir. Doğu tarafındaki 1813 tarihli bir bina iken batıdaki bölümler Uluğ Bey devrinden kalmadır. Uluğ Bey'in, oğlu Abdullah adına inşa ettirdiği bu kısım mescid ve değişik bölümlerden oluşan bir dergâhtır ve âbidevî taç kapıyla aynı zamanda 1435-1436'da yapılmıştır. Âbidevî taç kapıdan sonra yer alan binalar dar ve uzun bir sokak etrafında üç kısım halinde teşekkül etmiştir.

Arazinin eğimine göre şekillenen sokak önce merdivenlerle varılan bir çardak teşkil eden ikinci taç kapıya, daha sonra en yukarı kısımda bulunan üçüncü taç kapıya varacak biçimde yapıların eksenini oluşturmakta ve en üst kısımdaki küçük bir meydana sona ermektedir. *Kusem b. Abbas'a* adanmış türbe ve mescidin içinde yer aldığı en üst kısımdaki yapılar arasında külliye'nin mevcut en eski tarihli binaları bulunmaktadır. Arkeolojik çalışmalar, bu kesimde XI. yüzyıldan itibaren önemli bir imar faaliyetinin mevcut olduğunu gösteren temeller ve bina kalıntılarını gün ışığına çıkarmıştır. *Kusem b. Abbas* Türbe ve Mescidi eski yapı kalıntıları üstüne inşa edilmiştir.

Bu yıl içinde Şahi-Zinde türbesine üçüncü kez gidişim geçen on iki otuzunda gerçekleşti. *Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Oğuzhan Aydın ve Dr. Kemal Demir* ile türbeyi ziyarete gittik. O saatte elbette türbe kapalıydı. Ancak Oğuzhan hoca, "yarın sabahdan uçakla Türkiye'ye döneceğiz. Zamanımız yok" diyerek türbedarlara ricada bulundu ve onlara gecenin o saatinde ikna etti. Çünkü önceden türbeyi açtırabileceğini söylemişti. Gerçekten de öyle oldu. Gece o saatte türbe güvenlik görevlilerine verdiği güven, itimat ve samimiyetiyle sayesinde türbeyi açtırdı.

Ve hatta türbenin girilmeyen içi tarafına kadar girmeyi de sağladı. Çok iyi ve başarılı bir iş çıkardı diyelim günümüz tabiriyle... "Oğuzhan hoca artık senin veli olduğunu inandım" diye espri yaptım. *Oğuzhan Aydın* kardeşimize ne kadar teşekkür etsem azdır. Çok hoş ve feyizli bir ziyaret gerçekleştirdik. Neredeyse türbe için mekânında yarım saat kaldık. Üçlü ekip Cihan, Oğuzhan, Kemal hocalar, "Darende'ye Adanmış Bir Ömür: Es-seyyid

Osman Hulusi Efendi" kitabımızın Ürgenç Üniversitesi'ne tanıtım programına gelmişlerdi. Onlarla Buhara ve Semerkant gezilerimizi de gerçekleştirdik. İşte bu programlarla ilgili olarak *Prof. Dr. Cihan Okuyucu* hocamızın seyahat ve ziyaret ile ilgili değerlendirmesini aynen aşağıya alıyorum:

Kıymetli Dostlar,

Özbekistan programıyla ilgili kısa bir değerlendirme yapmak isterim: Üniversite üst yönetiminin katılımı ve dinleyici sayısı ile program çok şükür yüz ağartıcı bir program oldu. Şüphesiz bunda "Darende'ye Adanmış Bir Ömür" kitabının müstesna baskı kalitesi belirleyici idi.

Programın başarısında:

1-*Süleyman Doğan Bey'in* üniversite yönetimi nezdindeki saygınlığı ve titiz işçiliğini bilhassa anmak isterim. Nitekim Ürgenç Devlet Üniversitesi'nden sonra Pedagoji Üniversitesi Rektörlüğü tarafından kabulde gösterilen üst düzey ilgi de bunu teyit etti. Bu tanışıklıklar ve dostluklar bundan sonra yapılacak bir takım ortak çalışmaların ve bilhassa Seyyid Osman Hulusi Efendi ile ilgili programlara katılım ve iş birliğinin temeli olarak kullanılabilir fikrindeyim.

2-*Dr. Kemal Bey* hem Vakfı temsildeki ehliyet ve vakarı hem de grubumuzu sevk-ü idaredeki nezaketiyle görevini bihakkın ifa etti, kendisine müteşekkirimiz

3-*Oğuzhan Aydın Bey* kardeşimiz Allah vergisi yeteneği, samimiyeti ve girişkenliğiyle eminim ki tanıdığı herkesin üzerinde kalıcı izler bıraktı ve programın başarısında önemli bir rol

üstlendi. Bendeniz de bu yetenekli yol arkadaşları arasında bulunmanın keyfini ve hazzını yaşadım.

Hasıl-ı kelim;

Başta bize böyle bir imkanı sağlayan vakıf başkanı *Muhterem Hamid Hamidettin Ateş Efendi* olmak üzere bütün vakıf yetkililerine, bu meyanda yakın ilgileri için *Abdullah Süren Bey'e*, kitabın hazırlanma sürecinde unutulmaz emekleri bulunan *Resul Kesenceli'ye* ve yukarıda bahsi geçen Program şeriklerine şükranlarımı sunmayı zevkli bir borç telakki eder, Vakfımıza bu kabil hizmetlerinde muvaffakiyetler niyaz ederim." Bendenizde değerli hocamızın bu kıymetli değerlendirmesinden dolayı çok teşekkür ederim. Cihan hocamızın vefakarlığı ve nezaketi her zaman takdire şayandır. Var olunuz, sağ olunuz kıymetli hocam.

Hazreti Hızır Camii,

Semerkant merkezde yer alan *Hazreti Hızır Camii*, 7'nci yüzyıldan bu yana şehrin ibadet ihtiyacına karşılık veriyor. Semerkant'ın ilk camisi olarak geçen *Hazreti Hızır Camii*, her ne kadar diğer dini yapılar kadar estetik bir yapıya sahip olmasa da bu yönüyle ilgi görüyor. Gösterişli olmaktan uzak, sade yapısıyla öne çıkan tarihi cami, zaman içinde çok sayıda onarımdan geçirilmiş. Yüksek konumundan dolayı caminin merdivenlerinden çıktığında şehrin büyüleyici panoramik manzarası ile karşılaşabilirsiniz. *Hazreti Hızır Camii*, özellikle de ahşap işçiliğiyle farkını ortaya koyuyor.

İmam Buhari Türbesi

Semerkant denince İslam dünyasının en önde gelen hadis alimlerinden *İmam Buhari*(810-870)'yi hatırlamadan geçmeyiz. Buharalı olmasına rağmen, 870 yılında Semerkant'ta vefat etmiş ve yine burada defnedilmiştir. Buhari'nin yüzyıllar boyunca sıradan bir mezar olarak kalan kabrinin üzerine Özbekistan'ın bağımsızlığının ardından, 2000'lerin başında Türkistan sanatının özelliklerini taşıyan bir türbe inşa edilmiştir. Bu türbe ve çevresi 2026 Ramazan bayramı arifesinde daha geniş bir mekân olarak yeniden açılmıştır. Bendeniz yerinde gördüm.

İmam Buhari türbesi ve çevresi genişletilmiş ve muhteşem bir abide haline getirilmiştir. Açılışını ve ilk ziyareti ise Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirzeyoyev yapmıştır. Büyük hadis âlimi İmam Buhari'nin türbesinin bulunduğu külliye; geniş bir cami, kütüphane, eğitim binaları ve 154 sütunla desteklenen devasa bir eyvandan oluşuyor. Hem dini hem de mimari açıdan görkemli bu anıt külliye; Semerkant'ın yaklaşık 25 km kuzeyinde, eskiden Hartang olarak bilinen günümüzdeki Hoca İsmail köyünde yer alıyor.

İmam Buhari, Semerkant için çok özel bir anlama sahiptir. Hadislerin derlendiği Sahih Buhari, İmam Buhari'nin en değerli eserleri arasında bulunuyor. Çeşmeli meydandan başlayarak ilerleyen yolda yerleşkenin büyük kapısı ziyaretçileri karşılıyor. Bu yol üzerinde tesbih satan çok sayıda insanla karşılaşabilirsiniz. Genel olarak otantik bir dokuya sahip olan İmam Buhari Türbesi, muhteşem türbe gelenleri adeta kucaklıyor ve muhabbetle selamlıyor. Mezarın oniks

mermerden yapıldığı ve kemerlerinin Kur'an surelerinden oluşan şeritlerle tasarlandığı görülüyor.

Özenli ve ince bir işçiliğin hâkim olduğu türbede bir tür açık hava mezarı göreceksiniz. İmam Buhari türbesine gelen yerli ve yabancı milyonlara varan müminler büyük bir huşu içinde ziyaretlerini gerçekleştiriyorlar. Özbekistan devleti tarafından yeniden düzenlenen İmam Buhari külleyesi içinde İmamı Buhari türbesi, medrese, camii, kültür merkezi gibi büyük bir yapı inşa edilmiş ve *Cumhurbaşkanı Şevket Mirzayoyev* tarafından 19 Mart 2026 Arefe günü açılmıştır. Bendeniz ve Semerkant Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü'nde çalışan değerli meslektaşım *Doç. Dr. Emrah Yılmaz* ile ziyaret ettik. Türbe ve külliye'nin yapımında Türk mühendis ve müteahhit özverili bir şekilde görev yapmışlar.

TİKA önemli katkılarda bulunmuş. 20 Mart 2026 Cuma günü yani bayram günü Türbe ve külliye halka açılmış. Bendenizde 21 Mart 2026 Cumartesi günü bayramın ikinci ve Nevruz Bayramında ziyaret ettim. Ana baba günü gibi binlerce insan ziyaret ediyor. Muhteşem bir atmosfer ve manevi bir hava var. *İkinci Medine* diyorlar buradakiler. *Semerkant'ta İmam Buhari* türbesinin içinde ve dışında havuzda bulunuyor. Dışındaki havuz daha büyük. Su ayrı bir renk ve huzur veriyor. Havuzun yanında teyzelerin yanına oturdum. İmam Buhari havuzun hemen arkasında bulanık ağaçlık yerde vefa etmiş, ancak yüksek tepe gibi olan şu anda bulunduğu yere defnedilmiştir. Rahmet niyazıyla ziyaret edip dua ettik, Allah rahmet etsin.

İmam Maturidi Türbesi

Semerkant'ta bir başka önemli ziyaret mekanlarından biri de *Sâmânîlerin Maveraiünnehir'de* hâkim oldukları devirde yaşamış olan ve İslam dünyasında iki yaygın Sünni itikat mezhebinden biri olan Maturidiğilin kurucusu olan İmam Maturidi (853-944) Semerkant'ta doğmuştur ve 944 tarihinde burada sırlanmış ve vasiyeti üzerine *Çakerdize Kabristanı'na* defnedilmiştir. İmam Mâtürîdî'nin kabrinin bulunduğu Siyop mahallesindeki mezarlık Özbekistan'ın Sovyetler Birliği'nin parçası olduğu senelerde iskâna açılmış, önceleri mezarlık olan alanın tamamına beton dökülmüş, *Mâtürîdî'nin* kabri bir evin bahçesinde kalmıştır.

Özbekistan, bağımsızlığının ardından Mâtürîdî'nin kabrinin bulunduğu alandaki evler yıktırılıp, dökülmüş betonlar kaldırılarak mezarın üzerine bir türbe, etrafına da fıkıh eğitimi veren bir külliye inşa ettirilmiştir. İslam âleminde önemli yere sahip Maturidi fıkının kurucusu İmam Maturidi türbesini ziyaret edebilirsiniz. Ancak şu anda inşaat ve genişletme çalışması yapılıyor. Kısa zaman ziyaretçilere açılacağı bilgisini aldım. Çevre düzenlemesi yapılıyor. Türbe ve çevresi yeni çehresiyle açılması için yoğun bir çalışma yapılıyor. Çalışmayı teftiş için gelen Semerkant valisi Adiz Babayev beyefendi ile tanışmak fırsatım oldu. *Vali Adiz Bey* hummalı bir çalışma yaptıklarını ve kısa zamanda buranın ziyaretçilere açılacağı müjdesini verdi.

Gur-i Emir

Semerkant denildiğinde akla gelen ilk turistik destinasyonun Gur-i Emir olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. **Yapının** inşası 1399 yılında Timur'un veliaht tayin ettiği torunu Muhammed Sultan Mirza tarafından başlatılmıştır. Muhammed Sultan Mirza'nın ölümünün ardından Timur tarafından devam ettirilmiş ve 1405 yılında tamamlanmış. Yapı tamamlandıktan kısa bir süre sonra Timur Çin seferinde vefat edince buraya defnedilmiş. Bu tarihten sonra külliye Gur-i Emir adıyla anılmış. Gur-i Emir Külliyesi'nde medrese, cami, Timur'un, oğullarının, torunlarının, Timur'un hocasının mezarları yer almaktadır. Bu ikonik yapı, sadece mimarisiyle değil aynı zamanda tarihteki rolüyle de öne çıkmaktadır. Ünlü hükümdar Timur'un ve ailesinin mezarlarını barındıran bu ihtişamlı yapı, 15'inci yüzyıldan bugüne ulaşmayı başarmıştır.

Timur'un oğlu Şahruh'un emriyle Gur-i Emir'in inşa süreci başlamış. Burayı ziyaret ettiğinizde, güçlü bir hükümdarın ve ailesinin uzun yıllar süren egemenliğine de tanıklık edebilirsiniz. Timur İmparatorluğu'nun gücünü her detayı ile yansıtan Gur-i Emir, başta bir medrese ve cami şeklinde külliye olarak tasarlansa da türbeye dönüştürülmüş. Şehir merkezinde yer aldığı için yapıya yürüyerek kolayca ulaşabilirsiniz. Semerkant'ın merkezinde Göri Emir Makberisi'nde Emir Timur, Timuriler ve Piri Seyyid Bereke yatıyor. Stalin 1941 yılında Timur'un kabrini açtırıp cesedini çıkarttıktan sonra, onun bedduasıyla 2.Dünya Savaşı'nın çıktığına inanılıyor.

Savaş başlayınca ceset tekrar yerine konuluyor. Böylece halk arasındaki rivayet bir nevi gerçekleşmiş oluyor. Emir Timur'un(1336-1405) türbesinde yürüme yolu yakın mesafede Ruhabad türbesi Emir Timur'un piri İslam alimi Şeyh Burhanettin Sagaradzhi'nin mezarı üzerine inşa edilmiştir. İçinde Şeyh'in Müslüman olan Çin Melikesi Bibi Hanefe ve çocukları vardır. Türbenin üst duvarının içinde Peygamberimizin 7 saç telinin olduğuna inanılmaktadır.

Registan Meydanı

Semerkant'ın en önemli gelir kaynaklarından biri de turizmdir. Bugün, ilde 31 müze ve 64 türbe bulunmaktadır. 2014 yılında yaklaşık 5 milyon yerli ve 200 bin yabancı turist şehri ziyaret etmiştir. Bugün bu meydana yurt dışından gelen turistler milyonlarla ifade edilmektedir. Şehir, 2001 yılında UNESCO Dünya Miras Alanları Listesi'ne eklenmiştir. Registan meydanı Semerkant'ın kalbidir. Anlamı "*Kumlu yer*" demektir. Semerkant'ın merkezi olan Registan'da doğunun melodileri anlamına gelen "*Şark Teraneleri*" en adlı iki yılda bir Ağustos ayının sonunda UNESCO himayesinde düzenlenen müzik festivali, Türkistan coğrafyasının en büyük kültürel etkinliğidir.

Semerkant'ta İslâm Mimarisi'nin en güzel örnekleri bulunur. Semerkant Registanı'ndaki üç önemli medresenin ilki Uluğ Bey'in Semerkant'ta yaptırdığı 1420'de tamamlanan abidevi ölçülerdeki Uluğ Bey Medresesidir. İslam dünyasının en ünlü ve en özgün eserlerinden biridir. Semerkant Registanı'ndaki diğer iki

medrese ise 17. yüzyılda Buhara Hanlığı döneminde Semerkant'ın yöneticisi olan Yalangtuş Bahadır'ın emriyle, 1619-1636 yıllarında Uluğbey Medresesi'nin tam karşısında yaptırılan, kapısının iki yanındaki alınlığı dolduran, simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet sarı arslan ve insan yüzü şeklindeki güneş tasvirinden dolayı Şirdar Medresesi (Arslanlı medrese) göz kamaştırmaktadır.

Üçüncü medrese ise 1646-1660 yapılan Tilla-Kari Medresesi'dir. Semerkant'ın merkezi noktalarından biri olan Registan Meydanı, hem sunduğu atmosfer hem de çevresindeki yapılarla hayranlık uyandırmaktadır. Aynı zamanda turistler için de genellikle bir tür toplanma yeri olarak değerlendirilen meydanda, Uluğ Bey Medresesi dışında Şirdar Medresesi ve Tilla-Kari Medresesi de yer almaktadır. Pek çok açıdan Türkistan'ın en önemli meydanlarından biri olarak anılan Registan Meydanı, 15'inci yüzyılda Timur İmparatorluğu döneminde inşa edilmiş. Gelin bu üç medreseyi daha yakından tanıyalı:

Uluğ Bey Medresesi

Semerkant'ın bilim ve eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olan Uluğ Bey Medresesi, Timur İmparatorluğu'nun dördüncü sultanının adını bugüne taşımaktadır. Bizzat Uluğ Bey tarafından 15'inci yüzyılda inşa edilen bu önemli medrese, o dönemin en saygın eğitim kurumlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu arada Uluğ Bey'in(1394-1449) büyük bir astronom ve matematikçi olarak tarihteki yerini aldığını hatırlatmalıyız. Registan Meydanı'nın batı kanadında konumlanan Uluğ Bey Medresesi, giriş kapısındaki 10 köşeli yıldız motifiyle ilgi uyandırıyor. İki yüksek

minaresi ve mavi çinilerle süslenmiş cepheleri ile farkını ortaya koyan medresede büyük matematikçiler ve bilim insanlarının ders verdiği biliniyor.

Şirdar Medresesi

Her ne kadar Uluğ Bey Medresesi kadar popüler olmasa da turistlerin sene boyunca ziyaret ettiği bir diğer medrese de Şirdar Medresesi'dir. Registan Meydanı'nda yer alan üç medreseden biri olan Şirdar(Arslanlı) Medresesi'nin inşa edildiği dönem 1600'lü yıllara tekabül etmektedir. Mimari açıdan Uluğ Bey Medresesi'nin tam anlamıyla bir yansıması olarak tasarlanan yapı, taç kapısındaki taşıyan iki büyük kaplan figürüyle ön plana çıkıyor. Hatta bu figürler nedeniyle Şirdar Medresesi, "Arslanlı Medrese" olarak da tanınıyor. İslam sanatında nadir görülen bir tasvir olmasından dolayı kaplan figürü büyük ilgi görüyor. Bu arada yüksekliği 40 metreye yakın olan minaresine özel olarak çıkabilirsiniz.

Tilla-Kari Medresesi

Registan Meydanı'nda Uluğ Bey Medresesi dışında iki medresenin daha bulunduğunu yukarıda ifade etmiştik. İşte o medreselerin sonuncusu olan Tilla-Kari Medresesi, meydanın tam olarak orta kısmında konumlanıyor. Ulaşımın da son derece basit olduğu yapı, tarihi dokusunu büyük oranda koruyor. Yapımı 1660'da tamamlanan Tilla-Kari Medresesi, her ne kadar başlangıçta bir eğitim kurumu olarak tasarlansa da bir zaman sonra cami olarak da hizmet vermiştir. Günümüzde ise daha çok turistik ziyaretler ediyor. Tilla-Kari,

Farsçada “*yaldızlı*” anlamında kullanılıyor. Yıldızlı süslemelerle bezenmiş iç duvarları, medresenin böyle bir isimle anılmasına sebep olmuştur.

Siab Çarşısı

Semerkant içinde kendin ya da sevdiklerin için keyifli bir alışveriş gerçekleştirmek istersen Siab Çarşısı'nı değerlendirebilirsin. Aynı zamanda Orta Asya'nın en eski çarşılarından biri olan Siab Çarşısı, bölgenin kültürünü, geleneklerini ve gündelik yaşamını net şekilde yansıtıyor. Bu nedenle hem alışveriş yapmak hem de şehrin dokusunu anlayabilmek adına tarihi çarşı iyi bir fırsat sunuyor. Kökenleri Maverünnehir'e kadar uzanan çarşı, Timur zamanında ticari açıdan en aktif zamanlarını yaşamıştır. Gerek gezginler gerekse de bölge halkı için öncelikli alışveriş alanı olan bu büyük çarşı, geleneksel pazar atmosferini büyük oranda koruyor. Siab Çarşısı'nda özgün takılardan yün halılara, örtülerden hediyelik eşyalara kadar pek çok seçenek sizleri bekliyor.

Bibi Hanım Camii

Bibi Hanım Camii, 1399-1404 yılları arasında Emir Timur emriyle inşa edilmiştir. Bibi Hanım Camii'nin karşısında Bibi Hanım Mozalesi yani kabri yer almaktadır. Semerkant'ın en görkemli dini mekanlarından olan Bibi Hanım Camii'nin tarihi 14'üncü yüzyıla dek uzanıyor. Timur'un büyük eşi Bibi Hanım tarafından inşa ettirilmiş olan bu etkileyici yapı, aynı zamanda İslam dünyasının da en büyük camilerindendir. Yapımı 5 senede tamamlanan Bibi Hanım Camii, o dönem için zaferlerinin sembolü olarak tasarlanmıştır.

Büyük kubbesi ve geniş avlusuyla dikkat çeken cami, Türkistan İslam sanatının inceliklerini yansıtıyor. Bibi Hanım Camii'nin zarif mimarisi, Türkistan İslam sanatının en güzel örneklerini sunar ve her bir ziyaretçiye tarihi bir yolculuk yapma fırsatı verir. 1897 senesinde deprem nedeniyle yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya gelse de onarılarak yeniden kullanıma açılan cami, Registan Meydanı'dan yürüyerek gidilbilecek mesafededir.

Emir Timur Heykeli

Emir Timur, tarihi kimliğinden dolayı Semerkant için oldukça önemli bir figürdür. Bu nedenle de şehirde gezdiğin pek çok yerde Emir Timur'a ait yapılarla, heykellerle karşılaşabilirsiniz. Bu heykellerin en önemlisi de şehir merkezinde yer alıyor. Türkistan'ın en güçlü hükümdarlarından biri olarak öne çıkan Emir Timur'un bu görkemli heykeli, kendisinin gücünü ve vizyonunu yansıtıyor. Heykeldeki açıklamalarda Emir Timur'un savaşçı kimliği ve fetihlerine vurgu yapılıyor. Heykelin önünde fotoğraf çekmek, şehre gelen turistler için rutin bir gelenek olmuştur. *Rukhobod Mozalesi ve Aksaray Mozalesi* de bu alana yakın bir konumda yer alıyor.

Uluğ Bey Rasathanesi

Uluğ Bey (1394–1449), sadece bir hükümdar değil; aynı zamanda Türkistan'ın yetiştirdiği en büyük bilim insanlarından biri olarak tarihe geçti. Gerçek adı Muhammed Taragay olan Uluğ Bey, Timur'un torunuydu ve özellikle astronomi alanındaki çalışmalarıyla dünyayı etkiledi. Uluğ Bey, genç yaşta Semerkant'ta yönetimi devraldı. Ancak onu diğer hükümdarlardan ayıran şey savaşlardan çok bilime olan tutkusu oldu.

Mirza Uluğ Bey Sarayını bir bilim merkezine dönüştürdü.

Matematik ve astronomi alanında en büyük alimleri topladı.

Eğitime büyük önem vererek medreseler kurdu.

Onun döneminde Semerkant, adeta dünyanın bilim başkentlerinden biri haline geldi.

Semerkant Rasathanesi: Döneminin NASA'sıydı. Uluğ Bey'in en büyük eserlerinden biri, 1420'lerde kurduğu Semerkant Rasathanesidir.

Bu rasathane, dönemin en gelişmiş gözlem merkezlerinden biriydi.

Devasa bir sekstant (gözlem aleti) içeriyordu.

Yıldızların konumları son derece hassas şekilde ölçülüyordu.

Burada yapılan gözlemler, Avrupa'da yüzyıllar sonra yapılacak çalışmalara bile temel oluşturdu.

Zij-i Sultani: Yıldızların Kitabı, Uluğ Bey'in en önemli bilimsel eseridir.

Bu eser:1000'den fazla yıldızın konumunu içerir ve döneminin en doğru yıldız kataloğu kabul edilmiştir.

Yüzyıllar boyunca Doğu ve Batı'da kullanılmıştır.

Ne yazık ki Uluğ Bey'in hayatı bilim kadar huzurlu olmadı. Siyasi çekişmeler arttı. Kendi oğlu Abdül Latif Mirza tarafından tahtından indirildi ve 1449 yılında öldürüldü

Bilime ömrünü adanmış bir hükümdarın sonu, oldukça trajik oldu.

Astronomi ve matematik alanlarında çok bilgili olan Timur'un torunu Uluğ Bey tarafından 1420'li yıllarda inşa edilmiş olan *Uluğ Bey Rasathanesinde* yıldızların ve ayın hareketlerini gözlemlemiştir. Semerkant'ın tarihi, bilim ve astronomi ile iç içedir. Bunu günümüze ulaşan pek çok yapıda görmek mümkündür. Semerkant şehrinde Uluğ Bey adına yaptırılan medrese dışında bir de rasathane bulunuyor. 1420 yılında Emir Timur'un torunu Uluğ Bey'in emriyle yaptırılan gözlemevi, devrin ünlü astronomları *Ali Kuşçu*, *Bursalı Kadızade Rumi* ve *Gıyaseddin Cemşid'e ev sahipliği de yapmıştır.*

"Zij-i Sultânî" isimli yıldız kataloğunun burada hazırlandığı biliniyor. 1000'den fazla yıldızın yerini ve hareketini belirleyen bu eser, astronomi dünyasında büyük bir adım olarak kabul ediliyor. Yaklaşık 40 metre uzunluğundaki meridyen yayı, Uluğ Bey Rasathanesi'nin en çok ilgi çeken kısımlarındandır. Maalesef Uluğ Bey'in ölümü sonrasında rasathane kaderine terk edilmiş ve çalışmalar yavaşlamıştır. *Rus arkeolog*

Vyatkin, 1908 yılında kalıntılarını keşfettiği gözlemevinin yeniden restore edilip ziyarete açılmasına öncülük etmiştir.

Aziz Daniel'in Mezarı

Semerkant'ta en çok ziyaret edilen dini mekanlardan biri de *Danyal Peygamber* kabridir. 14. yüzyılın sonunda Timur, İran'daki Sus şehrini fethettiğinde orada yer alan Danyal Peygamber'in kabrinden toprağıyla beraber onun bütün vücudunun, bir başka rivayete göre de kabrinden sadece toprağının alınıp Semerkant'a getirilmesiyle *Danyal Peygamber* için burada şehir kabristanının arka tarafında genişçe bir arazi içerisinde yer alan türbe yaptırılmıştır. Müslümanlar tarafından Hoca *Daniyar*, Yahudiler tarafından *Daniel*, Hristiyanlar tarafından *Daniil* olarak bilinen peygamberin mezarı günümüzde üç dine mensup kişiler tarafından ziyaret edilmektedir.

Semerkant'ın batı noktasında, Şahi-Zinde külliyesine yakın bir konumda bulunan Aziz Daniel'in Mezarı, yalnızca Semerkant'a özgü bir ziyaret yeri değildir. Burası, aynı zamanda bütün Türkistan coğrafyasındaki inanç ve gelenekler için derin bir öneme sahiptir. Rivayetlere göre Daniel Peygamber, Babil'deki sürgün yıllarında büyük bir bilgelik yeteneği sergileyerek halkını yönlendirmiş bir şahsiyettir. İslamiyet inancında da Aziz Daniel derin ruhsal bilgisi ve yazdığı kutsal metinlerle biliniyor. Bu nedenle de Aziz Daniel'in Mezarı, Hristiyan dünyası kadar İslam dünyası için de kutsal bir ziyaret yeridir. Mezarın olduğu yer, "*Hoca Daniyar Türbesi*" adıyla da bilinmektedir.

Happy Bird Sanat Galerisi

Şehirde modern sanatın kalbinin attığı yerlerden biri olan *Happy Bird Sanat Galerisi*, ilham verici bir içeriğe sahip. Sene boyunca kalıcı ve geçici sergilere yer veren galeride genellikle yerel sanatçılar tarafından yaratılan çağdaş eserlere sahiptir. Semerkant'ın kültürel çeşitliliğini yansıtan eserlere yakından bakmak adına sen de merkezdeki Happy Bird Sanat Galerisine uğrayabilirsiniz. İçeride çok sayıda resim, heykel ve enstalasyon mevcuttur. Bu arada sanatla ilgilenenler için galeride sene boyunca çeşitli eğitimler ve etkinlikler düzenleniyor.

Hazreti Davut Mağarası

Hazreti Davut'un bir dönem yaşadığı düşünülen mağara, bugün kendisinin adıyla anılıyor ve ciddi bir ziyaretçi akınına uğruyor. Toplamda 1303 basamaklı merdivenleri tırmanarak ulaşabileceğin bu zorlu mağarada Hazreti Davut'a ait ayak izleri de mevcuttur. Şehrin en mistik ve gizemli noktalarından olan Hazreti Davut Mağarası hem keskin doğası hem de tarihi önemiyle ilgi görüyor. Mağarayı ziyaret etmen durumunda Hazreti Davut'a olan saygıyı derinden hissedebilirsiniz. Semerkant'ın çevresindeki dağlık alanda yer alan Hazreti Davut Mağarası, doğal ve etkileyici manzarasıyla fotoğraf tutkunlarını da cezbediyor.

Bibikhanım Çayevi

Sakin bir atmosferde konumlanan Bibikhanım Çayevi, geleneksel Türkistan çay kültürünü yakından keşfetmek adına

ideal bir yerdir. Özbekistan geleneksel çay içme alışkanlıklarını koruyan bu yöresel mekan, otantik dokusuyla turistleri kendine çekiyor. El işçiliğiyle yapılmış duvar süslemeleri dışında eski tarz mobilyalar ve geleneksel halılar buraya nostaljik bir doku kazandırıyor. Hem turistler hem de yerel halk için bir buluşma noktası olan Bibikhanum Çayevi'nde çay haricinde geleneksel yemekler de sunuluyor.

Afrasiyab Müzesi

Tarihi M.Ö 7-M.Ö 2. yüzyıla tarihlenen Afrasiyab, Türkistan'ın en önemli arkeolojik alanlarından biriydi. İç şehir bölgesinde cami, 7.-8. yüzyıla tarihlenen saray kalıntıları görülmekteydi. Afrasiyab Müzesi'nde de antik kentteki arkeolojik kalıntılar sergileniyor. ~~Semerkant şehri; geçmişi günümüze başarıyla taşıyan, kendine has dokusunu korumayı başaran bir yerdir. Gelip de sevmemek, etkisinde kalmamak mümkün değildir.~~ Semerkant şehrinde kapsamlı bir müze ziyaret etmek istersen, tercihini Afrasiyab Müzesi'nden yana kullanabilirsin.

Şehrin kuzey tarafında yer alan müzede genel olarak Afrasiyab Antik Kenti'nden çıkarılan arkeolojik eserler sergileniyor. Afrasiyab Antik Kenti, Semerkant'ın en köklü yerleşim bölgesi olarak biliniyor. Tarihi M.Ö. 500 yılına dek uzanan antik kent, heyecan uyandıran pek çok esere ev sahipliği yapıyor. Yıllar boyunca titizlikle devam eden eserleri doğrudan Afrasiyab Müzesi'nde inceleme şansını bulabilirsiniz. Müzede genel itibarıyla ilginç duvar resimlerinden çömlekler, silahlardan ve dönemin yaşam tarzını yansıtan buluntulara kadar pek çok eser yer alıyor.

İpek Yolu,

2500 sene öncesine dayanan tarihiyle dünyanın en eski şehirleri arasında yer alan Semerkant, İpek Yolu'nun önemli bir kavşağında yer almasından dolayı tarih boyunca siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan önemli bir yerleşim yeri oldu. İslam coğrafyacılarının yanı sıra doğulu ve batılı seyyahlar tarafından da övülerek kaynaklarda *İslâm'ın kubbesi* ve *dünya cennetlerinin en önde geleni* şeklinde tanımlandı. Şehir, özellikle kâğıdı ile meşhur olup İslam toprakları üzerindeki en kaliteli kâğıt burada üretiliyordu.

Semerkant özellikle kâğıdı, ipek, yün kumaş ve dokumaları ile de meşhurdur. Müslüman nüfusun giderek arttığı bu dönemde Semerkant ve çevresinde hala azımsanmayacak miktarda Yahudi ve Nesturi Hristiyan vardır. Sâ mânîler döneminde Semerkant, çok sayıda âlim ve şair yetiştirmiştir. Tarih boyunca İpek Yolu'nun önemli bir merkezi olan Semerkant ekonomisinin ana dayanağı, kâğıt üretimi ile ipek, yün kumaş ve dokumaları ihracatıydı.

Semerkant'ın Rusya'lar tarafından ele geçirilmesinden sonra 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Semerkant fabrikalarında pamuk, koza, deri, şarap üretimi başlamıştır. Günümüzde Özbekistan'ın ikinci büyük şehri olan Semerkant'ın ekonomisi, büyük ölçüde sanayi, eğitim ve turizm üzerine kuruludur. Traktör ve otomobil parçaları imalatı, başlıca sanayi kuruluşlarıdır. Tarımcılık, pamuk, buğday ihracatı ve çeşitli meyve ve sebze konserveçiliği üzerinedir. Halkın et ihtiyacı bile bu pazardan karşılanmaktadır.

Özbeklerin *plov* dedikleri Özbek pilavı için çeşit çeşit pirincin satıldığı Siyob Pazarına, Özbeklerin *nan* dedikleri ve

sadece burada yapılan bu özel Semerkant ekmeği için diğer şehirlerden bile insanlar gelirler. Şehirdeki turistler de özel bir yöntemle üretilen özel Semerkant ekmeğine büyük rağbet gösterir.

Plov adlı geleneksel Özbek pilavı sadece özel günlerde yenilmektedir. *Lipioshka* adlı yiyecek hem restoranlarda hem de sokak satıcılarında satılabilirken, *Samsa* adlı hamur tatlısı genellikle sokakta satılır. Şehrin el yapımı halısı ve seramiği de meşhurdur.

En pahalı hediyelik eşyalar gümüş takılar ve halılardır. Semerkant'ta alışveriş yapmak için en popüler yerlerden biri de özgün antik teknolojiler kullanılarak hediyelik eşyaların yapıldığı Registan Meydanı'ndaki el sanatları atölyeleridir. Şehrin en büyük alışveriş merkezi, çok sayıda butik, dükkân, mağaza ve hediyelik eşya dükkânının yoğunlaştığı Merkez Departman Mağazası'dır.

Bu mağazanın karşısında, Semerkant'taki en iyi altın ve gümüş el yapımı takıları uygun fiyatlarla satın alınabilceği *Kuyumcuların Sokağı* yer alır. Özbek yasaları, elli yıldan eski olan antika ve kültürel değerlerin ihracına yasak getirmektedir. İhraç edilecek ürünlere ait bir belgenin, seri üretim malları kategorisine ait olduğunu belirten bir belgeye sahip olmak gerekmektedir.

İpek Halı Fabrikası (Hudjum)

Çin'den (İpek yolu), Türk ülkeleri, Hindistan ve Afganistan'dan (Baharat yolu), Merv ve Buhara üzerinden, İran'dan gelen çok önemli ticaret yollarının kesişme noktası olan mükemmel bir coğrafyada yer alması Semerkant'ın önemli bir kültür ve ticaret merkezi olmasını sağladı.

Semerkant aynı zamanda geleneksel halı dokumacılığıyla da bilinen bir şehirdir. Bu geleneksel kültürü yansıtan yerlerin başında da İpek Halı Fabrikası geliyor. Bu fabrika bölgede Hudjum adıyla da biliniyor.

Geleneksel halı dokumacılığının inceliklerini yerinde görmek adına bu fabrikayı ziyaret edebilirsiniz. Burada sadece halıların nasıl dokunduğunu değil aynı zamanda ipek ipliklerin doğal yöntemlerle boyanma sürecini ve desenlerin nasıl oluşturulduğunu da gözlemleme şansı bulabilirsiniz. Fabrikada ziyaretçilere halı dokuma sürecine katılma fırsatı da sunuluyor. İpek halı üretimi konusunda referans bir yer olan fabrika, ipek ve el sanatları mirasını daha yakından tanımak isteyenleri cezbediyor. Dilerseniz buraya yakın olan Meros Kâğıt Fabrikası'nı da ziyaret edebilirsiniz.

Semerkant Üniversitesi

Semerkant Üniversitesi Mirza Uluğ Bey'in 1421 yılı 21 Eylül'de ilk medresede ders vermesiyle başlayan süreç üniversitenin kuruluşu olarak kabul ediliyor. Semerkant, ülkenin önemli eğitim merkezlerinden biridir. Tüm ilk orta ve lise mekteplerinin yanı sıra üniversitelerde Özbekistan'ın Millî Eğitim Bakanlığı tarafından idare edilmektedir. Modern zamanlarda 22 Ocak 1927'de hükûmet kararıyla kurulan Semerkant Devlet Üniversitesi önemli bir üniversitedir. Üniversite yaygın olarak Semerkant Üniversitesi olarak bilinir.

Üniversite ilk olarak 1927'de Özbek Pedagoji Enstitüsü olarak organize edildi ve 1930'da Özbek Devlet Pedagoji Akademisi olarak yeniden adlandırılmıştır.

1933'te Pedagoji Akademisi ve Özbek Devlet Tıp Enstitüsü

birleştirilmiştir. Üniversite 1941-2016 yılları arasında, şair ve filozof *Ali Şir Nevai* adını almıştır. Özbekistan Bilim Akademisi Arkeoloji Enstitüsü başta olmak üzere Semerkant'ta ona yakın devlet üniversitesi vardır. Belli başlıları şunlardır.

Ziraat Semerkant Devlet Enstitüsü, Mimarlık ve İnşaat Semerkant Devlet Üniversitesi, İktisadi ve Hizmet Semerkant Devlet Enstitüsü, Yabancı Diller Semerkant Devlet Enstitüsü, Semerkant Devlet Tıp Enstitüsü, Semerkant Devlet Üniversitesi hasılı kelimeler Semerkant Üniversitesi Özbekistan'ın en köklü üniversitelerinden bir. Bu üniversitede okumak için gelmek isteyen gönül rahatlığıyla gelebilir.

Türkiye'den iki arkadaşımız çocuklarının gelecek yıl için kayıtlarını şimdiden yaptırıyorlar. Hayırlısı olsun diyelim.

Efendim bir mektubumuzun daha sonuna

geldik. Önümüzdeki ay "*Aksaray'ın*

Hafızası" dergimize, "*Karakalpakistan*

Mektubu" ile inşallah huzurlarınızda

olacağım. Hoşça kalın. Allah'a emanet olun

(25 Temmuz 20026).

KENDİ İFADELERİNE GÖRE BAZI ŞAİR VE YAZARLARIMIZIN İLK YAZILARI

PROF. DR. MUSTAFA ÖZCAN

Giriş

Türk edebiyatı kapsamı içine giren ediplerimizle ilgili sorunlardan birisi doğum tarihleridir.. Özellikle doğum tarihi konusu zaman zaman kaynaklarda yanlışlıklara yol açmıştır. Yani bir edibin doğum tarihi farklı kaynaklarda farklı olarak karşımıza çıkabiliyor. Bunun güzel bir örneği *Halide Edip Adivar* ile ilgili olanıdır. Sermet Sami Uysal, bu büyük romancıya, doğum tarihinin bazı yerlerde 1883, bazı yerlerde ise 1884 olarak geçtiğini, bunun hangisinin doğru olduğunu sorar. *Halide Edip* bu soruya şu cevabı verir:

“Doğrusunu isterseniz doğum yılımı ben de bilmiyorum. Çünkü üç dört tane nüfus kâğıdım var. Hepsinde de tevellüdüm değişik. Sebebine gelince: Amerikan Koleji’ne girmek isteyince yaşım küçük gelmiş. Babam iki yaş büyütmüş. Öylece mektebe kabul edilmişim. Ama herhalde doğruya en yakın olanı 1884 olsa gerek”

1- Eser Demirkan’a göre şiirle ilgili bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ercümen Behzad’ın doğum tarihi de tartışmalıdır. Kaynaklarda 1903, 1904, 1909

gibi tarihler verilmiştir. Resmi kayıtlarda 1902 olarak görülmektedir. Ercümen Behzad Lav ise doğum tarihini 1903 olarak belirtmektedir

2- Ressam ve yazar İbrahim Balaban da doğum tarihi-ni tam söyleyemez. “Anam beni doğurduğu zaman (yıl 1921 ya da 22 olacak” babalarımız düşmanları kovalıyormuş yurdumuzdan” der .

3- Edebiyatçı Rauf Mutluay, Eskişehir doğumludur. Nüfus cüzdanında ay ve gün belirtilmeksizin 1341(1925) yazılıdır .

4- Yazar/şairlerin doğum tarihlerinde nasıl zaman zaman yanlışlıklar yapılmışsa, eserlerinin ilk yayım yerleri konusunda da benzer yanlışlıklar yapılmıştır. Buna iyi bir örnek M.S. E (Memduh Şevket Esen-dal)’ın hikâyeye başlayışı gösterilebilir.

Esendal üzerine pek çok araştırma ve incelemeye imza at-mış bulunan Muzaffer Uyguner’e göre, bazı kaynaklar yazarın öykülerinin 1925 yılında Meslek gazetesinde yayımladığını bildirmiştir. Bazıları ise 1911 yılında Çığır dergisinde

yayımladığına de-ğinmişlerdir. Tahir Alangu, Cumhuriyetten Sonra Roman ve Hikâye (İstanbul 1959) adlı kitabında İrtika (1889-1902 ve Musavver Fen ve Edeb (1899-1900) dergilerinde ilk yazılarının çıktığını belirtmiş-tir. Muzaffer Uyguner, araştırmalarında bu iki süreli yayında Esendal'in hikâyelerine rastlamamıştır.

Aksine ilk hikâyesinin Tanin gazetesinin 17 Aralık 1908 sayısında olduğunu tespit etmiştir. "Veysel Çavuş" adındaki bu hikâye, daha sonra yazarın bir kitabına ad olmuştur.

5- Bu durumun önüne geçmek için ilk yapılacak iş, şair ve yazarların kendi ifadelerine yahut verdikleri bilgilere başvurmaktır. Bu yazının amacı budur. Böylece farklı farklı açıklamaların önüne geçilebilir. Ediplerin kendi ifadelerini doğru kabul etmek gere-kir. Eğer ortada bir kasıt yahut reklam yapmak gibi bir kötü niyet yoksa bu açıklamalara güvenmek zorundayız. Bu düşüncelerle biz burada bazı şair ve yazarların ilk eserlerinin yayımlandıkları dergi yahut gazeteleri belirtmek, mümkünse kendilerini teşvik edenleri anlatmak istiyoruz.

Bazı Şair/Yazarların İlk Yazılarıyla İlgili Tespitler: Ahmet Mithat Efendi gibi çok verimli bir yazar olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, düzgün bir tahsil hayatı geçirmemiştir. Teyzesi ile büyükannesi, sağlığının bozuk olması sebebiyle Mülkiye'ye devam etmesini istememişlerdir. O da kendi kendini yetiştirmiş bir yazarımızdır. Çok kısa bir memurluk hayatından sonra kendini büsbütün yazarlığa verdi. Kaynak-arda belirtildiğine göre yazdığı ilk eseri Gülbahar Hanım adlı bir piyestir.

Ne yazık ki bu eserin müsveddeleri meşhur Aksaray yangınında yanmıştır. Yayımlanan ilk yazısı 1887'de Ceride-i Havadis çıkmıştır. Yazının başlığı "İstanbul'da Bir Frenk"tir. Bu yazısı, "İki Hödüğün Seyahati" adlı kitabında yer almaktadır. O zamanlar Hüseyin Rahmi'nin bu yazısını okuyan zamanın ediplerinden Ahmet Rasim, arkadaşı Beşir Fuad'a şöyle der: "Bu çocukta espri komik var... Dikkat edin". Hüseyin Rahmi, böylelikle 23 yaşında ilk defa imzasını basılı olarak görmüştür. Ahmet Rasim de aynı yıl Ceride-i Havadis'te yazı hayatına atılmıştır.

Hüseyin Rahmi'nin ilk romanı Şık, 1888'de basılmıştır. Hüseyin Rahmi, aslında bu romanı üç yıl önce yazmış, ancak şimdi bastırabilme imkânı bulmuştur. Birinci kısmını okulda tamamlamıştır. Yazar, Ahmet Midhat Efendi hayranıdır. Şık'ın ilk kısmını bir zarfa koyarak, Ahmet Midhat Efendi'ye gönderir. Ertesi günü, Ahmet Midhat, Tercüman-ı Hakikat gazetesinde bir ilân yayımlayarak Hüseyin Rahmi'yi gazete idarehanesine çağırır. O da üstada gider. Ahmet Midhat Efendi, bu gencin o romanı yazabileceğine inanmaz. Hüseyin Rahmi ağlamaya başlayınca, Ahmet Midhat, çocuğu kırdığına üzölmüş ve ona şöyle demiştir:

"Ağlama, ağlama... İnandım. Fakat böyle güzel başlayan eserlerin bazen sonu başlangıcına uymayıverir. Bunu tamamlamla... Sonra neşrederim" Hüseyin Rahmi, romanı tamamlar. Ahmet Midhat, romanının sadece başını değil, bütününü de beğenir. Eseri yayımlamakla kalmaz, Hüseyin Rahmi'ye matbuatın kapılarını da açar.

6- Bilindiği gibi Ercüment Ekrem, (1888-1956) Recaizade Mahmut'un oğludur, İyi bir tahsil görmüştür. Çeşitli liselerde edebiyat ve Fransızca dersleri vermiştir. Meşhedî tipinin yaratıcısıdır. 1904'te Ço-cuklara Mahsus Gazete'de yazı hayatına başlayan Ercüment Ekrem, daha sonraları çeşitli dergi ve gazetelerde yazı yazmayı sürdürmüştür. Şu açıklaması da önemlidir: "Evet, babam 1913 'te öldüğü zaman ben yirmi beş yaşını geçmişim. Gazete ve mecmualarda imza-lı yazılarım çıkıyordu.

Bir aralık Tanin'de çıkan bir yazımın kenarına kırmızı mürekkeple "Aferin Ercüment, sen de istikbal görüyorum" diye işaretini koyarak beni teşvik etmek lütfunda bulunmuştu. Babam da her yazıyı kolay kolay beğenmezdi. Hatır için de takdir edenlerden değildi. İşte o küçükçük teşvik bana muharrirlik hayatımda "Yürü ya kulum" tarzında bir irşat oldu"

7- Hüseyin Siret Özsever yazı hayatına 1307/1891 de şiir kapısından girmiştir. İlk şiiri bir gazeldir. Kendi-sini Tefvik Fikret çok teşvik etmiştir. Yoksa şiir yazmayı bırakacaktır. "Leyâl-i Girizân", "Bağ Bozumu", "Kıvılcımlı Kül", "Üstadın Şairi" adlı şiir kitapları böyle meydana gelmiştir. Bunları daha sonra başka eserler izlemiştir.

8- "Unutma ki, şairleri haykırmayan bir millet sevenle-ri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir" diyen Mehmet Emin Yurdukal, İstibdat idaresinin zor şartlarına rağmen, 1897 Yunan Harbi'nin başlayacağı sıralardaki gergin havada çok büyük yankılar uyandıran ilk şiirini yayımlamıştır. Bu, Selanik'te Asır gazetesinde çıkan ve büyük bir inancın heyecanını taşıyan şiiridir: "Ben bir

Türk'üm! Dinim, cinsim uludur/ Sinem, özüm ateş ile doludur" . Bu şiiri, sadece yurt içinde değil, yurt dışındaki Türkler de ezberlemiştir. Bu ilk şiirinden bir iki yıl sonra Maarif Nezareti-Celilesinin izniyle dokuz manzumesini içeren Türkçe Şiirler isimli eseri yayımlanır. Türkçe Şiirler kitabının çıkışı, edebiyat âleminde büyük yankılar uyandırmıştır.

9- Bilindiği üzere Türk matbuat tarihinde Ahmet İhsan Tokgöz'ün(1868-1942) özel bir yeri vardır. Zira Servet-i Fünun dergisini çıkarmıştır. Bu dergi, Edebiyat-ı Cedidecilere hizmet ettiği gibi Fecr-i Âticilere de sayfalarını açmıştır. Hatta Yedi Meşaleciler bile bu derginin imkânlarından yararlanmışlardır. Dolayısıyla derginin sayfalarında birkaç neslin imzasına rastlanmaktadır. Pek çok kişi bu dergide kültür hayatına yazılarıyla katkıda bulunmuşlardır. Ahmet İhsan'a göre Hüseyin Cahit(Yalçın) ve Cavit Beyler(Eski Maliye Bakanı) "İğne İplik" makalesiyle 1309/1893 bu gazete(yani dergide) yazıya başlamışlardır. Yine Ruşen Eşref Ünaydın da ilk yazısını okur önüne Servet-i Fünun'da çıkarmıştır. Bununla ilgili bir anısını şöyle nakletmektedir:

"Geçen sene bir akşam Ankara'da Palas Oteli holünde bulunuyorduk. Çok sevip takdir ettiğim Ruşen Eşref Bey birkaç Avrupalı mühim gazetecilerle beraber bulunuyordu ve beni Frenk muharrirlere takdim ederken şöyle demişti: "Ben ilk yazımı Ahmet İhsan Beye götürdüm ve ilk yazım Servet-i Fünun'da çıktı. Ama nasıl? Ta ilk sahifede... Bu, benim ilk hatıramdır, hiç unutamam." Genç bir yazar için bu ilk yazı hiç unutulmaz elbette. Zira Ahmet İhsan Bey de ilk yazısının yayınlanışını unutmamıştır. Şöyle sürdürür anısını: " Ben ilk ya-zımı Ahmet Midhat Efendi

merhumun Tercüman-ı Hakikati'ne götürmüştüm ve orada çıkmıştı.

İlk yazımın çıktığı günü hayatımın en lezzetli ve saadetli dakikaları teşkil eylediği için Ruşen Eşref Bey'in çok samimi olarak anlatışını dinlerken ben kırk sene arkadaki hatıraları tazeliyordum." Ruşen Eşref de ilk yazısının basında görünmesini şöyle anlatmaktadır: "Türk edebiyat âleminin büyük rüknü olan Tefvik Fikret merhumun Bebek tepesindeki Aşıyan'ına gitmiş ve onunla görüşerek hislerimi yazmış ve yazdıklarını merhum üstat Tefvik Fikret'e sıkılarak göstermişim. O, okudu, sonra bana şöyle dedi: "Siz bunu Servet-i Fünun'a götürünüz. Ahmet İhsan Bey'e benden selâm söyleyiniz.."

Ben on sene evvel bir gün makalem ile Servet-i Fünun matbaasına gittim. Tabii makineleri başında yelekle dolaşan Ahmet İhsan Bey'e makalemi uzattım ve Tefvik Fikret'in selâmını söyledim. Ahmet İhsan Bey aldı, okudu ve bana sordu: " Ruşen Eşref Bey kimdir? Kızarak "benim" cevabını verdim. Bana çok teşvikli sözler söyledi. Fakat en büyük sevincim makalemin o hafta çıkan Servet-i Fünun'da baş makale oluşu idi."

10- Yusuf Ziya Ortaç'ın hayatından kısaca bahsetmek gerekmektedir. 1311 /1895 'de İstanbul'da Beylerbeyi'nde doğan, Beylerbeyi Abdullah Ağa İptidai Mektebi'nde, Vefa İdadisi'nde ve dört sene Alliance İsrailite(Alyans İsrailit) Yahudi Lisesi'nde (tedrisat Fransızca'dır) okuyan Yusuf Ziya, yirmi yaşındayken Darülfünun'da edebiyat öğretmenliği için girdiği sınavı kazanır. İzmit Sultanisi ve Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği görevinde bulunur. Yusuf Ziya Ortaç, yazı hayatına nasıl atıldığını şöyle anlatmaktadır: "Yazı hayatına Vefa

Lisesi'nde talebe iken Halit Fahri'nin çıkardığı Kehkeşan isimli bir mecmuanın şiir müsabakasına girerek başladım. Bu manzume birinciliği kazanmıştı. Bana bir boyunbağı verdiler. O günden beri matbuatın kemendi boynumdadır."

11- Falih Rifki Atay, Mercan İdadisine devam etmiştir. Bu, dönemin en seçkin okullarından birisidir ve müdürü ünlü bir yazar olan Hüseyin Cahit'ten başkası değildir. Servet-i Fünun dergisinde ilk şiir ve yazılarını yayımlamıştır. Darülfünun Edebiyat Fakülte-si'nden 1912 yılında mezun olmuştur. Bir yıl sonra da Tanin gazetesinde yazarlığa başlamıştır .

12- Nurullah Ataç nerelerde okudunuz sorusunu cevaplarken, tahsiline ve yazarlık serüvenine ilişkin bilgiler vermektedir. Ataç, üç sene idadiye gider, birkaç sene de Galatasaray'a. Yazı yazmaya dokuz on yaşında başlar. Tabii onlar yazıya benzer şeyler değildir. İlk doğru dürüst yazısı on altı yaşında iken "Mektepli" mecmuasında çıkar. Fransızcadan tercüme bir monologdur. Sonradan kendisini Sivas'a Fransızca hocalığına, ardından Adana'ya göndermişler, orada edebiyat hocalığı görevinde bulunmuştur. İlk kitabı 1946, Günlerin Getirdiği adı ile yayımlandı.

13- Hasan Âli Yücel, çocukluk anılarını anlattığı kitabında, hem ilk yazısının ne olduğunu söylemekte hem de yazının metnini vermektedir. 1912 yılında Balkan Harbi'nde muhacirlerin durumunu gözle-riyle görmüş ve gördüklerini olduğu gibi yazıya aktarmıştır. O zaman on beş, on altı yaşlarında vardır. Mektepli diye bir çocuk dergisi çıkmaktadır. Dergi yöneticileri bir yarışma açmışlardır. Hasan Âli'nin gönderdiği bu yazıyı basmışlardır. Adı, "İntikam Olsun"dur. Bu, onun ilk basılmış yazısıdır. Yazı, 17 Ekim 1913

tarikhinde çıkmıştır. O felaketli günlerin acısını yansıtmaktadır.

14- Halkevleri döneminde Konya'ya sık sık gelen ve bu gelişlerini daha sonra da sürdüren, Konya'daki sanat gecelerinde bulunan Behçet Kemal Çağlar, ilkokula Konya'da başlamıştır. Söylediğine göre ders kitaplarının dışında ilk hecelediği yazılar büyük annesiyle gittiği Mevlâna türbesindeki beyitlerdir. Behçet Kemal Çağlar yazı yazmaya nasıl, ne zaman başladığını şu şekilde anlatmaktadır: "İlkokuldan beri tahrir vazifelerini hocalarım pek beğenirlerdi. 1924 yılında, Atatürk'ün Cumhurbaşkanı seçildikten sonra yaptığı ilk Anadolu gezisinde Kayseri'ye de uğrayacağı belli olunca, Türkçe öğretmenimiz Eflâtun Cem Güney okula uğraması ihtimalini düşünerek bir "hitabe" yazmamı istedi.

O hazırladığım nutku, sonra, şehir adına, gece fener alayında, Mustafa Kemal'in çıkıp halkı selâmladığı balkona fırlatarak söyledim, stenolar olduğu gibi zapt etmişler. Ertesi günü Anadolu ajansı aynen verdi. Bütün gazetelerde birden çıktı. İşte ilk yazım, böylece beş on yerde birden yayımlanmış oldu. Arkasından, yine Kayseri Lisesi'nde hocam olan Faruk Nafiz'le, ayrılışından sonra mektuplaşmakta ve şiirler göndermekte devam ettim. Hayat dergisinde ilk yayımlanan şiirimin adı "Eştım Eştım Kum Çıktı"dır.

15- Arkadaşlarıyla birlikte şiirimize yeni bir soluk katan Oktay Rifat (1914) ise yazı hayatına nasıl başladığını şöyle anlatmaktadır: "Çok eski. Orhan Veli ile başladık... "Sesimiz" diye daha lisedeyken bir gazete çıkarırdık. Daha çocukken de hikâyeler yazardım. Fakat neşredilen ilk yazım bir şiirdir: "Çiçekli Entarım",

Sesimiz'de çıktı.. O zamanlar, on altı on yedi yaşında idim.

16- Garip akımı ile ilgili şiirleri dolayısıyla Nurullah Ataç ve teyzesadesi Nazım Hikmet'ten teşvik gördüğünü söyleyen yazar bir yana, Halide Nusret Zorlutuna, "Lisede okurken, Muallim Ahmet Halit'in çıkardığı Talebe Defteri alı öğrenci dergisine yazdığı "Ağla-yan Kahkahalar" adlı yazısıyla edebiyat âlemine ilk adımını atmış, daha sonra çeşitli dergilerde şiirlerini yayımlamayı sürdürmüştür.

17- Halide Nusret o zamanlar henüz on dört yaşındadır. Yazdığı yazı mensur bir yazıdır. Ondan sonra da hep yazmıştır. İlk şiiri, on dört on beş yaşında "Ricât Devrinde" başlıklı bir şiirdir. Kadın Dünyası'nda yayımlanmıştır .

18- Nurettin Artam, daha rüştüye öğrencisiyken birtakım şiirler yazmaya çalışır. Anlattığına göre, evlerinin önünde büyük bir çayırılık vardır. Orada birtakım insanlar babasını ziyarete gelirler. Babası, bir gün mektepten dönüşte oğlunu çağırır. Siyah sakallı bir adamını elini öptürür. "Haydi, amcana, evde yazdığın son şiirini oku" der. Nurettin Artam da okur. Siyah sakallı adam dinler. Şiir bitince babasına dönüp "Çocuğun şiire istidadı var" der. Sonra Nurettin Artam'a dönerek, "Otuz yaşına kadar şiir yazma" diye tembihte bulunur. . Bu, şair Mehmet Akif'ten başkası değildir. Bir gün, Tahsin Banguoğlu, "Mehmet Akif'in sözünü dinledin mi " diye sorar. O da "Dinlemedim de onun için adam olamadım" cevabını verir. Bu anıya şu bilgileri de ekler Nurettin Artam, "...Hiç unutmam, ilk manzumem İzmir'de Hizmet gazetesinde çıkan bir gazeldi"

19- 1908 Üsküp doğumlu Yaşar Nabi, Galatasaray Lise-si'ni bitirdikten sonra hayata atılmış, 1933 yılında Varlık dergisini çıkarmaya başlamış, 1936 yılında dergiyi İstanbul'a taşıyıp Varlık Yayınevi'ni kurmuştur. Söylediğine göre yirmi beş yaşından sonra şiir de hikâye de yazmamış, hep fikir yazıları kaleme almıştır. Bugün kaynaklarda geçen; şiir, roman, hikâye-ye, hatta oyunları hep bundan önce kitaplaşmıştır. Yani telif eserlere yirmi beş yaşında veda etmiştir. Yazı hayatında Lise sıralarında iken hocalarından teşvik görmüştür. Ahmet Halit hocasıdır. Hasan Âli, İbrahim Necmi Dilmen takdir yazıları yazmışlardır. İlk şiiri, belirttiğine göre, 1926'da Servet-i Fünun'da "Yarın" adıyla yayımlanmıştır

20- Ziya Osman, Yedi Meşaleciler'dendir. Servet-i Fünun, Varlık gibi dergilerde şiirlerini yayımlamıştır. Kendisi Halit Fahri Ozansoy'dan teşvik gördüğünü belirtmektedir.

Eğitiminden, askerliğinden kısaca hayatından bahsederken yayımlanan ilk şiiri hakkında şu bilgiyi de vermektedir: "Evet, on yedi yaşında yazmıştım, adı "Sönen Gözler"di.. Sade "Ziya " adını kullanmıştım. Necip Fazıl, "Ağaç" diye bir mecmua çıkarırdı. İç kapakta muharirleri soyadları ile koyardı. Ben, henüz soyadı almamıştım... Feridun Fazıl Tülbentçi ile "Saba" soyadını koymuşlar bana."

21- Ankara Lisesi'nde Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in arkadaşı Orhan Veli'dir. Lise'nin ilk sınıflarında öğretmeni Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Ondan büyük bir ilgi ve teşvik görmüş, böylece yazı ve şiir yazmaya yönelmiştir. Daha sonraları Rıfkı Melûl Meriç, Halil Vedat Fıratlı, Yahya Saim Ozanoğlu'nun da öğrencisi olmuştur. Lise kooperatifinin parasıyla

"Sesimiz" adlı bir dergi çıkarmışlardır. Orhan Veli'nin ilk yazıları bu dergide yayımlandığı gibi, Oktay Rifat, Melih Cevdet'in de ilk yazıları ve şiirleri bu dergide çıkmıştır.

22- Ahmet Muhip Dıranas, hayatından söz ederken, 1908 de İstanbul'da doğduğunu, Sinop'ta okumaya başladığını, Ankara Lisesi'ni bitirdiğini, İki sene Hukuk'ta okuduğunu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne girdiğini, iki senenin sonunda hoşlanmayıp bıraktığını, bu sefer kendi kendini yetiştirmeye karar verdiğini anlatır ve şöyle der: "Yazı yazmaya ortaokuldan sonra başladım. İlk yazılarım nesir ve hikâye idi"

23- Bedri Rahmi 1930 yılında ağabeyi tarafından Fransa'ya götürülür. Orada üç sene kalır. İstanbul'da yarım bıraktığı Akademi tahsilini tamamlar. 1936'da Akademi'ye asistan olur. 1933 yılında İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Yeni Adam'nda ufak tefek yazılar yazar. Yazılarını da resimler. Baltacıoğlu kendisini teşvik eder. Bir gün bir mektup gelir: "Bedri Rahmi'nin yazılarından hoşlanıyoruz fakat o acayip resimlerinden bütün ev halkı dâhil bir şey anlamıyoruz. Madem bizim hiçbirimizi tatmin etmiyor, niçin onun resimlerini basıyorsunuz" derler. Çok sempatik bir mektuptur. Ama Baltacıoğlu, "Bedri Rahmi'nin resimlerinden anlamıyorsanız kabahat sizde" diye sert bir cevap verir.

Bedri Rahmi, Baltacıoğlu'nun bu cevabından üzülmüştür. Bedri Rahmi, işte ilk fıkrasını bu yıllarda yazmıştır. 1935'te Tan gazetesinde düzenli olarak sanat konusunda yazılar yazar. Bir gün bir fıkra isterler. İşin tuhafı o zamana kadar daha fıkranın ne demek olduğunu doğru dürüst

bilmemektedir. Bir odaya kapanır. Bir paket sigara ve on iki, on üç kahve içip ancak on beş satırlık bir fıkra yazabilir. Ertesi günü fıkrası, Peyami Safa'nın yerinde çıkınca şaşırır. Meğer Peyami Safa gazeteden ayrılmış, onun yerine kendisine fıkra yazdırmışlardır.

24- Cumhuriyet dönemi kadın yazarlarından birisi olan Peride Celâl de edebiyata şiirle başlar. Kendi ifadesine göre dünyanın en kötü şiirlerini yazmıştır. Muhit mecmuasına yollamıştır. Bu şiirler neşredilmemiştir. Bunlardan birisi "Bugün yine melâlim var/ Hayata infialim var" diye başlamaktadır. On dokuz yaşındayken ilk hikâyesini yazmıştır. Peride Celâl'in dostları bir sinema mecmuası bulmuşlardır. Hikâye, bu mecmuanın en arka sayfada çıkmıştır. Daha sonra Yedi Gün'de yazmıştır. İlk hikâyesini Sedat Simavi üç türlü yazdırmıştır. Adı, "Ah Kız"dır. Son Posta'da tefrika edilen ilk romanı Sönen Alev'dir. Kitap olarak da yayımlanmıştır.

Tan gazetesindeki Peyami Safa'dan teşvik gören Peride Celâl, bu ünlü yazar için "kendisinden ders aldım diyebilirim" demektedir. Onun "Siz, devam edebilirsiniz" dediğini belirtmektedir.

25- Sabahattin Kudret Aksal, çok küçük yaşlarda bazı yazma denemelerine girişmiştir. Sonradan bunları, yırtıp attığını söylemektedir. Henüz 14 yaşında iken şiir denemeleri yanında bir trajedi yazarak oyun alanına yönelmiştir. Böylece edebi kişiliğinin sonradan hem tiyatro hem de şiir çevresinde gelişeceğini ifade etmiş gibidir. Buna zamanla hikâyeyi de ekleyecektir. Ama ilk yayımladığı ürünleri şiir olmuştur. Muzaffer Uyguner'in belirttiğine göre Aksal'ın ilk yayımlanan şiiri "Biri Var"dır. 15 Ağustos 1938 tarihli Varlık

dergisinde çıkan bu şiir, Nisan 1938 tarihli Oluş dergisinde de görüyoruz. Dolayısıyla bu şiirin ilk yayın yerinin Oluş dergisi olması gerekiyor. Bu şiir, Ekim 1938 tarihli İnsan dergisinde de yer almıştır.

Varlık dergisinin 375.(Ekim 1951) sayısında yayımlanan konuşmasında, yazar, edebiyata merakının nasıl başladığını şöyle anlatmaktadır: "İlkokulun son sınıfındaydım. Edebiyat diye bir şey bilmiyordum tabii. Okul kitaplarında, çocuk dergilerinde gözüme çarpan şiirlerden, hikâyelerden pek hoşlandığım yoktu. O yıla kadar böyle şeylere ilgi duyduğumu hatırlamıyorum. Bir gün, hiç unutmam, adamakıllı sıcak bir kışım, bir pastırma günü öğle yemeği için eve gelmişim. Yemek henüz hazırlanmamıştı. Nereden geldi, nasıl esti bilmiyorum. Bir şiir okulumuzda okunan kitaplarda, çocuk dergilerinde görülen şiirler gibi bir şiir yazmak istedim.

Kalemi kâğıdı alarak bir şeyler yazdım. Bir ilgi sayılırsa, edebiyata karşı ilk ilğim böyle oldu."Sonraları arada sırada böyle şeyler karalamak huyundan vazgeçmez. Asıl yazma eylemine liseyi bitirip üniversiteye yazıldığı yılda, 1937'de başlar. O yıla kadar efkâra kapıldığını zannettikçe şiirler, kış geceleri yalnız bir odaya kapanarak uzun uzun hikâyeler yazar. Bunların hepsini o günlerden bir gün yırtıp atar. Yırtıktan sonra da bayağı hafiflediğini hisseder. Sevinmiştir. Şiir, hikâye, roman, çocuk romanı, deneme, gazete fıkrası, makale, radyo oyunu gibi değişik türlerde, eserler veren Mehmet Seyda'nın edebiyata ilgisi küçük yaşlarda başlamıştır.

Kendisini, "yazabildikçe mutlu sayan Mehmet Seyda, ilk hikâyelerini ilk okulun üçüncü sınıfındayken yazmaya

başladığını belirtmektedir. Büyüklerinden duyduğu korkudan dolayı bir gün bu hikâyeleri yırtıp yok etmiştir. Bu hikâyeler; kendisine ilgisiz bir ortamda, tavan arası odasında, konularını, kendisinden büyük kızlardan alan hikâyelerdir. O sıralarda okumayı yazmayı seven ancak “ahlaksız” bir çocuk gibi görülmektedir. İmha edilen bu hikâyeler, yazarın ilk edebi faaliyeti sayılabilir.

Gerçek adıyla ilk yazdığı hikâye, “Yalnız Kalmak”tır. Fikret Mualla tarafından resimlenerek yayımlanmıştır. Yeni Adam dergisinde çıkmıştır. Sonradan vakası aynı kalmak şartıyla yeniden yazılmış ve “Alın Yazısı” adıyla Varlık’ta okurla buluşturulmuştur.²⁷ 12-13 yaşlarında bir ortaokul öğrencisi iken şiirle ilgilenmeye başlamıştır. Belirtildiğine göre bu yıl-larda onu derinden etkileyen veya şiire başlamasına sebep olan Faruk Nafiz Çamlıbel’dir. Çorum kütüphanesinde rastladığı şairin Bir Ömür Böyle Geçti şiir kitabını baştan sona defterine geçirmiştir.

Faruk Nafiz’i bilmemek; okumamak, ezberlememek, sanatı, şiiri bilmemek anlamına gelmektedir. Ne var ki çok geçmeden bu defa Necip Fazıl’ın şiirini beğenecek ve sevecektir. Kısacası bu ilk yıllarda Mehmet Seyda, şiirde bu iki güçlü ve sevilen şairin etkisinde kalmıştır. Şiirlerinden bazılarını ise 1937-1941 yılları arasında Yeni Edebiyat, Ses gibi dergilerde çıkmıştır. Önce “3 Kardeş” şiiri, 16.1.1937 tarihli Yeni Edebiyat dergisinde yayımlanmıştır. Daha sonra bu şiiri, başka şiirleri izlemiştir. ²⁸

SONUÇ:

Bu konuyu epeyce geliştirmek mümkündür. Yani Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Enis Behiç Koryürek’i de ekleyerek

birçok şair ve yazarlarla sürdürebiliriz. Ancak sayfa sıkıntısıyla karşılaşmamak için burada kesmek yerinde olacaktır. Örneklerden de görüldüğü üzere pek çok edibimiz, edebiyat dünyasına şiir kapısından girmiş, daha sonra başka türlere geçmiş yahut şiirde değil de başka türlerde ününü pekiştirmiştir. Sözgelisi Mehmet Seyda gibi bir yazar, hikâye ve romanda karar kılmıştır. Behçet Kemal Çağlar ise daha çocukluğunda ünlü bir hatip olacağını hissettirmiştir.

Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rıfat’ı aynı okulda bir araya getiren kader, onlara şiir alanında yenilik yapma imkânı ve fırsatını vermiştir. Serveti Fünun edebiyatının gözde şairi Tefik Fikret ise çevresinde bulunan kişilere edebiyat dünyasına yönelmeleri hususunda yardımcı olmuştur. Ruşen Eşref’in ağzından öğreniyoruz. Aynı şekilde yine birçok edibin ilk yazdıklarını yahut ilk denemelerini sonradan yaktıklarını yahut yok ettiklerini söyleyebiliriz. Yaşar Nabi gibi dergiciliği seçen bir yazar da öteki edebi türlerden vazgeçmiş olmasını kendi payıma bir eksiklik sayabilirim.

Çünkü Yaşar Nabi hem hikâyede hem şiirde hem de radyofonik oyunlarda ortaya daha başarılı eserler koyabilirdi. Üzülmemek elde değildir. Bedri Rahmi gibi bir şairin fıkra yazarlığına geçişi de ilgi çekici bir şekilde olmuştur. Bazı edipler de ilk eserlerinden ödül aldıklarını bildirmişlerdir. Ünlü kadın romancımız.

Kaynaklar

- 1- Sermet Sami Uysal, Eşlerine Göre Ediplerimiz, Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s.397
- 2- Eser Demirkan; Ercüment Behzat Lav, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.7
- 3- Mehmet Seyda; Çocukluk Yılları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s.47
- 4- Mehmet Seyda, y.a. g. eser, s.187
- 5- Muzaffer Uyguner, Memduh Şevket Esendal, Yaşamı Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler; Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.51
- 6- Abdullah Tanrıku, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Toker Yayınları, İstanbul 1974, s.10-11
- 7- Sermet Sami Uysal, Eşlerine Göre Ediplerimiz; Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s.105
- 8- Sermet Sami Uysal; y.a.g.eser, Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s.225
- 9-A. Ferhan Oğuzkan, Mehmet Emin Yurdakul, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Varlık Yayınları, İstanbul 1961, s.4
- 10- Güzel Yazılar- Gezi Hatıra; Türk Dil Kurumu Yayınları, 4 . Baskı, Ankara 2007, s.7
- 11- Sermet Sami Uysal, Eşlerine Göre Ediplerimiz, Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s.145-146
- 12- Sermet Sami Uysal, y.a.g. eser; , s.128
- 13- Sermet Sami Uysal, y.a.g.eser, s.120
- 14- Hasan Âli Yücel; Geçtiğim Günlerden, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2001, s.87
- 15- Muazzez Menemencioğlu, "Behçet Kemal Çağlar"la", Varlık, Sayı: 599, 1 Haziran 1963, s. 7
- 16- Sermet Sami Uysal; Eşlerine Göre Ediplerimiz, Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s.185
- 17- Sermet Sami Uysal; y.a.g.eser; s. 205
- 18- Sermet Sami Uysal, y.a.g.eser; s.210
- 19- Sermet Sami Uysal, y.a.g.eser, s.325,
- 20- Sermet Sami Uysal, y.a.g. eser, s.354,
- 21- Sermet Sami Uysal, y.a.g.eser, 278
- 22- Muzaffer Uyguner, Orhan Veli Kanık, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Varlık Yayınları, İstanbul 1967, s.4 23-Sermet Sami Uysal, Eşlerine Göre Ediplerimiz, Timaş Yayınları, İstanbul 2004, s.259
- 24- Sermet Sami Uysal, y.a.g. eser, s.315,
- 25- Sermet Sami Uysal; y. a. g. eser, s.363
- 26- Muzaffer Uyguner, Sabahattin Kudret Aksal, Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000, s.22-25 27-Yrd.Doç.Dr. Cem Şems Tümer, Mehmet Seyda(Çeliker) Hayat-Eser, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s.15 28-Yrd.Doç.Dr. Cem Şems Tümer, y.a.g.eser, s.38

TASAVVUF SOHBETLERİ**GÜLÜN HİKAYESİ****ŞEMSETTİN KESER****YA HEP YA HİÇ**

"Gül yaratılıştta bembeyaz idi. Renk renk çiçekler arasında kendisini hiç beğenmemiş, gece gündüz ağlamış .Bülbül ona acıyordu, sevgi ve merhametle kendi göğsünü bir dikenle yaralamış ,yarasından akan kanla gülü harika bir renkle boyamış. İfade edilmez bir bahtiyarlık içinde sevgilisinin güzelliğine bakarak ölmüş." *Prof. Annemarie Schimmel*

Efendimiz SAV, Hatice validemizle evlendikten sonra Kureyş'in en zenginleri arasındaydı. Ancak bu mal varlığı tamamıyla ilk Müslümanlara sarfedildiğinden hicreti esnasında hiçbir şeyi kalmamıştı. Keza, İslam orduları ülkeler fethetmesine rağmen Allah Resulü'nün vefatında terekesinde çıkan mal varlığı siyer kitaplarında malumdur. Efendimiz dünya malı konusunda günlük yaşamıştır.

Aşkta orta yol yoktur .Aşkın yanında birazda dünya olsun demek yanlıştır. Yani aşkın orta yolu yoktur. Ya hep ya hiç vardır. Hz. Mevlâna Efendimiz bu anlayışı anlatmak için buyurur ki: *"Kuyudan su çekmek istiyorsun fakat ipin kısa...Ama ister bir arşın ister bir karış isterse bir soğan zarı kadar eksik olsun, hepsi müsavî. Yani suyu kuyudan çıkartamazsın"*

"BEN" DEMEKTEN VAZGEÇMEK

**"SÜBHANE MA ARAFNAKE
HAKKA MARİFETİKE YA MA'RUF,
SÜBHANE MA ABADNAKE
HAKKA İBADETİKE YA MA'BUD"**

Mevlâna Efendimizin virinde geçer. *"Rabbim, seni bilinmesi gereken ölçüde bilip tanıyamadık, ibadet edilmesi gerekli ölçüde sana ibadet edemedik"* manasındadır. Peygamber dahi bunu ifade ederse diğer insanların daim söylemesi gerekir. Dostun gölgesine çadırımızı kurup benlik davasından vazgeçmedikçe işler mecrasında seyretmez. Dünyanın kaybettiği saadet budur. İnsan *"ben"* demekten vazgeçerse küçüldüğünü

zannediyor. Halbuki yükselmenin esas şartı "ben" demeyi terketmekte. -ı Hakkın Peygamberine verdiği vazife insanları ikaz ve doğruluğa sevketmeye uğraşmadır. Bu asli vazife tüm insanların asli vazifesidir. Bugünün cihadı budur: Cehalet ve gafletle pençeleşmek ve Zülfikar'ı delaletlerin başına indirmektir.

YİRMİ İKİ BİN KURŞUN

Sovyet Lideri Stalin'in emriyle Katin ormanlarında katledilen 22.000 Polonyalı subay ve sivilin hayatına son veren bir rakamı ifade eder. Kişi başına kafasına sıkılan tek kurşun. Üç beş sandık bu kurşunları doldurmaya yeter ve artardı bile. Bu nedenle Rusya asla iflah olmayacaktır. Adalet sahibi Allah, yeryüzünde yapılan her zulmün karşılığını, aradan yıllar geçse de verecektir. Şahısların yaptığı zulüm o kişiye hastalık ve bela ile gelir.

Devletlerin yaptığı zulüm ise o devletin çöküşü, batışı ve dağılışı ile miras olarak intikal görecektir İnsanoğlu büyük değerlere ya imtisal eder, benzemeye çalışır ya da bunu beceremezse kıskanır, haset eder, baltalar. Bu sonuçlar büyüklerin kaderidir. Efendimiz Risaletle görevli olarak geldiğinde Kureyş bir türlü kabullenememiştir. Ahlakına, asaletine bir şey diyememişler, ancak mal varlığı yönünden fakirliğini küçümsemişler .Cenab-ı Hakk'ın velayet ve irşat nasip ettiği kullara da toplumda hep itirazlar yükselmiş. Haset edenler düşmanlıkta bulunmuş, karalama kampanyası içinde toplum içinde kabul görmemesi istenmiştir.

Ancak insanların genlerinde olan bu refleks nedeniyle Cenab-ı Hakk açık kuralını koymuştur: "Kafirler, fasıklar, münafıklar istemese de Allah Teala nurunu tamamlayacaktır". Şüphesiz tamamlanacak

olan "nur" Cenab-ı Resulullah'ın velayet yönünün yaptığı görev olup, bu yön kıyamete dek görev icra etmeye devam edecektir.: Bu yoldaki vazifelileri de Allah Teala muhafaza edecektir. İnsanlığın başından beri tekrar ettiği gibi, Köpekler, başını havaya kaldırıp gök yüzünde bedir halindeki Ay'a karşı havlama alışkanlıklarını devam ettireceklerdir.(Bu söz köpeklerle bir hakaret olmayıp köpek siretinde olanlardır. Hayvanat sınıfından olan Tüm itlerden özür dilerim)

TAHKİKE ERMEK

"İNSAN ÖĞRENİR, ÖĞRENİR, HER ŞEYİ BİLİR.. FAKAT YİNE DE TAKLİTTE KALIR. ERİMELİ, BİTMELİ Kİ TAHKİKE ERSİN" sözünü söyleyen arif kişi, yemeğin pişmesini tarif etmiş ancak yemeği pişiren ustadan bahsetmemiş. Keza, yemekte kullanılan malzemenin kalitesi konusuna da hiç girmemiş. Çünkü, malzeme, kişinin bağlı ve mahkûm olduğu esmasıyla alakalı, Usta ise kayıtlı olduğu defterin sahibidir.

Kurtulma noktası

"İhlas sahibi varlığından tamamıyla halas olmadıkça tuzağa düşmek tehlikesindedir.. Çünkü yoldadır ve yol kesiciler sayısızdır. Ancak Hakk'ın emanında olan kurtulur. Aynası tamamıyla arınmayan ,henüz ihlas sahibidir. Kuş tutmayan henüz avla meşguldür. Fakat ihlas sahibini Cenab-ı Hakk ihlas makamına ulaştırırsa ihlas sahibi kurtulur. Emniyet makamına varır. Hiçbir ayna yoktur ki ayna olduktan sonra tekrar demir haline gelsin. Hiçbir ekmek yoktur ki ,tekrar harmandaki buğday şekline dönsün. Hiçbir üzüm tekrar dönüp koruk olsun. Hiçbir olmuş meyve tekrar turfanda haline gelmez. Piş, ol da bozulmadan

kurtul ! Yürü Burhaneddin Muhakkik gibi nur ol !"(Mesnevi,2.cilt 1316-1319)

İÇİMİZDEN BAZILARINI TANRI EDİNMEMEK

Her zaman bu davranış var olmuştur: İçimizdeki bir insana ifrat derecesinde bağlanmak.. Bu davranış ve bu duygu, Fatiha suresine aykırıdır. "Biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz". Para, iktidar dediğimiz saltanatla birleşirse karşımıza yakan yıkan bir ejderha çıkacaktır. Ve o liderin etrafında bulunan kul ve köleler överek, alkışlayarak bu ejderhayı büyütmeye devam edeceklerdir

Hitler Almanya'sı, Mussolini ve Japon Güneş İmparatoru. Sonuçları malum. İkinci dünya savaşının kahredici sonuçları ..Lider etrafındaki insanlara Kur'an bağırılmaktadır: "Onlar bir alay sağır, dilsiz ve kördürler"(Bakara 171).. "Geliniz, aramızda birleşeceğimiz bir kelime üzerine toplanalım. O da Allah'tan başkasına kulluk etmemek, O'na hiçbir ortak koşmamak, içimizden bazılarını tanrı edinmemektir"

Zehir ve panzehir

İnsan bedeni ve nefsanî temayül ve dürtülerine hâkim olup onlardan boş kalan yere ruhani ve insani unsurlar getirmediği; kıskançlık, haset, yalan ve kibir gibi sıfatların, elinden, dilinden zuhur etmemesi gayri kabildir. Bu zararlı duyguların panzehiri aşk ve imandır. Aşk, vücut bulduğu yerde diğer zararlı tüm unsurları temizleyerek atar.

RÜYALARLA YOL ALMAK

Beş duyuya esir olan ve ona bağlananlar, rüyalar aleminin esaretçiliğini, yol göstericiliğini inkâr

ederler. Halbuki gelecek denilen belirsizlik rüyada görülmekle değiştirilemez bir gerçek olarak hayatımızda yer alabilir. Görülen rüyalar anlatıldığında gerçekleşeceği ifade edilir.

Büyük Cengâver Timur rüyalara çok ehemmiyet verir ve yapacağı işleri rüyalara göre tanzim ettiği ifade edilmiştir. Niyet edilen bir işle alakalı İSTİHAREYE YATMAK tabir edilen rüyalardan işaret aramak uygulaması dinimizde mevcuttur. İstihare kelimesinin manası "hayırlı olanı aramak" demektir. Bir sorunun cevabı şüphe içinde kalınan bir problemin çözümü bu yöntemde aranır. Hatta, Sufilerin bazıları rüyalarında talimat olarak işlerini icra ederler. Geleceği açığa çıkarmak duygusu her insanda reddedilemez bir gerçektir.

"İnsanlar uykudadır. Ölünce uyanırlar" hadisi şerifi gereğince bu dünya hayatı rüya olarak telakki edilmiştir. Kur'an'ı Kerimde Peygamber rüyaları anlatılır. Cenab-ı Peygamber efendimiz sabah namazından sonra sahabe ile yaptığı sohbette sahabenin rüyalarını sorar ve yorumlardı. Mevlâna Efendimiz; normal insanın uykuda gördüğü rüyayı, Allah dostlarının uyanırken gördüklerini ifade etmiştir.

PEYGAMBERİMİZ (SAV)'İN GÖRDÜĞÜ RÜYALAR

Bedir savaşını yorumladı. Mevlâna Efendimizin gördüğü bir rüya onu cesaretlendirir. Savaşın sonunda Kur'an'da şu tespit yapılır: "Allah sana onları uykunda az gösteriyordu. Eğer onları sana çok gösterseydi çekinirdin ve (savaş)iş(in)de çekişirdiniz"(8:43).

Efendimiz Hudeybiye anlaşmasından önce niyetlendiği Hac

yolculuğunda da gördüğü rüyaya göre Kabe'ye yeniden ayak basacağı rüyasını görmüştü. Fetih suresi 27.ayetinde:"And olsun ki Allah, Elçisi'nin rüyasını doğru çıkardı. dilerse başlarınızı tıraş ederek veya saçlarınızı kısaltarak, korkmadan güven içinde Mescid-i Haram'a gireceksiniz".

Efendimiz Uhud savaşı öncesinde de rüya görmüştür: Rüyasında; bir deveye bindiğini, deveyi bir koçun izlediğini ve kılıcının kırık olduğunu" görmüştür.

Bu onun düşman ordusunun komutanlarından birini öldüreceğini, ancak bir akrabasının şehit olacağı şeklinde yorumlamış nitekim Hz. Hamza (ra)şehit düşmüştür.

ZULUM (Hadis-i Şerifler)

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Bir serçeyi gereksiz yere öldüren kimseye, kuş, kıyamet günü, Arş'ın yanında bir çığlık kopararak gelir ve şöyle der: “Yâ Rabbi! Bu adama, beni gereksiz yere niçin öldürdüğünü sorar mısın? ”

“Helâli harâm sayan, aynen harâmı helâl kılan gibidir”.

“Mazlûmun âhından sakın; zîrâ o, bulutlara yüklenip yerine hemen ulaştırılır. Allah Teâlâ: “İzzetim ve celâlim hakkı için, sana hemen yardım edeceğim” der”.

“Senin sözüne inanan bir arkadaşına yalan bir söz nakletmen, hıyânetin en büyüğüdür”.

“Titizlikle hesâba çekilen kimse, muazzeb olur”.

“Zâlimle birlikte hareket eden kimse, onun cürmüne iştirâk etmiş olur”.

“Zulüm, kıyâmet günü karanlıktır”.

“Kâfir de olsa, mazlûmun âhını almaktan sakının”.

YÖNETİCİYE İTAATLA ALAKALI HADİS-İ ŞERİFLER

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

“Allah'ın sultânına ihânet edene Allah da ihânet eder; Allah'ın sultânına ikrâm edene Allah da ikrâm eder”.

“Cihâdın en üstünü, haksızlık eden bir yöneticinin karşısında, bir hakikati söylemektir’,

“Hâlık'ın günah saydığı hususlarda, mahlûka asla itâat edilmez”.

“İki halifeden birisine bîat edildiğinde, onlardan diğerini etkisiz hâle getiriniz”.

“Sultân hiddetlendiğinde, şeytân musallat olur”.

“Sultân, her mazlûmun kendisine sığındığı, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir”.

“Sultâna sövmeyiniz; zîrâ o, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir”.

“Sünnet olan az bir amel, bid'at olan pek çok amelden daha hayırlıdır”.

“Nasılsanız, öyle idâre edilirsiniz”.

DİNLER ARASI DİYALOĞ TUZAĞI

İnanç, Allah Teala'nın insanın genine vurduğu bir mühür olup, gaybı, görünmeyeni, yaratıcıyı arama ve ona tabi olma duygusudur. Bu nedenle bütün dinler Cenab-ı Hakk'a aittir. Ancak, Bu inanç zaman içinde terakki ve tekâmül ederek en son hali ile Efendimiz 'de kemalat bulunduğu ahiret pasaportunun vizesi Efendimize aittir. Bu nedenle Cenab-ı Hakk'ın razılığı Efendimize itaat olduğundan diğer dinlerin tümü işlem den kalkmıştır. Bu nedenle, ilahi kaynaklı eski dinlerle İslam arasında diyalog kurmak çabası, çalışması art niyetli ehli kitabın bir tuzağıdır. Hoşgörü adı altında dinler diyalogundan bahsetmek ayetin hükümlerine ters davranıştır. Çünkü küfür

tek millet olarak anılmış olup, kafirlerin dinine girmedikçe İslamiyet'e düşmanlıklarının devam edeceğini Cenab-ı Hakk söylemiştir.

İNSAN BU DÜNYANIN EN BÜYÜK KOPYACISI VE HIRSIZIDIR

Sanatın her türünde, bilimin her türünde yapılan şey kopyacılıktır. Allah'ın yarattığını estetik olarak kopya etmek büyük sanatçılık ve sanatkarlık olmuştur. İcat edilen her uçak mutlaka havada uçan bir hayvanatın kopyasıdır. Yapılan bir heykel, çizilen bir resim, yaratılmış bir insanın, hayvanın, bitkinin kopyasıdır. En iyi kopya en değerlidir. Halbuki kopya çekmek, taklit etmek tüm insanlık mevzuatında(kanunlarında)hoş görülmeyen ve cezayı gerektiren bir eylemdir. Aslında insanlar, kopyacının kopyasından kopya edeni cezalandırırken kopyacının kopyasını mükafatlandırmaktadır

.En güzel heykel, en güzel tablo diye iltifat ettikleri bir eser, başkası tarafından kopya edilince suça konu olmaktadır. İnsan, Cenab-ı Hakk'ın kendisine beleş olarak bahsettiğine mülkiyet olarak sahiplenmek hırsızlık yapmaktadır. Asıl hırsızlık buyken kendisinden bu emvali çalmayı hırsızlık olarak telakki edip cezalandırmaktadır.

Allah'ın malını çalmak hırsızlık olmamakta, bu malı çalan kişinin çalmayı hırsızlık olarak telakki etmektedir. Cenab-ı Hak yeryüzüne ücretsiz olarak yağmur indirmekte ve bu suyu yer altı depolarında muhafaza etmekte iken insan bu suyu çalarak diğer insanlara satıp kazanç elde etmekte ve Allah'a bu kazancını vermemektedir. Bu hırsızlık sayılmamakta, suyu satan insanın bu sattığını çalma hırsızlık olmaktadır. Tüm bunları tefekkür

ettiğimizde ortaya çıkan sonuç şudur: MÜLKÜN SAHİBİ ALLAHA İMAN ETMEYİP ONUN EMİRLERİNE RİAYET ETMEYENLER ASIL HIRSIZLARDIR.

SONSUZLUK KONUSU

Cenab-ı Hakk'a aittir. Çünkü zaman bize iki zıttla anlatılmıştır. Aydınlik ve karanlık dünyamızdaki insanlar için gün mevhumunu anlatan bir vasıta olmuştur. Güneşin etrafındaki tam tur dönüş yıl kavramını meydana çıkartmıştır ki 365 defa yaşanan bir aydınlığın karşılığıdır. Diğer gezegenlerde kendi etraflarındaki dönüş ve güneş etrafındaki dönüşleri nedeniyle yaşadıkları aydınlık ve karanlık sayıları miktarınca yıl kavramını oluşturur ki bu her gezegen için farklı bir gece gündüz ve yıl kavramını oluşturur. Tüm bunlardan anlaşılan bu dünya hayatının sonlu olduğudur. Gecenin olmadığı bir ahiret hayatında zaman mevhumu da olmayacağından sonsuzluğu o zaman kavrayabileceğiz. Belki de o alem de bu dünyaya ait hayatın ne kadar kısa ne kadar değersiz ve basit olduğunu, sonsuzluğu, nimetin çeşitliliğini gördüğümüz vakit anlamış olacağız.

HER İŞİ ALLAH'DAN BİLEN NE YAPAR ?

Sükût eder.

Suçlu aramaz. Sebep sormaz. Bu tekamülde olan kimse tamamıyla kadercidir. Cebridir. Teslimidir. Sonuca itiraz etmez ve sonucu değiştirme gayretinde dahi olmaz. Şayet kaderinde iki ihtimal varsa (Şöyle olacak ancak şöyle yaparsa şöyle olacak gibi),bu durumda nefesine uygun gelecek olanı tercih etmekten edep duyar. Bu ,bütüne ulaşan parçanın davranış ve teslimiyetidir. Tıpkı, damarlarında akan kanı, Leyla'ya ait görüp hacamatçıdan kaçan Mecnun gibidir."

Hayır! kanımı almayın. Leyla'ya zarar veriyorsunuz!" diyen Mecnunun davranışsıdır.

GÜNÜMÜZÜN MANEVİYAT DÜNYASI

Metli Dede'den yetişen merhum Hasan Efendi hazretlerinin 25 yıl evvelinde söylediği bir sözdü : "İnsanlar başlangıçta Şeriat'ı yaşayarak bu yola girerlerdi. Sonrasında direkt tarikattı yaşayarak başlama devri geldi. Tarikatı yaşadıktan sonra diğer merhaleler gelirdi. Bu devirler geçti Bundan sonra insanlar Belki Şeriatı, tarikatı yaşamadan Hakkattan başlayacaklar" buyurmuştu.

h
Şüphesiz bu söze itiraz eden çok olacaktır. Ancak, vakti, zamanı, mevsimleri getiren Cenab-ı Hakk' tır. Bugün talebe yetiştirmek, onlara yardım etmek niyeti ile başlayan masum faaliyetlerin 40 yıllık zaman içinde dünyevileşerek Devleti ele geçirme teşebbüsü ile sonuçlandığını hep beraber gördük. Çünkü, şeriatı yaşama gayreti, iç dünyasını ihmal anlamına gelmektedir.

Tarikatı yaşama gayreti ise o cemaati yöneten insanın dünyadan el çekmeyerek para ve güç içine girmesine akabinde ise bu gücün artarak "devleti ben yöneteyim" noktasına gelmesine engel olmadığından Cenab-ı Hakk artık buna müsaade etmeyecektir. Çünkü bu devir de bitmiştir. Yeni dönem başlamaktadır. Hakikatten başlayacakların yol göstericileri yahut ustaları kimler olur denirse; sanırım bu iş, görevli zatın "hal" aktarması şeklinde olacağından gönülden gönüle geçmekle ilahi bir şekilde devam edecektir.

Şeriatı, tarikatı yaşamak hadisesi de birdenbire ortadan kalkmayacaktır. Zaman içerisinde bu iş asli hüviyetine dönecektir. Şeriatın maksadın Şekil ve ritüel olmadığı,

tarikattan muradında dış görüntü olmadığı gözlemlenecek tevhit başlayarak insanlar tek cemaat olacaktır. Bu iki merhale (şeriat ve tarikat) hakikat içine katılacak, şekerin ve gül esansının gül şerbeti içinde erimesi gibi zahiren yok olacaklar ama şerbet içinde varlıkları devam edecektir.

ALTIN ORANIN MANEVİ BOYUTU

Altın oran ,Matematik ve sanatta, bir bütünün parçaları arasında gözlemlenen, uyum açısından en yetkin boyutları verdiği söylenen geometrik ve sayısal bir oran bağlantısıdır. Altın orana uygun olduğu söylenen Fibonacci sayı serisi en basit ve temel büyüme(ve küçülme) modelidir. 1,618 (61,8) değeri altın orandır. Cenabı Hakk'ın fiziksel yaratılışta bu oranı halk ettiği gözlemlendiğinden geometride, fizikte, kimyada diğer müspet ilimlerde bu oran merkezli araştırmalar yapılır.

Peki Manevi dünyamızdaki Altın Oran nedir? Çünkü "En güzel şekilde yarattık" ifadesinin içine her şey girer. Gerek zahir kısmı gerekse batın kısmı. Maneviyatta altın oran CENAB-I PEYGAMBERİMİZ VE PEYGAMBER VARİSİ OLAN VELİLERDİR. "Model", "Örnek" yapılacak bir işte esastır. Buna ölçü de diyebiliriz. Nasıl ki fizik, matematik, kimya, geometri formülleri bir ölçüyse, Peygamber ve varislerinin davranışları, sözleri de maneviyatın bir ölçüsüdür. Model olmadan üretim yapılamaz. Peygamberimize tabi olurken, bir mürşide teslim olurken gerçekte Altın Oran'a uygun davranmaktayız. Çünkü ALTIN ORAN ,Cenab-ı Hakk'ın razı olduğu çizgi ve ölçüdür. Çünkü doğruyu O bilir

SEVGİYİ ÇOĞALTMA YÖNTEMİ

Sevginin dereceleriyle alakalı şöyle bir sıralama yapılır: İLGİ... MEYİL... SEVMEK... AŞK...ve daha ilerisi. Cenab-ı Hakk'ın sevmek hususunda bizden isteği "Şiddetle sevmek" derecesidir. Bakara 165 ayetinde Şiddetle sevmek ifadesi vardır. Sevginin insan üzerindeki işaretleri görülmelidir. Her ne kadar sevgi içsel bir olay ise de sevgi asla içsel kalmaz mutlaka dışarı sızar. Sevginin dışsal belirtilerinin başında ZİKİR gelir. Konuşmaların mevzuu Cenab-ı Hakk ve onun isimlerinin tekrarıdır.

Cenab-ı Hakk, iman eden müminlere, Cenab-ı Peygambere tabi olup ona itaat etmeyi kendisiyle birlikte eş değer tutmuştur. Nisa suresi 59 ayeti .Cenab-ı Peygamberimize salavat getirmek sevgiyi çoğaltan bir yöntemdir. Her türlü ortamda bu salavata devam etmeğe gayret etmek, kişiyi dünyevi hadiselerin akıntısına kapılmaktan muhafaza edecektir. Salavatı Şerife'yi okumak, sürekli olarak vücudu olumlu elektronik dalgalarla taramak gibi telakki edilmelidir. Bu dalgalar zararlı unsurları vücuttan dışarı atıp uzak tutarlar ve masiva dediğimiz Hakk'dan uzaklık dalgalarıyla vücut arasında koruma kalkanı oluştururlar. Bu kalkan ne kadar kalın olursa harici etkenlerin vücuttaki tesirleri o kadar az olur.

ALLAH TEALA'NIN SIRLI FİİLLERİ-Hadis-i Şerifler

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdu ki;

"Allah, bu dini, günahkâr (fâcir) bir adam eliyle de güçlendirir".

"Allah, ilmi, insanlar arasından söküp almak sûretiyle kaldırmaz; ancak, âlimlerin ölümü ile ilmi de ortadan kaldırmış olur".

"Allah, kuluna, işlediği bir kısım günahtan dolayı bile fayda sağlar".

"Allah, mü'min kulunun rızkını, onun tahmin ettiği yolla vermekten imtinâ eder".

"Allah'a ibâdet edilen şeyler içerisinde, sila-i rahimden daha çabuk sevâbı verilen bir şey yoktur. Allah'a isyan edilen şeyler içerisinde de azgınlıktan daha tez cezâsı verilen bir davranış yoktur".

"Bir kimseyi ameli yavaşlatmışsa, onu, nesebi sür'atlendirmez".

"Cenâbı Hakk, altmış sene yaşattığı kimsenin, artık yaşla ilgili mâzeretini geri çevirir".

"Cömerdin hatâsına göz yumun; nitekim Allah, her sürçtüğünde onun elinden tutar".

"Dertsiz olmak, dert olarak yeter".

"Eğer siz, hiç günah işlememiş olsanız, Allah, günah işleyen bir topluluk getirip, onların günahlarını bağışlar, sonra da onları cennete koyar".

"Ey sıkıntı, şiddetlen; açılırsın!

Göz değmesi (nazar), adamı mezara, deveyi de kazana sokar".

"Her hükümdârın bir koruluğu vardır; Allah'ın koruluğu ise harâmlarıdır".

"Her iş yapanın (ibâdet edenin), muhakkak bir parlak dönemi, her parlak döneminse bir de sönük devri olur".

"İnsan, kendisine dokunan bir günahla, rızıktan mahrûm bırakılır".

"İnsanlar, kendi kendilerinden özür diledikleri müddetçe helâk olmazlar".

"İnsanların nâmuslarından dilini koruyan kimsenin, Allah da kıyâmet günü sürçmelerini affeder".

"İnsanların, kıyâmet günü en çok azâb çekecek olanı, Allah'ın, ilminden kendisini yarar-landırmaadığı âlimdir".

"Kim, dünyada bir günah işler de onun cezasını görürse, Allah, o kulunu tekrar cezalandırmayacak derecede âdildir. Ve kim ki, bir günah işler de, Allah, dünyada onu örter ve affederse, Yüce Allah, aynı şekilde, affettiği bir şeyi tekrar cezalandırmayacak derecede kerem sâhibidir".

ACEMHÖYÜK HAKKINDA ARAŞTIRMA YAZILARI - 1

İLHAMİ İNCEÖZ

Acemhöyük, bir makale, bir tez yahut tek bir kitapla anlatılacak bir ören yeri değildir. Ya da bunu şöyle, basit bir ifadeyle özetlersem daha iyi anlatmış olacağım. “64 yıl boyunca, emek verenlerin ve kazı yapanların, buluntular ışığında anlattıklarını, öğrettiklerini yahut keşfettiklerini, bir yazıyla sizlere anlatmak, benim için imkânsız bir iş olacaktır.” Dolayısıyla ben sizlere, *Acemhöyük*’ün belki bilmediğiniz bazı noktalarını, bazı değerlerini burada sizlere aktarmaya çalışacağım. Ki bu yazı böylelikle, kazı alanını görmeyenler yahut hakkında okuma yapmayanlar için, kendisini *Acemhöyük*’e götürecek bir ön bilgilendirme yazısı olma gayretindedir.

Yine, edebiyatta sağlam yazı yazan bazı ustaların kullandığı bir düstur vardır, yazının girişinde önemli satırları, fosforlu fikirleri yahut anlatmak istediklerinizin özeti olan vecizeleri, kolaylıkla okuyucuya vermezsiniz. Çünkü yazının tamamını okutmak istediğiniz, okurlarınız için bu, ileride gelecek satırları okumamasına, sizin kaybınıza yol açabilir. Ben böyle yapmayacağım, bilgi bu yazıda bedavadır. Hemen, bedavadan bir bilgiyle başlamak

istiyorum, *(Çünkü burada bilgi benim değil, Acemhöyük’te kazı yapanların, saygın akademisyenlerin, kıymetli emekleridir). “Acemhöyüğü tanımak isterseniz, Acemhöyüğe gitmeden önce, orada bulunanlar için Aksaray Müzesine uğrayabilirsiniz.”*

ACEMHÖYÜK İLK KAZI ALANI BAŞKANI: PROFESÖR DR. NİMET ÖZGÜÇ

Yer yer benim satır aralarına girdiğim, yer yer sizi usta arkeologların kıymetli bilgi ve makaleleriyle baş başa bıraktığım, Acemhöyük hakkında benim dikkatimi çeken önemli noktalara, beraber göz atmaya başlayalım. Hikâyenin başladığı nokta, başlangıçtaki ilk köşe taşı, ilk emek verenlerden, kıymetli bir ismi tanıtayım önce:

Ön Asya ve Yakındoğu Arkeolojisinin önemi dünyada ilk defa Atatürk tarafından fark edilerek, Üniversite düzeyinde kurumsallaştırılmış, Ankara’da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde, bölüm olarak faaliyete geçirilmiştir. Bunun yanında Eskiçağ ile ilgili Hititoloji, Sümeroloji, Klasik Filoloji gibi alanlar, ayrı bölümler halinde eklenerek, çalışması ve

öğrenci yetiştirmesi sağlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrasında (1923-1945 arası) başlatılan eğitim seferberliğinde, yurtdışına gönderilen öğrencilerle de, bu alanlar gibi yeni kurulan tüm fakülte ve üniversiteler desteklenmiş, ülkenin her alandaki uzman eksikliği kapatılmaya çalışılmıştır. (Altta, Nimet Hanım öğrenci iken)

Fakültede öğretmeni Afet İnan'ı rehber edinin Eskiçağ Arkeolojisinde çalışmayı seçen, Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Profesörü Sayın Dr. Nimet Özgüç, 1916 yılında Adapazarı'nda dünyaya geldi. Babasının devlet memurluğu görevinden dolayı, öğrenim hayatının tamamını Ankara'da geçirdi. Ardından Dil Tarih Coğrafya Fakültesini bitirdi. Dil Tarih Coğrafya fakültesinden mezun oldukları yıl, sınıf arkadaşı olan Tahsin Özgüç ile 1940 yılında evlendi. 1940-1944 yılları arasında asistan olarak bulunduğu DTC fakültesinde, Nimet Hanım 1943, eşi Tahsin Bey 1946 yılında doktorasını tamamladı.

Bu yıllarda, sonraları katılacakları her kazıda yanlarında olacak çocukları Bülent Özgüç dünyaya geldi. 2.Dünya savaşı dolayısıyla 3 yıl askerlik yapan eşi Tahsin Özgüç ile 1945 yılında Anıtkabir'in inşası sırasında karşılaşılan, 2 Tümürlüs kazısında çalıştılar. Dr. Nimet Özgüç 1949 yılında Doçent (eşi 1946) oldu, ardından

1958 yılında da Profesör (eşi 1954) ünvanı aldı.⁵

Fakültede asistanlığa başlar başlamaz 8 yıl boyunca çeşitli kazılarda görev aldı. 1947-1963 yılları arası, Türk Tarih Kurumu için yapılan Tekkeköy (Tekirdağ), Kavak (Kaledoruğu) ve Dündartepe (Samsun), Karahöyük (Elbistan), Kültepe (Kayseri), Altıntepe (Erzincan) ve Sivas Toprakkale, Maltepe, Adıyaman (Samsat-1978-1989), Niğde Tepebağ (1972-75) gibi diğer kazı alanlarında da faal üye, kazı başkanı gibi çeşitli görevlerle yer aldı. Bu kazılarla ilgili yayınlara iştirak etti, eserlerini hazırlamaya ve yayınlamaya başladı.⁶

1962 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Eski Eserler ve Müzeler G. Müdürlüğü adına Aksaray-Acem Höyük kazı alanı başkanı olarak görev almaya başladı. Eşi Tahsin Özgüç mezun olduğu Fakültede 1968-1969 yılında dekanlık, 1969-1980 yılları arasında da Ankara üniversitesinde rektörlük görevlerinde bulundu. Çukurova (Adana), Dicle (Diyarbakır), Selçuk (Konya), Fırat (Elazığ) ve İnönü (Malatya) Üniversitelerinin de kurucu rektörü olarak yer aldı. (Altta, emekliliği sebebiyle bıraktığı kazı ve

⁵Biyografi bilgilerinde yapılan eklemelerle, Gökhan Tok-Bir yastıkta Arkeoloji yazısından faydalanılmıştır. bilimteknik.tubitak.gov.tr.

⁶ Bazı bilgiler eklenerek ve bazı noktalar düzeltilerek, U.Bahadır Alkım'ın Genel Kurul Takdim konuşmasından faydalanılmıştır.

izninin iptal belgesi 1989, Kültür Bakanı Tınaz Titiz Tarafından imzalanmıştır.⁷

Prof. Dr. Nimet Özgüç 44 yıllık çalışma hayatını Ankara Üniversitesinde iken sonlandırıp 1984 yılında emekli olduğunda, Aksaray-Acemhöyük kazıları Aliye Öztan hanımefendiye devredildi. Nimet Hanım 1996 yılında TÜBA Şeref Üyesi oldu. Akademik kariyerinde, birçok uluslararası akademi kurumunda Şeref üyesi olarak yer aldı. Alman Arkeolojisi Enstitüsü Asli Üyesi, Amerika Arkeoloji Enstitüsü Yabancı Şeref Üyesi, Türk Tarih Kurumu Asli Üye ve sonraları Şeref Üyesi olarak görev yaptı. Prof. Dr. Halet Çambel ile birlikte 2010 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü ile onurlandırıldı.

Prof. Dr. Nimet Özgüç Hanımefendi, 23 Aralık 2015 tarihinde Ankara'da vefat etti. Karşıyaka mezarlığına defnedildi.⁸

Acemhöyük kazılarının başlaması ve ilk buluntuların ortaya çıkması ardından, Profesör Nimet Özgüç tarafından yazılan eser ve makalelerle dile getirilmesi sonrası, yıldan yıla arkeoloji dünyasında merakla yeri ve önemi göz önüne gelmeye, diğer kazı yerleri ile olan

alakası ve bağı araştırılmaya, incelenmeye başlamıştır.

Acemhöyük kazı alanlarından bir kare: Fotoğrafta gördüğünüz kazı alanındaki siyahlık MÖ.1800'lü yıllarda, civarda yaşanan sebebi bilinmeyen ve sonu yıkımla biten büyük yangını hatırlatıyor.⁹

Ve aslında toprağı boz, üzeri yemyeşil olan Acemhöyük kazı alanı içerisinde bulunan tepelik alanlardan biri.

Acemhöyük kazı başkanları Prof. Dr. Nimet Özgüç (1962-1988) 26 sene, Prof. Dr. Aliye Öztan (1989-2015) 26 sene ve Doç. Dr. Yalçın Kamış (2020-2026)'tır. (Henüz 6.senesinde)

⁷ DABCA,30-18-1-2,618-803-6,27 Şubat 1989 tarihli, Kazı mahalleri belirtilen yerlerde,...Nimet Özgüç'e verilen kazı izninin iptali.

⁸ <https://tuba.gov.tr/tr/haberler/akademiden-haberler/tuba-seref-uyesi-prof.-dr.-nimet-ozguc-vefat-etti>

⁹ GoogleEarth, Acemhöyük.

Prof. Dr. Nimet Hanım sonrası Acemhöyük kazı alanı başkanı olan Prof. Dr. Aliye Öztan, Aksaray Üniversitesinde verdiği bir konferansta görülüyor.¹⁰ Prof. Dr. Aliye Öztan Acemhöyük kazılarını 1962 yılından beri takip etmiş, o da Nimet Hanım gibi Acemhöyüğe 26 sene emek vermiştir.

Prof. Dr. Aliye Öztan sonrası kazı alanı başkanlığı görevini devralan şimdiki Acemhöyük kazı alanı başkanı Doç. Dr. Yalçın Kamış ve kazı ekibi.¹¹

Son olarak Prof. Dr. Nimet Özgüç'ün bugüne kadar yayınladığı eserlerden bazıları şöyledir:

*Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu, Nimet Özgüç, Türk Tarih Kurumu, 2021

*Kültepe-Kanis / Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar, Nimet Özgüç, Önhan Tunca, Türk Tarih Kurumu, 2001.

* Kültepe-Kanis / Nesa, Nimet Özgüç, Türk Tarih Kurumu, 2006.

*Samsat, Sümeysat, Samosata Kumaha, Hahha, Hahhum / Bir Başkent ve Kalenin Uzun Yaşamının 6000 Yıllık Döneminden Kesitler, Nimet Özgüç, Türk Tarih Kurumu, 2009.

*Acemhöyük- Burushaddum 1 Silindir Mühürler ve Mühür Baskılı Bullalar / Cylinder Seals And Bullae With Cylinder Seal Impressions, Nimet Özgüç, Türk Tarih Kurumu, 2015.

*Kaniş Kurumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları, Nimet Özgüç, Türk Tarih Kurumu, 1968.

ACEMHÖYÜK/BURUŞHANDA VE AKSARAY

Acemhöyük, Aksaray'ın sarı bozkırlarında yeşil tepeleri ve düzlükleriyle, Anadolu'nun büyük medeniyetlerine şahit olan tarihi ile günümüzdeki nadide ören yerlerinden biridir. Ancak günümüzden yaklaşık olarak 5bin yıl öncesine kadar uzanan verileriyle Acemhöyük tarihini bilenlerin ağzından sizlere anlatmadan önce, kısaca Aksaray'ın tarihinden bahsetmek, Acemhöyük tarihini anlamamız konusunda yardımcı olacaktır. Bu yüzden, gelin, önce bir İlkçağlarda Acemhöyük devrindeki Aksaray'a bir göz atalım:

"Belki de geçmişi Paleolitik döneme kadar gidebileceği düşünülen Aksaray'da bugüne kadar yapılan araştırmalarda, kentin tarihinin en erken çanak çömleksiz Neolitik Çağa dek indiği kesin olarak tespit edilmiştir. Aşıklı Höyük ve Musular bu dönemle ilgili Aksaray'da yer alan en önemli yerleşmelerdir.

¹⁰Foto: <https://www.aksaray.edu.tr/prof--aliye-oztan-acemhoyuk-kazilarini-anlattı>

¹¹ Foto: Acemhoyuk kazısı instagram sayfası.

Kalkolitik dönemle ilgili en önemli yerleşme yeri ise Güvercinkaya'sıdır. Acmehöyük ve Gelveri yamaç yerleşmeleri de Kalkolitik yerleşmeler arasında yer alır. Ki bu durum bölgede özellikle höyüklerde yapılan yüzey araştırmalarında toplanan seramik buluntular ile de teyit edilmiştir.

Daha önce farklı ekiplerce ve 2010 yılında tarafımızca yapılan yüzey araştırmalarında kentin, II.bin (Asur Ticaret Kolonileri, eski Hitit Çağı), I.bin (Demir Çağı, Klasik ve Helenistik Devirler), Roma, Bizans ve İslami dönemlere ait pek çok seramik buluntu ile bazı kalıntılara rastlanmış olması Aksaray'ın neolitik dönemden günümüze kadar kesintisiz iskan gören bir yerleşim yeri olduğunu açıkça göstermektedir. Aksaray'ın adının ilk olarak I.Hattuşili'ye ait eski Hitit metinlerinde geçen "Nenessa (Nenossos)" olduğu sanılmaktadır.

Perslerin bölgeyi işgal ettiği dönemde Garsaura olarak anılan kent, Helenistik dönemde Kapadokya Krallığına bağlanmıştır. Strabon döneminde bağımsız olan Kapadokya Krallığı'nın son kralı Arkhelaos eski Garsaura kentini yeniden kurarak buraya kendi adı olan Arkhelais ismini vermiştir. Ki bu dönemde Aksaray, bölgenin en önemli üç şehriden biriydi. Arkhelaos'un İ.S. 17 yılında ölmesiyle Romalılar Kapadokya'yı bir vilayet olarak örgütlediler ve Roma İmparatorluğu'na kattılar.

Altta, Kapadokya Krallığı, Arkelaos dönemi Sikkesi.¹²

¹²

Vikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kapadokya%27daki_Arhelaos

Böylece Aksaray'da Roma'ya geçmiş oldu. Cladius'un buraya Roma kolonicilerini yerleştirmesiyle birlikte kent "Colonia Archelais" ismiyle anılmaya başlar. Bizans döneminde bu adın "Taxara" olarak değiştiği, Selçuklular dönemindeki Selçuknamelerde de "Aksera, Aksara" sözcüklerinin kullanıldığı bildirilir. Büyük olasılıkla da günümüzdeki Aksaray halini de bu son değişiklikle almış olmalıdır". (*Mehmet Tekocak, Aksaray İli Merkez, Ortaköy, Sarıyahşi, Ağaçören Ve Eski İlçeleri Yüzey Araştırmaları: 2010,29.Arkeometri Araşt.Toplantı Sonuçları.)

Acmehöyük kazı alanı.¹³

*Aksaray'ın adını nasıl aldığını örnekleyen bu bilgilerden hareketle, küçük bir bilgi babında, şunları da burada ekleyeyim. Hani herkesin bildiği, bazı dönemlerdeki anlatılarda ya da Selçuknâme, Naimâ Tarihi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi gibi sözlü anlatımlardaki bilgilere de çoğunlukla yer veren kadim kaynaklarda rastladığımız, bir şeyin ismini "Türkleştirme usulü" anekdotları vardır. Türklerin akıl önderi olarak danıştığı, bilenlerin ya da kimi ülemânın, yeni bir şeye ya da fethedilen bir yere yeni ad verirken Türkleştirmede kullandığı bu usul, eski isim bozulmadan, onu çağına güncellemeye yarardı.

¹³ Googleearth.

“Aksaray” ismi hakkında da, çoğu uzman; “bu yöntemle güncellenmiş, kullanıma girmiş bir isme benziyor” kanısında fikir beyan ediyor. Eski ismini tarihten silmeden, ondan hareketle yeni ve Türkçeye uygun, üzerinde yaşayan halka yabancı ve yadırgı gelmeyen bir isim türetmeyi Türkçe ile deniyorsanız eğer, yörenin bilinen son ismini, yaşadığınız güne-çağa güncellemekle yetinirsiniz. (Aksara- Aksara-y) Üstüne bir de bu yöreye, ak bir saray, misal Sultanhanı benzeri, devrinde ve civarında nadir görülen ya da daha önce hiç görülmemiş, ak taştan büyük bir yapı kondurulursa, bulduğunuz isme layık bir lütuf olacaktır. İsim şehre, şehir de isme yakışır hale gelecektir.

İşte Aksaray ismi de uzmanlara göre, böylesi bir yolculukla günümüze gelmiştir. Uzatmayayım, mevzumuz Aksaray isminin tarihi kökeni değil, Acemhöyük’ün tarihte sakladığı Saray’lardır.

Şimdilik, 5bin yıl ötesine uzanan verileri ve yerleşim katmanlarıyla, Acemhöyük ismi nereden gelir?

Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre **Acem ismi, “İranlı” veya “İran ülkesi”** anlamına gelir. Kökeni Arapçaya dayanan bu kelime, tarihsel süreçte Arap olmayan yabancıları veya Persleri ifade etmek için de kullanılmıştır. Acemhöyük adı bu iki bağlamda düşünüldüğünde, İran ya da İranlı’lardan kalma höyük anlamına da gelebilir. Ama öyle değil. Arap olmayan yabancılar anlamına da geldiği halde, iki

anlamda dönemine göre “tarihi” yansıtmaktadır.

Yani Acemhöyük kalıntıları İran ya da İranlılara dair olmadığı gibi, çok öncesi yüzyıllara dayandığı için Anadolu’yu işgal eden Persler’den ya da Romalılardan kalıntı da değildir. Höyük kalıntıları MÖ.3000’li yıllara dayanan tarihiyle, Anadolu’daki pek çok medeniyetin yaşadığı çağa tanıklık etmiş, ticarete dayalı bir yangınla yok olmuş Anadolu’daki en büyük tarihi yerleşim yerlerinden biridir. Buluntuların ışığında gidilirse M.Ö.5binli yıllara dek uzanan bir tarihsel yolculuğu başlatır.

*Acemhöyük’ten bir görünüş.¹⁴

Acemhöyük, Osmanlı imparatorluğunda Y. Sultan Selim dönemi iskân politikaları gereği, çevresine İran’dan gelen göçerlerin yerleştirildiği bir bölgedir. Bu yüzden Yeşilova köyü eski ismi olan bu ismi, İlkçağ dönemlerine atıfla değil, Osmanlı döneminde, burada yaşayan köy halkından dolayı Acem-höyük ismini takınmıştır. Cumhuriyet döneminde düzenlemelerle (1936) bir ara Çataltepe’ye dönüştürülen köy ismi, sonrasında Yeşilova olarak yeniden değiştirilmiştir. Acemhöyük ören yeri, henüz kazılmasa da farklı katmanlarla, günümüzdeki modern köy yerleşiminin de altına kadar uzandığı bir bölgedir.

¹⁴ Aksaray Valiliği- Acemhöyük.

<https://www.aksaray.gov.tr/kultur-arkeoloji-acemhoyuk>

Acemhöyükle beraber sürekli duyduğumuz, duyacağımız Tunç Çağı (MÖ 3000-1200), tunç elementinin elde edilerek insanoğlunun hayatına girmesi ve alet, araç-gereç yapımında kullanılması sebebi ile tarihte bu isimle anılmaktadır. Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Asurlu tüccarların Anadolu'ya geldikleri ve yoğun olarak ticaret ile uğraştıkları Orta Tunç Çağı aynı zamanda, Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak da adlandırılmaktadır. Kapadokya Bölgesi'nde yer alan Aksaray Acemhöyük, Kayseri-Kültepe ve Kırşehir-Kaman Kalehöyük yerleşimleri Anadolu'da başta Asur Ticaret Kolonileri Çağı olmak üzere, tüm Tunç Çağı buluntularını barındıran en önemli kazı alanlarından biridir.

Şimdi bu bilgiler ışığında Acemhöyüğü hızlıca tanımak için, onu kısaca, en güzel özetleyen makalelerden birine, son dönem kazı alanı başkanı Doç. Dr. Yalçın Kamış'ın (Nevşehir Ü.), ustaların izinde, söylediklerine kulak verelim:

'Acemhöyük, kaynağını Hasan Dağ-Melendiz silsilesinden alan Karasu Çayı'nın suladığı alüvyon yelpazesinin merkezinde yer almaktadır. Söz konusu araştırmalar, günümüzde Acemhöyük ismiyle anılan arkeolojik bütünlüğün bir höyük ile onu dört yönden çevreleyen "Aşağı Şehir" den oluştuğunu ortaya koymuştur. Günümüz ova seviyesinden yaklaşık 20 m yükselen höyük bölümü, farklı yüksekliklere sahip dört tepeli içine alan yaklaşık 30 hektarlık bir alana yayılmıştır.

*Acemhöyük.¹⁵

Acemhöyüğün şimdilik en erken tabakası İlk Tunç Çağı'nın (İTÇ) birinci yarısına tarihlenmektedir. Höyükten elde edilen veriler, MÖ III. binyılın ortalarından itibaren hızlı bir şekilde büyümeye başlayan yerleşimin Asur Ticaret Kolonileri Çağı (MÖ 2000-1700) başlarında bir krallık merkezine dönüştüğünü ortaya koymuştur. Özellikle, Sarıkaya Sarayı ve Hatipler Sarayı gibi anıtsal yapıların bulunduğu II. tabaka, yerel bir krallık merkezinin ortaya çıkışına işaret eden zengin arkeolojik veriler sunmuştur (Özgüç 2015, s. 5).

Bu dönemde, ekonomik ve kültürel ilişkileri Anadolu dışına taşan yerleşimin Orta Anadolu'nun güçlü ticari merkezlerinden biri haline geldiği anlaşılmaktadır. Höyük çevresine dağılan farklı noktalarda gerçekleştirilen arkeolojik sondajlar ise büyük bir bölümü modern Yeşilova Kasabası sakinleri tarafından iskân edilen "Aşağı Şehir" in höyükten çok daha geniş bir alana yayıldığına işaret etmiştir.

¹⁵ Bu ve sonraki fotoğraf, Adım adım tarih, Acemhöyük,

<https://www.youtube.com/watch?v=oOugh2KW7uA>

Mevcut veriler ışığında, yaklaşık 70 hektarlık bir alana yayıldığı öngörülen "Aşağı Şehir" in Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen en az 3 tabakayı içerdiği ve höyük ile paralel bir gelişim sergilediği anlaşılmıştır... Tuz Gölü'nün hemen güneyinde konumlanan Acemhöyük, Anadolu'nun farklı bölgelerini birbirine bağlayan güzergâhların kesiştiği bir coğrafyada yer almaktadır... İTÇ (ilk-tunççağı) tabakalarında sürdürülen ve burada kısmen değinilen çalışmalar, yerleşimin ticari ağlar üzerinden yürüttüğü faaliyetlerin MÖ II. binyıl başlarında birdenbire ortaya çıkmadığını bu yöndeki öncü adımların MÖ III. binyıl ortalarından itibaren atılmaya başladığını gösteren çeşitli verilere ulaşılmasını sağlamıştır." (Kamış, Yalçın. **Acemhöyük'ten bir Suriye Şişesi, ORCID ID: Y.K. 0000-0001-5524-9418**)

*Acemhöyük kazı alanından başka bir görünüş.¹⁶

Acemhöyük kazılarında tespit edilen verilerden birisi, buradaki yerleşim tarihi olarak bize M.Ö. 2000'li yılları ve öncesini göstermesidir. Fakat henüz kazı yapmaya müsait olmayan daha eski katmanlarında bulunduğu, ilk kazı başkanı Nimet Özgüç'ün makalelerinden bilinmektedir. Dolayısıyla, buluntularıyla günümüzden yaklaşık olarak 5bin yıl ötesine uzanan bir tarihi ören yeri olan Acemhöyük, başka katmanlarda da

kazıldıkça, daha eski dönemlerin de bilgilerine de erişmiş olacağız. Bu bilgilerden biri de tarihteki asıl adı, ilişkide bulunduğu diğer şehirler ve bulunduğu coğrafyadaki diğer yerleşimcilerdir.

Höyüğün kazılmamış tabakaları 3binli yıllar öncesine dayansa da, bu tarihten sonraki döneme dayanan yerleşimi, 2binli yıllarda Assur Ticaret kolonileri çağında en parlak dönemlerini yaşadığını, pek çok coğrafi bölge ile ilişik bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yine bu dönemde Hatipler (76 odalı) ve Sarıkaya (50 odalı) Saraylarının yapılmış olması, yerleşim yeri olarak zenginliğini ve önemini de göstermektedir.

Kazı alanı başkanlığı görevinde bulunmuş Prof. Dr. Aliye Öztan'ın, Dr. Gonca Dardeniz ile birlikte hazırladığı bir makaleden okuyalım:

*"Acemhöyük'ün sosyal ve kültürel olarak zirve yaptığı dönem MÖ II. Binyıl'ın ilk yarısıdır. Sarıkaya ve Hatipler Sarayları olarak bilinen iki anıtsal saray yapısı ve Hizmet Binası olarak tanımlanan mükellef yapı, mimari olarak varılan gelişmiş seviyeyi gözler önüne sermektedir. Çanak çömlek, metal (altın, gümüş, bakır, kalay, demir), yarı değerli ve değerli taşlar (obsidiyen, lapis lazuli, akik), fildişi, suaygırı dişi ve kemik gibi malzemelerden yapılmış zengin buluntuların yanı sıra bugüne kadar höyükte bulunan bulla (kil-mühür) külliyatı Acemhöyük'ün dönemindeki önemini ve zenginliğini göstermektedir. Höyüğün konumunu, arkeolojik ve yazılı kaynaklar ile birlikte değerlendiren uzmanlar, Acemhöyük'ü Burushaddum ile eşitlemektedirler."*¹⁷

¹⁶ Googleearth.

¹⁷ Dardeniz, Gonca, Öztan, Aliye, Acemhöyük Fayans ve Frit Eserleri Üzerine Arkeolojik ve

Arkeometrik Değerlendirmeler, Belleten, Aralık 2020, Cilt: 84/Sayı: 301; 837-886.

Prof. Dr. Nimet Özgüç Buruşhaddum ismi ile çıkardığı kitapta, buna dikkat çekmiştir.

Acemhöyüğün yerleşim halinde var olduğu dönemlerde, Anadolu'da ve Aksaray çevresinde siyasi durum neydi, nasıldı?

“Tabal Krallığı özelinde, İç Anadolu Bölgesi'nin Tarihi ve Politik Coğrafyası MÖ 2. binli yılın sonlarında Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyaları yeni politik ve askerî gelişmelere sahne olmuştur.

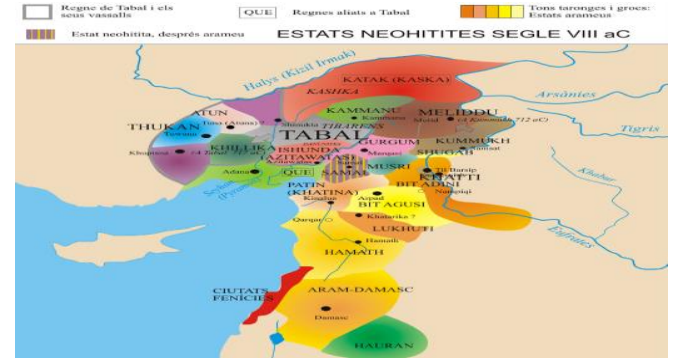
*Acemhöyük kalıntılarından bir görünüş¹⁸

Bahsettiğimiz bu politik ve askerî gelişmeler gerek Anadolu gerekse Kuzey Suriye coğrafyalarında önemli tarihsel gelişmelere neden oldu. Örneğin merkezini Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz coğrafyalarının oluşturduğu bölgelerde Geç Hitit Krallıkları denilen yerel politik güçler ortaya çıkmıştır. Geç Hitit Krallıkları'ndan biri olan Tabal, söz konusu yerel politik güçler arasında en batıda olanıydı ve konum itibarıyla Melid, Kummuh, Gurgum ile Que gibi diğer Geç Hitit Krallıkları coğrafi

yakınlığı olmuştur. (Tabal Krallığı haritası)

19

Asur kral yıllıklarından ve Tabal ülkesine ait hiyeroglif yazıtlardan anlaşıldığına göre Tabal ülkesinin sınırları, kuzeyde Kızılırmak'tan, güneyde Toroslar'a, doğuda Gürün'e, batıda Tuz Gölü'ne kadar uzanmıştır. Özetle Tabal Krallığı'nın idarî sınırları, Modern Cumhuriyet Dönemi'ndeki Kayseri, Nevşehir, Niğde ve Aksaray kent coğrafyalarını kapsamıştır. Bu krallığa dair bilgilerimiz çoğunlukla Yeni Asurca kaynaklarına dayanmaktadır.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Tabal Krallığı'nın askerî, siyasî ve ekonomik tarihine dair bilgilerimiz, bölgedeki diğer yerel politik güçlerde olduğu gibi çoğunlukla Asur kaynaklarına dayanmaktadır. Ancak Asur kral yıllıkları dışında batıya askerî seferler düzenleyen Urartu krallarına ait sefer kayıtları ve bölgedeki diğer Geç Hitit Krallıklarına ait hiyeroglif yazıtlar, Tabal Krallığı'na dair tarih yazımında yol gösterici kaynaklar arasında yer almıştır.

Tabal Krallığı, Geç Hitit Krallıkları olarak tanımladığımız Anadolu coğrafyasına lokalize edilen yerel politik güçler arasında en batıda yer almaktaydı. Ayrıca Tabal, diğer yerel politik güçlerin aksine çok sayıda küçük beylikten oluşan konfederatif bir yapıya sahipti.

¹⁸ Adım adım tarih, Acemhöyük, <https://www.youtube.com/watch?v=oOugh2KW7uA>

¹⁹ Wikipedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Estats_neohitites_i_arameus_a_S%C3%ADria_al_segle_VIII_aC.png

Tabal Krallığı'nın güneyinde Hilakku (Dağlık Kilikya-Mersin), batısında Que (Ovalık Kilikya, Çukurova), doğusunda Melidia (Malatya) Krallığı bulunuyordu. Tabal Krallığı'nın egemenlik kurduğu coğrafi sahanın zengin hammadde kaynaklarına sahip olması ve İç Anadolu Bölgesi için hayati konumda olan ve tarihin bütün dönemlerinde önemini koruyan doğu-batı ve kuzey güney ticaret yollarının kavşağında yer alması, kendisine her zaman için avantaj sağlamıştır''²⁰

*Acemhöyük kazılarında bir sahne.²¹

Yukarıda okuduğunuz satırların neredeyse tamamı -metinleri bir yazıda bir araya getirmek, sıralı olarak verebilmek için benim oluşturduğum yüzde birlik kısım hariç-, Acemhöyük'te kazı yapan kıymetli arkeologlar ve onların sağladığı bilgileri, yaptıkları araştırmalarla kitaplarına ve eserlerine taşıyan kıymetli akademisyenlerindir. Onların da isimleri ve eserleri aşağıdaki kaynakçadadır. Ben Acemhöyük'ün tarihte yeri nedir, önemi nedir, onların makale ve yazılarından öğrendim. Benim gibi derin bir Acemhöyük okuması yapmak isteyenler için kaynakçada verilen kitap, tez ve makalelerin okunmasını da ayrıca tavsiye ediyorum.

Kaynakça:

Alkım, U. Bahadır.(1972).Kurumumuzun asil üyeliğine seçilen Prof. Dr. Nimet Özgüç hakkında Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın 14 Nisan 1971 tarihli Genel Kurul'da okunan takdim konuşması. *Belleten*, 36(141), 117-118. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1172979>

Başak, O. (2010). Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatın Gelişimi Ve Kullanımı. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 21, 15-33. <https://izlik.org/IA23RJ58YW>

Dardeniz, Gonca, Öztan, Aliye, Acemhöyük Fayans ve Frit Eserleri Üzerine Arkeolojik ve Arkeometrik Değerlendirmeler, *Belleten*, Aralık 2020, Cilt: 84/Sayı: 301; 837-886.

Ekmen, Hamza (2012). Acemhöyük'te Asur Ticaret Kolonileri Çağı Ölü Gömme Adetleri, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Emre,K.(1966).Acemhöyük Seramiği. *Anadolu*, 10. https://doi.org/10.1501/andl_0000000091

Gül, M. F. (2013). Aksaray Şehrinin İktisadi Tarihi Hakkında Bir Deneme. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 11(14), 131-158. <https://izlik.org/IA79LZ53XN>

Işık, A. (2020). Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı. *Mavi Atlas*, 8(1), 13-18. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.682000>

Kamış, Y. (2024). Acemhöyük'ten Kırmızı Haç Motifli Bir Erken Tunç Çağı Çanağı. *Höyük*, 14, 47-68. <https://doi.org/hoyuk.1591539>

Kamış, Y. (2022). Acemhöyük'ten Bir "Suriye Şişesi". *Anatolian Research*, 26, 41-64. <https://izlik.org/IA94LT65CH>

Kamış, Y. (2022). Acemhöyük ve Erken Tunç Çağı Anadolu Ticaret Ağları. *Belleten*, 86(307),

²⁰ Tiryaki, Sırrı, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, <http://busbed.bingol.edu.tr>, Yıl: 9 • Cilt: 9 • Sayı: 17 • Bahar/Spring 2019 DOI: 10.29029/busbed.502242

²¹ Aksaray Valiliği- Acemhöyük. <https://www.aksaray.gov.tr/kultur-arkeoloji-acemhoyuk>

779-

826. <https://doi.org/10.37879/belleten.2022.779>

Kamış, Y. (2018). Acemhöyük Buluntuları Işığında Erken Tunç Çağı'nda Orta Anadolu'nun Güneyinde Çark Yapımı Seramiğin Ortaya Çıkışı. *Adalya*, 21, 59-84. <https://izlik.org/IA86DS37UC>

Kızılkaya, Y. (1990). Acemhöyük Sikkeleri. *Belleten*, 54(211), 907-912. <https://doi.org/10.37879/belleten.1990.907>

Konyalı, İbrahim Hakkı (1974). Abideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi (1. Baskı). İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.

Kuzuoğlu, Aliye. (2025). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın Geç Evresinde (Mö. 1835-1719) Acemhöyük'ün Uluslararası İlişkileri. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 19(1), 99-116. <https://doi.org/10.46931/aran.1665605>

Kuzuoğlu, R. (2018). Eski Asurca Metinlerde Anadolu Köprüleri. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 12(2), 113-126. https://doi.org/10.1501/Archv_0000000154

Kuzuoğlu, Remzi, Acemhöyük'ten Eski Asur Dönemi'ne Ait İki Çivi Yazılı Belge, DOI: 10.37879/hoyuk.2015.01

Özgüç, N. (1964). Acemhöyük Kazıları. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 21, 101-102. <https://izlik.org/IA83SG97HW>

Özgüç, N. (1965). Acemhöyük Kazıları. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 22, 235-248. <https://izlik.org/IA63NR57HB>

Özgüç, Nimet. (1966). Acemhöyük Kazıları. *Anadolu*, 10. https://doi.org/10.1501/andl_0000000089

Özgüç, N. (1971). Niğde Çevresinde Bulunmuş Bir Damga Mühür Ve Acemhöyükten Dört Mühür Baskısı. *Anadolu*, 15, 9-16. https://doi.org/10.1501/andl_0000000131

Özgüç, N. (1976). Acemhöyük'te Bulunmuş Olan Bir Fildişi Kutu ve Bir Kurşun Figürin Kalıbı. *Belleten*, 40(160), 547-

554. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1165698>

Özgüç, N. (1979). Acemhöyük'ün Eski Anadolu Sanatına Yeni Katkıları. *Belleten*, 43(170), 281-288. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1162294>

Özgüç, N. (1977). Acemhöyük Saraylarında bulunmuş olan Mühür Baskıları. *BELLETEREN*, 41(162), 357-382. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1165159>

Özgüç, N. (1976). Acemhöyük'te Bulunmuş Olan Bir Fildişi Kutu ve Bir Kurşun Figürin Kalıbı. *Belleten*, 40(160), 547-554. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1165698>

Özmen, Soner (2017) Antik Çağ'da Aksaray İli Ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Konya

Öztan, A. (1997). Acemhöyük Gümüş Hazinesi. *Belleten*, 61(231), 233-272. <https://doi.org/10.37879/belleten.1997.233>

Öztan, Aliye (2007). Acemhöyük'den Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na Ait İki Ender Buluntu. (Editörler: M. Alparslan, M. Doğan-Alparslan ve H. Peker). Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan. İstanbul: Ege Yayınları, 609-621.

Özten, A. (1988). Acemhöyük Taş Kapları. *Belleten*, 52(203), 393-406. <https://doi.org/10.37879/belleten.1988.393>

Özten, A. (1976). Samsat'da Bulunmuş Olan Geç Kalkolitik Çağa Ait İki Kap. *Anadolu*, 20. https://doi.org/10.1501/andl_0000000193

Özten, A. (1979). Acemhöyük Sarıkaya Sarayında Bulunan İki Taş Tabak. *Belleten*, 43(170), 381-384. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1162324>

Şener, T. (2024). Acemhöyük Erken Tunç Çağı İdoller. *Cedrus*, 12, 1-16. <https://izlik.org/IA64BH35CZ>

Şener, T. (2022). Acemhöyük Erken Tunç Çağı III Boya Bezekli Seramik Grupları Üzerine Bir Değerlendirme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1), 488-502. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1018540>

Tiryaki, Sırrı, Orta Demir Çağ'ında Anadolu Mezopotamya İlişkileri Bağlamında İç Anadolu Bölgesinin Tarihi Ve Politik Coğrafyası, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, DOI: 10.29029/busbed.502242

Türker, Atila (2008). Assur Ticaret Kolonileri Çağ'ında Acemhöyük Çanak Çömleği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, H. (2004). Acemhöyük Asur ticaret kolonileri çağı insanlarına ait dişlerin metrik analizi. *Anthropology*, 19. https://doi.org/10.1501/antro_0000000290

Diğer Toplantı ve Dergiler:

Deniz, Eşref (1986). Acemhöyük Saray Kazılarında Çıkan Kemik Kalıntıları Üzerinde Arkeobiyolojik Araştırmalar. I. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 75-91.

Gülçur, Sevil (1999). Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1994 Yüzey Araştırmaları. Anadolu Araştırmaları Dergisi, XV, 105-136.

Omura, Sachihito (1991). 1989 Yılı Kırşehir, Yozgat, Nevşehir, Aksaray İlleri Sınırları İçinde Yürütülen Yüzey Araştırmaları. VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 69-90.

Omura, Sachihito (1992). 1990 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları. IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 541-560. Omura, Sachihito (1997). 1995 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları. 14. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt: 2, 283-302. Özgüç, Nimet (1966). Acemhöyük Kazıları. Anadolu (Anatolia), 10, 1-28.

Özgüç, Nimet (1973a). Acemhöyük'te 1971 Yılı Çalışmaları. Belleten XXXVI (143), 430-432.

Özgüç, Nimet (1973b). Acemhöyük Kazıları. Belleten XXXVII (147), 441-442.

Özgüç, Nimet (1977). Acemhöyük Sarayı'nda Bulunmuş Olan Mühür Baskıları. Belleten XLI (162), 357-381. Özgüç, Nimet (1978).

Acemhöyük'te 1977 Çalışmaları. Belleten XLII (167), 540-541.

Özgüç, Nimet (1979). Acemhöyük Kazısı 1978 Çalışmaları. Belleten XLIII (172), 888-890.

Özgüç, Nimet (1981). Haberler: Acemhöyük Kazısı 1980 Çalışmaları. Belleten XLV, 378-379.

Özgüç, Nimet (1984). 1982 Acemhöyük Kazıları. V. Kazı Sonuçları Toplantısı, 109-110.

Öztan, Aliye (1993). 1991 Yılı Acemhöyük Kazıları. XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 1, 281-300.

Öztan, Aliye (1994). 1992 Yılı Acemhöyük Kazıları. XV. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 1, 245-255.

Öztan, Aliye (1995). 1993 Yılı Acemhöyük Kazıları. XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 1, 189-197.

Öztan, Aliye (1996). 1994 Yılı Acemhöyük Kazıları. XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 1, 209-213.

Öztan, Aliye (2001). 1998-1999 Acemhöyük Kazıları. 22. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 1, 119-128.

Öztan, Aliye (2002). 2000 Yılı Acemhöyük Kazıları. 23. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 2, 335-342.

Öztan, Aliye (2003). 2001 Yılı Acemhöyük Kazıları. 24. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 1, 39-48.

Öztan, Aliye (2004). 2002 Yılı Acemhöyük Kazıları. 25. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 1, 231-238.

Öztan, Aliye (2005). 2003 Yılı Acemhöyük Kazıları. 26. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt: 2, 91-102.

Toklu, G. (1976). Acemhöyük'te Bulunan Bir Kurşun Figürin Grubu. *Belleten*, 40(160), 561-564. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1165702>

İnternet siteleri:

Acem Höyük, Aksaray Valiliği, <https://aksaray.gov.tr/kultur-arkeoloji-acemhoyuk>

İlkçağ sikkeleri için:

<https://www.wildwinds.com/>

Vikipedia-Acemhöyük:

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Acemh%C3%B6y%C3%BCk>

Öztan Aliye, Acemhöyük 2015 kazı raporu, TTK

Acemhöyük kültür portalı, www.ttk.gov.tr

Arkeofili, <https://arkeofili.com/aksaraydaki-acemhoyukte-4200-yillik-cocuk-oyuncagi-bulundu/>

Ateşoğulları, Soner, Prof. Dr. Nimet Özgüç tarafından 10.02.2000 tarihinde Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde verilen "Acemhöyük Sarayları / The Palaces of Acemhöyük" başlıklı konferans videosu.

<https://www.youtube.com/watch?v=nBqAibs86PA>

Adım adım tarih, Acemhöyük,

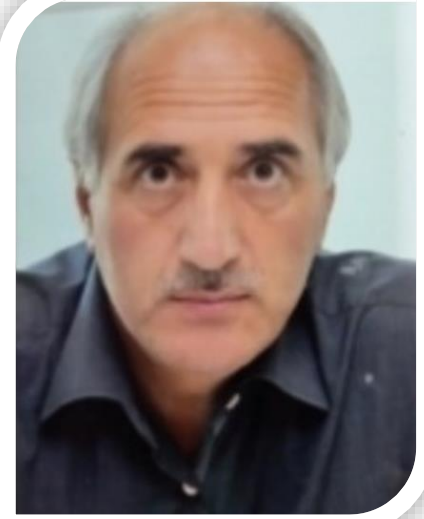
<https://www.youtube.com/watch?v=oOugh2KW7uA>

Acemhöyük kazısı instagram sayfası.

BÜYÜK MUZDARIPLER

ŞABAN KUMCU

Şiir, roman, resim, mimari estetik ve eleştiri konularında denemeler yazan edebiyatçı, yazar, şair ve sanat felsefecisi **Suut Kemal Yetkin**, “biyografik deneme”leriyle de bir büyük boşluğu doldurmuştur. Üç kısa biyografiden oluşan “**Büyük Muzdaripler**” isimli kitabında, *Schopenhauer, Nietzsche ve Tolstoy’un* hayat felsefelerini anlatır.

Arthur Schopenhauer’in (1788-1860) hayatını yazan Gwinner şu hikâyeyi nakleder. Bir gün Venedik’te bir İtalyan, Schopenhauer’i sokakta durdurarak; “*efendi herhalde büyük bir şey yapmış olacaksınız. Bilmiyorum ne..? Fakat onu bakışlarınızdan anlıyorum*” der. Onu gören büyüklüğünü, yüksekliğini seziyordu. “*Ondaki bu üstünlük*” sağlığa zararlı her şeyi içine alıyormuş gibi etrafındakiler üzerinde endişe uyandırıyordu. Endişenin uyanması ve tacize dönüşmesi için onunla biraz konuşmak yeterliydi. Vaktiyle annesi geceleri oğlunun kendisini uyutmadığından şikâyet ediyordu.

İki yaşındaki Schopenhauer’in portresi şöyledir. Kıvrık saçların gölgelediği geniş yüksek alınlı, iri mavi

gözlü, zarif burunlu, muntazam çizgili, güzel çehreli bir çocuktu. Fakat o narin çehrede daha o zaman ahengi bozan, köşeleri alaycı bir aşağılama görüntüsüyle yukarı kıvrılmış bir ağız vardı. Zamanla bu güzel çehre değişti. Kıvrık saçları ön taraftan döküldü, alın daha genişledi ve büyük baş üzerinde isyankâr dik saçlar kaldı. Soğuk işleyici gözler kalın kaşların gerisine gittikçe gömüldüler. İzdırıp bir sapan gibi o çehrede çukurlar kazdı. Baş

bütün teferruatıyla değişti .Fakat değişmeyen bir şey vardı. O da daha iki yaşından itibaren kâinata tiksiniresine bükülen dudakları...

Hayat böyle dudakları bir de Charles Baudelaire'de gördü. Son zamanlarındaki portrelerine bakanlar Schopenhauer'in dişsiz ağzı karşısında hayret ederler. Kâinata tükürmemek için öfkesinden, tiksintisinden dişlerini yemişe benzeyen bir ağız. Hayatının son senelerinde kendine yaklaşanlar üzerinde, korku ve ızdırapla karışık bir intiba bırakmıştır. Schopenhauer'u ölümünden bir sene önce gören Mösyö Challemel -Lacour de onu gördüğü gece uyuyamamış ve üstünden yokluk nefesinin geçtiğini duyar gibi olmuştu. Son yirmi dokuz senesini Frankfurt'ta İngiltere Otelinde geçirdi. Yemek masası başında bu ihtiyarı, pipo dumanları ve bardak gürültüleri arasında alaycı gözlerle gören meraklılar, "Mephisto'nun" bıraktığı bir intibadan bahsediyorlardı.

Hiç kimse bu ihtiyar alaycı kadar, saf bir genci şaşırtamaz ve soğuk bir nezaketle ruhunun ve hülyalarının çiçeklerini soldurulmazdı. Varlık içinde şöhreti yakalamasına rağmen Schopenhauer, hiçbir zaman mutlu olmamıştır. Baudelaire'e benzer. "Schopenhauer, kesin olmayan tahminlerle değil, doğruluğuna inandığı sezgileri ve öngörülerıyla hareket eder. Felsefi bir fikir sisteminden ziyade sanata değer verir. Uzun uzadıya belgelerle elde edilmiş sonuçlar yerine, kendi gerçekleriyle konuları zihninde canlandırır. Schopenhauer yaşadığı zihni yanılmalarla inatçı bir biçimde yüzleşir. Yaşamak neşesinin ne kadar yalan, hazzın ne kadar değersiz, aşkın ne kadar boş

olduğunu Schopenhauer derecesinde hiçbir filozof derin bir dille anlatamamıştır.

"Hayatta ne yapacağınızı bilmek ve hayatı hakiki mahiyetinde görmek için daima elinizin altında şaşmaz bir pusula bulundurmak istemez misiniz..? Öyleyse bu alemi bir çile diyarı, kendinizi de işlenmiş suçların ve günahların bedeli olarak, bir gücün sömürgesi gibi görmeye alışınız" der. Hindistan'da yazılan kitaplarda hayat, bir rüya olarak tasavvur edilir. Schopenhauer içinse hayat bir kabustu. Bu ümitsizliğin ve karamsarlığın sebebi neydi..? O mesut olmak için her şeye sahipti. Servet, sıhhat, hürriyet, seyahat onun içindi. Bununla beraber kötümserdi ve her şeyi kötüye yoran felsefesine kara bir bulut atmıştı. Bu bedbinlik ne Schopenhauer 'in hayatı ne sosyal olaylar ne de bıkkınlık vermiş bir adamın yaşamaya karşı duyduğu nefretle izah edilebilir.

İnsani fikirler yöneldiği istikametten son durağa gelmeden hemen ayrılmaz. Kant'tan beri her şeyi yalnız fikirle, zekayla izaha çalışan Alman felsefesi artık son bakiyesini tüketmiştir. Halbuki Schopenhauer 'in felsefesi kısmen Kant'ın idealizmini tekrarlamakla beraber

bilhassa realist bir tepkiydi. Realist tefekkür için dönüş zamanını beklemek lazımdı. Bu dönüş, ancak 1848 senelerine doğru mümkün oldu. Avrupa'yı saran devrimler sırasında siyasi olarak muhafazakâr bir tavır takınan *Schopenhauer*, aşkın metafiziğinden bahsederken fiziğini hiç ihmal etmez, yeme içme disiplininin bahsederken dünyevi gıdaların her çeşidini tattığını, sıhhatine ve servetine çok itina gösterdiğini, lanet ettiği hayata her faniden daha çok sarıldığını biliyoruz. Yüz yaşına kadar yaşayacağına inanıyordu. Goethe'nin portresi önünde ruhunu teslim etti.

Friedrich Nietzsche, (1844-1900)

"insanın niçin gülen yegâne hayvan olduğunu belki herkesten iyi bilirim. O kadar zalimce ızdırıp çekmekte yalnız olduğundan, gülmeyi icada mecbur oldu" der.

"1844'te *Röcken'de* bir muzdarip olarak hayata gözlerini açan *Nietzsche*, daha o zaman gözlerinde bir uçurumun baş döndüren derinliği vardı. Her çocuğun konuştuğu bir çağda o, gördüklerinden korkmuş gibi aylarca konuşmadı. Garip, vahşi sesler çıkardı. Daha miniminyken kasırganın ve şimşeklerin uğultusu onu uzun uzun düşündürdü. İsyandan, isyanın musikisinden sanki zevk alıyordu. Musikiye olan aşkı böyle doğdu, böyle büyüdü. Dokuz yaşındayken piyanonun önünde, sıtmalı ve titrek parmaklarını tuşlar üzerinde gezdirerek çılgın hayalini çılgınca koşturduğu geceler olurdu. Bestelediği havalar karanlığın sükûnuna ılık ılık damlardı.

O kadar sevdiği *Mozart*, *Bach*, *Beethoven* gibi niçin bir bestekar olmasındı..? Bu arzu uzun uzun içinde tutuştu. Fakat kendini iyice tanıdıktan sonra anladı ki orta bir musikişinas olmaktansa hiç olmamak daha iyidir. Daha o zaman *Nietzsche*, şahikalara aday olduğunu seziyordu. Musikişinas olmaktan vazgeçti. Büyük *Schopenhauer'in* "*La Partia*"sı gibi ruhunun musikisini dinledi. Ateş dolu kitaplarla o fırtına ahengini bizlere duyurdu. *Kitab-ı Mukaddesi* okurken, iman dolu sesini duyanların gözleri doldu. Daha sonra felsefi metinlerini aynı imanla yazdı. Küçük rahip olarak tanımlanan *Nietzsche*, daha sonra dini reddederek Hz. İsa'ya özenip peygamberliğe soyundu ve kendi İncil'i "*Böyle Buyurdu Zerdüş*" kitabını yazdı.. Bu kitapta erdemliler üzerine tavsiyeleri vardır.

"Durgun ve dalgın ruhlara gök gürültüsü ve havai fişeklerle seslenmek gerekir. Erdemlerinizi bir annenin çocuğunu sevdiği gibi sevdiğinizi söylüyorsunuz. Fakat bir

anneninin sevgisine karşılık ödül beklediğini nerede işitilmiştir..? Schopenhauer'dan çok etkilenmiştir. 1865'te, onun, "İrade ve Tasavvur Olarak Dünyanın Telakkisi" kitabını okuyan Nietzsche, "bu aynada dünyayı, hayatı ve kendi mahiyetimi korkunç bir azametle tasvir edilmiş gördüm" diyecektir. Kitabı alıp odasına kapanır ve uyumadan sabaha kadar okur. Onlar aslında ruh ikizidirler. Her ikisi de bedbin, karamsar ve sıkıntılı kişilerdir. Bu filozoflar, doyumsuzluktan "doyum", olamadıkları üzerinden "olmak", eksiklikleri üzerinden "tamamlanmak", zayıflıkları üzerinden "kuvvetlenmek" isterler. Stendhal'dan Balzac'a hep böyle olmuştur.

Fikrin ızdırabını çekerler. Kuvvetleri fikirlerinden gelir. "Trajedinin Doğuşu, Kudretin İradesi 'ne kadar, filozof üç dürtü fikrin içinde yaşadı. Onları muhtelif şekiller altında tekrarlayıp durdu. İspat etti, yorumladı, düzeltti, aydınlattı. Fakat onları değiştirmeyi başaramadı. Bazı kitaplarında bariz bir ürkeklikle, bazı kitaplarında büyük bir cüretle o fikirleri açıklamaya çalıştı. Bazı anlarında ince bir mantık ölçüsüyle ispata çalıştı bazı anlarda acımasızca eleştirdi. Bazen de bir kırbaç darbesiyle onları zorla kabul ettirmek istedi. Ahlakı, güçlülerin ve zayıfların ahlakı olmak üzere ikiye ayırır. Kendisi zayıfların ahlakını savundu. Güç isteğiyle üstün insan yaratmak istedi. Nietzsche, şuradan buradan aldığı bazı fikirleri kanına kattı, eritti ve yazdıklarını kanıyla yazdı

"Onun kahramanlığı bütün tatlı hülyalarını, emellerini, en aziz hayranlıklarını söz dinlemeyen aklının isteklerine feda eden ve sonuna kadar fikrini oymaya, derinleştirmeye kendini

mecbur eden bir kahramanlıktır. Onun içindir ki yazıları ruhumuza olduğu gibi etimize ve kanımıza hitap eder. Ortaya çıkardığı sistem emsalsizdir. Tektir. Her şeyden önce o büyük, çok büyük bir şair ve merhametsiz bir ahlakçıdır. Büyük harbi daha o zamanlar da bildirmişti. O, insanlardan uzaklaştıkça arzu ettiği gölge gittikçe büyüyor, yeni ruhlar arasında aşınaları günden güne artıyordu. Gelecek günlerin derinliğine iri gözlükler arkasından bakan "korkutucu" gözleri, bize karanlıkta görmeyi öğretiyordu...

Bizi yeryüzüne bağladı, arzı bize sevdirdi. Onu nasıl sevmeyelim... Bütün mabetleri yıkıyor bütün ilahları deviriyor, bütün kıymetleri yerlere seriyor. Ses yok... Gülüyor ses yok,.. İnziva, umursamaz ruhunu sarıyor sarıyor... Köpüklenen dudaklarından keskin, deli bir kahkaha yükseliyor. Ve kendisinden geçmiş halde kendi mahvının uçurumu üstünde, baş döndüren bir raksa başlıyor. Nağme, ışık, renk, ahenk arasında yavaş yavaş yavaş sükûnet buluyordu" diye yazar Suut Kemal Yetkin. Çıldırıktan on yıl sonra hatırlar eserlerini. Kız kardeşine ; "güzel eserler yazdım değil mi diye sorar.? "Evet güzel eserler yazdın çılgın adam!.."

Leon Tolstoy, (1828-1910) "hiçbir şey bilmediğimizi, hayatta en basit soru olan neyin doğru neyin yanlış olduğunu dahi bilmediğimizi göz ardı ederek, birbirimizi dinlemeden konuşmaya devam ettik..."

Tolstoy'un hayatında ve eserlerinde ölüm baş rolü oynar. Hiçbir sanatçı ölümü, bu büyük romancı kadar canlı bir biçimde gösterememiştir. Lucrece'nin tabiriyle Tolstoy ölümü layemut (ölümsüz) yapmıştır. Savaş ve Barış romanının kahramanı

"Nataşa'ya" "ne olursun gel de şu mehtabı gör bir kerecik!.. Ah ne güzel..!"

Şimdi şuracığa çömelip dizlerimi kollarımın arasına alarak sıkmak "böyle sıkmak, sıkmak alabildiğine sıkmak, sonra da uçup gitmek geliyor içimden" diye söyler. Nataşa'nın hayal ettiği şeyi *Tolstoy*, yedi sekiz yaşlarındayken gerçekten yapmıştır. Bir gece ayın etkisinde kalarak, yerden altı metre yükseklikteki pencereden kendini atar. Yerden baygın kaldırılan *Tolstoy*, geçirdiği beyin sarsıntısı yüzünden on sekiz saat uyanamamış, kalktıktan sonra hiçbir şeyi kalmamıştı. Hayatının ileriki safhasında bu olayın kötü etkisi devam etmiştir. "*Tolstoy'un*, sınırlandırılmayan davranışları, huyu ve tabiatı, farklı kişiler olarak eserlerinde kendini gösterir. Ele aldığı şahısların hayatını ve fikirlerini anlatıp tasvir ederken gösterdiği maharet, bu düşünce adamı ve sanatkarı bütün çıplaklığıyla anlamamızı sağlar.

Dışarıdan yapılan hiçbir tanıklık ve gözleme dayalı ifade sanatı, bu kartal gözlü tahlilciyi geçemez. Genellikle sanatkarlar, insanlara kendilerini tek bir maskeyle gösterirler. *Tolstoy* ise, sürekli olarak değişim ve dönüşüm içindedir. Bundan dolayı her on senede bir kendi portresine yeni bir şekil vermiştir. Biz onu, değişmeyen tek şahıs olarak değil, "ergen olmamış bir çocuk", "kaygısız bir teğmen", "bahtiyar bir koca", "mücadeleci yenileyici", yarı peygamber ve sonra sükûnet bulan bir ihtiyar olarak görüyor ve tanıyoruz." *Tolstoy'un* hiçbir eseri yok ki kendisinin bir özelliğinden bahsetmiş olmasın. "Kazaklardaki çocuk gözlü, yaş ve işle oyulmuş toprak çehreli genç adaleli, barut, kan ve şarap kokan *Verochka*, *Tolstoy'un* ta kendisidir. ...Baba Serge'in hırkası altında *Tolstoy'un* din ve iman için

yaptığı mücadeleyi bulmak güç şey değildir.

Şeytan'da ihtiyarlayan *Tolstoy'un* din sergüzeştine yaptığı mukavemeti ve tüm eserlerini kateden prens *Nechludof'da* mefkureci *Tolstoy'u* bütün ahlak anlayışlarıyla bulmak ve tanımak mümkündür. *Tolstoy'un* tabiatı kadar nihayetsiz olan bir huyları, elbette birçok şahıs halinde kendini gösterecektir. Onun şahıslarının hayatını ve fikirlerini anlayıp, sınıflandırmak ; büyük mütefekkir ve sanatkarı bütün çıplaklığıyla anlamak demektir." "Kendini ikna edemediği için diğerlerini iknaya çalıştı. "Kâinatta bütün gelişmeler kendi isteklerinden kaçıştan doğmuştur." *Tolstoy'da* ruhuna çöken bu soruyu zihninden uzaklaştırmak için kendini herkesin ortasına attı. Böylece şahsi endişesini herkesin endişesi yaptı. Asla inançlı bir Hristiyan olmayan, şüphelerle sarsılan *Tolstoy*, ruhundaki iman yoksulluğundan dolayı asrın en güç teşebbüsünü, insanları *nihilizmden* (inkarcılık) kurtarmak isteyerek yaptı.

Kendisi inanmadığı halde onları inandırmaya çalıştı. Teselli bulmayan ruhunun sesini, acıların hafifletmek için etrafa duyurdu. Edebiyatı iki çağa ayıranlar “Shakespeare Çağı” ve “Tolstoy - Dostoyevski Çağı” diye ikiye ayırırlar. Bu iki büyük usta yalnızca Rus Edebiyatı’nın değil, Rus felsefesinin de ilham kaynağıdır. Tolstoy’a “varlık, zenginlik, bahtiyarlık”, Dostoyevski’ye “yoksulluk ve acılar” ilham kaynağı olmuştur. “Tolstoy’da ruhi hallerini bize bildiren hareketler, dışarıdan gelen ifadelerdir. O bedenden ruha, dıştan içe yönelir. Dostoyevski, içten dışa, ruhtan bedene, meşrudan gayrimeşruya, ilkelikten hayvaniliğe gider. Tolstoy’da gördüğümüz için iştiririz. Dostoyevski de işittiğimiz için görürüz.” Fransız yazar, diplomat, oryantalist (doğu araştırmacısı) seyahat yazarı, arkeolog, hayırsever ve edebiyat eleştirmecisi Eugene-Melchior de Vogüé (1848-1910) “Le Roman Russe” Rus Romanı kitabının önsözünde Rus romanını ve romancılarını Avrupa insanına şöyle takdim eder. Vogüé’nün yazısını üstad Cemil Meriç’in tercümesiyle okuyalım.

“Rusya’nın içyüzünü romancılarıyla, aydınlatmaya çalıştım diye şaşırırlar olacaktır. İzah edeyim. Bu genç edebiyatta felsefe, tarih, hitabet gibi türler hemen hemen yoktur. Daha doğrusu hepsi de ya şiirin konusudur yahut hikâyenin. Şiirle hikâye, milli düşüncenin yayılmasına uygun iki kalıptır. Sansür edebiyatın canına okumuş. Düşünceler hayalin gerçek ağları arasından ancak kılık değiştirerek geçebilmiş. Hem de bütün düşünceler... Rusya’da hikâye, bir felsefe kitabı kadar ciddi ve önemlidir. Evet, şiirle roman iki kral türdür bu ülkede. On dokuzuncu asrın başlarında ağır basan şiirdir. 1840’lardan

beri, roman şiiri boğdu. Edebiyat roman demektir artık. Rus ruhunun en orijinal ifadesi romantik şiir değildir bence. Rus ruhunun gerçek temsilcileri, 1840’lı yıllardan sonraki büyük romancılarıdır. Rusya onlar sayesinde ilk defa Batı’nın önüne geçmiştir. Nihayet, kendine has bir estetik, kendine ait düşünceler yaratabilmiştir.

Rus dehasının dağınık çizgilerini, romanda arayışım bu sebeptendir. Rus romanının konusu insandır. İnsan, çamurla ruh... Batı realizmi bütün dikkatini balçığa, Rus realizmi ruha çevirmiştir. Rus romanının ayırıcı vasfı, merhamettir...” Tolstoy 1868 yılında, Rus Arşivi isimli bir dergiye yazdığı “Savaş Ve Barış Üzerine Birkaç Söz” başlıklı değerlendirmesinde sanki Fransız yazara cevap verir. Rus romanına dair düşüncelerini anlatırken, özgürlük ve bağımlılık arasında bir karşılaştırma yapar. “Bu sınırı tanımlayabilmek çok zordur. Bu konu psikolojinin en temel ve biricik sorusudur. Hareketlerimiz başkalarının eylemlerinden ayrıştığı ve hürriyetine kavuştuğu oranda özgürdür. Tam aksine başkalarının davranışlarıyla ilişkisi yoğunlaştığı oranda daha az özgürdür.”

Rus Edebiyatı’ndaki Fransız etkisini de kabul etmez. Rus Edebiyatı ile Batı Edebiyatı biçimlerine uyan tek örnek gösterilemeyeceğini söyler. “Gogol’un(1809-1852)“Ölü Canlar”ından, Dostoyevski’nin “Ölümler Evi”ne kadar son dönem Rus Edebiyatı içinde, roman, destan veya hikâye türlerinde Avrupa’nın yazı biçimlerine tıpa tıp uygun tanınmış tek bir sanat eseri gösterilemez. O çağ romantizmin etkisi altındadır. Dünyayı saran bu eğilim Batı’da Balzac ve Dickens’i, Rusya’da Gogol ve Tolstoy’u ortaya çıkarmıştır. Gogol’un

romanlarında Rusya, eski çehresini bulacaktır.

“Ölü Canlar Gogol’un şaheseridir. Eser üzerinde on beş yıl kafa yorar. Tek çıkar yol Mistisizm. Eseri tamamlayamadan ölür. Zavallı Gogol!.. Bu romanda Çağdaş Rusya’nın ansiklopedisini yaratacak, zamanın bütün meselelerini ele alıp düşüncelerini bir bir sergileyecekti. Eserine roman diyenlere itiraz eder. Ona göre, bir şiirdir. “Don Kişot’la, Ölü Canlar” yakın akrabadır. İkisinde de aynı alay, aynı düşünce derinliği vardır. Kahkahanın altında kaybolan hüznün...”

Kaynakça: Mehmet Kurtoğlu, Suut Kemal Yetkin, Edebiyat Ortamı Yayınları, Ankara, 2025 / Tolstoy, Savaş ve Barış, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1996 / Friedrich Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüşt, Tutku Yayınevi, Ankara, 2011 / Cemil Meriç, Kırk Ambar, İstanbul, 1980

